

Lečislav Jehlička:

KŘÍK KORUNY
SVATOVÁCLAVSKÉ

B r e h a 1 9 8 7

Filozofie každé doby je základem
dějin této doby.

Schopenhauer

Měli jsme fantazie jako nově naro-
zené tele z nepříteliš inteligentních
rodičů.

Jan Masaryk

A jako jsme uměli žít a pít,
tak vesele na poli padnem.

Petr Bezruč

"Považoval jsem ji tak trochu za rodačku," - autor mluví o Maďarce narozené ve Vídni - "neboť jsem se také narodil jako poddaný jeho Císařského Královského Veličenstva a tudíž se ve všech zemích jeho císařství cítím doma. Vídeň, Praha, Budapešť, Záhřeb, Krakov, Lvov i Přemyšl se navzájem podobají víc než kterákoli jiná města na světě. Lidé ze všech těch koutů dodnes mají jakýsi společný střih, jakýsi styl jenom jim vlastní. ... a víme, kam nás to roztínání vlasu na čtvero přivedlo. Ostatně v monarchii nejméně co do mluvení měli Rakušáci - a nejvíc Poláci, Češi a Maďaři. Ze všech států na světě to byl stát nejlépe vymyšlený a realizovaný, nikdo nikoho nevyřazoval, nikdo nikomu nebral jazyk a náboženství a kulturu, nikdo nikoho neutlačoval a nikým nepohrdal. A tak se nakonec ukázalo, že Rakousko-Uherské mocnářství se skládá ze samých Piemontů, v nichž se uchovaly ty nejcennější poklady národní svébytnosti, jimiž se honosí půl tuctu pozdějších států. Tak tomu po pravdě bylo - a všechno, co se potom na tohle téma napovídalo, je praobyčejné mätení hlav."

Aktivní diplomat socialistického Polska, J. Exc. Mirosław Żuławski v knize Ucieczka do Afryki, vydané v nakl. Czytelnik /zhruba náš Čsl. spisovatel/ ve Varšavě na podzim 1963 - aby nebylo omylu - 1983.

O E S A H

Katolíci a republika 1918 - 1938	1
Hus a husitství	16
Masaryk	23
Český kněz	35
Lidová strana	48
Kuncířovo dobré dílo	54
Jaroslav Durych	59
Josef Pekař: Tři kapitoly o sv.Janu Nepomuckém	72
Dva omyly a jedna jistota	73
Řád a Obnova	76
Jan Zahradníček: Pláč Koruny Svatováclavské	98
Procesy	109
Intelektuálové	121
Bilance a výhledy. Kacířské poznámky	126
Jak jsem dělal cvoka	135
Dějiny a současnost	143
Demokracie, katolictví a český národ	148
Český národ a český národ	156
Nostra personale	160
Smysl českých dějin	169
Ceterum autem	174
Paralipomena	180

Už bych byl málem napsal: Katolíci a první republika. Ale ještě včas jsem si uvědomil, že jsme žádnou jinou republiku než tu "první" nikdy neměli. Tyto poznámky se tedy mají týkat hlavně období od října 1918, kdy Masaryk s Benešem a pražští pseudopučisté utopili český stát v česko-německo-slovensko-maďarsko-polsko-rusínsko-židovské břečce, do září 1938, kdy tzv. "Masarykova" republika /která Masarykovou nikdy nebyla, byla to republika Masaryk + zednáři + politické strany, resp. vůdci politických stran/ neslavně skončila Mnichovem. Ten byl neúprosně dán už 28. října 1918.

Vychází-li tedy ještě dnes někdo z fikce tzv. Masarykovy republiky, tedy je si třeba uvědomit, že tato republika je stejně imaginární, chimérická jako Rakousko-Uhersko. Oba tyto státy jsou jen iluze. Napsal-li kdysi Joseph Roth, autor Pochodu Radeckého a Kapucínské krypty, že jeho jedinou vlastí byla habsburská monarchie, že žádnou jinou vlast nikdy neměl, měli bychom si uvědomit, že naší vlastí jsou Čechy, případně český stát, a buďto už nic jiného - nebo si můžeme vybrat, třeba Paraguay.

"První" republika byla ovšem jen pokračováním a dozníváním Rakouska. Tvrdí-li např. Václav Černý v "Pamětech", že za republiky vládla svoboda, je to jistě pravda, alespoň co se Čechů týče, nesmí se však zapomínat, že také v Rakousku už několik desetiletí, alespoň od roku 1860, vládla svoboda. První zákon, který přijalo Národní shromáždění nového státu v roce 1918, zněl tak, že všechny dosavadní zákony zůstávají v platnosti až do doby, než budou nahrazeny novými. To je významný rozdíl proti roku 1945, kdy na našem území vznikl úplně nový, úplně jiný stát. Tento vývoj byl pak dovršen v roce 1948. Jenom nemyslicí lidé se mohou domnívat, že tu došlo jen ke změně režimu, který někdy v budoucnosti může být na-

hrazen nějakým jiným režimem líbeznějším, režimem, který jim bude víc po chuti. Došlo tu nikoli ke změně režimu, ale ke změně podstaty. Rusové jsou ovšem daleko prozíravější a političtější, než kdy byli Němci. Nechají staré prázdné formy /republika, demokracie/, ale naplní je novým obsahem. V tom je změna, v ničem jiném. Historik ovšem ví, že nic netrvá věčně. I režimy se vyvíjejí a mění. Mezi Ferdinandem II. a Josefem II. /pouhých 150 let/ je určitý rozdíl. Ale jde o vývoj, nikoli návrat, o nějaký "návrat" k období před Ferdinandem, nějaké "navazování".

Ať to zní sebestarodoxněji, republika proti Rakousku znamenala určitou provincializaci, izolaci. Proti velkému státu, hospodářskému i politickému celku, kulturně otevřenému do všech stran, octli jsme se najednou ve státním mikrokosmu. Ze statku do chalupy. Orientace na Francii, týkající se ostatně především a jen hloučku inteligence, to nemohla vyvážit a nahradit. Všimněme si jen politiků: jediný opravdů politik, kterého jsme v té době měli, Masaryk, vyšel ještě z Vídně a až do roku 1914 byl přesvědčený Rakušan. Naši politikové byli jakžtakž k něčemu, měli jakýstakýs formát, pokud se musili měřit s Vídní, pokud jezdili do Vídně a učili se vídeňským manýrům. Když zůstali sami mezi sebou, v Praze, byl z toho Kocourkov, jak kdysi správně předvídal Masaryk. Nebo - za mnohé - příklad z kultury. Václav Černý v Pamětech připomíná celou /a značně neúplnou/ plejádu slavných a znamenitých univerzitních profesorů svých studentských a prvních docentských let: Masaryk, Zubatý, Niederle, Pastrnek, Polívka, Hujer, Vlček, Máchal, Murko, Kraus, Šalda, Mathesius, Růžička, Hrozný, Lexa, Rypka, Cibulka /Černý tu zapomněl na Gebauera, Golla, Pekaře, Šustu, Nováka a řadu a řadu dalších s jeho oborem přímo nesouvisejících/. Ale vždyť to byli všechno učenci, kteří vyrostli z rakouských škol a školili se vesměs na rakouských /v tom i pražské!/ a německých univerzitách! A co naproti tomu "vyprodukovala" republika? Několik nadějných docentů, k nimž jistě patřil i Václav Černý, školený ovšem ve Francii, Kalistu, Kutnara, Holínku, Patočku, Vilikovského... Až se o tom jednou bude psát,

ztráta širšího obzoru, ducha vskutku nejen rakouského, ale evropského, vynikne tím patrněji. Cesta do izolace, k provincialismu se otevřela právě 28. října 1918.

MAGNA CHARTA českého národa je Palackého List do Frankfurtu. Tohle psaní by se měl každý Čech naučit z paměti a říkat si je ráno, v poledne a večer. Palacký tam říká jasně a pro všechny časy: český národ může žít buď v souručenství střeoevropských národů / to je za času Palackého v Rakousku/, nebo pod německým nebo pod ruským panstvím. Čtvrté možnosti není. Za Rakouska jsme žili v možnosti první, za protektorátu jsme poznali druhou, nyní žijeme v třetí. "Masarykova" republika byla jen prchavá, jepičí epizoda.

Masaryk, který se hlásil k Palackému, toto vše jasně viděl až do roku 1914, kdy ucítil svou chvíli, chytil nový vítr. V "Naší nynější krizi" 1895 píše:

"Tvrdil jsem v "České otázce" a opakuji to, že Palackého program je posud správný. Míním jeho program státoprávní, jak jej formuloval 1865." /V "Idei státu rakouského", pozn. pisatele./

"Tento program přijímám bez všech dalekosáhlých zámyslů a rezervací mentálních. Netoliko proto, že neumím kreslit mapy, ale proto, že jsem se dost pilně učil historii a z té naučil jsem se toto.

Kdyby Rakousko v evropské konflagraci podleгло a se rozbilo, tedy dostali bychom se k německu... Co by to znamenalo, ať si každý domyslí..."

Horkým hlevičkám a rádobypolitikům z roku 1968 vzkazuje Masaryk 1895 téměř prorocky:

"RUSKO ZABRALO BY NÁS SE ZBRANÍ V RUCE A RUSKÝ VOJENSKÝ GUVERNÉR POSTARAL BY SE O POŘÁDKY RUSKÉ. POLITICKÝCH FANTASTŮ JISTĚ BY NEUSTANOVIL ZA ÚDĚLNÉ MÍSTODRŽÍCÍ."

A Masaryk uzavírá:

"... docela klidně nečekám žádné ohromné světové katastrofy a velmi reálně počítám s existencí Rakouska."

/O naší nynější krkzi, 1895/

Viktor Fischl, za války literární spolupracovník Jana Masaryka a spoluautor jeho pozdější sbírky projevů v radiu

/BBC/ "Volá Londýn" uveřejnil v roce 1952 v Izraelských listech v Tel Avivu záznamy svých hovorů s Janem Masarykem, v lastně Masarykovy výroky, v nichž Jan Masaryk jako by hodnotil dílo svého otce:

"Pánbů nám dal moc málo fantazie. Moc bychom si mohli ušetřit s trochou představivosti. Jenže my měli asi tolik fantazie jako nově narozené tele z nepřiliš inteligentních rodičů. Byli bychom včas museli udělat nějakou konfederaci malých národů. Tuhle mně někdo vyprávěl, že k němu přišel domovník a řekl mu, že se půjde na brigádu. Vykopávat France Josefa... Jenže dnes na to už je pozdě. Teď nám už žádnou kooperativu nepovolí. Tak budeme každý koukat ten krámek udržet, jak dlouho to půjde, ale nakonec zkrachujeme jeden jako druhý. A my to tady odneseme nejvíc. Dokázali jsme zázrak: Vystrčili jsme prdel na západ a dostaneme hovno z východu... Budeme na tom hůř než papír mezi nůžkami."

Někdo by mohl namítnout, že 1. světová válka prý byla bojem Germánů proti Slovanům. Možná, že to tak kdesi bylo řečeno. Ale z té války nevyšlo Rakousko vítězné, ale poražené, a kdyby se včas myslelo na středoevropskou federaci ať už s Habsburky nebo bez Habsburků, byla tu nejlepší příležitost: poražené Rakousko, mladý císař plný ochoty a dobré vůle, i když patrně politicky dosti nerozhodný, české země by se vzhledem k svému hospodářskému potenciálu a kulturní vyspělosti samozřejmě posunuly na první místo v tomto soustátí. Zbývají jen oči pro pláč. Vyjádřil to velmi pregnantně Charles de Gaulle 1968: "Československo, to je ubohá země. Není to národ. Je to stát umělý, zpackaný. Můžeme to říci, protože my jsme ho stvořili."

+ Ve "Vahách života a umění" /1933/ napsal Jaroslav Durych: " ... tato země není obzvláště výhodným sídlem samostatného národa... a je spíše jeho vězením. A historie ukazuje velmi nepatrnou úrodnost duchovní a vlastně úplnou ztrátu samostatnosti duchovní, dosud nenapravenou. Třebas všichni národové se musí o sebe vzájemně opírat, přece tato potřeba, ať skutečná či domnělá, je u českého lidu přílišná, a zdá se, že se opírá na všechny strany tak, že je držen ve výši,

jako by vůbec neměl základů pod sebou. Není národa duchovně závislejšího... Říká se, že Čechy jsou průchodištěm všech kultur a větrů celé Evropy. Ano, průchodištěm, sotva něčím více. Domácích příkladů velmi málo a z těch některé ještě velmi sporné a jiné zase zapomenuté nebo zakryté."

+ Český národ byl autentickým národem naposled v baroku. Páteří tohoto národa nebylo ovšem národní vědomí, tím méně nějaký nacionalismus, který se objevil, pěstován Vídní, až během napoleonských válek, ale katolictví. Je pravda, že k tomuto katolictví byl národ tak říkajíc dokopán, ale kupodivu se mu v tom katolictví zalíbilo. Ostatně to přinucení nebylo pravděpodobně tak silné, jak se s oblibou vykládalo, v podstatě a ve většině případů šlo asi o náhradu luteránského faráře farářem katolickým, a čím méně se vrchnost starala o spásu poddaných duší, tím to asi bylo poddaným vítanější. Nedělejme si iluzí: po Bílé Hoře byl český sedlák stejně "utlačený" jako sedlák kdekoli v Evropě, a český šlechtic /"český" v ohledu teritoriálním/ stejně svobodný jako šlechtic kdekoli jinde v Evropě. Ale lidem se v tom katolictví, také v jeho estetické stránce, bezpochyby zalíbilo. Pekař hezky vykládá v "Třech kapitolách o svatém Janu Nepomuckém". kterak Jan z Pomuku byl prohlášen za svatého nikoli snad, aby "zatlačil" památku jiného Jana, o němž tenkrát nikdo už neměl ani zdání, ale jako koruna a vrchol katolické Čechie, která chtěla mít svého českého katolického světce, a také toho po značných obtížích roku 1729, tedy více než sto let po Bílé Hoře, dosáhla.

Po napoleonských válkách, po roce 1848 se krok za krokem objevuje jiný, nový český národ - Palacký mluví o dvou národech - s falešným vědomím, pseudovědomím. Pokud toto vědomí začíná už u Palackého a je dáno Palackým, je těžko říci. Až se jednou zase u nás vyskytne nějaký historik, musí si patrně znovu důkladně pročíst Palackého, který byl spíše ideolog a politik než školený historik, vypsát všecky Palackého omyly a protimluvy, jichž je spousta, a zařadit prostě Palackého jako historika tam, kam patří. Dosavadní knížky o Palackém /včetně Pekařovy/ byly spíše uctivé než

přesné. O smrti Žižkově praví např. Palacký, že to byl příběh pro zemi vítaný a prospěšný, protože ji zbavil urputných bojů o věc, která v duchu doby své neměla kořene a základu. To je citát, nad nímž se musíme zamyslet. Zprvce zemi nezabavil vůbec ničeho. Urputné boje pokračovaly ještě 10 let po Žižkově smrti. Za druhé toto stanovisko vrhá temný stín na celé husitství. Jestliže se bojovalo o věc, která v duchu doby své neměla kořene a základu, nebyl zánik husitství příběh vítaný a prospěšný pro zemi vůbec? Nebylo pak celé husitství božím dopuštěním, omylem? "V duchu doby své": bylo husitství neštěstím vůbec, anebo jen v tom, že nebylo "v duchu doby své", že jinými slovy "předběhlo" dobu? Takových nejasných míst a protimluvů je v Palackém plno. Souvisí to samozřejmě i s mylným Palackého názorem na slovanskou demokratičnost, na "vrozený" slovanský sklon k demokracii - to vše jsou věci, o nichž se již hodně psalo.

Palackého vlastní názory byly sice emfatické, ale do jisté míry i strážlivé, jako většinou i politická činnost Palackého. Teprve Palackého vulgarizátoři včetně Masarykovy "České otázky" /Masaryk se tu houževnatě drží Palackého a nepřináší vlastně proti němu nic nového/ udělali z dějin mýtus a razili ono dějinné povědomí, které z husitství učinilo vrchol českých dějin, husitství pak pokračovalo v bratrství /tehdejší církvi československé/, protireformace byla třístaletou porobou, ale pak prý obrození "navázalo" na husitství a bratrství. Neboli Masaryk: reformace versus protireformace. Nebylo tomu tak ovšem vždy. Masaryk si např. stěžuje v "Janu Husovi", že v roce 1889 /tedy 6 let před napsáním "Husa"/, když kníže Karel Schwarzenberg nazval v českém sněmu husity "bandou lupičů a žhářů" - "ze strany, kterou založil Palacký, nezmohl se nikdo ani k odpovědi." Buď jak buď, v českém národním povědomí, ve vědomí většiny těch, kdo se mezi sebou dorozumívají česky, ustálila se linie, kterou bychom stručně mohli charakterizovat jmény Palacký - Masaryk - Jirásek - Nejedlý a toto mínění víceméně trvá. Když už tu padlo jméno Jirásek, je nutno říci, že v tom, jak mohutně a halasně se po roce 1948 přihlásili

naši komunisté k národně demokratickému senátorovi a autorovi předmluvy ke Gajdovým Pamětem, nebyla jen osobní libůstka posledního českého buditele Zdeňka Nejedlého, jeho vztah k Jiráskovi, Litomyšli atd. Cynik Václav Kopecký a Klement Gottwald nebyli tak naivní, aby brali Jiráska vážně. Ale okázalým přihlášením k Jiráskovi se naši komunisté nestávali jen zimmerrein und salonfähig, ale zapojovali se i do širšího, velmi širokého proudu, mocnějšího, než byl proud komunistický, do obecného národního povědomí, které většina národa přijímala bez rozpaků. Samozřejmě by byl našim komunistům daleko více odpovídal Vladislav Vančura, nesrovnatelně větší umělec než Jirásek, skutečný komunista a mučedník, ale exkluzivní Vančura nebyl samozřejmě v masách zdaleka tak zakořeněn jako Jirásek, politicky by využitím jeho jména komunisté nezískali nic a umělecky by se musili trochu namáhat a kroutit. Konečně postupná linie oficiální propagandy: od Julia Fučíka přes Aloise Jiráska k Jaroslavu Haškovi mluví sama za sebe.

Linie historického povědomí, daná jmény Palacký-Jirásek-Nejedlý, se ve vědomí většiny příslušníků českého národa ujala. Jestliže po válce Zdeněk Nejedlý napsal brožuru s výmluvným názvem "Komunisté - dědicové velkých tradic českého národa", může se tomu kdokoli pošklebovat, jak chce, ale Nejedlý má pravdu do slova a do písmene. Komunisté jsou skutečně dědici jedněch určitých tradic českého národa. Ty tradice můžeme pokládat za veliké, prostřední nebo docela malinkaté, podle vlastního výběru a chuti, ale tradice to jsou a komunisté jsou jejich vlastními a skutečnými dědici.

Historické povědomí, dané jmény Palacký-Masaryk-Jirásek-Nejedlý, je objektivně daleko větší lež a podvod než celé Rukopisy a také jeho důsledky jsou daleko závažnější a důsaznější než celý tzv. rukopisný boj. Jestliže katolická menšina se proti tomuto dějinnému povědomí za první republiky energicky obracela, činila tak plným právem.

+ Jak upadl v zapomenutí český stát a jak česká státoprávní politika byla nahrazena československou /v Benešově pojetí/ mytologií, svědčí nejlépe osudy tzv. "druhé" republiky, trapného doznívání republiky "první". Hlupáčkové, podvodníci a li-

dé, kteří se octli v louži, nepřišli na nic jiného než na banální heslo, které se ovšem naskytá vždycky v takových situacích: národní jednotu. Jednota spasí národ. Jestliže je možné cokoli vytýkat dr. Emilu Háchovi, starému rakouskému úředníku a velmi vzdělanému a čestnému muži, pak to je to, že i se svým "mužstvem" neprováděl politiku českou, nýbrž benešovskou. Sám Hácha, jak to je i písemně dosvědčeno, se pokládal jen za "místodržitele" Benešova, s Benešem se písemně stýkal, pokud to šlo, a radami Benešovými se řídil. Tedy přijal ve všem všudy vůdčí roli téhož Beneše, který tak hanebně zkrachoval v září 1938. Emanuel Moravec, kterého Beneš přijal 2. října 1938 v 19 hodin, líčí ho takto:

"...Nalezl jsem ho polekaného, rozpačitého, bezradného a nejistého jako kluka po výprasku... Styděl jsem se, že jsme tomuto ranečku bídy věřili." A v tento "raneček bídy" vložil staříčkový Hácha svůj osud, tomuto "ranečku bídy" všichni opět znovu uvěřili, jako úplně bezhlaví, jako ovce! Proč? Patrně zejména proto, že tu nikdo jiný nebyl! Degenerace české politiky /s výjimkou komunistů, kteří vždy věděli, co chtějí/ byla tak naprostá, že mimo Beneše tu prostě žádný jiný politik neexistoval! Mluvíme-li už o Háchovi, pak samozřejmě protektorátní předseda vlády generál Eliáš neměl být současně hlavou benešovského odboje, protektorátní ministři dr. Feierabend a ing. Nečas, uprchlí později do Londýna, neměli být současně vůdčími členy benešovského Politického ústředí, nehodláme-li už tady rozprádat úvahy, k čemu ten odboj vlastně byl a čeho dosáhl! Jestliže v září 1938 nás Francie a s ní spojená Anglie nechaly na holičkách, proč jsme měli znovu poslušně přiklusat a pománat ze všech sil jen proto, že tentokrát byly opět ve svrabu Francie s Anglií, a to ve jménu benešovského ideálu, který už tenkrát byl neskutečný, iluzorní, chimérický!

+ A přece se Edvard Beneš při vší své zbabělosti, která byla primární, základní vlastností jeho povahy, anebo snad právě pro tuto zbabělost nesmrtelně zasloužil o desítky tisíc, ne-li o statisíce lidí, kteří se mezi sebou domlouvají česky.

V září 1938 bylo rozhodnutí výlučně v jeho rukou. Všichni ostatní na něho koukali jako telata na nová vrata. Kdyby byl rozhodl, že se "do toho" půjde, bylo by se "do toho" bez odmluv šlo. Jestliže se Beneš rozhodl pro opak, zachoval tím nejméně desítky tisíc, ne-li statisíce lidí naživu. Je to nesmrtelná zásluna Benešova a potomci těch, kdo zůstali naživu, by za to měli být Benešovi vděční. Dnes už málokdo pochybuje o tom /vojáci nikdy nepochybovali/, že bychom vojensky byli rozdrceni během několika dní. Tu a tam se tvrdí, že národ by ne tom byl morálně lépe, kdyby byl bojoval. To je ovšem bohapustý nesmysl. Každý, kdo trochu zná tento národ, jeho vrtkavost a vrtošivost, náklonnost k otroctví, náhlé vzplanutí a rychlé vychladnutí, musí si také uvědomit, že po vojenském debaklu a následující represí by na tom národ byl nekonečně hůř právě morálně, než když nebojoval.

Beneš se k této své odpovědnosti nikdy mužně nepřihlásil. Nikdy nevmetl ve tvář svým kritikům: Hlupáci, já jsem vás zachoval naživu, já jsem vás uchránil nesmyslného boje! Místo toho nemůžně koktal, že prý už tenkrát věděl... co samozřejmě nevěděl, protože to nikdo vědět nemohl. Ale jeho kapitulace ze září 1938 zůstane přesto jediný mužný čin jeho života. To ovšem neznamená nebojovat za každou cenu. Jsou dražší a důležitější věci než mír: svoboda, lidská práva. Znamená to jen nebojovat za nesmyslných a bezvýhledných podmínek. A ty v září 1938 byly.

+ Od josefinismu prodělává katolictví u nás trvalý ústup. Tento sestup a pád je možno postihnout a popsat, obtížněji už vysvětlit, vyložit všechny jeho příčiny. Těžko je chápat, jak národ kdysi katolický, v letech 1918-38 ještě ve většině katolický, tak snadno a rychle ztratil svůj katolický charakter po roce 1948. Začalo to samozřejmě už josefinismem. V tak zvaném národním obrození, to jest vlastně v nástupu novodobého národního vědomí a nacionalismu, byli hlavně katoličtí kněží, především v terénu, hlavními nositeli tohoto proudu. Postupem času se z nich stali spíše dobří hospodá-

ři, pečující o svá políčka, zahrady a včelstva a družně na-
žívející se svými spoluobčany. Pěl básník: "Církev a vlast
v mých něžně milují se nádrech. Každá z nich půl, každá má
srdce mé celé." Takže ve skutečnosti každá z nich měla toho
srdce jen půl, a církev rozhodně tu menší polovičku. Pěl bás-
ník: "Váš je Hus, i Nepomuk i Cyril." To přesně vystihuje,
tato melanž, situaci katolictví u nás. V posledním desetile-
tí Rakouska si katolíci hověli v náručí habsburské monarchie
jako pilní a poslušní /"treu und bieder"/ občané, současně
už však také rostl, mohutněl a bouřil čím dál, tím víc pro-
tikatolický boj, nesený zejména Mladočechy, Masarykovými re-
alisty v čele s Masarykem samým /nezapomeňme ovšem na Her-
bene a na Machara/ a sociálními demokraty, třeba takovými
"Červánky" a "Září". Tento boj pak vyvrcholil po roce 1918
- Po Vídní Řím! Řím musí být souzen a odsouzen! Tábor je náš
program! Kříže ze škol, protikatolická kampaň na Slovensku
atd. Proti tomuto boji se zprvu postavila /musíme se ovšem
zmínit o statečných projevech Pekařových a Šustových/ jen
lidová strana. Vyrostla právě z tohoto boje a na tomto boji
- svědectví o tom, že katolické vědomí v některých vrstvách
národa, zejména chudších a na zachovalé Moravě, bylo ještě
přese všechno živé. Jakmile ovšem protikatolický boj ztratil
na síle a ochabl, začala valem řídnout i lidová strana. Je-
jímu /převážně kněžskému/ vedení se nepodařilo soustředit
ani všechny uvědomělé katolíky, ba ani jejich větší část.
A co ještě horší: ve vědomí jak větší části katolíků, tak
zejména v nekatolické veřejnosti, splynuly pojmy "katolík"
a "lidovec" v jedno, ztotožnily se, ačkoli církev a politic-
ká strana nebyly přece jedno a totéž. Z toho všeho můžeme
vyvodit některé závěry: především katolíci, dokonce ani ka-
tolická hierarchie a kněží nehledali spásu v žitém nábožen-
ství, ve skutečném náboženském životě, soustředěném v koste-
le a nikoli v hospodě, ale v berličkách, jak se ukázalo vel-
mi pochybných, politické strany, její domnělé síly a moci.
Druhý závěr pak bude asi ten, že náboženské cítění českého
lidu, jeho náboženský sklon, skutečný náboženský cit, nebu-
de asi tak pevný, silný a nepochybný. Jak píše Durych ve

Vahách života a umění, v roce 1917 nejenom Viktor Dyk, ale i Otokar Březina /jakožto myslitel katolíky patrně silně přeceněný/ uvažovali o jakémsi "národním" náboženství, "národní" církvi - skutečně nábožensky založený a skutečně věřící člověk by tak nikdy neuvažoval - a jak se situace rychle měnila, ukazuje výrok téhož Březiny z roku 1919, zachycený opět Durychem ve Vahách, že totiž on, Březina, neví, na které lucerně bude viset. Budoucímu historikovi bude důkladně prozkoumat, zda český národ měl i v minulosti zvlášť silný náboženský sklon, jak se obvykle tvrdí. Domnívám se, že neměl. Je otázka, zdali oslavovaná česká tolerance nebyla spíše náboženská lhostejnost. Nebyla česká konfese z roku 1575 spíše výrazem náboženské lhostejnosti, spojené s politickou prozíravostí, než náboženská tolerance? Člověk se musí divit, když kolem Bílé Hory neustále naráží na to, jak šlechta /o poddané nešlo/ měnila víru snáze než košili. Platilo v té době: já na bráchu, brácha na mě. Manžel katolík, manželka evangelička nebo naopak. Jeden bratr katolík, druhý bratr evangeličák, aby to bylo na všechny strany dobré /Černínové/. V řadách českých bratří, tolik oslavovaných, byli samozřejmě muži vynikající /Komenský/, velmi rozšafní /Karel starší ze Žerotína/, ale také z bratrských škol vyšel Valdštejn a českým bratrem i s manželkou byl do 30 let / a to je tenkrát něco! / Karel z Liechtensteinu, český místodržící po Bílé Hoře /liechtenštejnští dragouni!/. Znamenalo tu náboženství opravdu něcož, nebo to byla politika? V jedné knížce uvádí Zdeněk Kalista, že otec Balbínův /nebo Bridelův - už nevím/ byl za stavovského povstání rychtářem ve Vysokém Mýtě ve službách stavů a o několik málo let později opět rychtářem ve Vysokém Mýtě ve službách Ferdinandových a že prý to je svědectví obrozeného katolicismu a otec Balbínův prý dal syna Bohuslava na kněžství na odpykání svých hříchů. Byla to síla obrozeného katolicismu nebo byl otec Bohuslava Balbína prachobyčejný kolaborant? Já bych myslel, že to byl prachobyčejný kolaborant.

Vraťme se však do let 1918-1938. Masaryk byl opravdu klíčovou postavou "první" republiky - jeho výrok, že "ka-

tolíci budou mít tolik práv, kolik si jich dobudou", je jednak pravdivý, protože v dějinách nikdy žádná skupina lidí neměla více práv, než kolik si jich dobyla, jednak je to typická masarykovská fráze /Viktor Dyk ~~byl~~ v epigramu o Masarykovi: "naučil mládež frázím několika"/, ale hlavně: což mohli mít katolíci důvěru v prezidenta, který jako Bourboni nic nezapomněl ze své profesorské minulosti a zejména v prvních letech svého prezidentství také něčemu se nenaučil? Jestliže Viktor Dyk v intermezzu svého Konce Hackenschmiedove nazývá Masaryka "vyběračem kosů" /Národ Chelčického musí bažít po nekonečném, parafráze Masarykova často opakovaného výroku z "České otázky" a "Naší nynější krize"/, neplatí to jen o Masarykově pohledu na poezii a umění vůbec, ale i na náboženství. Kde vzal tuhle protestantskou rozšafnost a moudrost syn Moravského Slovácka?

Musíme ovšem říci, že také katolictví u nás v posledních desetiletích Rakouska a v letech 1918-1938 bylo /alespoň to oficiálně/ v hlubokém kulturním úpadku. To jsme ostatně už řekli. Nutno jen zdůraznit, že jednou z hlavních příčin tohoto úpadku byl u nás především katolický kněz. Jak po tzv. převratu v roce 1918, tak v lidové straně i s jejími důsledky po roce 1945 a 1948. Josef Plojhar je legitimní duchovní dítě Šrámkovo. Také v tom je poučení pro budoucnost.

+ Václav Černý kdesi mluví o nezřízeném kultu Staré Říše a Tasova /míněn Jakub Deml/. Jakuba Demla zatím necháme, žádný jeho "kult" nebyl. Byl "kult" Staré Říše. A právem. Všecko, co bylo v českém katolictví opravdové a intelektuálně nosné, vyrostlo ze Staré Říše, z díla Josefa Floriana. Byla to labutí píseň, ale labutí píseň slavná. Nejdříve jednu humornou vzpomínku. K jednomu páně Florianovu výročí /neřikal nikdo Florian, ale pan Florian/, myslím, že to bylo 100 let od jeho narození, jsem napsal do týdeníku "Naše rodina" krátký článek, aby si toho alespoň někdo všiml. Nazval jsem tam pana Floriana písmákem. Myslel jsem při tom na Štít-

ného, Chelčického, Vaváka. Není to, myslím, špatná společnost. Ale celé páně Florianovo potomstvo se na mne vrhlo, také dobrý přítel malíř Otto Stritzko, zeť Josefa Floriana. Netrvám na tom názvu. Ale jak nazvat Josefa Floriana jinak? Profesionální spisovatel to nebyl, profesionální literární kritik také ne /často zhodnotil nějakou knížku - a právem - jediným slovem: "Plamenům" /bez emfaze bychom asi řekli - a také právem - "Do kamen"/, profesionální nakladatel tím méně. Pro české katolictví vykonal a znamenal mnohem víc než celá lidová strana, balvan, zkáza a neštěstí českého katolicismu donromady. Původním povoláním profesor přírodopisu někde snad v severovýchodních Čechách /tyto poznámky nemají být životopisem ani oceněním Josefa Floriana; po jeho smrti roku 1942 vyšlo o něm samostatné číslo "akordu" a "Řádu" a taktéž se o něm čtenář poučí ve výborné knížce Dominika Pec-ky/. Dostal jednoho dne snad náhodou do ruky číslo časopisu Léona Bloye "La Plume" /Pero/. Tam byla věta asi tohoto znění: "Do ráje se nevstupuje ani zítra, ani včera /nebo pozítří/, ale dnes." Josef Florian nechal profesury, odešel do chalupy ve Staré Říši na Moravě /někde poblíž Meziříčí/ a začal tam vydávat knížky. Ty knížky, bylo jich za dobu páně Florianova života několik set: Dobré dílo, Nova et vetera, Studium, Archy, Kursy atd. byly úplný zázrak: naučil tiskaře široko daleko a ještě za Rakouska, několik desetiletí před rokem 1945, dělat dobré, sličné knížky, a tiskaři to dělali rádi, protože dělali kvalitní a dobré dílo. To pokud se týče vzhledu. Ale Josef Florian se také bedlivě díval po Evropě a snesl k nám za ta léta kde co, co mělo, zejména v evropském katolictví, opravdu úroveň. Jeho miláčkem a patrně také zasvětitelům je Léon Bloy, kterého Josef Florian vydal a většinou i přeložil tak-řka celého, ne-li vůbec celého. Ale i Jules Barbey d'Aurevilly, Charles Péguy, Ernest Hello, dokonce i Maurois, Chesterton a desítky a desítky dalších autorů. Také výtvarné umění: Josef Florian pro nás objevil např. Rouaulta. Zpočátku nedával na své knížky dokonce ani ceny: kniha je kulturní stetek, nikoli zboží na prodej, ať každý, chudý, bohatý, pošle, co má. To bychom ovšem nesměli být v Čechách: lidé knihy brali, ale

■ neplatili, takže pan Florian musel od tohoto dobrého komunistického vynálezu ustoupit. Jak to nakonec dopadlo s jeho dětmi, nevím: neposílal je do školy, učil je /jako profesor/ sám, protože škola beztoho jen děti kazí; měl proto i nějaké potíže s c.k. rakouskými úřady, dokonce se dostal i do vězení; ale pak se to tuším nějak urovnalo. Jak jsem již řekl, tohle není čtení o Josefu Florianovi. Musí se však říci, že Stará Říše a Josef Florian je počátek skutečné katolické obnovy u nás. Až dotud bylo katolictví u nás v kulturním ohledu reprezentováno všelijakými Katolickými modernami, Sigismundy Boušky, Karly Dostály-Lutinovy, Xavery Dvořáky, Novými životy, Archami a Musei atd. Ne že by mnozí z těch lidí neměli dobrou vůli a snahu, ale zkrátka a dobře, neměli na to. Julius Zeyer a Otokar Březina se na chvíli přiblížili Katolické moderně, vábení patrně katolicitou toho podnikání; ale honem utekli, každý zjistil, že to není k ničemu. Ze Staré Říše vzešel Durych i Deml, Čep i Zahradníček, Bedřich Fučík i Albert Vyskočil, také Řád a Obnova a všichni lidé kolem nich, ale např. i Halas a Holan, s Josefem Florianem pilně duchovně komunikovali a jistě ne bez užitku. Máme-li to po desetiletích stručně vyjádřit /pan Florian by s tím patrně ~~unesouhlasil~~/: byla ~~to~~ to - podle mého mínění - opožděná reakce na stupidní a slabomyslné české pokrokářství a také reakce na ubohost katolického kulturního života té doby. Josef Florian byl ovšem /a všichni jeho následovníci/ mužem sylabu proti modernismu, nikoli mužem II. vatikánského koncilu a Jana XXIII. Nepředjímal svou dobu, otevřené pokoncilové katolictví; byl to tvrdý a nekompromisní bojovník, nelítostný voják církve bojující; jeho názorová intrazižance ho možná vedla /stejně jako jeho velký vzor Léona Bloye/ k určitému formalismu, který by patrně v dnešních poměrech ukazoval spíše k tradicionalistickému arcibiskupu Léfěbrovi než k Janu Pavlu II. Máme-li vyslovit to jméno po třetí, pak mužem Josefa Floriana byl spíše Léon Bloy než G. K. Chesterton, k němuž tíhli u nás zejména Karel Čapek a Ferdinand Peroutka. Ale buď jak buď, katolická obnova začíná u nás ve Staré Říši u Josefa Floriana. Nezáleží na tom, že muži, kte-

ří Starou Říší prošli, se /někteří/ s Josefem Florianem rozešli a že se také někdy rozešli i mezi sebou; byly to individuality, a jak bylo kdysi řečeno, velcí lidé mají velké stíny. Ostatně to byli vesměs umělci a ti jsou, jak víme, velmi citliví na slovo, nejen na slovo, které se jich samých týká, ale na slovo jako nástroj své tvorby, na odstín pravdy, o níž se domnívají, že ji mají.

Než přejdeme k Jaroslavu Durychovi, zastavme se na okamžik u Jakuba Demla. Také on prošel Starou Říší, také on se s ní rozešel a na celý život a na celé dílo se zařídil v Tasově střídaje své lásky a nenávisti /byby-li to nenávisti/ - někdy lásky a nenávisti zároveň. Na první pohled by se jevilo, že byl ješitný jako opice. Je to často protivné a někdy i děsivé. No a co z toho, i kdyby to byla pravda? Je jen obecně mylná představa, daná falešnou heroizací našich literárních velikánů, že umělec, básník, je automaticky také ztělesněním všech lidských a občanských ctností. Božena Němcová je zakladatelka české prózy a největší česká spisovatelka - a po mužích byla, jak známo, jako posedlá, K. H. Máchy - jeden z největších českých básníků, vidíte? - nebyl sexuálně normální a dodnes v Čechách nevydávají jeho eroticko-sexuální zápisky - snad je teď vydal Škvorecký v Torontu, protože proč by Máchův Deník jinak vydával? Jan Neruda byl jistě veliký básník, ale vedle toho novinářsky, čemu říkáme šmok. Vítězslav Nezval měl jistě veliký básnický talent, ale charakterově byl velmi labilní a na tuto charakterovou labilitu zůstal i jeho talent. Čtyři příklady za mnohé. Proč bychom od umělců chtěli víc, než nám mohou dát? Dávají nám svá díla. Není to dost? Samozřejmě, že nás to svádí nahlédnout i do jejich soukromého života. Ostatně, co je dílo, život, a co je třeba podvědomá a nevědomá stylizace? Jan Čep mi kdysi řekl, že spisovatel se stylizuje, kdykoli vezme pero do ruky. A byl by básník vůbec básníkem, kdyby nebyl takový, jaký je? Autor těchto poznámek není literární kritik a necítí se povolán vyslovovat se ani k dílu Jakuba Demla ani k Jakubu Demlovi. Říkají, že Jakub Deml nebyl ucelená povaha, že byl a zůstal až do smrti velkým dítětem, že byl nesmírně reaktivní a impulsivní, popudlivý a vznětlivý a zase dobrácký, že vzá-

pětí zanevřel na to, co před chvílí miloval. To všechno nám jistě objasní velmi dokonale nejlepší znalec Demlova díla, Bedřich Fučík. Ostatně ať mluví dílo samo. Jakub Deml byl nesporně velký básník a mimo jiné také cvok - jeho sokolská epizoda je toho jen jedním z dokladů. Byl členem volební komise, vedl obecní kroniku a v té souvislosti se hádal o nějaký honorář - všechno to je spíše k smíchu než k pláči. Pozoruhodné je, že Demlovo dílo, jeho naléhavost a uhrančivost, čím dál tím více nalézají půdu u mladých. Jak se zdá, právě léta je prověřují i s Demlovou odpovědí na pozvání k účasti v Obci čsl. spisovatelů:

"Vaše pozvání pod marxistické pejzy a řetězy
považuji za aprílový žert.
A jestli vskutku pravdě vítězí,
sebere vás všechny čert."

V roce 1924 v 23.-24. čísle "Rozmachu" to pochopil Jaroslav Durych. Píše tam: "Kdybych měl psát o Demlově díle, zoufal bych si, neboť bych sotva dosáhl toho, abych lidský zjev Jakuba Demla uměl strčit na jednu stranu a jeho psané dílo na druhou stranu a říci: Tak a teď seďte každý na svém místě a nepřebíhejte, ať si mohu důkladně prohlédnout každého z vás extra!... rozdělit knihy Demlovy na knihy, z kterých čouhá Deml svými končetinami, ... a na knihy, které lze čísti bez jakékoliv vzpomínky nejen na Demla..., ale i na jeho jméno." Tohle zřejmě dokázal Durych, ale nedokáže to ani Václav Černý, ba patrně ani Ludvík Vaculík /"Český snář"/.

H u s a h u s i t s t v í .

Husem a husitstvím se tu musíme poněkud zabývat ne kvůli nim samým, ale pro jejich odraz na duchovní život první republiky.

Neexistuje jeden Hus, existují dva Husové, tak jako /s úsměvem/ dva Janové Nepomuční. Ani zjevem si nejsou podobní. I když toho /o jeho lidském zjevu/ mnoho nevíme, mohli

bychom asi říci, že to byl podsaditý, obtloustlý, bezvousý velebníček s velkou tonzурou a patrně i pleší. Možná, že se bude podobat Janu Šrámkovi z mladých let, když mu v Novém Jičíně říkali Němci "der rote Hetzkaplan". Ten druhý Hus se spíše podobá jednomu z mužů 28. října 1918, sociálně demokratickému senátorovi a myslím i ministru Františku Soukupovi. Vysoký, štíhlý, s kozí brádkou a socialistickým širákem s velkým okrajem. Ten první Hus je možná historický, skutečná postava. Druhý je zcela určitě výmysl a výtvor 19. století. První je katolický kněz. Druhý je vytvořen jako nástroj boje proti katolické církvi.

Nemáme ani čas, ani nadbytek historických vědomostí to dlouho vykládat. Nejlepší, a pokud možno asi nejdokonalejší knihou o Husovi /i Pekař to kdesi uvádí/ je Jana Sedláka Jan Hus. Hus byl asi dosti průměrný myslitel, spíše velmi horlivý a znalý /Wiklef/ než původní - takový nějaký T. G. Masaryk - spíše nadšený a ohnivý než strhující kazatel, špatný a nudný spisovatel a horlivý karatel mravů a jejich obránce, vábíci kněžstvo i laický lid na cestu dobrou. Podle toho, co jsme z něho i o něm četli, byl asi trochu zatrpklý a morousovitý.

Tady malá poznámka: někomu bude třeba připadat nenáležitě, že se snažím Huse, a lidi dávných dob představit si jako naše současníky, v jejich kůži a s jejich psychikou. Seděli jsme kdysi v jedné hospodě; asi patnáct, vzdělanějších i méně vzdělaných, vesměs muklové; a jak jsme tak zvedali püllitry, najednou mě ohromilo: Bože, vždyť my jsme vlastně všichni husité! Cožpak si myslíte, že lidé z počátku 15. století byli jiní? Že to byli lidé s jiným myšlením a jednáním než my? Jeden je sanguinik nebo cholerik, jiný melancholik nebo flegmatik. Jeden by se byl pořád jen pral, druhý by vlezl pod stůl při nějaké rvačce. K Josefu Pekařovi přišel kdysi kandidát ke zkoušce. První otázka zněla: tak, pane kolego, co je tak zajímavého v dnešních novinách? Pane profesore, koktal kandidát, já jsem se už týden úsilovně připravoval ke zkoušce a nečetl jsem žádné noviny. Člověče,

rozhorlil se Pekař, jak chcete rozumět 11. století, když jste nečetl dnešní noviny?

Za jednu z hlavních příčin Husova konfliktu se obvykle uvádí, že tepal zlořády v církvi a mravy kněžstva. Ty zlořády jsou vesměs známy, pokud jde o mravy kněžstva, bylo by třeba prostudovat literaturu, která jistě existuje, a napsat o tom souhrnnou knížku, která asi neexistuje. Profesor Jan Slavík, známý odpůrce Pekařův, v jedné ze svých posledních přednášek v Historickém klubu odkazuje toto druhé tvrzení do říše bájí. Lze říci asi toto: v době před Husem a Husově se kněžstvo vskutku velmi rozmnožilo a mravní stav části tohoto kněžského proletariátu jistě nebyl valný. Ale mravní stav kněží jako celku patrně nebyl ani o mnoho horší, ani o mnoho lepší než kdykoli jindy. Křiklavé výjimky jsou vždycky možné a vždycky se vyskytují. Také za našich dob jsme zažili A. C. Stojana, Františka Kordače, Josefa Berana a na druhé straně Josefa Plojgara a živnostníky z Pacem in terris. Je tu také otázka: jestli mravní stav kněžstva byl tak upadlý, jak si pak vysvětlit vysokou účast kněží v hnutí husitském, které bylo podle našich pokrokářů výlupkem vší dokonalosti? O mnohonásobném mučednictví kněží v době husitské ani nemluvě.

Ale toto vše jsou věci spíše okrajové, o které tak nejde. Hlavní a důležité je toto: v konečné fázi zápasu, v Kostnici, šlo o souboj dvou "pravd", které obě byly středověké, obě poplatné tehdejšímu způsobu myšlení, obě pevně opřené o autoritu Písma a obě bezpečně zakotvené v Písmu, z něhož se dá, jak známo, dokázat všechno možné na světě. Nešlo tu tedy rozhodně a absolutně o souboj "pravdy" středověké, opřené o Písmo, s "pravdou" moderní, racionální, rozumovou, "vědeckou" /řekli bychom raději o rozumové poznání/, na jehož zastánce, na bojovníka vlastního rozumu je v 19. století pasován Hus. Samozřejmě, že lze z Husova díla vytrhovat citáty a doklady, ale ve skutečnosti byl Hus /a nemohl být jiný/, středověký kněz, který věřil na "pravdu" Písma, který "věřil" na svou "pravdu", to je pravdu Písma, od něho lépe poznanou, tak jako my věříme na elektrický vypínač, na letadla nebo na družice. /Mluví-li Hus o "pravdě" /slyš, braň,

miluj pravdu/ - je to vždy "pravda" Písma, "pravda" Boží, nikoli "pravda" v racionálním, vědeckém smyslu. Z toho důvodu nemá mnoho smyslu diskutovat dnes o věcech, o nichž s koncilem diskutoval Hus, o predestinaci, transsubstanciaci, remanenci atd. - dnes nevěří většina lidí ani na to, v co věřili otcové koncilu, ani na to, v co věřil Hus - a nejméně už ti, kdo vyzvedli Huse na prestol rozumového myšlení, moderní vědecké "pravdy". Rozhodovat mezi Husem a koncilem má asi tolik smyslu, jako bychom chtěli rozhodovat mezi dvěma raně středověkými učiteli, kteří oba věřili, že se Slunce točí kolem Země, ale jeden věřil, že napravo a druhý, že nalevo - my přece v první řadě vůbec nevěříme, že se Slunce točí kolem Země. Jestliže obdivujeme Mistra Třeboňského nebo stojíme v údivu nad gotickými madonami, je to proto, že tato díla pokládáme i dnes za krásná, ne proto, že jsou to díla 14. století. Nemůžeme však říci, že bychom souhlasili s "pravdou" Husovou - nebo koncilu.

Šlo ještě o jednu věc, o tzv. realismus nebo nominalismus, o chápání tzv. obecnin, o podstatě skutečnosti. Hus byl, jak známo, realista, vlastně extrémní realista, v dnešním slova smyslu idealista /filozoficky/, platonik. To znamená: to hlavní, nejdůležitější je říše idejí, a ta se teprve jaksi promítá do viditelné skutečnosti, obecnin. Většina předních otců koncilu byli nominalisté /universalia post rem na rozdíl od Husova ante rem/, v dnešním slova smyslu tíhnoucí spíše k materialismu a tedy v chápání 19. století "pokrokovější" než "zpátečník" Hus. Právem tedy mohl zvolat po Husově upálení učený francouzský kardinál: "Konečně byl upálen realismus!" /Význam slova realismus byl ve středověku ovšem zcela jiný, úplně obrácený než dnes. Náboženské myšlení se později - jako obvykle - ustálilo na jakémsi kompromisu, na tzv. mírném nebo umírněném realismu /universalia in rebus/. Toto vše je ovšem ještě daleko komplikovanější a nás to už tolik nepálí, ale v době Husově to bylo mezi učiteli velmi žhavé a ožehavé. Bylo to něco jako spor mezi ideálním liberalismem a ideálním komunismem. Protiklad: svoboda - spravedlnost.

V této souvislosti je ještě třeba dodat, že do Kostnice /nikoli na hranici/, byl Hus, který tam zprvu nechtěl, dostrkán nikoli svými odpůrci, ale svými stoupenci. Hus, který měl silný politický zájem /viz dekret kutnohorský a jiné působení Husovo/, vždycky tvrdil, že stojí na půdě přísně církevní, že jeho náboženské poznání je lepší než jeho odpůrců, nechtěl zakládat nějakou novou církev, odloučit se jako později Luther. Měl své pravověří v Kostnici dokázat. A to především na nátlak svých stoupenců. Nejasný je tzv. glejt Zikmundův: týkal-li se bezpečné cesty do Kostnice /tak se i stalo/, nebo také svobodného návratu z Kostnice, bez ohledu na to, jak Husova pře dopadne. Obojí výklad je možný. Zikmund tady ovšem musil podlehnout /třeba i nerad/ koncilu, protože v době zasedání byl hlavou křesťanstva koncil, nikoli císař. Záležitost Husova byla pak ovšem pro koncil věci periferní, okrajovou, vlastně nahodilou, protože ústředním tématem koncilu byla reforma církve, zejména také papežství. A když už jsme se zmínili o kutnohorském dekretu /dekret měl smysl politický - král se držel püssánského papeže, univerzita římského - nikoli národnostní, nešlo tu vůbec o Němce a Čechy/, musíme ještě říci, že šlo tenkrát o ústav spíše náboženský než vědecký, že univerzita neměla posluchárny, ale že učení se dalo v malých kroužcích při farách a klášterích. Byla to speciálně kněžská, ovšem velmi významná záležitost. Kuriózní je, že ještě Palacký, diletant v nejlepším slova smyslu, uvádí v Dějinách, že po vydání dekretu odešlo z Prahy 30.000 studentů a profesorů: celá Praha měla sotva tehdy 30.000 obyvatel. Dnes už zcela bezpečně víme, že odešlých bylo asi 300-500. To by si jistě už tenkrát byl musel Palacký uvědomit, kdyby psal spíše vědeckou historii než ideologii.

Jak kdysi napsal Arthur Koestler, je lépe zavraždit statisíce nebo milióny lidí - jako to udělali Hitler nebo Stalin - než jediného člověka. Smrt miliónů lidí tolik nevzruší mysl člověka, protože genocida lidské masy je méně konkrétní a těžko představitelná. Žižkovi a Prokopa Holého "husité" povraždili tisíce lidí, nejméně stovky jich upálili stejně, jako byl upálen Hus, ale na ty se "jaksi" zapomíná a trčí do dějin jedině Hus.

Pokud jde o event. "rehabilitaci" Husovu, nemá podle mého mínění valný smysl. Především zajímá jenom houfek zbylých katolíků, těm ostatním je to samozřejmě jedno, dobré nanejvýš k pošklebkům? vřida, konečně to i katolíci uznali /to jest přijali "našeho" Husa 19. století/. Za druhé by se katolíci nápadně i v tomhle začali podobat komunistům, kteří také člověka nejprv pověsí, potom rehabilitují. Za třetí a už vážněji: dnešní církev vůbec nemůže odčinit, co se stalo počátkem 15. století; co se stalo, nemůže se odestát. Můžeme jen vyslovit politování, že byl Hus upálen, litovat jeho lidského osudu - ale to je také vše. Případná "rehabilitace Husova" by musela být doktrinální, náboženská, nikoli jen proto, aby se katolíci trochu víc zalíbili těm ostatním, kteří se také mezi sebou domlouvají česky. To znamená: buďto by církev musela prohlásit, že šlo vlastně o nedorozumění, že se Hus od církevní doktriny vůbec nelišil, neodchyloval - ale proč ho pak upalovali? Anebo by se dnešní církev musela postavit na stanovisko Husovo a proti koncilu - ale to by se pak zajisté týkalo jen dnešní církve a nikoli církve 15. století - a tak zase řeči o nějaké "rehabilitaci" jsou nemožné. De Voogtovu knížku by bylo samozřejmě dobré přeložit do češtiny, už proto, že se týká Čecha a českých poměrů - s de Voogtem jsem mluvil v roce 1937 v místnostech Obnovy v Mělnické 13 a de Voogt po své návštěvě v Čechách napsal několik sympatických článků o českých poměrech do belgické znamenité Revue Catholique des idées et des faits, ale učit historii se nebudeme ani od Voogta, jako se ji neučíme od E. Denise.

Summa summarum základní a zásadní stanovisko k této věci /jako ke všem ostatním/ asi vyjádřil Jaroslav Durych v článku "Staroměstský rynek" myslím r. 1922: "Hus byl kacíř a jeho homilie jsou duchamorné a jalové, pravá četba pro odsouzení, ale ve skutečnosti snad přece jen nebyl takovou nestvůrou, jakou z něho udělali moderní pokrokaři." Katolíci v otázce Husově /jako ve všem ostatním/ jen přejali linii Palacký-Masaryk-Jirásek-Nejedlý /tak jako jde o Blahu Horu, baroko atd./ s omezením a omluvami, že prý to není vlastní stano-

visko.

-

Zbývá ještě říci několik slov o tzv. husitství. Je to označení velmi nepřesné a nepřipadné, ostatně pozdější a ustálené také až v 19. století. Člověk může se činit odpovědný za to, co hlásal nebo dělal až do své smrti anebo za to, co z jeho díla mělo bezprostřední vliv. Je otázka, jak by se byl Hus postavil k "husitskému" hnutí, kdyby byl zůstal naživu. Vavřinec z Březové začal svou kroniku s emfází a skončil rozhodným zavržením hnutí, Jakoubek ze Stříbra, jeden z původců kalicha, zemřel proklínaje duchy, které pomáhal vyvolat. Hus a někteří intelektuálové kolem něho to jistě mysleli upřímně, tak jako to jistě upřímně mysleli někteří komunističtí intelektuálové z let 1918-1938. Jenže je typicky ješitný intelektuálský - a zvláště literární omyl domnívat se, že to byla myšlenka, která vzplála v pochodeň a nakonec pochodoval celý národ v dlouhých hustých řadách pod jejím praporem, v našem případě pod praporem s kalichem. Myšlenek bylo a je, a obvykle nejsou k ničemu, pokud se nesetkají s něčím silnějším, sociálním, s mocí, chtivostí a silou. "Husitství" by samozřejmě bylo i bez Husa, i kdyby byl Hus vůbec nebyl. Podstata "husitství" není ani zcela náboženská /Palacký-Masaryk/, ani národní /Pekař/, i když tyto myšlenky v něm také jistě působily, ale prostě a jednoduše tendence rozchvátit majetky, ovládané do té doby církevními osobami. Pak tu jistě významně působilo - stejně jako za sto let později v lutherské reformaci - nestydaté a nesmírné finanční vykořisťování Římem. Byl to do jisté míry třídní boj mezi kněžími a laiky, nikoli ovšem prostým lidem, ale zemaný, městy atd. Dixit laicus clero: semper tibi inimicus ero. Tak jako církev nedovedla po staletí nalézt rovnováhu mezi pozemským a nadpozemským, tak si nedovedli kněží uvědomit, že mají být sluhy, nikoli pány laiků - sluhy ovšem nikoli ve světském smyslu /těmi vždy byli až dost/, ale sluhy ve svobodě a v hlásání slova božího. Těch církevních majetků byla v době husitské asi třetina veškeré půdy - ne že by mi jich bylo líto. K vypuknutí bouře přispěl daleko, nekonečně větší měrou Václav IV. nežli Hus, jeho "nenormální" osobnost /jak cud-

ně řekl Pekař/, vrtkavá a nepevná vláda, permanentní občanská válka v zemi, trvající více než dvě desetiletí, systém "záští". Také jistě intelektuálské hádky, chlíasmus atd., ale ty "ideové" věci byly až druhořadé, prvotní byly věci hmotné, majetkové. Palacký, když snoval svou pěknou ideologii pro potřeby rodící se a nastupující české buržoazie, vysunul ovšem do popředí věci ideové a při tom už zůstalo. Ale je to omyl. Omyl asi takový, jako kdyby se Masarykovo myšlení a jeho politika z let 1914-1918 nesetkaly s první světovou válkou a jejími důsledky - pak by ovšem Masaryk zůstal univerzitním profesorem, jakých jsme měli tucty, a jeho knihy by se dnes četly asi tolik jako spisy Husovy. Nazývali se dnes tato "revoluce" husitskou, je v tom asi tolik vtípu, jako kdyby se nacismu říkalo nietzscheismus, i když je jistě pravda, že na některé nacisty některé myšlenky Nietzscheovy působily. Když byl Hus upálen, přitisklo asi 450 pánů, rytířů, zemanů a měst pečeti na listinu, protestující především proti tomu, že byl upálen Čech. /Čechy byly v té době díky Karlu IV. evropská velmoc/ - a pak se tři-čtyři roky nedělo v podstatě nic, alespoň ne nic nového, až do Václavovy smrti, kdy teprve bouře jaksepatří propukla. Také by se nemělo zapomínat, že "husitů" /včetně polních vojsk/ byla velmi malá teroristická menšina, zatímco všichni ostatní, domlouvající se mezi sebou česky, hleděli spíše, kam by schovali hlavu, když letěla nějaká ta koule. Až teprve 19. století z toho udělalo vrchol českých dějin a národní ideologii.

M a s a r y k .

Masaryk nám byl protivný jako činže. V tom jsme se dojemně shodovali s naprostou většinou českého národa, kterému až do 28. října 1918 byl profesor Masaryk - až na nepatrný houfek jeho stoupenců - taktéž protivný jako činže. Přispí-

val k tomu jistě popřevratový byzantinismus, kterým byl Masaryk čím dál víc obklopován, byzantinismus, kterému kromě známého vrtichvostství českého národa hověla zejména Masarykova dcera Alice a který vposled oddálil od Masaryka i autora Hovorů Karla Čapka. Dokladů by bylo ne tisíců, ale statisíce. Za všechny citujme alespoň nejinteligentnější a nejmírnější jejich ozvěnu, několik vět Václava Černého /Paměti, Toronto, 1982/: "Všechno, všechno mne znovu vede k prožitku ústřednímu - k myšlenkovému, citovému, mravnímu prožitku největší osobnosti mého života T. G. Masaryka. Prezident Osvoboditel a Zakladatel, jsem o tom stále přesvědčen. Největší Čech nové doby, se všemi právy národního vůdce. Muž svým národem tak nesmírně milovaný a ctěný... Důvěra a úcta, kterou mu ze jeho života jeho lid prokazoval, byly takové, že se jeho autority ani jeho nepřátelé neodvažovali dotknout... Z tohoto muže dštila vznešenost a svoboda jako ze svého božského zdroje... byl jsem plod časů Masarykových. Byl tak absolutně, niterně a radostně svobodný, že i ta svoboda, s níž byl potírán, byla jeho svobodou, byla z něho... K pejanu úcty a lásky, jenž mu zněl zaživa do uší, jsem se sám nikdy nepřipojil. Dnes bych jej dovedl pět donekonečna." /Podtrženo většinou autorem těchto poznámek./

Pohled na pějícího Václava Černého není sice zvlášť vášný, ale necháme ho pět dál a budeme se věnovat našim úvahám. Ostatně přečtete si to v Černém. Jestliže si uvědomíte, že takovýmihle výplody, které, abychom použili slov Ferdinanda Célinea, tekly po všech žurnálech jako voda po všech žlábcích veřejného záchodku, výplody, z nichž některé prohlašovaly Masaryka za mladšího bratra Ježíše Krista /doklad nesmírně české žvanivosti a neúcty k míře/, jsme byli doslova /a celá tzv. "první" republika čím dál tím víc/ zavalováni, není divu, že se nám z toho dělalo zle. Kdo nezažil toto ovzduší, sotva si může představit, proč také reakce odpůrců Masarykových byla tak ostrá.

Šalda kdesi napsal, že vzniklá republika v prvních letech měla nekonečnou potřebu a spotřebu mýtu. Hlavní součástí tohoto mýtu byl Masaryk. Národ si prostě zvykl na Františka Jo-

sefa, byl s ním naprosto spokojen, mohl tu a tam remcat stejně jako za Masaryka, a potřeboval nutně nějakého starého pána, tím raději na koni /stejně jako Františka Josefa v uniformě/, kterému by dnes a denně mohl skládat svůj hold. Proto honem, honem udělali Masaryka prezidentem, také z obavy, aby jim do toho moc nemluvil, až se vrátí. Masaryk sám si zřejmě takhle svou úlohu nepředstavoval. Měl na mysli spíše americký vzor, prezidenta, který bude zároveň předsedou vlády. Nikoliv prezidenta spíše jen reprezentativního, čím dál tím jenom reprezentativního, ale tím zbožňovanějšího a uctívanějšího klikou a klakou. Tohoto prezidenta ovšem potřebovali muži 28. října, a spěšně jím udělali Masaryka. Zpočátku se Masaryk ovšem snažil zasahovat do dějů a myšlení národa různými projevy a zejména články v různých novinách a časopisech, samozřejmě šifrovanými anebo pod různými pseudonymy, až mu to Švehla zarazil. "Pane prezidente, teď jste prezident Masaryk, nikoli profesor Masaryk. Můžete tedy pouštět do světa jen oficiální projevy, které budou kontrasignovány předsedou vlády." Masaryk se podvolil a stal se dobrým přítelem Švehlovým stejně jako dr. Preisse.

Důvodů ovšem bylo víc než tento oficiální a nesnesitelný byzantinismus. Prezident Masaryk zůstal totiž i jako prezident profesorem Masarykem, neustoupil od svých názorů, ani od svých profesorských názorů, v ničem je nekorigoval. Katolíkům, zejména katolickým intelektuálům, nemohlo ujít, že po 28. říjnu 1918 nebyl k nám spuštěn z balónu nějaký prezident, který note bene hned při svém příjezdu do ČSR prohlásil v Táboře: "Tábor je náš program". I když to byla jen obvyklá masarykovská póza, historik se okamžitě musí zeptat - který Tábor? Ten prvotní, komunistický, nebo ten feudální, mocný feudální pán o 2-3 roky později? Ani jeden ani druhý Tábor by jistě nebyly po chuti Masarykovi. Ale taková slova, pronesená ke všem z úst autoritativních a vybavených autoritou, roznesla se ovšem mohutnou ozvěnou po kraji a natropila mnoho zla. Ale šlo o víc: katolický intelektuál nemohl vidět jen prezidenta Masaryka, musil vidět celou činnost Masarykovu od r. 1882, kdy se stal profesorem na pražské univerzitě, musel vidět těch předchozích 32 let - a činnost Masarykova a jeho pravé dílo nebyly - jak ještě uvidíme - katolíkům

a katolictví nějak příznivé. Ze svých formulí a formulací prezident Masaryk nikdy nekorigoval nic. Čím dál méně se o tom hovořilo, v Čapkových Hovorech s T.G.M. o této stránce věci nenaješ takřka nic anebo jen velmi málo, ale prezident Masaryk se ani slovem neozval v horké popřevratové fázi protikatolického boje /"Po Vídni Řím". "Řím musí být souzen a odsouzen"/, jako to mužně učinili Josef Pekař a Josef Šusta, neozval se, když byl povel mariánský sloup na Staroměstském náměstí, když byly káceny kříže a kříže vyhazovány ze škol; bylo jasné, že stále souhlasí a vyznává základní tezi "České otázky": základní věcí českých dějin je boj mezi reformací a protireformací. Jak ho potom měli katolíci milovat? Jak se k němu měli katoličtí intelektuálové stavět než negativně?

V konfliktu o českou filozofii a výklad českých dějin jsme stáli všichni nebo naprostou většinou na straně Pekařově. Základní pozice jsou známy, kdo chce být podrobně informován, může si přečíst jednak Masarykovu Českou otázku, jednak dvě knihy Pekařovy: Masarykova česká filosofie a Smysl českých dějin. Masarykovu českou filozofii vydal Pekař ještě před světovou válkou a přetiskl ji beze změny po převratu, což mu bylo ze strany stoupenců Masarykových velmi vytýkáno. Masaryk: základem našich dějin je boj reformace s protireformací /připomíná to Palackého stýkání a potýkání živlu slovanského s germánským/. Vrcholem těchto dějin je husitství jako jádro reformace, pokračuje to v českobratrství, jež je jeho největší květ, a na českobratrství bezprostředně a přímo navazuje naše národní obrození. Dovršením pak je - nevysloveně, ale jasně - Masarykův realismus a Masaryk sám. Pekař se proti této koncepci postavil důrazně jako proti nevědecké, nehistorické, abstraktní a ideologické. Ukázal zejména na fatální historické slabiny Masarykovy konstrukce a na to, že naši obrozenci nemohli "navazovat" na husitství a bratrství, protože je především vůbec neznali, dosud historicky a literárně neobjevili. Ostatně tady, jak Masaryk neustále žertovně skáče ze staletí do století, si čtenář nutně

připomene Maxe Picarda: Jenom ten, kdo neví, kdo si neuvědomuje, co to je jeden rok, může mluvit o staletích. Snad to Pekař nevyslovil přímo takto, ale jako historik si to zřejmě uvědomoval. Ostatně tak jako Palackého, tak i Masaryka bude jednou nutno pořádně pročíst celého znovu a ukázat, kolik nesrovnalostí a protichůdností tam čtenář najde. V "Naší nynější krizi" /1885/ ukazuje Masaryk správně, jak "naše literární a jazykové obrození národní dalo se se současným obrozením a novým vývojem všech národů evropských... Z toho již vyplývá, že to naše obrození nebylo tak osamocené a zázračné, jak se obyčejně mluvívá, nýbrž že se v celku nevymyká všeevropskému vývoji... Teprve po francouzské revoluci a revolucemi a přeměnami ji následujícími počíná v Evropě a také u nás a v Rakousku uvědomělá politika národnostní a jazyková." Pro každého historika je dnes už násobilka, že o národním vědomí v dnešním slova smyslu nelze mluvit před francouzskou revolucí, a že národní vědomí všech národů Rakouska vědomě a uvědoměle probouzela Vídeň, aby tyto národy, resp. jejich lid postavila proti Napoleonovi... Bouři zlé krve vyvolala zejména Pekařova věta, že "Masaryk nám /tj. Gollově škole/ vědecky neimponoval." Jenomže kdo si dnes znovu přečte "Českou otázku", zjistí, že to také žádná věda nebyla, nanejvýš žurnalismus, a to ještě dosti povrchní. Masarykovou českou filosofií se později vtipně obíral Ferdinand Peroutka v knížce "Jací jsme" - došel ovšem ke stejným závěrům jako Pekař.

Proti konstrukci Masarykově postavil pak Pekař koncepci svou: smyslem českých dějin, "krví jejich, živým bijícím srdcem jejich" je mu myšlenka národní. Dnes bychom patrně i proti této koncepci měli výhrady jako proti příliš intelektuální, ideologické, abstraktní. Pekař stejně jako Dyk, Šalda, Durych chápal národ příliš jako hodnotu, která je hodnotou sama o sobě, zatímco národ je hodnotou a hodnotný jen potud, pokud a jak nějaké hodnoty skutečně vytváří. Tak jako člověk, ani národ není člověkem nebo národem, ale teprve se jím stává. Tenkrát nám ovšem stačilo, že proti Masarykovým fantas-

magoriím postavil Pekař hledisko a stanovisko vědecké: nemohli bychom mluvit o smyslu českých dějin, kdyby to nebyly dějiny české.

Václav Černý v Pamětech se letmo dotýká i toho, že katolíkům přece mohl a měl být milejší věřící Masaryk /a Masaryk vskutku věřící byl/ než liberál Pekař, sice trřdiční katolík, ale který byl katolíkem /nesporně/ zejména proto, že měl rád kapličku u cesty, kam se chodily modlit generace jeho selských předků. Tímhle se zabýval zejména /a patrně jen on sám/ dr. Konstantin Miklík CSSR, pod různými pseudonymy spolupracovník Řádu a Obnovy, a po roce 1948 spolu s dr. Bohdanem Chudobou pracovník českého rozhlasu v Madridu. Proti Pekařovým "Třem kapitolám o sv. Janu Nepomuckém" napsal knížku "Pekařův svatý Jan Nepomucký" a později knížku "Masaryk a Pekař", v níž proti Pekařovi hájí především stanovisko "náboženského Masaryka. Pekař se s Miklíkem sešel a dlouho spolu o věci neplodně debatovali. Nakonec Pekař ukončil debatu slovy: "Když vy /tzn. katolíci/ máte jen samá dogmata." Potom však mávl podruhé rukou: "Ale ti druzí mají také jen samá dogmata." V roce 1935 /40 let od vydání České otázky/ měl dr. Miklík v Dalečíně, vymoškolské ozdravovně zbudované dr. Josefem Hegrem, diskusi o Pekařově a Masarykově pojetí s dr. Janem Hertlem. Školený historik Hertl musil ovšem zvítězit nad filozofujícím theologem. Ve sporu Masaryk - Pekař stáli jsme oprávněně bez ohledu na utilitářské zájmy na straně vědy proti ideologii.

V nějakém článku buď v "Listech" nebo ve "Svědectví" rozporcoval Václav Černý Masaryka na tři Masaryky: na Masaryka politika /v Čapkových Hovorech také Masaryk o sobě říká, že byl především politik/, na Masaryka vědce-filozofa /zejména o českých dějinách/ a na Masaryka věřícího člověka. O prvních dvou Masarycích celkem přiznával, že to byl debil. "Masarykova" republika /která nikdy nebyla jen Masarykovou, ale spíše republikou politických stran/ neexistuje a patrně už nikdy nebude existovat, Masarykovu českou filozofii dokonale vymýtil Pekař, ale věřící Masaryk /nepřestával svolávat požehnání na naše všivé hlavy". Nuže, má-li profesor Černý všivou hlavu, ať si ji umyje. Kdo všivou hlavu ne-

má, musí se ptát: Jaké požehnání? Snad požehnání Boží? Jaké je vlastně to Masarykovo náboženství?

Myslím, že Masaryk sám vystihl jeho podstatu v Amerických přednáškách 1907 /str. 29, 30/, alespoň nikde v jeho spisech se nesetkáme s něčím pregnantnějším: "My chceme náboženství necírkevní, nezjevené, a ovšem chceme náboženství opravdu duchovní a mravní, náboženství, zajišťující nám vyšší mravnost." To je ovšem /jako všechny Masarykovy úvahy o náboženství/ sice velmi duchovní a mravní, ale na druhé straně mlhavé a matné, jaksi impotentní, chladnokrevné, studí to jako ledová rybí krev a především to není žádné náboženství, protože duchovní a mravní může být člověk docela klidně i bez náboženství. Srovnáš-li například Masarykovy náboženské úvahy s úvahami Václava Havla z vězení, uvidíš, jak málo je v Masarykovi jak hloubky, tak skutečného náboženství, ačkoliv Havel mluví "jen" o "absolutním obzoru" a Masaryk o jakémisi, blíže neurčitém a neurčeném Bohu. Někde, myslím, že v "Moderním člověku a náboženství" odvozuje Masaryk existenci Boží z nesmrtnosti lidské duše. Nad tím jsem vrtěl hlavou už jako student asi v sextě. Je to jasný filozofický nonsens. Kde vzal Masaryk tu nesmrtnost lidské duše? Z existence Boží můžeš /ale nemusíš - staří Židé to nedělali a někteří dosud nedělají/ usuzovat na existenci nesmrtelné duše, ale nemá absolutně žádný smysl stavět tuto nesmrtnost před existenci Boží, usuzovat na Boha z nesmrtnosti, neprokázané a neprokazatelné, věřit v nesmrtnost, aniž bys napřed věřil v existenci Boží. V "Moderním člověku a náboženství" /Naše doba IV, 1897, str. 119/ říká Masaryk: "... A viset musím - otázka je jen, zda-li na hřebíku nebo na něčem jiném - ... Hřebík nebo - Bůh?" Otázka je, musí-li člověk opravdu na něčem viset /zkušenost ukazuje, že zdrcující většina lidstva nemusí/, ale i kdyby tomu tak bylo, toto "náboženství" je příliš utilitární, užitkové, příliš připomíná Voltaireovo mínění, že sice on, Voltaire, nevěří, ale že je dobře, že věří jeho krejčí, aspoň ho neokrade, anebo vznešeněji Pascalovu "sázku" na Boha: věříš-li a přesto neexistuje Bůh, nic tím neztratíš, kdežto existuje-li, získáš všechno; nevěříš-li a přesto existuje, ztratíš všech-

no. Masaryk velmi málo rozuměl poezii, literatuře vůbec, umění, tak jen v Hovorech se stále přesvědčujete, že tady všude hledá jen a především poučení; to je ovšem pro umění velmi málo. Stejně tak málo "rozuměl", "chápal" Masaryk náboženství, i když náboženství je základem jeho života.

Vlastní tragikomedie, plná omylů, Masarykova díla a života byla v tom, že to byl skutečně náboženský duch, dokonce za prvé republiky obrovsky uctíváný a vynášený, v národě, který ve své naprosté většině náboženský nebyl, nepočítáme-li degenerující katolictví, kterému bylo náramně dobře v teplé rakouské bačkůrce a později, za republiky, v politické partaji. Tím se také vysvětluje, že v době, kdy byl Masaryk na vrcholu slávy a chvály, v republice se o tomhle středu a základu Masarykova myšlení, totiž právě o náboženství, velmi málo hovořilo: do omrzení se skloňovaly jakési "duchovno" a zejména mravnost v souvislosti s Masarykem, ale o náboženství řeč nebyla. Dopadalo to s chudákem Masarykem jako s ~~chudákem~~ Husem, který také v očích 19. století "zemřel pro pravdu" /příčemž za středověkou "pravdu" Písma byla lživě podsunuta novověká "pravda" vědeckého racionálního myšlení/ a všechno to, myslím, je naprosto přesně vystihnuto v Dykově fingovaném epitafu na Otokara Březinu:

Otokar Březina zde dokvetl.

Kdekdo ho chválil. Nikdo nečetl.

Také Husa. Také Masaryka. Nebylo to tedy jen v mlhavosti a plytkosti Masarykova náboženského myšlení, ale zároveň i v nenáboženském ladění českého národa vůbec a především v době Masarykově, proč Masarykovo náboženské myšlení mělo tak malý ohlas.

Masarykovi panegyrici z republiky se nám důsledně a důmyslně snažili představit Masaryka takříkajíc "z jednoho kusu", jako jakéhosi Jánošíka, který od malička a to po celý život bojoval proti Rakousku a konečně zvítězil v tomto boji. To bylo skutečné "náboženství" republiky a ovšem vědomá lež. Až do vypuknutí 1. světové války stál Masaryk na půdě Rakouska, jistě ne z nějakého nadšení, ale přijímal Rakousko prostě jako realitu. Jestliže tedy v roce 1982 rakouský spolkový kancléř

Bruno Kreisky mluvil při odhalení desky na domě, ve kterém Masaryk ve Vídni bydlil, o TGM jako o "velkém Rakušanovi", je to do jisté míry pravda, protože až do vypuknutí prvního světového konfliktu Masaryk, jak dokumentárně vyplývá z jeho spisů i politické činnosti, přesvědčeným Rakušanem skutečně byl. Na rozdíl od dr. Bohumila Šmerala bohužel těmto názorům nezůstal v letech 1914-18 věren. Masaryk nezměnil své názory náboženské a dějinné, změnil /anebo chopil se příležitosti/ své názory politické; škoda, že to neudělal naopak!

Po vypuknutí světové války neodešel Masaryk do ciziny ilegálně, ale s plným vědomím Vídně: s Rakouskem se rozloučil obědem s vídeňským ministrem vnitra a později ministerským předsedou /známým svým "fortwursteln"/ baronem Körberem, kterému slíbil rukoučláním, že v cizině nebude nic podnikat proti Rakousku. Mnozí vídeňští političtí činitelé ani tenkrát nepočítali s naprostým vítězstvím Německa a Rakouska, počítali s kompromisním mírem a domnívali se, že Masaryk se v tomto boji nechce angažovat ani na jedné, ani na druhé straně, aby pak po kompromisním míru mohl v Čechách nastoupit jako prostředník a smiřovatel. Tato představa ovšem neodpovídala bojovné a politické Masarykově povaze; konečně o tom všem se čtenář daleko více doví v Masarykově "Světové revoluci". Masaryk tam ovšem přiznává, že proti Rakousku vystoupil teprve, když pokládal situaci za příznivou a vhodnou; jeho rozhodnutí ani tady nebylo tedy mravní, ale politické povahy.

Úkolem těchto poznámek ovšem není ani tupit Masaryka ani vysvětlovat ho v celku, ale pouze naznačit, proč ho katoličtí intelektuálové, které Václav Černý nazval pravicovými, neměli rádi, že ho důvodně neměli rádi a že ovšem neexistovala žádná povinnost mít Masaryka rád, a že ten, kdo ho neměl a nemá rád, se tím ještě nestává vyvrhelem národa. Politik, a Masaryk právem zdůrazňuje, že byl a je především politik, musí ovšem dbát, aby na jeho činy bylo vidět, a Masaryk to také vždycky svědomitě dělal. To je abeceda politika, součást jeho praxe a nemá

smysl mu to vytýkat. Dělat ovšem z této praxe ~~mra~~vnost a tu-
to mravnost vyhlášovat za jakýsi areopag národa /to nedělal
většinou Masaryk sám, ale jeho "chvost", jeho vyznavači, ať
už z přesvědčení nebo pro kariéru/ a prohlašovat za vrchol
mravnosti i ty činy, které občas politik musí dělat ne proto,
že jsou mravné /jsou většinou mravně neutrální/, ale proto,
že jsou nebo připadají nezbytné, to je marná lásky snaha. Ma-
saryk sám prohlašuje nesčíslněkrát, že o lásce k národu ne-
ní nutno hovořit, tedy že mluví tak nebo onak samy činy. Moh-
li bychom ovšem pak i říci, že také o mravnosti není nutno
hovořit, že i tedy mluví činy. Je jisté, že Masaryk porušil
slovo dané Körberovi. Je jasné, že osobně nedodržel Pittsburskou
dohodu, uzavřenou mezi americkými Čechy a Slováky, která
zaručovala Slovákům jakousi autonomii; vykládalo se později,
že definitivně může rozhodovat až národ /respektive národy/
doma, ale Masaryk tuto dohodu osobně podepsal a byl tedy za
ni alespoň osobně odpověden. Mnoho se u nás navykládalo o hils-
neriádě a Rukopisech. Neříkalo se ovšem, že proti tomu, aby
se z vraždy v Polné dělala rituální vražda, nebyl jen Masaryk,
ale také katolická církev, vídeňská vláda a pražské místodr-
žitelství. Pokud jde o Rukopisy, citovala se zhusta Masaryko-
va okřídlená slova, že výklad naší minulosti nemůže být založen ■
na lži a na podvodu; neříkalo se ovšem, že ti, kdo ve skuteč-
nosti prokázali podvrženost Rukopisů, tj. Gebauer a Goll /Ma-
sarykův tzv. sociologický důkaz není valný a není vlastně k
ničemu/, se právě pro tuto věc s Masarykem rozešli /"aby moh-
li zůstat realisty"/, protože trvali na tom, aby tato věc
zůstala striktně na vědecké půdě, kdežto Masaryk z ní spolu-
učinil záležitost ulice. Bylo samozřejmě už za republiky těž-
ko rozhodovat, kde má vinu Masaryk a kde aureola, nimbus, kte-
rý se kolem něho vytvořil. Ale celkový byzantinismus kolem Ma-
saryka byl "slušným" /jak s oblibou říkal Masaryk/ lidem ne-
příjemný.

Že prezident Masaryk zůstal ve všem všudy věrný profesoru
Masarykovi, že své názory nezměnil, že jeho myšlení tvoří jed-
nu jedinou linii, v níž není trhliny, to nelze Masarykovi vy-
týkat, naopak je to důvod ke chvále. Ovšem nelze pak čekat, že

takový člověk /se svými předválečnými nezměněnými názory/ bude ideovým vůdcem všech. Jestliže někdo prohlásí a zdůvodní "smysl" českých dějin jako boj reformace a protireformace, pak nelze očekávat, že mu stoupenci protireformace /ideoví, nikoli represivní/ budou tleskat a s ním souhlasit. Jestliže ještě jako prezident v prvních letech po válce prohlásí, že "katolíci budou mít tolik práv, kolik si jich vydobudou", pak je to de facto pravda, protože nikdy žádný člověk, žádná skupina lidí, žádná třída, žádný národ nemá více práv, než kolik si jich je schopen dobýt - ovšem takto nemluví představitel celého národa, pro něhož v demokracii právo vždy má jít před mocí, ale straník. Masaryk prostě nebyl náš, patřil určité straně, a my jsme to cítili.

Patočkův přítel, filozof dr. Rudolf Voříšek, redaktor Řádu a spolupracovník Obnovy, odsouzený v roce 1952 k 11 nebo 12 letům "ztráty svobody" a jenž zemřel zanedlouho poté na táboře Bytízu u Příbrami, charakterizoval kdysi Masaryka jako "muže, který se rozhoduje". Masaryk se skutečně dovedl vždy rozhodnout, ve vhodný čas a vhodnou chvíli. Nebyl to muž zásad ve smyslu "victrix causa diis placuit, sed victa Catoni", ale muž, který dovedl i proti svým někdejšími zásadám využít příležitosti. Politik, jistě ano. Ale koho jiného jsme měli? Beneše; Kramáře, jehož názory čpěly na hony slabomyslností; Rašína, o němž nemůžeme nic říci, protože padl záhy; Švehlu, který zemřel příliš brzo; intimního poradce Ferdinanda d'Este Hodžu, poznamenaného typicky slovenským snobismem, převzatým od Maďarů, a láskou k ženám. A dost. Národ, který nedovedl vyprodukovat jiné politiky, zasloužil si svého Masaryka.

Patrně bychom byli bývali k Masarykovi vlídnější a ohleduplnější, kdyby jeho nejbližší i vzdálenější okolí nevytvářelo kolem jeho hlavy čím dál tím mohutnější svatozář, která rostla den ze dne a kterou Masaryk i podle Černého sice nevytvářel, ale také se jí nebránil. Tato svatozář byla skrz naskrz lživá, s typickým českým patolízalstvím a s typickou českou neschopností k míře a s neúctou k ní. Kdyby byl Masaryk představován jako jeden z významných evropských státníků, jímž beze sporu byl, ale on byl zatím líčen jako jediný evropský státník a myslitel, jehož sláva hvězd se dotýká, věčně a od začátku milý u Boha i u

lidí. V pění Václava Černého toho máš ještě ozvěnu. Jedno se musí Masarykovi přiznat: zůstal vždy svůj, prosazoval urputně a vytrvale své názory, i když tyto názory /politické/ měnil. Toto je nutno mít vždy na paměti: neodcházel do boje proti Rakousku jako uznávaný vůdce a představitel národa, ale jako outsider, jako politický nýmand, který sice doma nadělal trochu hluku, ale kterého nikdo nebral vážně. Houževnatě předtím hlásal své specificky náboženské názory, i když jeho společenské náboženství bylo zvláštního, osobitého druhu, v národě, který byl nábožensky vlažný a jehož političtí představitelé na náboženství příliš nedrželi. Bojoval proti státu, na který si většina národa zvykla a ve kterém tomuto národu bylo dobře, protože mohl remcat po vůli a podle chuti a neměl při tom žádnou odpovědnost, kterou měla vídeňská vláda; dalo by se to srovnat s pozdějším míněním starého komunisty, který také v lidově-demokratickém koncentráku říkal, že nejlepší ze všeho je dělat komunistu v kapitalistickém státě. Příznačné je, co uvádí Václav Černý v Pamětech: po jedné jeho švýcarské přednášce pokládal za nutné sám Arne Novák napsat sloupek do Lidových novin a upozornit tam, že zatímco asi 100.000 mužů vstoupilo do legií /zejména proto, dodávám já, že je v ruských zajateckých lágrech žraly vši a že sami neměli co do huby/, 900.000 českých mužů bojovalo v rakouské armádě za císaře pána a jeho rodinu možná ne se stejnou chutí jako legionáři, ale bojovalo. Masaryk nezvedl svůj boj proti Rakousku za souhlasu všech, ale proti všem /snad s výjimkou Beneše, té legrační romantické mafie za války a několika bezvýznamných lidí v Praze/ - a tento patnáctiřadý politik, absolutní outsider a nýmand se vrátil po 3 letech jako absolutní vítěz nad státem, který po tolik století ovládal a tvořil střední Evropu! On jediný měl pravdu proti všem, on jediný jednal, zatímco ostatní jen povídali a bázlivě čekali, jak to dopadne. Komu by se z toho nezatočile hlava? Všechno vypadalo tak krásně! Nikdo tenkrát nemohl tušit, že to nebude trvat ani dvacet let. Ale my jsme přece jen měli nejasný neblahý pocit. Pocit, nic víc.

Masarykovi pohrobci doma i v zahraničí nyní úzkostlivě od sebe oddělují Masaryka a Beneše. Masaryk zůstává modlou, Beneš

je "politikář" /Černý/, o kterém se cudně mlčí. To je ovšem podvod a lež, větší než Rukopisy. Jestliže se řekne Masaryk, rozumí se tím i Beneš, jestliže se řekne Beneš, rozumí se tím i Masaryk. Mezi těmito dvěma muži nikdy nebylo nejmenšího rozporu. Benešova politika byla vždycky a důsledně i Masarykovou politikou. Dr. Jaroslav Pecháček, bývalý ředitel českého vysílání Svobodné Evropy, otiskoval nedávno v římských Studiích Masarykovy dopisy, které mu dal někdejší čsl. zástupce v OSN dr. Papánek; z nich je zřejmo, jak úzkostlivě v prvních letech sledoval a řídil Masaryk Benešovy kroky. Masarykovská idolatrie šla až k tvrzení, že kdyby byl TGM živ a v plné síle, jistě by nás zachránil před Mnichovem. Tento názor je stejně nejapný jako stupidní. Před Mnichovem nás nemohlo uchránit nic a nikdo, ani pravičák ani levičák, ani Beneš ani Pekař. A kdo vůbec něco ví o Masarykovi, pak jistě také ví, že realista Masaryk by nikdy nehnal národ do boje předem ztraceného.

Řekli jsme: Masaryk je Beneš, Beneš je Masaryk. A pak přichází ke slovu Nemesis, která má také do dějin co mluvit, a rozkotala všechny Masarykovské konstrukce jako domeček z karet. Skutečným, pravým dědicem, pokračovatelem a dovrшитelem Masarykovým není Edvard Beneš, nýbrž Klement Gottwald. A pro všechny Masarykovy sirotky u nás i v cizině by na Masarykově hrobě v Lánech měla být vztyčena deska: TUDY CESTA NEVEDE.

Č E S K Ý K N Ě Z .

Doktor Josef Doležal vydal roku 1930 nákladem časopisu Život, soustřeďujícím většinou katolickou inteligenci asi - jak bychom dne s řekli - levého středu, knížku Český kněz. Také JUDr. Doležal patřil po celý život k čemusi, co bychom patrně nazvali katolickým levým středem, a byl to asi jediný intelektuál, kterého lidová strana kdy měla, protože dr. Alfreda

Fuchse, umučeného za války v Dachau, ani filozofa R. I. Malého ve vlastním slova smyslu asi za lidovce nemůžeme počítat. Až do konce II. světové války stál Doležal jaksi ve stínu profesora Jana Scheinosta, robustního fyzicky i duševně, potomka sušických sirkařů, s Jaroslavem Durychem spoluredaktora "Rozmachu" /1923-1928/, potom šéfredaktora Říšské stráže a generálního tajemníka Národní obce fašistické. Kolem roku 1930 přivedl do tehdejších Lidových listů, hlavního orgánu lidové strany v Čechách, Scheinosta kanovník Bohumil Stašek, předseda české lidové strany. Scheinost se stal šéfredaktorem Lidových listů, Doležal jeho zástupcem a jím byl až do Scheinostova odchodu do Národní politiky za II. světové války. Po květnu 1945 se stal dr. Doležal šéfredaktorem Lidové demokracie, přejmenovaných to Lidových listů, a jím byl až do února 1948; potom rychle zmizel v nějakých efemerních službách v lidové straně a pak v penzi. S Doležalem jsem se velmi dobře znal; v prvních květnových dnech jsem ho potkal na schodech Lidových listů na Karlově náměstí 5 a Doležal mi, nevím zdali "radostně", sděloval: "Tak už víme, jak se budeme jmenovat; pan ministr Hála /tehdy vlastně šéf strany a lidoveckého tisku/ to rozhodl: Lidová demokracie." Komentoval jsem to velmi stručně: "Z blbého vždycky to nejblbější." Doležal se jenom usmál, patrně si to myslel také, "při svém vzdělání" /jak říkal Vlasta Burian/ jistě věděl, že "lidová lidovláda" je pitomost. Ostatně to celé bylo jen v tvrdošíjné a vytrvale uplatňované taktice lidové strany: také název "lidová strana" není původní, ale byl převzat z názvu bývalé strany Masarykovy /před 1. svět. válkou/.

Páter Josef Hanus, kaplan ve Skutči a farář v Bohdanči u Zbraslavic, spolužák Doležalův z litomyšlského gymnázia /Doležalovi tenkrát pro jeho pohyblivost říkali Luftík/, mi vypravoval, že na přání, což v podstatě znamenalo rozkaz arcibiskupa Kašpara, byla Doležalova kniha, či spíše podstatný zbytek jejího nákladu, naházena v noci z mostu do Vltavy. Nemohu si to ověřit, ale patrně je to pravda, neboť Doležalův spis muskl být arcibiskupu Kašparovi velmi nepříjemný. Stál sice absolutně na půdě katolické ortodoxie, ba dokonce i ka-

tolické autority a hierarchie, ale přesto obraz katolického kněze tam byl velmi nelichotivý, a kromě toho se tam ukázalo i na Kašparovo členství v Jednotě katolického duchovenstva /něco jako Pacem in terris po 1. světové válce/ a na jeho ostudnou úlohu při vynucené rezignaci Korďáčově. Informovaný a důmyslný čtenář tam leccos vyčetl i mezi řádky: Doležal dovedl psát. A katolickou taktikou u nás odedávna bylo mlčet o nepříjemných věcech. Metody, o nichž píše Orwell, neplatí jen pro jednu stranu.

Kořeny úpadku katolického života a katolického kněžstva zvlášť vidí Doležal zejména ve dvou věcech: v tzv. austrokatolicismu, tj. v postavení katolické církve za Rakouska, kdy katolictví sice bylo oficiálním a státem všemožně podporovaným náboženstvím, ale zároveň mělo a musilo být státu služebníkem. Katolíci, chovaní jinak jako v bavlne, se tomuto stavu rádi a ochotně přizpůsobili. Druhou hlavní příčinu zla vidí Doležal zejména v tom, že na kněžství se zhusta nechodilo z důvodů ideových, z přesvědčení, ale ze zájmů čistě materiálních nebo citových: pro pohodlný, zaopatřený život nebo pro slzy plačící matky. Tak se to táhlo od josefinismu přes Katolickou modernu až k popřevratové Jednotě katolického duchovenstva a má to své důsledky - dodáváme my - i v lidové straně, jejímž představitelem /nahore/ a kortešem /dole/ je kněz, a v Pacem in terris. Už od josefinismu je kněz spíše vlastencem, hospodářem, příjemným společníkem, dobrým spiřarem a hráčem karet a politickým činovníkem, nežli knězem. Pročítáme-li Doležalovu knihu, málokde se na vyličení úsilí českého kněžstva setkáváme s úsilím vysloveně náboženským a moralista Masaryk by tam asi našel málo duchovního a vznešeně mravného. V podstatě je kněžstvu, sdruženému v popřevratové Jednotě /bylo to podle Doležala 95% českých kněží a menšina kněží moravských/ o tři věci: 1/ celibát, 2 otázku Husovu, 3/ českou řeč při bohoslužbách. Šlo tam samozřejmě ještě o jiné věci /patronát aj./, ale ty už nebyly tak podstatné. Z těchto tří věcí třetí je už vyřešena: národní jazyk při bohoslužbách. Je to svědectví, že kdo si počká, ten se dočká, a že pokrok, jak se říká, je neza-

držitelny. Zajímavé je, že jako červená nit se od josefinismu po Jednotu neustále táhne otázka celibátu; co se o tom, ač sám nekněz, napsal už Havlíček! Kdyby byl Vatikán v roce 1918-20 dovolil českým kněžím se oženit, bylo by bývalo patrně po všech ostatních reformách a horování. Vznik československé církve doprovodil ostatně Doležal článkem v Lidových listech, jenž začínal velmi příznačně - /a pravdivě/ "Zrodila se církev. A jako všecko lidské zrodila se z ženy." Jak se zdá, tato otázka je dnes nejlépe vyřešena v NSR. Vedle kněží, kteří vykonávají jen nezbytné svátostné úkony, jsou tam laičtí pracovníci církve /kteří se samozřejmě mohou ženit/ a ti vykonávají všechno ostatní, co nezbytně nemusí vykonávat kněz: kázání, učí ve škole, navštěvují nemocné souvěrce atd. "Lépe málo kněží, ale dobrých", řekl československé delegaci kněžské 1919 Pius XI.

Pokud jde o otázku Husovu, šlo tu /jako už roku 1415/ spíše o věc národní prestiže než o eminentní otázku náboženskou. Také tu šlo - tentokrát - o jakési "smíření" katolíků s ostatní částí národa, blouzníci o Husovi, dnes opět v rámci ekumenických snah o jakési dorozumění mezi katolíky a protestanty. Jenomže historikovi jsou naprosto lhostejné utilitární zájmy tehdejších nebo dnešních katolíků a musí vidět věci, jaké jsou, podle mota, které vepsal Josef Pekař do čela svého Žižky: ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat historia. Historie nejenom nesmí tvrdit lež, ale ani se nesmí bát říkat pravdu. Skutečná "rehabilitace" Husova je možná jenom na základě srovnání názorů Husových s názory tehdejší /ne dnešní/ církve. To není úkol historiků, to je úkol pro theology - a pro bohy, protože z Písma, jak známo, lze dokázat všechno. Musíme mít totiž neustále na paměti: "pravda" Husova a "pravda" koncilu jsou naprosto totožné, nejde o dvojí pravdu, ale o pravdu jednu, a tato jedna pravda je v tom i onom případě založena na Písmu a odvozena z Písma a Svatých Otců. Osobní přesvědčení a rozum taďy nehraje vůbec žádnou roli. A kdo má alespoň nějakou představu o středověké teologii a filozofii, kdo ví, jak je subtilní a komplikovaná /vždyť čím jiným se také tenkrát lidé mohli bavit?/, dovede

si představit, jak je asi těžké přesně zjistit, co Hus napsal nebo nenapsal, postihnout skutečný smysl jeho slov, je správný jeho výklad /jak byl přesvědčen on/ nebo výklad koncilu, odchýlil se - neodchýlil? Tímhle vším se sotva bude dnes zabývat historik. Za druhé: kostnický koncil nebyla žádná "banda zlotřilců" /výraz přejímám z Machovcovy interpretace de Voogtových názorů v Machovcově knížce "Buďte katolická církev rehabilitovat Jana Husa"/, ale shromáždění nejrepresentativnějších zástupců křesťanského světa, tu lepších, tu horších, někdy vynikajících /francouzští kardinálové d'Ailly a Gerson/ - představme si jen dnešní OSN, a to ještě jen tenkrát, když by byly přítomny skutečné hlavy států a šéfové vlád, a úkolem tohoto shromáždění bylo odstranit trojpapežství a reformovat církev - Husova záležitost byla tu velmi, velmi okrajová.

Stále slyším výtku, že jsme na Husa příliš přísní. Ale vůbec ne, nejsme vůbec přísní na skutečného Husa z počátku 15. století, máme pro něho plné pochopení, jsme jen dokonale přísní a odsuzujeme falešný výtvar 19. století, představu Husa, jež je skrz naskrz omyl, podvod a lež. A napsal-li Jaroslav Durych v článku Staroměstský ryňk /Lidové listy/ o pomníku na Staroměstském náměstí "špatný pomník špatného kazatele od špatného sochaře na špatném místě špatně postavený", pak duchovní představa o Husovi, jak ji vytvořilo 19. století, je ještě fantastičtější, nehoráznější a obłudnější.

A toto už se vůbec netýká Husa, nanejvýš Lžihusa 19. století. Je totiž zajímavé, jak ve stínu velikosti Husovy se krčí jiná postava, taktéž upálená v Kostnici, mistr Jeroným Pražský. Čím dále tím víc ustupuje tato postava z obzoru dějinného pseudopovědomí. V Masarykově "České otázce", kde se Hus skloňuje ve všech pádech nejméně tisíckrát, není o Jeronýmovi zmínka. A přece je exaltovaný, romantický, od tehdejších oficiálních názorů církve se lišící daleko podstatněji než rozvášný, rozšafný, politicky myslící a politicky angažovaný Hus, Jeroným, taktéž mistr pražské univerzity, postava zajímavější než Hus a zejména literárně zajímavější. Hus byl do Kostnice doslova dostřán svými přáteli, aby tam dosvědčil své pravověří, a věřil-li opravdu Zikmundovu glejtu, pak si mohl snad myslet, že si s koncilem jen tak přátelsky-popoví-

dá, že jej dokonce možná přesvědčí o své pravdě, a že se bez úhony vrátí domů, ať to dopadne, jak dopadne. Ale Jeroným se rok po odvolání vracel k původnímu mínění, nikoli s rizikem, ale s jistotou, že přijde o život, že bude upálen. Šel si pro smrt vědomě a svobodně, věděl, že na ni jde. Toto samozřejmě není snaha o nějakou apologii Jeronýmovu, je to jen svědectví nezájmu nebo téměř nezájmu tam, kde nešlo o propagandu. Ještě Havlíček se "poučil" o Husovi jenom z nějaké krejčárkové německé brožurky, vydané kdesi v Německu a po celé 19. století vynášeli a oslavovali Husa zejména ti, kdo o něm nic nevěděli.

Po přejití vichřic hněvu, také vinou českého katolického kněžstva na hlavy naše uvaleného, nečekaně, "jak blesk z jasné oblohy" jak říká Doležal, přišla 14. července 1931 zpráva, že byl svévolně a hanebně odstraněn z pražského arcibiskupského stolce dr. František Kordač, týž, který železnou rukou potlačil kněžskou popřevratovou vzpouru. /Per parenthesesim: Doležal myslím právem říká, že k většímu odpadu od čsl. církve došlo jen tam, kde se do čela odpadkového hnutí postavil katolický kněz; tam, kde se to nestalo, byl odpad jen sporadický./ Kordačovi bylo ovšem už více než 80 let, a dnes víme až příliš dobře, že dědkovláda je podstatně horší než atomová puma. Dějiny se opakují, poprvé jako tragédie, podruhé jako fraška: podobným způsobem jako Kordač byl o mnoho let později odstraněn ze svého úřadu prezident ČSSR Svoboda, který taktéž odejít nechtěl: za tím účelem byl dokonce přijat dodatek k ústavě. Na rozdíl od Kordače odchodu Svobodova nikdo nelitoval. To, že Kordač musil odejít, není totiž to hlavní, není totiž to sporné, hlavní je jednak hnusný, hanebný a surový způsob, jakým to bylo provedeno, jednak to, že nástupce Kordačův, jistě už předem vybraný, neměl ani zdaleka nic z velikosti Kordačovy. Nedlouho před svou vynucenou rezignací měl arcibiskup několik velmi ostrých a pronikavých projevů proti kapitalismu, které vzbudily otřesnou pozornost u nás i za hranicemi /poprvé takhle ostře a nevybíravě promluvil vysoký církevní hodnostář/ a které souhlasně citoval a o nich psal i socialistický a komunistický tisk, přestože tam Kordač s filo-

zofickou jasností postavil antitezi komunismus: křesťanství. Jestliže tyto protikapitalistické projevy nebyly skutečnou příčinou Korďačova vynuceného odchodu, byly jistě vítanou zá-
minkou a posledním hřebíkem do Korďačovy rakve. Vnější dů-
vodem byl vleklý rozpor mezi asketickým arcibiskupem a světác-
kým papežským nunciem Ciriácim, který chtěl palác pro nuncia-
turu, vilu v Karlových Varech atd. Nunciovi velmi vadilo, že
musí žít s arcibiskupem pod jednou střechou arcibiskupského
paláce, ale nevadilo mu hrubým a neurvalým způsobem zasahovat
do českých církevních věcí. S Edvardem Benešem právě Ciriáci
dohandloval tzv. modus vivendi, stydlivé opisné slovo pro ja-
kýsi druh konkordátu mezi ČSR a Vatikánem /způsob života/, což
velmi posílilo nunciovo postavení. Bouře, která z toho /odstou-
pení Korďačova/ vznikla, a v níž se, jak Doležal příznačně při-
pomíná, neúčastnil tisk vládních stran, byla zažehnána až ener-
gickými zákroky episkopátu, přičemž všichni biskupové až snad
na dr. Antonína Podlahu /nezemřel-li mezitím/ jako mopslíci
přiběhli a postavili se za nuncia, jehož surové projevy z té
krize /stejně jako projevy episkopátu/, se vyznačují lišác-
tvím a licoměrností, kterou by průměrný pokrokař neprávem na-
zval jezuitskou.

Je zajímavé, že na obranu práv českého království na samo-
statnou církevní politiku se vehementně, energicky a duchapl-
ně postavil tisk německých křesťanských sociálů Egerland a
Deutsche Presse a německé kněžstvo pražské arcidiecéze. Deut-
sche Presse tenkrát snažně radila nunciovi, aby rezignoval,
sbalil kufry a opustil republiku, což ovšem italský frejírek
neudělal a rozhodně nemínil udělat. Nicméně je zajímavé, jak
se právě němečtí katolíci pražské arcidiecéze ujali věci, kte-
rá se jich ovšem také týkala, ale která byla především věcí
českou. Při tom malou připomínku: před rokem 1938 existovala
v Čechách německá skupina "Volk und Glaube" /Národ a víra/,
dosti podobná Řádu a Obnově a s níž se také skupina Řádu a
Obnovy dosti stýkala. Na obálce stejnojmenného časopisu /Volk
und Glaube/ měla tato německá skupina erb s gotickým lvem, je-
ko znak a znamení příslušnosti této německé skupiny k Čechám
a Českému království. Kterási skopová hlava na kterémisi sko-

pověm ministerstvu jim to zakázala podle nějakého paragrafu, který zakazoval používání čsl. znaku k účelům výdělečným, reklamním, obchodním atd., ačkoli šlo zřejmě o oficiální čsl. znak v oficiálním provedení, nikoli o každého lva ze zoologické zahrady, a "Volk und Glaube" zajisté žádný výdělečný podnik nebyl. Od té doby vycházel "Volk und Glaube" s prázdným erbem bez lva. Zameškaných příležitostí bylo mnoho. Když za časů Hitlerových vyšla protihitlerovská a protirasistická papežská encyklika "Mit brennender Sorge" /S palčivou starostí - nota bene německy/ proti útlaku křesťanů v Hitlerově Německu, měla být tato encyklika vytištěna ve statisících exemplářích a zdarma rozdávána v německých kostelech - ale prošlo to i u nás takřka bez povšimnutí. Ale konečně: na sklonku léta 1947, kdy už všechno hořelo a také to bylo vidět, přijel tehdejší internuncius Msgr. Ritter za ministrem zdravotnictví Procházkou do Mariánských Lázní /byl jsem s Procházkou jako jeho tajemník tam/, aby intervenoval za záchranu a zachování - církevních statků! Takové zástupce k nám tehdy posílal Vatikán, a tak byl zřejmě informován o našich poměrech a světové situaci.

V osobě Kordačově prokázal katolíkům jedinečnou neocenitelnou a katolíky nikdy neoceněnou službu tehdejší minister~~ský~~ý předseda, sociální demokrat Vlastimil Tusar. Když se ho delegace Vatikánu a našich biskupů přišla ptát, zda by neměl námitek zejména proti dr. Kordačovi jako pražskému arcibiskupovi, odpověděl Tusar: "Proti Kordačovi nemám vůbec žádné výhrady. Byl sice Rakušan, ale to jsem já byl taky..." A později v soukromém rozhovoru prý řekl: "Pro mě za mě, ať si udělají arcibiskupem třeba mohamedána." To byla jediná správná rada církvi. Jedině striktní, absolutní, naprostá odluka církve od státu může u nás postavit církev na nohy. Ovšem hierarchie, převážná část kněží a ovšem i lidová strana se držela státu - jak říkala naše maminka - jako hovno košile. Po vzoru pokrokářů poštěkávali na staré Rakousko ať už upřímně nebo neupřímně, ale v téhle věci se drželi státní berličky jako klíště, zapomínajíce, že za Rakouska nad nimi stát sice držel ochran-

nou ruku, ale za to že mu museli sloužit. A sloužit budou muset každému státu, ke kterému se přivinou.

Nástupce Kordačův na arcibiskupském stolci, pozdější kardinál Karel Kašper, byl naprostá nula. Dělal čest svému jménu - byl kašpar nejen podle jména, ale doopravdy. Dvojnásobný doktor - ThDr a JUDr - byl přímo ztělesněním starého rčení: dvojnásobný doktor, trojnásobný osel. Příznačné je, jak tento synek ne zvláště bohatých rodičů - otec Kašparův byl tuším venkovský učitel - přijal velmi brzy alýry někdejších starorakouských aristokratických arcibiskupů: kníže - arcibiskup pražský, primas český s nastudovaným nasládlým slabomyslným úsměvem a rukou stále nataženou k políbení. Mně vzpomínám Dumasových Pamětí lékařových, jak v kteréśi schůzi konventu vévoda Orleánský se zříkal práv šlechty, zatímco kterýśi významný člen konventu - ševcovský synek z venkova - tato práva hájil. Kašpar ovšem hájil svá práva knížete arcibiskupa. Vzpomínám jedné drobné epizody: V Praze před válkou existoval velmi znamenitý studentský časopis "Jitro", redigovaný vynikající~~m~~ profesorem, teologem, filozofem, pedagogem Dominikem Peckou. Byl to velmi živý měsíčník, který kromě studentských příspěvků přinášel i úvodní články Durychovy, Medkovy, Hrubínovy, Arne Nováka, P. Silvestra Braita, P. Metoděje Klementa O.S.B., P. Jana Ev. Urbana O.F.M. a jiných. Jako místopředseda Ústředí katolického studentstva byl jsem odpovědným redaktorem Jitra. V roce 1937 dostal jsem k svému zděšení dopis Dominika Pecky, že se řízení časopisu vzdává~~m~~, a rozejel jsem se ihned do Jihlavy, kde tenkrát Pecka jako profesor náboženství působil. Pecka mi dal číst list kardinála Kašpara, v němž mu nepokrytě hrozil odnětím "Jitru" přídomku katolický ze nějakou pasáž v Peckově Zápisníku starého profesora. Věc se pak nějak urovnala, přičiněním tuším kolegy Františka Valeny dostal Pecka jakousi satisfakci od brněnského biskupa a spoluredaktorem Jitra se stal můj přítel profesor Leopold Vrla. Někdy v roce 1938 mi dal Jaroslav Durych vizitku pana kardinála, na níž pan kardinál vlastnoručně velmi velebil Durycha a zejména jeho články v "Obnově" a Obnovu vůbec. To jsme

ovšem mohli velmi potřebovat, protože jsme měli samozřejmě stálé pŕtky s lidovci a určitá "záštita" kardinálova by nám udělala velmi dobře. I volal jsem tajemníku arcibiskupovu, pozdějšímu leopoldovskému spoluvězni Tondovi Boukalovi, zda-li text můžeme v Obnově uveřejnit, a ten po dotazu u pana kardinála mi odpověděl, abychom to nedělali... Tedy jen "sub rosa", tam kde mělo jít o jasný postoj. "Lidové listy" velmi nechutně přinášely podrobné informace o opulentních banketech na pražském arcibiskupství u příležitosti toho nebo onoho jubilea se sáhodlouhým výčtem všech hostů, a Jakub Deml si to ve Šlápějích z Lidových listů s chutí otiskoval zároveň se sdělením, že mu pražský arcibiskup nemůže poslat dvacet korun za knížku, protože nemá peníze... To už Historie psala na vrata arcibiskupského paláce Mene Tekel Fares... Skutečně lidovými arcibiskupy byli až kardinálové Josef Beran /jako ředitel pražského semináře taktéž spolupracovník Obnovy/ a František Tomášek.

Ve Vatikáně otevřel okna až Jan XXIII., aby vyvětral starou zatuchlinu, a světodějnou událostí se stala teprve volba Karola Wojtyly papežem. Tato volba není ani dosud vždy správně doceněna. Nejde jen o to, že si církev touto volbou postavila v čelo nejinteligentnějšího a nejschopnějšího kardinála, kterého měla k dispozici, význam Wojtylovy volby je především v tom, že touto volbou církev přestala být italskou, eventuálně evropskou, a stala se vskutku světovou. Jestliže lidstvo zůstane ještě naživu, pak 21. století jistě uvidí, že papežem bude zvolen také i černocho, což bude nejenom symbolem, ale i potvrzením univerzality církve.

x

I když nelze nevidět, že české kněžstvo sehrálo v dějinách českého katolicismu jak v dobách husitských, tak i tzv. národního obrození tak osudnou roli, jejíž základnou možná byla náboženská laxnost a vlažnost českého národa /Masaryk marně chtěl mít český lid především náboženský/, byla tu jistě většina hodných, upřímných, byť ne zanícených kněží, kteří jako by zrcadlili duši tohoto národa. Jak to kdysi vyjádřil Léon Bloy: "Svatí

kněží vychovávají ctnostné lidi. Ctnostní kněží vychovávají slušné lidi. Slušní kněží vychovávají zločince." My jsme měli většinu ctnostných a slušných kněží. Ale byli tu i kněží výjimeční a bylo jich jistě dost. U nás to byli většinou kněží, kteří se stranili politického katolicismu, "katolické" politické strany /stojí za zmínku, že jsme u nás měli "katolickou" politickou stranu českou a slovenskou, obě vedené a řízené kněžími, a obě se navzájem potíraly/ a politického života vůbec. Byli to zejména kněží řádoví, dominikáni, jezuité, františkáni, redemptoristé, padla tu už zmínka o budovateli Dalečína Msgre Josefu Hegerovi, o pronikavém badateli o barokní literatuře dr. Josefu Vašíčovi, dobře jsem znal vynikajícího kněze dr. Antonína Mandla, dr. Alexandra Heidlera /otec Křišťan/, opata Anastáze Opaska OSB aj. /Jak nevzpomenout při této příležitosti na sázavského P. Methoda Klementa OSB!/ Dobře jsem se znal zejména s dvěma takovými výtečnými kněžími, s Dominikem Peckou a Silvestrem Marií Braitem O.P., o nichž tu několik slov.

O mladičkém jihlavském profesoru náboženství Dominiku Peckovi utrousil kdysi Josef Florian poznámku "namodlený jako pecka". Ve skutečnosti nebyl P. Pecka "namodlený jako pecka", ale měl kromě výjimečného teologického, filozofického a pedagogického vzdělání, báječného postřehu a naprosté opravdovosti také mimořádný smysl pro humor, který ho nápadně odlišoval od "svatých smutných - smutných svatých". Vynikl už jako profesor v jihlavském gymnáziu, stal se v té době redaktorem studentského "Jitra", které musilo být po roce 1945 překřtěno na "Úsvit". Znamení je ovšem jeho práce náboženská, filozofická, pedagogická, ale za povšimnutí stojí i jeho díla beletristická. Z náboženských prací je to zejména Oheň na zemi /1931/ a Skryté paprsky /1932/, z filozofických Filosofická anthropologie /vydáno v Římě v Křesťanské akademii/, Smysl člověka /1936/ a Tvář člověka /1939/, Cesta k pravdě /1940/, Moderní člověk a křesťanství /1949 - v tom také významná stať o Josefu Florianovi/, z pedagogických zejména proslulý Zápisník starého profesora /1940, 1944/, Umění stárnouti za školou /1943, 1944/ a konečně nevydaný spis "Starý profesor se hlásí o slo-

vo". /V říjnu 1968 mi psal Dominik Pecka: "Tu verzi, která byla v Praze, jsem značně rozšířil a upravil tak, aby nešokovala delikátní uši našich marxistů, ať rodilých nebo odrodilých."/ Z beletristických spisů si Pecka zejména vážil románu Neviditelný prsten /1946/. O ostatních románech a povídkách této řady mi Pecka napsal: "O těch mi řekl otec Braitto, že mně je Pán Bůh odpustí. Zahrnuji to tedy do křesťanské naděje." Přesto musíme alespoň jmenovat povídky Člověčenství naše /1927/ a romány Matka Boží v Trnii /1923, 1940, 1947/, Assunta /1930, 1938, 1944, 1947/, Jarní sonata /1932/, Světla na moři /1935/, Kamarádka /1941, 1942, 1948/. Z dob Peckova věznění za lidové demokracie /nebyl tam dlouho, "jen" asi 2-3 roky/ je nevydaný román "Deník marnosti", o němž mi Pecka napsal: "Je to román z kněžského kriminálního života. Žádné hrůzy, žádní zvrhlí bachaři, nic celkem koncentračnického. Jen životní historie dvou lidí, katolického kněze a evangelického pastora, promítnutá do období stalinismu. Žádný ~~sek~~umenismus. V pozadí figura P. Braitta. Mnoho humoru i v té bídě."

Tak tedy o Sivistru Braitovi:

Se Silvestrem M. Braitem jsem se důvěrněji sblížil až v Leopoldově. Samozřejmě, že už jsem ho znal ze studentských konferencí, z kázání atd. Ale mezi proslulým kazatelem a náboženským spisovatelem a mladým studentíkem byl jistě velký odstup, který už nebyl v Leopoldově. Jako zdrcující většina katolických intelektuálů byl Braitto duch spíše extrovertní než introvertní, věděl něco o všem a nic příliš hluboce, až snad na teologii, ale té jsem zase já příliš nerozuměl.

V Leopoldově se dralo peří, okrajovala shnilá řepa a cibule a dělaly provázky do samovazačů, tak zvané konopa. Na dílně nás bylo asi dvě stě, někdy i více, a bachaři nás zavřeli a dále se o nás nestarali. Kromě toho tam byly stoly - biskupský, opatský, kněžský, vojenský, generálský, židovský a tak. U každého se přednášelo. Jedním z nejhorlivějších přednášečů byl Braitto, o teologii, filozofii, literatuře apod. Kdykoli skončil svou přednášku, vytáhl rychle z kapsy fajfku a váček na tabák, nacpal, zabafal a povídá: "Braitíčku, odměň

se." Jednou tak vykládal o katolické akci a za ním zbožně poslouchal židovský stůl a mezi židy Richard Slánský. Když Braitto skončil, otočil se k němu Slánský a vece: "Velebníčku, ta vaše katolická akce stojí za hovno. Počkejte, až my židi to vezmeme do ruky." Když už jsem u toho Slánského, jedna věc stojí za zmínku. Už jsme byli venku - a doma, a někdo z nás od něho něco potřeboval. Slánský promptně vyhověl a doprovodil svou odpověď dopisem, v němž bylo: "Jsem prorektorem univerzity 17. listopadu. Od krávy se liším tím, že nosím řetěz jen občas."

Braitto byl dost často nemocen. Dlouhé týdny byl na marodce a podstoupil všelijaké operace. Protože byl tlustý a v ~~krimi~~ nále už tolik ne, stáhli mu kůži z břicha a přidělali ji ke krku. Tenkrát se chlubil MUDr. Běda Pek: "Udělalí jsme fungl nového Eraitíčka."

Jednou vykládal Braitto o literatuře a mezi jiným o Viktoru Dykovi a jeho epigramech na Masaryka, Machara atd. Řekl jsem poté, že epigramy ovšem nejsou Dykova silná stránka, ta že je v romantických pasážích jeho díla, a dodal jsem chlubně, takových epigramů bych napsal tucet za večer. Braitto ne to, abych tedy napsal epitaf na něho. Tuhle je:

"Zde leží v troskách otec Silvio.
Andělských trub zněj nad ním živio.
Pozemské trouby honil v potu tváře
s gracií nezbedného bakaláře.
Málem by jeden řek: Savonarola.
Však pravda by to byla jenom zpola.
Ta druhá půlka úsměvnou má líci,
od plodu šťastně sbíraného na vinici.
Bez fajfky nedal v životě ni ránu.
Ať odpočívá v Pánu."

Braitto měl z epitafu dětinskou radost. Dovedl se vůbec dětsky radovat. Četl jej u všech stolů. Mně řekl: "Ládičku, od téhle chvíle máš otevřené mé srdce, můj váček na tabák a můj sklep - ten ovšem až doma."

Ptal jsem se ho, proč dominikáni a speciálně on byli proti Kameni a bolesti Karla Schulze. To ovšem bylo v době, kdy už zřejmě věděl, že to byl omyl. Nechtěl o tom mnoho mluvit, řekl mi jen, že proti tomu byli z důvodů pedagogických, nikoli literárních. Ale zřejmě to byl nesmysl.

Když jsme přišli domů, byl jsem Braita ovšem nevstívit, tenkrát někde v Břevnově. Dal mi láhev výborné slivovice. Naposled jsem ho viděl na Durychově pohřbu, byl myslím jedním z nejdůvěrnějších přátel Jaroslava Durycha, pokud Durych přátele vůbec měl. Tenkrát mi řekl: "Ládičku, už bych nejraději, aby si mě Pán Bůh vzal k sobě. Pracovat nemohu, ani theologicky, ani písemně, ani v duchovní správě." Stalo se mu to už brzo.

L i d o v á s t r a n a .

Lidová strana vznikla po převratu 1918 spojením tří celkem málo významných katolických stran: Rudolfa Horského katolicko-národní v Čechách, Mořice Hrubana katolicko-národní a Jana Šrámka křesťansko-sociální na Moravě. Přijala jméno "lidová" pravděpodobně nápodobou někdejší předpřevratové Masarykovy - lidová strana vždy jen napodobovala a přižívovala se. Později lidovci někdy tvrdili, že to jméno přijali podle rakouské Volkspartei, je však velmi problematické, že katolíci, kteří byli až do poslední chvíle naprosto věrní Rakousku a teď se honemhonem od všeho rakouského chtěli odlišit, hledali právě v Rakousku jméno a vzor. "Dovádějící kaplani" /jak řekl Švehla/ se zatím utišili a po rozpuštění Jednoty katolického duchovenstva přestali dovádět, stali se z nich postupem času faráři a děkaní a političtí náhončí lidové strany. Lidová strana rostla jako houby po dešti nikoliv zásluhou svých vůdců a jejich politickým uměním, ale zásluhou protikatolického boje, jenž byl v prvních popřevratových letech rozpoután. Před

první světovou válkou měl politický katolicismus v Čechách, ale i na Moravě minimální počet hlasů a zástupců. Lidová strana po válce vyrostla dokonce na druhou nejsilnější stranu /po agrárnících/ a jeden ze sloupů tzv. panské koalice z roku 1925. Dlouho si ovšem toto postavení neudržela. Jakmile buržoazní strany a také soc. dem. poznaly, že z protikatolického boje nadále pšenice nepokvete a tzv. "kulturní boj" /na němž nebylo nic kulturního/ skončil, začala lidová strana tát jako jarní sníh. Neměla nikdy žádný politický ani hospodářský program; nepřišla za celou dobu své existence s jediným iniciativním návrhem v parlamentě; neměla schopné lidi, protože kněžské vedení lidové strany pečlivě dbalo o to, aby se takoví lidé-laici, neobjevili; a když se i objevili, aby byli rychle pohřbeni. Lidová strana byla v pravém slova smyslu klerikální stranou; byla vedena kněžími odshora až dolů a vlastně se starala jen o to /kongrua/, aby měli kněží slušné živobytí. Měla vedle komunistů nejoddanější a nejobetavější stoupence a voliče; byli to zejména chudší lidé /na venkově třeba bohatí sedláci byli agrárníky, chudší lidovci/, ze své strany a od své strany neměli prostí lidovci nikdy nic; domnívali se jen /a bylo jim to "zeshora" také hlášáno/, že hájí Pána Boha; tož ho hájili, jak uměli.

Zpočátku lidová strana úzce spolupracovala s agrárníky, později, když jí agrární strana citelně začala přebírat voliče, šla lidová strana, zejména její moravské Šrámkovo křídlo, poněkud doleva také proto, aby se od agrárníků politicky odlišila; Šrámek se potom značně sblížil s Hradem, zejména s Benešem. Pekař jednou po prezidentských volbách 1935 řekl, že na jedinou věc by byl zvědav, kdyby byl v roce 1935 přece jen kandidoval: jak by se zachovali lidovci. Pekař ovšem nebyl politický praktik: ten by byl věděl, že lidovci by samozřejmě ocenili Pekařovy zásluhy o český katolicismus, ale stejně samozřejmě a klidně by byli volili Beneše.

Politickým vůdcem lidové strany byl Jan Šrámek, více méně nevzdělaný, omezený, tupý a líný a čím dál tím víc tloustnoucí velebníček s inteligencí průměrného venkovského faráře;

nemám vůbec nic proti venkovským farářům, ale venkovští faráři v naprosté většině nechtějí být ministry a vůdci stran, ale jen venkovskými faráři. Je zajímavé, jak Šrámkovu politickou "genialitu" oceňuje i Ferdinand Peroutka v Buďování státu a letmo chválí i Šrámkovu loyaltitu k republice i Václav Černý v Pamětech. Přesto myslím, že nejlépe ocenil Šrámka sám Edvard Beneš, když kdysi poznamenal, že Šrámek byl nejlepší ministerský předseda, kterého kdy měl: nedělal nic, a když měl přece jen něco udělat, přišel se zeptat, co má dělat. Mezi katolíky a dokonce i mezi lidovci v Čechách nebyl Šrámek nijak oblíben; v roce 1935 se konal v Praze Katolický sjezd, v jeho rámci i velká schůze katolických studentů, na níž měli projevy i Šrámek a Hlinka. Bylo to aranžováno tak, aby se Šrámek a Hlinka - oba katoličtí kněží - nemuseli setkat. Nejprve měl projev Šrámek na své oblíbené téma: moc jsme nevykonali, ale mnohému jsme zabránili. Tedy veskrze obranná politika, která k ničemu nevedla. Šrámek byl přijat studenty velmi chladně, o to bouřlivější aplaus měl Hlinka, jehož osobitý projev dokázal strhnout. Předsedou lidové strany v Čechách byl Bohumil Stašek, samozřejmě také kněz, myslím někdejší plzeňský kaplan; na rozdíl od monstrence Šrámka skutečně lidový kněz a smýšlením pravičák; sedal rád večer s mladými lidmi na chodbě Karlova nám. č. 5 při černé kávě a debatoval s námi; byl to jeden z předposledních buditelů; posledním byl se svým Jiráskem Zdeněk Nejedlý. V roce 1945 Šrámek s Hálou /oba kněží/ Staška /kněze/ odstranili, protože v roce 1938 šel se svou stranou do Beranovy Národní jednoty, kam Šrámek jít nechtěl. Válku strávil Stašek v Dachau, Šrámek s Hálou na kanapi v Londýně. Jak říkala naše maminka: kněžská nenávist jde za hrob.

Odpor proti lidové straně nezvedla až Obnova /a také trochu Řád/, ale už Jaroslav Durych s Janem Scheinostem v Rozmachu /1923-1928/; také Karel Schulz, později autor Kameně a bolesti, přispěl "bajkami" atd. Bylo to jednak zásadní: náboženství není politika, církev není hospoda, rozmělněné

náboženství v politickou činnost sice hoví náboženské laxnosti i mezi kněžími a katolíky, ale se skutečným náboženstvím nemá co dělat, heslo "co katolík, to lidovec" hláсанé bez rozpaků lidovou stranou, svatokrádežně a jen v zájmu politické strany směšuje dvě věci, které spolu nemají co dělat, a škodí jen církvi, jestliže to dospělo tak daleko, že pro nekatolíka pojmy "katolík" a "lidovec" znamenají jedno a totéž. Prakticky: ukázalo se velmi brzy, že lidová strana není schopna soustředit nejen většinu katolíků, ale ani jejich menšinu. Nadto se katolíci ke všeobecnému překvapení začali objevovat i v jiných politických stranách, zejména ve straně agrární, která dosti brzy poznala, že obtěžovat Pána Boha se už nevyplácí /jestliže pro katolický život nic neudělala, nebyla to také její věc, ten katolický život myslím, ale věc církve, a ostatně lidová strana pro něj neudělala také nic/. Buď jak buď, generální tajemník agrární strany, sice evangelík ing. Žilka prohlásil agrární stranu za největší katolickou stranu /početně měl pravdu/ a pražský arcibiskup kardinál Kašpar sloužil mši na sjezdu agrární mládeže. Nadto se zejména mezi agrární mládeží a studenty, bydlícími ve Švehlově koleji, počali objevovat skuteční katolíci, to jest katolíci smýšlením, především katolíci, a ti tvořili myslím jádro Obnovy, i když tu byli také lidovci, národní demokraté atd. Vystupování Obnovy proti lidové straně bylo tedy jen pokračováním "Rozmachu" /Durych tam tehdy v jednom článku napsal, že katolíci nejsou jen v lidové straně, ale také v jiných stranách, zejména ve straně komunistické/. Přistupovalo k tomu samozřejmě i sbližování lidové strany, resp. Šrámka s Hradem, stanovisko lidoveckého tisku k věci španělské /lidovecký tisk byl zprvu delší dobu pro France, později změnil stanovisko; Obnova byla vždy pro španělské nacionalisty/. Tady je nutno ustrihnout křídla jedné kachně. Václav Černý, sbírající drby po všech pražských kavárnách a vinárnách, uložil jak v Pamětech, tak v Pláči koruny české: že prý Obnova dostávala nejen ideovou, ale i finanční podporu od naší i rakouské šlechty, mluví tam zejména o Schwarzenbercích a dokonce

Starhembercích. Ne že by se za to někdo styděl. Kde vzal Černý ty Starhemberky, je u Boha; kníže Karel Schwarzenberg byl prostě jeden ze spolupracovníků Řádu i Obnovy, a možná, že v nějaké kavárně zaplatil za někoho z nás kafe. Nevím toho mnoho o hospodaření Obnovy a Řádu, o ty věci se starali, myslím, hlavně dr. Hertl, dr. Berounský, dr. Hobzek, dr. Sutnar a dr. Klášterský; vím naproti tomu tolik, že "Obnova" dostávala, patrně prostřednictvím dr. Hertla, nějakou dotaci od agrární strany, možná že přímo od Rudolfa Berana; agrární straně jistě bylo vítané, že katolická Obnova píše proti její katolické konkurentce lidové straně; ale toto zásadní stanovisko by tu bylo i bez té agrární finanční účasti. Durych pro svůj "Rozmach" žádnou finanční pomoc od agrárníků nedostával, a přesto psal proti lidové straně jako později Obnova.

Jan Šrámek byl neštěstím českého katolicismu tak jako T. G. Masaryk nebyl žádným štěstím českého národa. Lidová strana byla přímo vtělením slabosti českého katolictví a jeho postupné dekadence od josefinismu, postupné náhrady náboženského života spolkařením, pro které měli ovšem lidé, hovořící mezi sebou česky, větší pochopení než pro náboženství, a to i laikové, i kněží. Proto i předválečné Masarykovo náboženské úsilí, jakkoli matné, musilo ztroskotat v národě nábožensky vlažném, ne-li lhostejném. Lidová strana v letech 1918-1938 byla typickou náhražkou, ničím jiným než náhražkou; vlastní život neměla nikdy; kromě nezávatných řečí neměla nikdy nic.

Že Durych v Rozmachu i Obnova později měli v té věci na-
prostou pravdu, ukázalo se v plné nahotě po roce 1945 a 1948. V květnu 1945 se vrátili Šrámek a Hála jako absolutní páni lidové strany jako jedné ze čtyř povolených stran do Československa na vrcholu jepičí slávy a moci. "Kdo proti nám cekne nebo něco udělá, toho dá kolega Nosek /tehdy komunistický ministr vnitra/ zavřít," prohlašoval tenkrát páter Hála. Tříletá vláda Šrámkova a Hálova v lidové straně patří spíše do Humoristických listů než kamkoli jinam. Strana byla prohlášena /slovně/ za nekonfesijní, ale ve skutečnosti zůsta-

lo všechno při starém. Vláda kněží byla neomezená. Za generálního tajemníka lidové strany jmenovali Šrámek s Hálou po senilním dr. Červinkovi imbecilního dr. Klimka. Ostudná aféra s vyloučením dr. Heleny Koželuhové, manželky lidoveckého ministra Procházky, ze strany několik dní po volbách, v nichž byla zvolena poslankyní /typická ukázka kněžské ličoměrnosti Šrámkovy a Hálovvy/ mohla projít bez mravní úhony těchto dvou taképolitiků jen v tehdejších nenormálních dobách, jichž senilní Šrámek a slabomyslný Hála /pobyl také v Londýně nějakou dobu v blázinci/ plně využívali k svému domnělému prospěchu.

Groteska z tehdejších let: asi na podzim 1947 jsem jel s ministrem Procházkou, svým tehdejším šéfem /Černý se o něm v Pláči zmiňuje jako o málo výkonném statistovi v Politickém ústředí, první vrcholné odbojové organizaci na našem území, kam prý Šrámek poslal Procházku místo vyžádaného /proboha!/, ale Šrámkem neuvolněného Hály; Procházka pak musel po vyzrazení PÚ uprchnout stejně jako dr. Feierabend a ing. Nečas. Procházka nebyl žádný politický génius; byl to však naprosto čestný, ušlechtilý, masarykovsky bych řekl "slušný" člověk a dosti inteligentní; řekl bych, že tohle komické hraní si někdejších a budoucích úředů a honérů chtivých politiků na odboj mu připadalo dosti legrační, stejně jako po válce, když byl ministrem zdravotnictví, asi mu stále hloděl v duši neblahý pocit, že tohle fraškovité hraní si na vládu je jen velmi krátké provizorium/. S tímhle dr. Procházkou jsme tedy byli někde v jižních Čechách, kde byl Procházka za kmotra při křtu /církevním, katolickém/ dítěti kteréhosi komunistického poslance - lékaře, myslím, dr. Bureše. Po křtu jsme byli v domácnosti toho dr. Bureše, velmi pěkné a s velkým počtem dětí, a večer na nějaké lidovecké schůzi, kde kromě Procházky mluvil také Josef Plojhar, tehda z milosti Šrámkovy poslanec lidové strany; bohužel tak nehorázně, otřesně a demagogicky, proti komunistům, že mě pak Procházka na zpáteční cestě v autě požádal, abych o tom informoval pražského arcibiskupa dr. Berana, s nímž jsem se znal také jako s jedním z bývalých příspěvatelů Obnovy, aby pan arcibiskup požádal Plojhara, aby jako katolický kněz proti komunistům takhle nemluvil, vždyť jsou přece mezi nimi /zvlášť tenkrát!/ také katolíci. S tím-

hle jsem byl u arcibiskupa a hovořili jsme potom i všeobecně o politické činnosti kněží. Tenkrát mi dr. Beran řekl takřka doslova: "Se Šrámkem nemohu už nic dělat, ale Hálovi zakrou- tím krkem /obrazně, samozřejmě/ v ten samý den, kdy Šrámek natáhne bačkory." Jenomže už k tomu neměl příležitost. Některé věci lze udělat včas, nebo pak už vůbec ne. Katolické hierarchii se velmi vymstilo tolerování politické činnosti kněží v "první" republice. Jestliže taková desetiletí /už předtím povolovala a trpěla tuto činnost, kdo mohl oprávněně žádat, aby se najednou zakázalo legitimnímu duchovnímu dítěti Jana Šrámka Josefu Plojharovi to, co se trpělo a schvalovalo tolik let Šrámkovi? Jen proto, že se změnil režim a tento režim že se nelíbil Vatikánu ani katolické hierarchii u nás? Že Plojhar posléze kolaboroval s komunisty? Což Šrámek nekolaboroval s agrárníky, pak s Hradem? Plojhar byl skutečným, opravdovým dědicem a nástupcem Šrámkovým, tak jako jsou paxteriéři nástupci a dědici Jednoty katolického duchovenstva.

Ještě jedna žertovná poznámka: v Leopoldově mi jednou vytkl béječný jezuita, spíše levicový kněz Adolf Kajpr, že jsem v letech 1945-48 psal Šrámkovi projevy, ačkoli se vědělo, že Šrámka nemám rád, a nazval to bezcharakterní. Domnívám se, že to bezcharakterní nebylo. Ten "Šrámkův" projev jsem mohl samozřejmě jako článek uveřejnit také pod svým jménem nebo nějakým pseudonymem v Lidové demokracii, v Obzorech nebo Vývoji. Ale mělo daleko větší váhu, jestliže něco řekl místo- předsede vlády a vůdce strany Šrámek, než kdyby to řekl něja- ký pan XY. Proto jsem to psal ~~na~~ přání tehdejšího šéfa Šrámkove kabinetu dr. Pecháčka. Procházka, který o tom věděl, po- tom v soukromých společnostech /samozřejmě/ rád používal obra- tu "...jak praví ve svém novoročním poselství - pan redaktor Jehlička." Šlo o novoroční projev Šrámkův, který jsem psal a který byl otištěn bez jediné změny stejně jako Šrámek bez je- diné změny přečetl můj - jeho předvolební projev do rádia; jestli to předtím při své lenosti vůbec četl, nevím, a také už to je jedno. Vlastně bylo i tenkrát.

Po únoru 1948 se Šrámek a Hála pokusili o útěk a byli za- drženi na záchodku rakovnického letiště. Letiště totiž mělo

být prázdné, ale pracovala tam nějaká brigáda a francouzský pilot se neodvážil přistát. Šrámkův a Hálův útěk organizoval v Paříži dr. Ivo Ducháček, v Praze dr. Jaroslav Pecháček. Šrámek a Hála měli pech. Co chtěli v cizině dělat? Snad medvědy v nějakém podřadném cirkuse, k ničemu jinému se stejně nikdy nehodili. Tak skončila na záchodku rakovnického letiště sláva čsl. strany lidové. Symbol i poučení pro příště.

K u n c í ř o v o d o b r é d í l o .

V období mezi dvěma světovými válkami, přesněji řečeno až do světové hospodářské krize let 1929-1932, bylo Kuncířovo nakladatelství významným kulturním činitelem, ne tak rozsahem jako kvalitou díla. V podstatě to nikdy nebyl soukromý podnik ve výdělečném smyslu toho slova, nýbrž promyšlené, důsledné, cílevědomé, neokázalé, ale zato tím poctivější kolektivní úsilí nakladatele a kruhu spolupracovníků, autorů, překladatelů, grafiků, které Kuncíř tak šťastně dovedl získat a sdružit. Závažnost tohoto díla vyniká tím spíš, povšimneme-li si skromnosti, s jakou vydavatel díla Jaroslava Durycha a Sigrid Undsetové svou věc v nevydané knížce "Život s knihou" bilancuje. Skromnost se tu projevuje už útlým rozsahem rukopisu. Skromnost je v málomluvném konstatování autorových kulturních zásluh, v minimálním uplatňování soukromých životních zážitků. Tím více se tu mluví o jiných. Je až dojemné, jak na nikom z celé té galerie někdy velmi osobitých postav, na něž vzpomíná, nenalézá Kuncíř žádných negativních rysů - on, který vydával autory tak prohnane kousavé, jako byl Bloy nebo Chesterton. Pietně charakterizuje své učitele, prosté venkovské knihkupce, upřímně vzdává hold nakladatelským kolegům, obdivně si váží svých autorů, s respektem mluví o tiskařích, s jejichž pomocí vydával svá dokonale knižní díla, uznale děkuje svým výtvarným spolupracovníkům - "se všemi jsem měl radost-

nou spolupráci". A je zač děkovat: např. Lískovcův dopis: /Antonín Lískovec upravoval mnoho knih Kuncířových a "Vyšehradu"/ jak důkladně, jak svědomitě se tu uvažuje takřka nad každou řádkou, formátem, papísem, typem písma, grafickým vypravením - nad vším tím, co dělá z nadožilosti běžné publikace teprve knihu knihou, to je uměleckým dílem. Jestliže jsme dosáhli v knižní typografii jednoho z nejčastnějších míst na světě, neměli bychom zapomínat, že toto úsilí o dokonalou knihu mělo své předchůdce právě v "malých" nakladatelstvích Kuncířova typu.

Zbývá tedy alespoň stručně se zmínit o souvislostech, už povytce spíše historických, v nichž Kuncířovo dílo vznikalo. V členitém řečišti české vzdělanosti, v období mezi oběma válkami, patřilo Kuncířovo nakladatelství do sféry katolicky orientovaného proudu českého umění a myšlení, jemuž umožňovalo seberealizaci, zároveň pak jej v překladové oblasti obohatovalo kontakty s podobně smýšlejícím světem. Nebyla to úloha snadná. Do samostatného státu po roce 1918 nevstupoval český katolicismus pod příznivými hvězdami. Neplynulo to jen z dlouhá desetiletí trvajících vleklých proticírkevních a protináboženských kampaní mladočeské buržoazie a realistického trojhvězdí Herben - Machar - Masaryk, nýbrž i z duševního zápevnictví, návyku bezpečí a desetiletí trpělivě pěstované zaostalosti. Není tedy divu, že hesla, která se ozvala na prahu nového státu, jenom zvýšila v katolickém táboře pocit inferiority a podvědomý komplex méněcennosti. Část katolíků se pokusila této situaci nešťastně čelit seskupením v konfesijní politické straně, otevřeně řečeno politickým klerikalismem, se všemi neblahými důsledky dobrovolného gheta, i když se řada těchto zhoubných důsledků projevila až mnohem později; komplikace po roce 1948 by například patrně nenabýly tehdejší vyhraněnosti, kdyby se byly neprojevily ještě v ovzduší infikovaném politickým klerikalismem.

Byla tu však i druhá část, početně takřka zanedbatelná, intelektuálně ovšem na daleko vyšší úrovni než tehdejší "politický katolicismus". Právem je spojována především se jménem staroříšského Josefa Florian. Florian seznamuje dychtivce stejného duševního ladění s uměleckými a myšlenkovými díly

soudobé evropské úrovně, s moderním výtvarným uměním - a mají ty jeho knížky na tehdejší dobu zcela mimořádnou, ojedinělou grafickou hodnotu, což k němu stejně jako jejich obsah láká a přitahuje zájemce i ze zcela odlišných duchovních okruhů - tak jako se např. Vítězslav Nezval zhlíží nikoli v knězi, ale v básníku Jakubu Demlovi, přitahován jeho dětskou spontaneitou a magickou mocí jeho básnického slova. Velkým patronem Staré Říše je ovšem Léon Eloy. Také Bloye lze počítat k "prokletým básníkům" - sám se cítí jako velký vyděděnc tohoto světa, jemuž vládne buržoa - buržoa, kterého Bloy zahrnuje nekončící sbírkou nejšťavnatějších nadávek, jaké se kdy dostaly na papír, jako prznitele všeho krásného, ryzího a čistého na světě. Tohoto buržuu a proklínanou buržoazii chápe podobně jako Péguy jako sociologicko-charakterový typ. Buď jak buď, Florian s Bloyem pomohli u nás řadě věřících lidí vymanit se z katolického měšťáctví, chápaného jako konvence, z blahobytného spojení s buržoazií, přijímaného už takřka jako samozřejmost.

Nelze jistě zastírat, že ve Staré Říši bylo i leccos bizarního. Nemyslím tím jen na pověstnou Florianovu zálibu v experimentech se siderickým kyvadélkem, na kult Napoleonův /pod vlivem Eloyovým/ - byl tu např. i nebezpečný sklon klást přehnaný důraz na formální stránku křesťanství, záliba v slovním siláctví, leckdy křečovitém, povýšenost domnělých vlastníků absolutní pravdy, jepičí hašteřivost v malichernostech - vším tím nesporně také infikovala Stará Říše své pozdější následovníky, pokud - jako Ladislav Kuncíř - od ní nedokázali udržet určitou distanci. Týká se to především Jaroslava Duryche a Jakuba Demla, jejichž vrozená osobitost tu dostala vítenou, byť nežádoucí vzpruhu.

Tím se dostáváme k Jaroslavu Durychovi - byl to můj osud, říká o něm Ladislav Kuncíř. Durych je nesporně tragická postava v české literatuře. Velký umělec spíše vůlí /jak bylo konstatováno/ než vnitřním básnickým ústrojením, spíše snad jedinečný konstruktér /v nejzdařilejších dílech/ jedinečných příběhů než básník, selhal všude tam, kde právě vůle, mimoumělecký úmysl, "scholastika" zvítězila u něho nad poezií. Bránil se zpočátku proti tomu, nakonec však bohužel přece jen "služba věci" leckdy u něho vítězila nad uměním. Tento rytíř, ale

také trosečník Absolutna byl ovšem politicky naivní, přitom však /snažíme se to říci co možná šetrně, ale musí se to jednou říci/ bylo i v celé jeho povaze cosi snad až pozérsky vzdorovitého, tak jako by leccos dělal jen druhým "na truc" - Albert Vyskočil to jednou vysvětloval jeho zážitky z dětství a z mládí. Není patrně zcela náhodou, že za ústřední postavu svého velkolepého románu si vybral osobnost tak pochybnou, jako byl Albrecht z Valdštejna, znalec Durychova díla si jistě povšimne, jak zhusta se u Durycha /je to úplná fascinace/ vyskytuje hadí motiv atd. Věřil ovšem doopravdy, že víra přenáší hory, byl ochoten sloužit do roztrhání těla /ne vždycky nejlepší věci/ - ale na druhé straně je nutno i jeho katolictví charakterizovat jako "Catholicism minus Christianity" - katolicismus bez křesťanství, jak bylo řečeno o kardinálu Manningovi. Nutno vzít ovšem v úvahu, že ony proslulé durychovské polemiky, po nichž mu zůstala špatná pověst a které - nutno přiznat - fascinovaly spíš pregnancí výrazu než logickým zdůvodněním, se namnoze odehrávaly v dobách opojení nad získanou "samostatností" po první světové válce, kdy se sice vehementně harašilo slovy, ale "slovo nebyla sekyra", kdy ve studentském podnájmu, který spolu sdíleli František Halas a Jan Zahradníček, visel portrét Vladimíra Iljiče Lenina vedle obrázku Panny Marie, kdy právě u Kuncíře svorně vycházeli a do jeho "Rozmachu" přispívali vedle katolíků také E. F. Burian, Vítězslav Nezval a Karel Teige a kdy urputné hádky a ideové bitky družně končily v některé pražské vinárně.

Čtenář Kuncířových vzpomínek si jistě uvědomil, že to, o čem četl, bylo nejpozitivnější dědictví Staré Říše znásobené odcenou snahou a důmyslem Kuncířovým. Z toho, co tento duchovní proud v době mezi oběma válkami přinesl, je patrně Kuncířovo úsilí dílem nejkladnějším: nemilitantní, nehysterické, nepolemické stálo cele ve službě kulturních hodnot. A tím jistě předjalo výsledky druhého vatikánského koncilu, programujícího křesťanství nikoli jako panství, ale právě jako službu.

Arne Novák ve svých nepřekonaných Přehledných dějinách české literatury napsal, že katolíci po první světové válce vytvořili, ale nedokázali udržet velké nakladatelství. Měl

tím samozřejmě na mysli nakladatelství Kuncířovo, protože Vyšehrad se rozvinul až v druhé světové válce. Kdybychom chtěli jen letmo vyjmenovat, co všechno Kuncíř vydal, musili bychom opsat celou Kuncířovu knihu, která snad jednou vyjde. Kdyby Ladislav Kuncíř vydal jen dílo Jaroslava Durycha a většinu děl Sigrid Undsetové /Kristinu Vavřincovou, kterou TGM označil za nejznamenitější dílo, které toho roku - asi 1929 nebo 1930 - četl, Olava Andunsona, Jenny Jaro, Gymnademii, Hořící keř atd./, bylo by to dost. Ale je to ovšem jen část Kuncířova úsilí, nehledíme-li už na časopisy, jako byly Durychův Rozmach, Akord, později Brána aj. Ve sličné úpravě oddané Zdeňky Braunerové vydal Kuncíř dílo Miloše Martena, později vzácné Vzpomínky a komentáře a Inter arma Viktora Dyka, vydal první knížky Vladimíra Holana, Jana Zahradníčka a Jana Čepa, ke konci své nakladatelské činnosti dílo F. L. Čelakovského, bratří Mrštíků a chodské bajky J. F. Hrušky. Za vydatné pomoci Jaroslava Durycha vydával Národní knihovnu, v níž vyšel Kristián, Balbínova Obrana, Erbenova Kytice, básně S. K. Macháčka /Heřman z Bubna/ aj. Silně se tu upletňoval Josef Vašica, jenž připravil zejména Chanovského Tannera a Balbínův Život sv. Jana Nepomuckého. Velikou pozornost věnoval Kuncíř samozřejmě i překladům: z anglické literatury tu vycházel zejména robustní, duchaplný a čtveračivý G. K. Chesterton, dále Hilaire Belloc /Marie Antoinetta/, ale i Nath. Hawthorne Mramorový faun, Thackerayův Trh marnosti, Swiftovy Gulliverovy cesty a Dickensův Oliver Twist. Z francouzské literatury to byl především Jules Barbey d'Aurevilly, ale i Prosper Mérimée, Charles Péguy, Paul Claudel, André Maurois a ovšem Léon Bloy. Z italštiny k nám uvedl Kuncíř Papiniho Život Kristův, z němčiny to bylo především Grimmelshausenovo Dobrodružství Simplicia Simplicissima, z ruštiny Anna Achmatovová a z polštiny Emil Zegadlowicz. To ovšem je jenom výsek z Kuncířova nakladatelského podnikání, uloženého do edic Národní knihovna, Knihy nové doby, Kozoroh, Prsten, Philobiblon aj. Úpravu a výzdobu svých knih svěřoval Kuncíř předním grafikům a malířům, jako byli Zdeňka Braunerová, Cyril Bouda, V. H. Brunner, Karel Svolinský, Antonín Lískovec a ovšem Břetislav

Štorm, jak výtvarník, tak i originální spisovatel. Celým svým nakladatelským podnikáním dokázal Kuncíř po celý svůj život zůstat věrný svému heslu: Non deserit alta - Neopouští výšin.

J a r o s l a v D u r y c h .

Jaroslavu Durychovi, zdaleka nejvýznamnější osobnosti českého katolicismu v době mezi oběma světovými válkami, ovšem nemůžeme věnovat jenom těch několik řádků, jak jsem to udělal v doslovu ke Kuncířově knize "Život s knihou". Tato kniha nikdy nevyšla, ačkoli byla už vytištěna v plochých arších, a musím říci, že nikoli zásluhou komunistů. Knihu recenzoval starý komunista Václav Pekárek /byl jsem kvůli tomu u něho/ a na základě jeho dobrozdání ji ministerstvo kultury povolilo v nákladu 4.000 výtisků. Kniha tečy mohla bez obav vyjít /stejně jako obsáhlý výbor z díla Josefa Pekaře /Postavy a problémy českých dějin, sestavený a uvedený prof. Františkem Kutnarem, posledním starostou Historického klubu/, ale nevyšla na základě rozhodnutí P. Josefa Plojgara a Rostislava Petery a váhavostí Jana Davida a dr. Stanislava Richtra. Šrámkova líheň v lidové straně pěstovala jen samé duševní mrzáčky. Samozřejmě, kdyby trvala první republika nebo po roce 1945 nějaký podobný režim, byl by Josef Plojhar znamenitý borec a bitec Šrámkovy lidové strany, vždycky hotový k jakékoli špatnosti a ničemnosti. Také v Petrově a Plojharově straně nebyli jen samí špatní lidé, bylo tam i mnoho katolíků věrných a upřímných. Někteří logicky pokračovali v politice kolaborace, zahájené Šrámkem: jestliže ten mohl kolaborovat nejprve s agrárníky, později s Hradem, proč by Petr nebo Plojhar nemohli kolaborovat s kýmkoli jiným, např. s komunisty? Jiní prostě čekali přejití vichřic hněvu a domnívali se, že přece jen svi nutý, potrhaný a pošpiněný prapor jakžtakž donesou do dnů

příštích. V únorových dnech 1948 potkal v parlamentě Alois Petr muže, o němž se po roce 1945 uvažovalo jako o generálním tajemníku lidové strany a který v té době byl ústředním je dnatelem svazu zemědělců. "Kam spěcháš?" - "K ministru Hálovi." - "Na toho se vyser /citát/, s tím se stejně už nepočítá." Zakrátko se ovšem už "nepočítalo" s Aloisem Petrem, ale příhoda ukazuje názorně, jaký poměr měli poslanci lidové strany k muži číslo 2 ve straně. Velikost každého veřejně činného muže se měří také podle toho, jaké si vybere spolupracovníky. To, že si Masaryk vybral Beneše a Šrámek Hálu, nesvědčí ani v Masarykův ani v Šrámkův prospěch.

V doslovu ke Kuncířově knize jsem ovšem musel použít k Durychově činnosti také některých výhrad /aby kniha mohla vyjít/, částečně oprávněných, částečně poněkud nadsazených, ale přesto doufám, že jsem Durychovi neublížil. K tomu ještě jeden žertovný příběh: Chtěli jsme ve Vyšehradě vydat Durychovo Rekviem. Protože předtím vyšla v Čs. spisovateli jedna Durychova knížka /snad taktéž rekviem/, kde měla pěkný doslov dr. Eva Strohsová, požádali jsme ji též o doslov k našemu vydání Rekviem. Bylo nám totiž řečeno, že kniha může vyjít, ale s doslovem. Dr. Strohsová to přinesla, měla nějaké výhrady, dohadoval jsem se s ní asi dvě nebo tři hodiny, dr. Strohsová ovšem právem říkala, že chtěla vlastně Durychovi pomoci, aby kniha vůbec vyšla /člověk nikdy neví, jak daleko má jít/, nakonec jsme se dohodli. Než ovšem kniha byla vytištěna, upedla dr. Strohsová po roce 1968 v nemilost, takže z už hotové a svázané knihy se musel vyřezávat její doslov, a nakonec Durych směl vyjít, ale bez doslovu dr. Strohsové a samozřejmě i bez doslovu vůbec.

Jaroslav Durych se narodil 2. prosince 1886 v Hradci Králové v rodině, která podle Durychova svědectví po několik generací "sloužila církvi", také jako kostelníci. Jeho otec byl místní žurnalista, z jiné větve téhož rodu pocházel také Václav Fortunát Durych. Matka Durychova se jmenovala za svobodna Žabková, proto také Durych používal před rokem 1962 /v tom roce zemřel/ v Lidové demokracii pseudonym Jaroslav Žabka k životopisným článkům, jež dosud nevyšly knižně a jistě nebudou bez zajímavosti. Durych velmi brzy osiřel, byl vychováván u příbuz-

ných a potom dán do arcibiskupského konviktu v Příbrami, odkud byl později vyloučen, myslím pro tajnou četbu Renana. Studoval medicínu v Praze, válku prodělal jako vojenský lékař a důstojník rakouské armády na východní frontě /tam začíná i jeho literární činnost/, po převratě roku 1918 spolupracoval nějakou dobu s Lidovými listy /předchůdce dnešní Lidové demokracie/. Tam proslul zejména 1921 /nebo 1922/ před Husovým výročím článkem "Staroměstský ryňka" /je z něj zde tu a tam citováno/. Podle Durychova chlubného, leč pravdivého prohlášení, tenkrát asi půl miliónu lidí proti Durychovi protestovalo na různých shromážděních a táborech lidu, šlo to i do vlády a Šrámek pak zakázal v Lidových listech každou zmínku o Husovi a zejména o Durychově článku. Stálo to snad i hlavu šéfredaktora Lidových listů P. Holasa /samozřejmě taktéž kněze/, Durych se s Lidovými listy rozešel a působil pak jako plukovní lékař v Olomouci a posléze v Praze v hodnosti podplukovníka a plukovníka. Potkával jsem ho pak v Praze v uniformě, na kterou zřejmě příliš nedržel. Z té doby je i jedna z mála durychovských anekdot - Durych totiž hrozně rád odváděl bohoslovce, ať si zvyknou těžšímu životu, a poznával je podle otlačených kolenou. Takže se jednou ptal odváděného brance: tak vy jste kapucínek nebo dominikán? Načež mu tázaný odpověděl: Ne, já jsem dlaždič.

Toto ovšem není ani literární rozbor ani životopis. Materiálu k Durychovu životopisu je dost a dost. Jednak rozličné Durychovy články o sobě v "Rozmachu", jednak kniha "Váhy života a umění" /Melantrich/, životopisné črty pod jménem Jaroslav Žabka v Lid. demokracii a roztroušené poznámky v jiných Durychových knihách.

Základní rozpor v Durychově básnickém díle vidí Václav Černý /Paměti/ v rozporu mezi vírou, náboženstvím a smyslovostí, vlastně spíše smyslností. Na to bychom se ovšem musili zeptat samotného Durycha, nevím, zda to není viděno příliš literárně, intelektuelisticky, zda i ta Durychova tzv. smyslovost /nebo smyslnost/ nebyla trochu chtěná, literární. Viz třeba jedno z posledních Durychových děl "Boží duha" /Čs. spisovatel/, které se prý velmi líbilo Janu Patočkovi, Patočka prý je také přeložil do němčiny a tak to i v NSR vyšlo. Stále se ovšem při četbě

této novely vnuká myšlenka, že si při psaní Durych říkal: když staříček Goethe, proč já ne? Snad má větší pravdu dr. Eva Strohsová ve zmíněném nevyšlém doslovu k Rekviem, kde hlavní rozpor vidí mezi uměním a "scholastikou". Ve "Váhách" píše Durych, že /pravděpodobně ještě na gymnáziu, anebo v prvních semestrech medicíny/ řekl příteli Jaroslavu Voráčovi, že se musí cele a naprosto oddat službě katolické církvi, k níž dosud měl poměr mladistvě mlhavý a neurčitý. V této větě je pravděpodobně těžiště Durychovy osobnosti, činnosti i umění. Durych vzal jistě doslova větu o víře, která ho-ry přenáší, myslel to jistě i materiálně, doslova, naprosto. Jeho víra byla taková. Myslím, že Durych doopravdy skutečně věřil třeba v době Mnichova, že kdyby celý národ nebo alespoň jeho větší a lepší část padla na kolena, kále se ze svých hříchů a úpěnlivě prosila Boha, pak že Bůh kvůli ní udělá zázrak a Mnichove nás zbaví. V tomhle smyslu psal i Benešovi - odpověď byla samozřejmě vyhýbavá a neurčitá a nedotýkající se jádra věcí v Durychově smyslu, kterému ani nemohla rozumět - tam, kde Durych mluví o víře, psal Beneš o katolické církvi - ale charakterizuje to dobře Durychovo smýšlení. Ten, kdo není schopen chápat tuto věc, neporozumí asi nikdy Jaroslavu Durychovi - ani jako básníku.

V roce 1923 po rozchodu s Lidovými listy zakládá tedy Durych u Ladislava Kuncíře v Praze čtrnáctideník Rozmach, jehož šéfredaktorem se stává, i když v té době ještě žije v Olomouci. Rozmachu vyšlo celkem 5 ročníků /1923-1927/. Je zajímavé sledovat první ročníky, někdy takřka celá čísla popisuje Durych sám, ačkoli Rozmach založil s Janem Scheinostem, který ostatně na Rozmachu silně zvlášť později spolupracoval. Porovnáme-li spolupracovníky Rozmachu z 2. a 5. ročníku /prvního vyšlo jen několik čísel do konce roku 1923/, vidíme ve 2. ročníku kromě Durycha a Scheinosta velmi málo spolupracovníků, zastoupených obvykle jen jedním nebo dvěma články: kromě pozdějšího Durychova spoluredaktora v "Akordu" dr. Josefa Dostála vždy věrný dr. Josef Vašica, pozdější univerzitní profesor a průkopník rehabilitace českého literárního baroka a největší český badatel v naší barokní literatuře, dr. J. Löwenbach, P. Jan Strakoš; P. Antonín Stríž, O. A. Tichý, dr. Josef Kr-

lín a Aloys Skoumal /jako znamenitý epigramatik J. Holub/. To je více méně vše. V 5. ročníku /tedy za 3 roky/ ke jmenovaným přibývají zejména: ke Slezanovi Vašicovi druhý Slezan dr. Leopold Peřich, opavský zemský archivář, P. Silvestr Braito, P. Antonín Čulík, P. dr. Alois Lang, pozdější autor "Kamene a bolesti" Karel Schulz, dr. R. Hynek, Bohdan Chudoba, Bořivoj Benetka, dr. Lífka, Karel Mirvald, Břetislav Štorm, Jar. Cuhra /Verián/ a ovšem plzeňský profesor Ladislav Švejcár, sice přírodopisec, ale znalec, který svými články o českých dějinách ke dřeni a podstatě věci pronikl nejhluběji a nejpronikavěji. V pravém slove smyslu zakladatelské působení Durychovo je tu nepopěrné: "Obnova", která na "Rozmach" navazovala, měla již příspěvků a spolupracovníků dost a dost a mohla si vybírat.

V "Rozmachu" Durych bojuje za dvě věci: proti lidové straně a za to, co bychom mohli s určitou emfází nazvat boj o duši českého národa. Durychův boj proti lidové straně nebyl osobní kapric ani následek jeho rozchodu s Lidovými listy a lidovou stranou. Byla to věc zásadní a podstatná. Durych a jeho spolupracovníci byli rozhodně proti politické činnosti kněží. Je to paradoxní, ale je to tak: kněz byl neštěstím nejen českého katolictví, ale i českého národa v době husitské, kněz ochromoval české katolictví od josefinství, kněz vedl politický boj v posledních letech Rakouska a v republice lidovou stranu, kněží se sdružili v Katolické moderně, v Jednotě čsl. duchovenstva, katoličtí kněží vytvořili československou církev /bez nich by jí nebylo/ a přivedli k odpadu přes milión Čechů a Moravanů - až k současnému mírovému hnutí "duchovenstva" v Pacem in terris. V 2. ročníku "Rozmachu" to Durych pěkně ilustroval citátem z Františka Gellnera:

"Dneska by nás, tuším, ani
z míry nepřivedlo, kdyby
Prašná brána ne návštěvu
vstoupila k nám do pokoje
a pravila nastavujíc
doutník: - Pane, nemoh' byste

mi snad poskytnouti ohně? -
Ba, i kdybych slyšel, že se
páter Šrámek začal starat
o spásu své duše, řek' bych:
Možná, že i to je pravda."

Když v té době kdosi z kruhu Demlova /ne-li Deml sám/ upozorňoval Šrámka, že by se mělo víc pozornosti věnovat papežským dekretům, odpověděl mu Šrámek velkopansky: "Papežské dekreta jsou dobré na to, aby se ukládaly do skříně." Jestliže někdo chce být přesvědčen, že někdo dovede být moudrý už před účinkem, že generálem může být kaprál už před bitvou, i když v ní nemůže velet, pak tu je Durychův zásadní odpor proti politické činnosti kněží při nejmenším od roku 1923. Ovšem v Čechách je všechno marné: kdyby nastaly jiné poměry, opět se houf velebníků pohne do politiky a opět jim to hierarchie nezakáže - škodlivost politické činnosti kněží si ve všech důsledcích uvědomil až spolupracovník Obnovy pražský arcibiskup kardinál dr. Josef Beran - ovšem, bylo už pozdě.

Pochopitelně: žádné skupině katolíků, ať "pravicových" nebo "levicových", se nemůže bránit, aby se sdružila v politické straně a pracovala v ní - ale pod jednou podmínkou: že nebude směřovat politickou stranu a církev, že si bude vědoma, že její úkol je na poli politickém a že tedy "nekáže" Boha, církev a náboženství, a že ovšem nemá ~~na~~ politickou činnost a ve jménu katolictví monopol. Právě opakem toho všeho byla lidová strana, celá její činnost byla simonií nejhoršího druhu a právě proto do ní Durych bil - a právem - hlava nehlava.

Druhý půl Durychovy činnosti v Rozmachu je, co jsme už nazvali boj o duši českého národa. Plyne z povahy věci samé a z ovzduší těch let, že i to je zápas spíše negativní, nesmiřitelný boj proti tomu, co Viktor Dyk nazval "pokrokem až do zblbnutí". Jestliže Šrámek s oblibou opakoval: "mnoho jsme nevykonali, ale mnohému jsme zabránili", nebylo to rozhodně stanovisko Durychovo. Durych chápal a byl přesvědčen, že defenziva nestačí, že věci je nutno řešit zásadně, rozhodně a

důsledně a že je nutno energicky vystoupit proti onomu dějinnému povědomí, které se v posledních desetiletích vtisklo - nebo spíše bylo vtištěno - do duše většiny národa až do morku kostí. Durych nebyl rozhodně povaha ekumenická - byl přesvědčen, že páteří českého národa je katolictví, že katolíci jsou vlastními pány a dědici této země, právoplatnými nástupci a pokračovateli svých katolických předků a že mimo katolictví není pro tento národ a tuto zemi spásy. Teorie o "dvou národech" /Palacký/ byla mu nebezpečná a protivná, v antitezi reformace - protireformace /Masaryk/ stál rozhodně v táboře protireformace. Na rozdíl od lidoveckého opatrnického přešlapování vedl ten boj sebevědomě, do všech důsledků, jízlivě, někdy i škodolibě a provokativně. Tak třeba už ten jeho Rozmach měl v záhlaví špalek a sekeru /kdosi navrhoval kordy, ale Durych řekl: na špalky /myslil pokrokáře/ je kordu škoda, stačí popravčí /sekeru/ a černožlutou obálku, ačkoli Rozmach stál oběma nohama na půdě československé státnosti či spíše českého nacionalismu - Durych v Rozmachu z tohoto důvodu dost dobře nerozuměl věcem slovenským a podkarpatoruským. Jak se Durychovo stanovisko vyvíjelo, je dobře vidět na dvou Durychových článcích o Bílé Hoře: z 2. ročníku Rozmachu /1924/ a z druhého článku z "Obnovy" 1937. Článek z Obnovy je už mnohem jednoznačnější a rozhodnější. Při té příležitosti je nutno zdůraznit, co snad tušil, ale neformuloval tenkrát ani Durych: kdo pokládá Bílou Horu 1620 za českou porážku, musí nutně a logicky mít říjen 1918 za české osvobození, ten kdo Bílou Horu nepokládá za porážku, může říjen 1918 pokládat jen za jakousi transformaci, šťastnou nebo nešťastnou, jak je libo, za změnu, k níž v dějinách občas dochází, ale jež v podstatě nic nemění na věci samé, to je na podstatě, identitě a pokračování národa.

Z českých politických stran přistupoval Durych v Rozmachu nejblahovolněji ke straně komunistické. Měl tu samozřejmě na mysli především masu chudého lidu a sociální zápas komunistů mu nebyl nesympatický. Nadto se v oněch letech částečně klonil také ke kolektivismu - i tady měl ovšem na mysli především kolektivismus duchovní, společenský, nikoli vyhraněný individualismus - asi ve smyslu Březinova výroku o národě jako společenství živých, mrtvých a dosud nenarozených.

Durych by se asi sám pousmál, kdyby mu někdo byl řekl, že není jen katolický absolutista, ale vlastně také monarchista. Durychovo myšlení je monarchistické. Plyne to mimo jiné z Durychova obsáhlého článku o Masarykovi z 2. ročníku Rozmachu. Durych tam správně ukazuje, jak celé předválečné myšlení Masarykovo je přesným opakem jeho činnosti za války. V tom, že Masaryk změnil své smýšlení, že se vrátil domů jako vítěz a tvůrce československého státu, vidí Durych přímý zásah Boží a Masaryka jako vladaře z milosti Boží, dědice a nástupce někdejších panovníků z Boží milosti. Je to trochu humorné - v tomto případě by totiž Prozřetelnost velmi brzo změnila stanovisko - ale v podstatě to dobře ukazuje rozdíl mezi monarchickým a moderním diktátorským myšlením. Monarcha je totiž vladařem jenom z milosti Boží, moderní diktátor diktátorem z vlastní geniality, z vlastního rozumu. Na špičce pyramidy v monarchii stojí Bůh, v moderní diktatuře osobnost diktátora. Monarchie hájí princip, diktatura genialitu osobnosti. V tom je veliký omyl Masarykův, který chápal moderní dějiny jako boj mezi teokracií a demokracií, a domníval se, že demokracie vítězí. Po pádu "pomazaných" monarchů přišli ovšem necharismatictí diktátoři jako hypertrofie demokracie, vybavení nesmírně větší mocí /a vykonávající ji/ než před nimi monarchové. Galandauerova a Honzíkova kniha Osud trůnu habsburského nadepisuje správně kapitolu o Josefu II. "Arogance rozumu". Ve skutečnosti je totiž Josef II. podoben spíše moderním diktátorům, Mussolinimu, Stalinovi, Hitlerovi, než vladařům z Boží milosti, František Josef I. se naproti tomu pokládal za panovníka z Boží milosti, to je za služebníka "svých" národů.

Durych zpočátku patrně doufal, že Masaryk jako prezident zkoriguje své názory z dob své profesury. Článek z roku 1924 je velmi obdivný. Během let se Durychův poměr k Masarykovi měnil a horšil, posledním úkazem toho je patrně článek "Spravedlnost" v třicátých letech v "Akordu". Po odchodu Masarykově dal Durych svým citům průchod článkem, myslím v "Akordu", se zřejmým ostnem proti Masarykovi, článkem, uzavřeným asi větou: jediným prezidentem tohoto státu je dr. Edvard Beneš. Bylo v tom trochu durychovské naivity, plynoucí z jeho katolického

absolutismu, a možná i trochu osobního velikášství. Durych si tenkrát ještě neuvědomil, že jediný rozdíl mezi Masarykem a Benešem je v Masarykově bytostném odporu ke komunismu a v neochvějně nedůvěře k Rusku, jinak byl Beneš za Masarykovy aktivity jen poslušným vykonavatelem hlasu svého pána.

Také poměr ke Karlu Čapkoví se u Durycha postupem doby měnil k horšímu. Byl tu jistě nepřekonatelný rozpor mezi Durychovým absolutismem a Čapkovým relativismem a pragmatismem, zřejmým i z jejich literárních děl. Čapek a Durych byli zpočátku takřka přáteli, Čapek se patrně snažil Durycha získat, ovšem nikoli s úspěchem. Čapek se postupně stával literárním mluvčím Hradu, Durych měl k Hradu čím dále tím větší odpor. Snad tu do jisté míry působila i jakási Durychova žárlivost na tehdejší efemérní Čapkovy úspěchy, jsme všichni jen lidé, kdož ví. V pozdějších polemikách, vedených spíše sekýrami než kordy, se Durych choval vůči Čapkoví dosti neurvale, nutno ovšem dodat, že Čapek mu oplácel stejnou měrou. Snad to všechno bylo do jisté míry nedorozumění, zásadní rozpor mezi ideovými postoji obou mužů tu však byl a jakýmkoli kompromisem bylo asi těžko jej překonat. Do pátého ročníku "Rozmachu" napsal Durych několik studií, které pak shrnul v mistrné knize "Ejhle člověk!". Je to řada ironických polemických skvostů, které nemají jenom dobovou, ale stálou platnost. Metoda je poměrně jednoduchá: autor toho, koho má na mušce, vynachválí tak - podle slov Karla Čapka, který na Durychovu stať v Rozmachu replikoval - tak štědře ho zahrne uznáním, že dotýčný neví, kudy kam. Také Karel Čapek vlastně nevěděl, zda ho Durych chválí nebo zda si z něho dělá legraci. Jestliže je stať o Čapkoví ukázkou jemné noblesy, uspořádal Durych ve stati "Český pomník" velkolepou popravu "Dobrého vojáka Švejka" /který se stal zatím ve světě symbolem českého národa, češství a českosti/, profesionálního vagabunda, profesionálního lumpa, profesionálního lháře a profesionálního ožraly Jaroslava Haška, dnes vyhlašovaného za svatého nejen komunisty, ale všemi emigrantskými hlupáky na Západě. Svým článkem o Haškově Švejkovi podrobil Durych Švejka jízlivé a sžíravé, neúprosné kritice, nikoli zastřené, ale naopak zdůrazněné a zvýrazněné zdánlivou chválou, zdaleka nepřiměřenou skutečnému významu

věci. Od té doby uplynula řada let, letos zažíváme jakési haškovské jubileum a obecnost Haškova díla se ještě rozšířila jak v čase, tak v prostoru. A vzhledem k tomu, že jsou někteří lidé zmateni, může se říci asi toto: Hašek byl hospodský povaleč, pobuda, ožrala, a mimoto také geniální spisovatel. Svým dílem nechtěl stvořit nic, vůbec o nic neusiloval, leč snad o peníze na chlast, nejméně už o nějakou ideologii, o to, aby vytvořil nějaký psychologický typ. Dělal si prostě srandu, nic než srandu. Celý jeho Švejk není žádná moralita, žádná ideologie, žádné stanovení zásad, které by měly nějakou obecnou platnost, je to jen a jen sranda, prostá a pouhá sranda, žádný boj proti Rakousku.

Hašek je ovšem napojen a nasycen českým pokrokářstvím, pokrokářskou mentalitou atp., ale toto myšlenkové není u něho primární, je to dané prostředím a ovzduším, je vo v Haškovi, samozřejmě, běžné. Hašek jen chlastá a píše, výborně, znamenitě a také zoufale špatně a ještě hůře; opakuji znovu: dělá si a vyrábí srandu. Kdyby takto byl chápán, bylo by všechno v pořádku. Ale Švejk je ovšem chytřejší než všichni Češi, co jich kdy bylo, jest a bude. Češi zkazí všechno, zkazili i Švejka. Udělali z něho psychologický typ, udělali z něho ideologii. To je právě, čemu se Durych vysmívá. Před sebou i před světem Češi postavili Švejka takto: Hle, tohle jsme my, takhle vypadáme, tohle je naše podoba, chce-li nás někdo poznat, stačí mu, aby si přečetl Švejka. Mám kresbu znamenitého francouzského kreslíře Jeana Effela, oficiálně dělanou pro Svaz československo-francouzského přátelství. Na té kresbě francouzská Marianna s frygickou čapkou objímá symbolicky Čecha a Slováka: Čech je dobrý voják Švejk, Slovák nějaký bača v nějakém slovenském kroji. Kašírovaný folklór, jak si to představuje Francouz. Když po podepsání československo-sovětské smlouvy v roce 1935 taďy byla sovětská vojenská gelegace, zavedli je také pyšně do nějakého divadla, kde se právě hrál Švejk. Sovětští generálové se pak veřejně a ostře vyslovili proti Švejkovi - právě proto, že jim byl prezentován jako vzor českého člověka.

Durych v článku o Švejkovi /1927/ provokativně charakterizuje Švejka jako "Český pomník", pomník české sprostoty, hul-

vátství, acharakternosti /nikoli bezcharakternosti, jež je aktivní; acharakternost prostě neví, co to charakter je/; ale Švejk je daleko víc než "český" pomník. Je to především velkolepý pomník habsburské monarchie. Je to vlastně jakýsi protipól nostalgických románů Josefa Rotha. Je psán sice až po válce, ale ukazuje znamenitě, co všechno se za Rakouska smělo, že to prostě byl stát, z něhož se na místě a bezprostředně v tom okamžiku nechala dělat sranda. Provolání rakouského policejního komisaře: "Tak, pánové, ještě třikrát Hanba Rakousku a jde se k obědu!" není karikatura, ale ilustrace. Podobně mohl vzniknout i Škvoreckého "Tankový prapor" nebo "Černí baroni" nebo "Sloužili jsme za Čepičky". Byla to tenkrát buzerace, ale také sranda, lépe buzerace, z které si bylo možno dělat srandu. Když přišla do Čech německá armáda a Reinhard Heydrich, zamrzl posměváčkům smích na rtech. Heydrich byl vhodný na atentát, ale na posměch to nebyl vhodný objekt.

Od oficiálního nadšení pro Jirásku k oficiálnímu nadšení pro Haška - jaká to velkolepá podívaná! Stejně rozkošně se Durych zabýval Antonínem Sovou, Jindřichem Vodákem /"Anděl kapitální"/, Františkem Langrem aj., uzavírá to souhrnná stať o české intelektualitě. A nejsou to jenom studie literární, je to pronikavá a hluboká analýza českého myšlení, české víty, českého ducha. Jednou by se měla znovu vydat.

V 5. ročníku Rozmachu v poznámkách ke skvělým "Žebráckým písním" píše Durych: "Bývaly doby, kdy mi z ledačeho bylo neveselo. Trpěl jsem nouzí; měl jsem dluhy, nedostatek času k práci, neboť jsem státní zaměstnanec, nedostatkem peněz na živobytí, neboť gáže byla smutná a honoráře padly na dluhy. Úkoly morální a technické vzrůstaly, musil jsem si udržovat orientaci o tisku všech stran, a poněvadž jsem byl od přátel oddělen, musil jsem psát tak, abych už jen způsobem svého psaní řídil list a dával pokyny ostatním - a bylo mi smutno z toho, co jsem viděl, někdy to byl smutek úplně černý a ošklivost až dávivá. Nechtěl jsem z práce své ničeho mít, leč snad čest a takovou mzdu, které by mi nikdo nemohl závidět. Ale chtěl jsem si uchovat naději, že náš hlas nebude hlasem marným."

Pátým ročníkem /1927/ Durych Rozmach uzavřel. Jednak /a hlavně/ Rozmach měl určitý úkol, určité poslání, které splnil, a Durych nechtěl jeho činnost prodlužovat nad míru, jednak dva hlavní /po Durychovi/ spolupracovníci Rozmachu odešli k fašismu, Jan Scheinost jako generální tajemník Národní obce fašistické, a s ním Ladislav Švejcar. Durych k fašistům nešel. Nevystřkoval sice na fašismus psí hlavu, ale byl toho mínění, že fašismus je nečeské, importované zboží, na které má patent Mussolini, že to je artikl výrazně a výhradně italský a že Češi se za ním momentálně honí jen z módy, která je v Čechách odjakživa doma. "Rozmach byl v první řadě politický čtrnáctideník, od roku 1928 začal Durych místo toho vydávat u Ladislava Kuncíře měsíčník Akord, věnovaný už více umění, literatuře, vědě, i když tu a tam zabrousil Durych opět i do politiky, jak je vidět na článku "Spravedlnost", věnovanému vztahu Masaryk - katolicství. Tento článek vynesl Durychovi opět vyšetřování vojenskými pány - první bylo v roce 1925, kdy Durych napsal v Rozmachu o ministru národní obrany Jiřím Stříbrném, tedy svém nejvyšším pánu, že ministr Stříbrný se odebral na východní Slovensko na lov medvědů, ale že medvědi "nemohouce cítit smrad ministerských nohou" se uchýlili na Podkarpatskou Rus. V obou případech se to ovšem urovnalo. Republika nebyla zase taková, aby lidi pronásledovala pro vtíp nebo pro vlastní mínění. Nahrazení Jana Scheinosta jako nejbližšího spolupracovníka Durychova v řízení Akordu Josefem Dostálem, mužem vysloveně kulturních zájmů, ukazuje již samo o sobě na změnu front.

"Akord" u Ladislava Kuncíře řídil Durych několik let, později byl Akord přenesen na Moravu, kde jeden ročník řídil Bohdan Chudoba, v roce 1935 se stal Akord časopisem Moravana, spolku morevských katolických akademiků, jednotlivé oddíly: Život a věda řídili dr. M. Habáň O. P. a dr. Josef Heger, Poezii dr. Jan Strakoš a Miloš Dvořák, Umění dr. K. F. Krejčí a ing. F. Pospíšil, nakonec převzal redakci básník Jan Zahradníček. Do brněnského Akordu přispíval Durych již jen málo, ačkoliv tam 1937 napsal proslulý článek Pláč Karla Čapka; tehdy se ovšem už více angažoval v Řádu a zejména v Obnově.

S Jaroslavem Durychem jsem se setkal až v roce 1936 - tehdy mně bylo dvacet, Durychovi padesát let, věkový rozdíl tedy znamenitý. Nadto byl Durych v té době už uznávaný básník, měl už za sebou Bloudění, Rekviem a velkou řadu jiných básnických děl. F. X. Šalda začal svou výroční přehlídku slovesných děl v Zápisníku: "Román má za sebou šťastný rok; vyšlo Durychovo Bloudění..." Durych byl jaksi hlavou literátů - katolíků. Vždycky se bránil názvu katolický spisovatel. Je katolík a spisovatel. Jeho katolictví je v podstatě jeho bytostí, z něho jistě tryská také jeho literární tvorba, ale ovšem není katolický propagandista a nejméně ze všeho už pisatel nějakých katolických povídek pro katolické paní a dívky. V zemi judské byl ovšem nad Durychem velký jásot, poprvé v moderní době se tu objevil skutečný básník-katolík /s výjimkou Jakuba Demla, ale ten vydával své věci vlastním nákladem v Tasově toliko s vyloučením veřejnosti, zatímco Durych přece jen vycházel u Kuncíře, pak zejména v Melantrichu u Bedřicha Fučíka a ve Vyšehradu/, kdežto před ním byli básníky-katolíky buď lidé sice dobrých úmyslů, ale básníci čtvrtého až patnáctého řádu, anebo lidé, kteří byli katolictvím lákáni a ke katolíkům se také přiblížili - jako Julius Zeyer nebo Otokar Březina, ale brzo odešli odrazení prostřednostmi tohoto prostředí. Už čtyřicátiny Durychovy byly oslaveny v Rozmachu mimořádným, ale náležitým způsobem, k Durychovým padesátinám napsal zejména v Řádu článek "In die belli" Timotheus Vodička, v němž se k Durychovi přihlásil jako k duchovnímu vůdci jménem spolupracovníků "Řádu", v Akordu napsal hodnotící stať Bedřich Fučík.

Jak jsem později Durycha dosti poznal, měl opravdový zájem o to, jaký dojem mají čtenáři z jeho knih, jak na ně reagují, nebylo mu to lhostejné, snesl jakýkoli zdůvodněný soud, příznivý i nepříznivý. Byl, jak se zdá, rád ve společnosti, ale důvěrnějších přátel měl málo, v mládí Jaroslava Voráče, o němž píše pravé hymny, později snad zejména Silvestra M. Braitto O.P., do jehož revue "Na hlubinu" přispíval zejména náboženskými úvahami. Abych užil výroku Pasteurova, nevěřil jako bretoňský sedlák, ale jako bretoňská selka. Jinak byl

spíše samotář, vyžíval se zřejmě spíše psaním než mluvením. Ve společnosti spíš mlčel a poslouchal, působil vůbec dojmem leklé ryby. Nikdo by v něm nehledal jiskrného ironika a polemika. Na přednáškách, které konal - bylo-li nezbytí - tichým monotónním hlasem, unavoval posluchače obsáhlým a zevrubným líčením mučednických výjevů, jak to známe zejména z jeho tetralogie "Služebníci neužiteční", vydané Křesťanskou akademií v Římě. Byl snad i trochu škodolibý - nevím.

Po roce 1948 k nám dost často chodil - bydleli jsme tenkrát na Hanspaulce, Durych nedaleko, pár kroků od Václava Černého. Jednou jsme "oslavovali" kteréśi mé narozeniny, byl tam také Durych, jídla a pití plný stůl. I pozvedl Jaroslav Durych hlas a pravil: "Představte si, že za rok budete přísedícím národního soudu, který bude soudit Alexeje Čepičku. A zeptá se vás Alexej Čepička: "Pane přísedící, vzpomeňte si na své xté narozeniny. Bylo vám za mé vlády zle? Co byste na to řekl?" Než jsem stačil zalapat po dechu, ozval se přítel dr. Oldřich Albrecht: "To je docela jednoduché. Řekl bych: máte pravdu. Všeho bylo dost. Jídla a pití, že se prohýbal stůl. Ale když jsem si vzpomněl na vás, věřte, že mi přestalo chutnat..."

Za několik měsíců jsme ovšem s přítelem Albrechtem my stáli, vlastně seděli před soudem v Brně.

Josef Pekař: "T ř i k a p i t o l y o s v. J a n u
N e p o m u c k é m".

"Poutnice z Moravy, klečící před sochnou svatého Jana Nepomuckého na pražském mostě, má v mých očích více mravní ceny, než táborový "pokrokář", posmívající se nemožnému zázraku. Neobracím se ovšem vším tím nikterak proti vědecké kritice náboženského života minulosti, nýbrž pouze proti agitaci, jež chce svou stranickou nenávist, nikoliv pochopení a poučení, vnést v masy. A mluvíme-li již tak kacířsky, dodám ještě, že to "temno" XVII. a XVIII. století /znám jeho stíny snad více než jinní/ mělo v jiném směru také dosti s v ě t l a i t e p -

l a , že to byla doba, kdy nejen pražská města ožila podivuhodnou krásou baroka, ale kdy celý národ, až do poslední vsi, do poslední chatrče, do posledního vzorku krajky a do poslední melodie lidové písně naplnil se životní radostí barokové kultury, pronikající, tvořící, budující novou společnost, nový národ, z něhož vyšlo naše obrození, z něhož vyšly naše generace. A kult svatojanský byl více než půl druhého století missa solemnis náboženského a přitom jaksi česky náboženského cítění této doby. A co v něm bylo estetického půvabu! Co byla Praha 16. května! O to vše jste nás svou nenávistnou a omezenou agitací ochudili... A viděl jsem sochy svatých, rozbité pod dojmem vašich slov. Viděl ohrožené umělecké památky nejvyšší ceny. Rozbíjeli falešné bohy - ti, kteří stáli ve službách boha ještě falešnějšího."

D v a o m y l y a j e d n a j i s t o t a .

1./ Jestliže hovoříte o Rakousku a Československé republice, vždycky se ozve námitka: kdyby byla republika trvala 50 let, 100 let, pak by se jistě zakořenila, a pak by se všechno upravilo, urovnalo a všechno by bylo v pořádku.

To je námitka lichá! Vtip je totiž v tom, že republika 50, 100 let trvat nemohla, že mohla vzniknout a být několik let naživu jen v mocenském vakuu, jenom pokud se ve střední Evropě neuplatní dočasně ochrnutý německý nebo ruský vliv. To dávno před Palackým /a před Masarykem do roku 1914/ věděl už Talleyrand, když po bitvě u Slavkova psal Napoleonovi: Teď si s Rakouskem můžete dělat, co chcete. Můžete je také rozbít na kousky. Ale uděláte-li to, už nikdy ty kousky nedáte dohromady. Věděl to také císař Karel, když po druhém nezdařeném pokusu o restauraci prohlásil, že stanovisko Dohody prospělo a prospěje jen Německu.

Německá snaha po rozbití Rakouska, po ovládnutí Čech, jímž měl být zahájen "Drang nach Osten", byla vždy zřejmá. A Rusové - proč by to neudělali, když se jim to - na rozdíl od Varšavy nebo Budapeště - přímo nabízelo, proč by nezakrouhlili své území ekonomicky velmi potentním celkem, zvláště když se v tomto celku nejméně 100 let už pěstovalo slavjanofilství a láska k Rusku?

2./ Po bitvě prý může být každý kaprál generálem, každý může být chytřejší než Šalamounovo hovno. Jenomže: žádný rozumný člověk, tím méně historik nebo politolog, nemůže přece usuzovat jinak než z minulosti. Věřící a náboženští lidé budou sice vážně všelijaká proroctví a předpovědi všelijakých exaltovaných osob. /P. Pio atd./, ale právě proto nemohou být bráni vážně. Člověk, užívající svého rozumu, nemůže brát v potaz než minulost, učit se z ní, analyzovat, kde se udělaly chyby, i když už to není nic platné. Může to být jakési poučení pro budoucnost, ovšem poučení velmi vágní, protože se lidé v kritických chvílích obyčejně rozhodují právě podle okamžité situace a málo dbají na poučení z historie. Historie prý je špatná učitelka - nevím, špatní jsou jenom žáci. Z historie se prý nikdo ještě ničemu nenaučil - také většinou nedbal o to, aby se učil. Kdyby se byl chtěl Masaryk v roce 1914 učit z historie, asi by si byl vzpomněl na Talleyranda a Palackého. Toto poučení z historie, sepětí s historií ovšem není a nemůže být v rozporu s fantazií, s představivostí. Musím se samozřejmě zamyslet nad tím, co to udělá nejen teď, ale také za 20, za 50, za 100 let. Nedávno se zejména v emigraci vzrušeně debatovalo např. o odsunu Němců. Většinou jenom z morálního hlediska, tedy z hlediska, které se v dějinách nikdy příliš neuplatňovalo. Nebraly se při tom v úvahu zejména dvě věci: že jsme Němce nevyhnali z české půdy, ale z jejich půdy, z půdy, která jim patřila po staletí a kam nepřišli jako veteráni, ale kam byli zváni českými králi, také proto, že půda byla tak chudá, že tam nikdo z domácích lidí žít nechtěl. Za druhé jsme odsunem dali Němcům dokonalou morální, politickou i právní legitimaci, aby totéž provedli nám, jestliže se jednou v budoucnosti naskytne příznivý okamžik. Ale tady nejde o odsun Němců. Tady jde jen o to zdůraznit, že věcně analyzovat

a hodnotit můžeme jen to, co se už stalo, a nikoli uvažovat jako o skutečnosti o tom, co by se v budoucnosti případně teprve mohlo stát. Jakékoli úvahy o budoucnosti jsou právě jen úvahy, kdežto úsudek o minulosti může být vědecký úsudek.

3./ Naprostá většina lidí je stížena tím, co bych nazval mentální barvoslepostí. Každá událost jim takříkajíc spadne na hlavu docela izolovaně, nedovedou a nedokáží postřehnout souvislost věcí, to, že každá věc má začátek, pokračování a konec, že se věci vyvíjejí krok za krokem, že to, co bylo předčím nebo včera, je přípravou na to, co je dnes nebo bude zítra. Neexistuje žádná zákonitost v dějinách, ani prozřetelnostní, ani ve smyslu marxistického determinismu. "Kolo dějin, které nelze obrátit zpět" - to je oblíbená fráze našich žurnalistů, ale je to fráze nevědecká, naivní a směšná. Nic není determinováno, nic se neděje tak, jak by se to musilo dít. To je propagandistický žvást. Děje se to, co vládnoucí, lidové masy nebo náhoda chtějí. Nikde ovšem není řečeno, že to, co se děje, to, co vládnoucí nebo lidé chtějí, bude mít také důsledek, který chtějí, který mají na mysli. Jestliže náboženští lidé věří, že dějiny jsou řízeny Prozřetelností, Bohem, platí tu totéž. Můžeme tomu věřit z morálního hlediska, v celkových obrysech, ale nemůžeme z toho usuzovat, jaký bude vývoj v příštích desetiletích, ze našich životů, půjde-li a je-li Bohem určený vývoj k harmonii nebo katastrofě. Takové usuzování by byla nebetyčná svatokrádežná drzost. Nejsme povinni předvídat vývoj, ale hájit poznanou pravdu. To ovšem neznamená - a to je smysl těchto řádků - že věci a události nemají svou logiku ve své následnosti, že jedno nevyvěrá z druhého, že po každém A nenásleduje nikoli náhodné, ale logické B. To, co je dnes u nás, se např. chystalo a připravovalo po celé 19. a 20. století, krůček za krůčkem, rok za rokem, událost za událostí, není to náhodné, ale do všech důsledků logické a nutné. Někdo např. nechápal a pohoršoval se, když jsem napsal, že Klement Gottwald je samozřejmým a logickým nástupcem a dědicem TGM. Tedy nejde o ideologii - ta byla samozřejmě jiná - jde o to, že TGM byl Janem Křtitelem Klementa Gottwalda, celé dílo TGM přípravou na příchod Klementa Gottwalda. Nevidět to, znamená propadat oné mentální barvosleposti, o níž jsem mluvil na začátku.

Ř á d a O b n o v a .

Ve třicátých letech tu byla již podstatně jiná situace. Nad Evropou povyvstal 30. ledna 1933 /už je tomu 50 let!/ těžký a hrozivý stín Hitlerův. Sladké doby versailleské byly ty tam. Dávno už neplatil výrok Fochův z doby po první světové válce: vítěz se nemusí obávat ničeho. Ale Foch /nebo Pétain?/ zapomněl dodat: dokud zůstane vítězem. Mussolini halasil: Třeste se, bývalí spojenci!

Také v republice nastalo pomalé uklidnění. Ideologické vedení Masarykovo ustupovalo do pozadí, vedení se čím dále tím zřejměji ujímali vůdci politických stran. Určité naděje se vkládaly v Beneše. Výrok: ani Habsburci ani Anschluss byl potají a mlčky nahrazován výrokem: raději Anschluss než Habsburci. Zdánlivé uklidnění nastalo i v náboženské politice. Tytam byly doby, kdy po odjezdu nuncia Marmaggiho z Prahy v roce 1925 pro oficiální účast čs. vládních činitelů na oslavách Husových Fráňa Zemínová pokřikovala v parlamentě: buď-li Svatá stolice tvrdá, pošleme jí láhev šaratice! Dávno zapomenut byl i Bechyňův pokřik na Šrámka v témže parlamentě: Ty, černý pope, odtud poletíš! Šrámek nevyletěl, naopak usadil se ve všech vládách docela spokojeně, od původní spolupráce s agrárníky přecházel poznenáhlu, aby se od agrárníků, kteří mu přebírali voličstvo, co nejvíce odlišil, ke spolupráci se socialisty a s Hřadem. V roce 1928 uzavřel Beneš s Vatikánem konkordát, cudně nazvaný modus vivendi /způsob, styl života/. Svatováclavské slavnosti s orelským sletem 1929 za přítomnosti prezidenta Masaryka a Katolický sjezd 1935 s účastí pařížského kardinála Verdiera, oficiálně a vřele /Francouz!/ uvítaného oficiálními čs. představiteli, svědčily o síle a významu českého katolicismu. Bylo to však jen ticho před bouří.

Početní síla českého politického katolicismu rok za rokem a od voleb k volbám klesala. Bylo to důkazem, že popřevratový růst českého katolicismu nebyl založen na důvtipu vedení ani hierarchického ani politického, ale napořád ještě silném katolickém vědomí a obětavosti prostých katolíků, kterých politické vedení spíše využilo. Jak uváděl protikatolický boj, vedený teď už jen

očividně a veřejně obskurními společnostmi à la Volná myšlenka, upadalo taktéž katolické uvědomění mas a do popředí vystupovaly spíše sociální a hospodářské zájmy. Přeliv od lidovců k agrárníkům o tom svědčil dosti výrazně. Na druhé straně tento početní ústup /politického/ katolicismu nebyl dosti vyvážen ani zmohutněním duchovním a intelektuálním. Bylo tu ovšem dílo mnoha kněží, nezatížených prací v lidové straně, jmenujme třeba jen vynikajícího vědce, pedagoga a psychologa Dominika Pecku nebo brněnského dr. Josefa Hegra /Dalečín, Moravan, překladky Žalmů/ nebo znamenitého dr. Josefa Vašicu. Bylo to významné úsilí mnoha řádů, především olomouckých dominikánů, P. Silvestra M. Braitto /"Na hlubinu"/, P. Reginalda Dacíka /"Výhledy"/, P. Metoděje Habáně /"Filosofická revue"/. V iniciativy olomouckých dominikánů byl pořízen také moderní překlad Summy /teologické/ sv. Tomáše Akvinského, na němž spolupracoval vynikající měrou také Jaroslav Durych. Bylo tu vynikající pastorační dílo Jana Ev. Urbana O.F.M. u Panny Marie Sněžné v Preze, redemptoristé čile vydávali v Hejčíně /brožurky "Životem"/, jezuité vydávali pod vedením P. Kruse "Rozpravy", zaměřené spíše levidově proti většinou pravicevému kursu laických katolických intelektuálů. Studentské "Jitro", výborně řízené Dominikem Peckou, dosahovalo stále vyšších nákladů. Předseda lidové strany v Čechách, vyšehradský kanovník Bohumil Stašek, na rozdíl od nepřístupného Šrámka člověk živého zájmu o lidi, o mládež, o kulturu, získal pro Lidové listy Jana Scheinosta, založil nakladatelství Vyšehrad, kde umístil Aloyse Skoumala, někdejšího přispěvatele Durychova "Rozmachu". Skoumal nepobíhal "jako fretka mezi pravicí a levicí" /podle tvrzení Václava Černého v jeho Pamětech/, byl to člověk spíše levicový, někdy až výrazně levidový, znamenitý epigramatik, výborný, až výjimečný překladatel, nakladatelsky bohužel naprostý antitalent. Nakladatelství Vyšehrad se rozvilo vlastně až ve válce pod vedením Hertlovým a v letech 1945-50 pod vedením dr. Bedřicha Fučíka.

Co ovšem českému katolictví chybělo naprosto, byla integrující veliká osobnost. Šrámek to nebyl, Durych bohužel také ne. Nebyla tu veliká integrující postava ani hierarchická, ani intelektuální. Kordač byl již příliš stár, Stojan zemřel brzo. Nedostatek takové osobnosti byl myslím největším nedostatkem českého

katolictví! Největšími intelektuálními osobnostmi té doby byli jistě Masaryk, Pekař a Šalda. Poslední dva byli katolíky, čím starší, tím katolíky výrazněji /nesmíme ovšem zapomínat ani na Arne Nováka, univerzitního profesora v Brně a vposled rektora Masarykovy univerzity/, ale Pekař byl jednak úplně absorbován historickým, Šalda a Novák literárními zájmy, jednak žádný z nich ani netoužil po úloze být vůdcem katolického lidu, vedoucí osobností českého katolicismu, jejich vlastní zájem byl úplně jinde. Katolíkům vůdčí osobnost, také filozoficky a morálně skutečně vůdčí, chyběla. Nebyl tu žádný Masaryk svých profesorských let, nebyl tu prostě žádný katolický Masaryk.

Na druhé straně ani světové katolictví nemohlo v té době strhnout Čechy svým příkladem. Na literárním nebi se sice objevila a také v Čechách byla objevena řada zářivých hvězd /namátkou Francouzi Léon Bloy, Jules Barbey d'Aurevilly, Charles Péguy, Paul Claudel, François Mauriac, Georges Bernanos, Angličané Belloc a Chesterton - Graham Greene a Evelyn Waugh tentokrát ještě známi nebyli, Norka Sigrid Undsetová, Italové Papini a Giuliotti/, ale to byly osobnosti po větce "jenom" literární, byly tu styky např. s podnětnými francouzskými dominikány, ale jinak světový katolicismus spíše jenom dřímá, probuzen teprve Janem XXIII. a Janem Pavlem II.

Ještě v roce 1957 pokládal jinak sympatický P. dr. Jan Strakoš v měsíčníku Akord za největší úspěch československého politického katolicismu, že v popřevratových letech zabránil odluce církve od státu, jak ji - to musím přiznat - vehementně prosazoval TGM a jak také byla v původním návrhu první čs. ústavy. Tento "úspěch" byla však slepota, snad omluvitelná zvykem a jinými poměry ve starém Rakousku, ale slepota, která měla mít v budoucnu nadozírné následky. Ať hovoříme o Šrámkovi příkře /jako já/ anebo mírně, to to byla cesta scestná a zhoubná.

Protivními katolictví, buržoazní, socialističtí i "zedníčkové" kolem Hradu, kteří byli dobrých sto let navlékáni jako korálky na šňůrku, viděli politický katolicismus celkem rádi. Jejich poměr ke katolíkům byl paradoxně podobný poměru ke komunistům. Lépe, jsou-li komunisté na povrchu, je-li na ně vidět, ví-li se, kde je kdo a kolik jich je, než aby žili v podzemí, v ilegalitě. Podobný poměr

byl i ke katolíkům. Nebylo nic proti tomu, aby katolíci byli soustředěni v jedné politické straně, kde si sami říkali "malá, ale naše", zvláště když ta strana byla čím dál tím bezzubější a vlivem okolností šla čím dál tím víc nalevo. To byli mnohem nebezpečnější všelijací franktiréři à la Stará Říše, Deml, Durychův Rozmach, Řád a Obnova. Komunisté se v těch letech bojem proti katolíkům příliš nezatěžovali - jednak mezi jejich voliči bylo mnoho aspoň matrikových katolíků, jednak měli v těch dobách mnoho jiných starostí. Pozoruhodné je, že ani v jejich pozdějším tažení nebylo a není mnoho speciálně komunistického - je to spíše jakési residuum, resentment starého českého pokrokařství. Hovořilo se jedávno na jedné sešlosti herců a filmařů o tom, že se točil jakýsi krátký film o Praze s Jelenou Obrazcovou a že Jelena měla v záběrech na krku křížek. Na pokyn československých nadřízených míst musely být potom odstraněny všechny záběry, kde ten křížek bylo vidět. "A to té děvušce nepomohlo ni, že je z Moskvy?" divil se jeden herec. "To už je, jako kdyby se u nás bořily kostely." "Copak, v boření kostelů my už máme určitou tradici," řekl na to jiný.

Ve 30. letech se však u nás začali potkávat zejména intelektuálové, kteří nepřišli z prostředí lidové strany, ale buď lidé vůbec mimo politické strany, anebo z jiných politických stran, většinou agrární. Všechno to však byli lidé, kteří nějakým způsobem zavedli o Starou Říši, o Demla nebo o Durychův Rozmach. Jeden ze spolupracovníků "Obnovy", který přišel z mládeže Jiřího Stříbrného, kde byl funkcionářem vedení, se mne kdysi ptal, protože jsem měl v té době jeden z pseudonymů podobný Scheinostovu pseudonymu z Rozmachu: "Ty už jsi psal do Rozmachu?" Nemohl jsem, protože mi tenkrát bylo asi 10 let, ale nikdy by mne bylo nenapadlo, že tenhle člověk četl také Rozmach. Proti Václavu Černému a jeho Pamětem je však nutno velmi hlasitě konstatovat, že toto všechno byli lidé věřící, někdy hluboce věřící, nikoli političtí a rivisté, kterým by šlo jen o kariéru, o politický úspěch. Těmto lidem šlo v první řadě o ideu, o věc, i když politický člověk musí pochopitelně dbát o to, aby jeho věc postupovala, šířila se, a by úspěch měla.

Tak vznikl ve 30. letech především měsíčník Řád. Jeho vůdčími činiteli byli zejména dr. Jan Hertl a dr. Stanislav Berounský. Dr. Hertl, Fučíkův tajemník z Melantricha, měl za ženu Evu Sekaninovou, dceru literárního kritika z Národní politiky Františka Sekaniny, sestru významného komunistického právníka Ivana Sekaniny, známého i z lipského procesu s Dimitrovem, a tedy švagr Ivana Sekaniny a Gertrudy Sekaninové-Čakrtové. Dr. Bedřich Fučík vlastně nepatřil ani k spolupracovníkům Řádu, ani Obnovy. Měl "svůj" časopis Tvar, Listy pro umění a kritiku, a přispíval občas zejména do brněnského Akordu. Teprve pozdějším vývojem byl víceméně "dohnán" k lidem z Řádu a Obnovy a k "ruralistům" Křelinovi a Knapovi, ve válce byl kratší dobu ředitelem u Vilímka a po roce 1945 ředitelem Vyšehradu, odkud byl přinucen odejít po roce 1948, v roce 1951 zatčen, v roce 1952 souzen v Brně ve skupině Prokůpek a spol., v roce 1967 úplně rehabilitován Nejvyšším soudem. Fučík byl spíše moderátor a harmonizátor. Vrchol jeho "oficiálního" působení patří jistě do jeho působnosti v nakladatelství Melantrich, kde se stal už jako devětadvacetiletý ředitelem a které vlastně "udělal". Fučík nikdy nebyl jednostranný a snažil se v Melantrichu soustředit všechno, od katolíků po komunisty, co mělo skutečnou literární hodnotu. V jeho sbírce Úroda vycházeli tak ~~nejenom~~ Durych a Čep a Hostovský, ale také Vančura a Olbracht a Karel Nový a Marie Majerová. Stejně tomu bylo i v jeho sbírce Poesie, kde vycházel Jan Zahradníček, ale také Holan, Seifert a Halas a Závada. Je to samozřejmě jen několik jmen, úkolem těchto poznámek také není rozepsat se ze široka o celém díle Fučíkově, které bylo obrovské. Byl ovšem nesmlouvavý katolík. Byl nejenom literární kritik, ale kritik-básník, čímž nemyslím, že by si vymýšlel anebo věšel na svou řeč básnické ozdoby jako na vánoční stromeček. Byl tu jak hluboký vhled do věcí, tak Fučíkova řeč, pro kterou by bylo možno použít řadu již vžitých, běžných, všedních, banálních, ale v tomto případě naprosto pravdivých přívlastků: kořená, jádrná, zemitá, plná skutečné poetické krásy, někdy patetická, ale nikdy nadnesená, řeč, kde absolutně odpovídal význam toho, co bylo řečeno, také způsobu, jakým to bylo řečeno. Fučíkovým miláčkem byl Jakub Deml, Fučíkovými přáteli Jan Čep a Jan Zahradníček, z jejich rodu také byl. Velmi se přátelil s Milošem Dvořákem a Rudolfem Černým, s Albertem Vyskočilem a slapským Emanuelem Fryn-

tou, ale Fučíkovým spolužákem a přítelem od dětství byl také Vítězslav Nezval a je jen svědectvím Fučíkovy noblesy, že ve vzpomínkové knize "Sedmero zastavení" píše o Nezvalovi velmi hřejivě, aniž by se jen náznake m zmínil, že jeho Historický obraz anebo Zpěv míru jsou jen říkanky bez ladu a skladu; to Miloš Dvořák /v Akordu/ byl soudcem mnohem přísnějším. Jan Zahradníček, s nímž jsem v kriminále v Brně o Nezvalovi mluvil, posoudil to bez obalu, když řekl, že Nezvalovy verše jsou čím dál tím víc jen mlácení prázdné slámy.

"Řád" začal vycházet, tuším, roku 1935 a byl to měsíčník, věnovaný zejména vědě, historii, sociologii, náboženským otázkám, ale také politice; básní a povídek tam bylo málo, jen tak "na okošt". Také ovšem překlady. Kromě Hertla a Berounského prvními spolupracovníky Řádu byli zejména předčasně zesnulý Jan Franz, básníci Josef Kostohryz, Václav Renč a František Lazecský /ale své verše tam otiskoval také František Hrubín/ a filozof Rudolf Voříšek, který zemřel asi 1953 v koncentračním táboře Bytíz u Příbramě, dělal rigorozum u starého pozitivistického filozofa a masarykovce Josefa Krále, jehož první otázka zněla: "Vy jste ta pozitura z Řádu?" Když Voříšek přisvědčil, další průběh rigoróza byl ovšem zcela věcný a harmonický, protože první republika projevovala své názory, ale nemstila se. Do Řádu přispívala i řada jiných osobností, zejména dvě bohužel předčasně zemřelé naděje české vědy, historik medievalista Rudolf Holinka, univ. prof. Jan Vilíkovský, prof. Oldřich Králík, Miloš Weingart, Karel Stloukal, P. Konstantin Miklík CSSR, myslím i Jan Patočka atd. Do Řádu psal velmi mnoho také Karel Schwarzenberg pod pseudonymem Jindřich Středa. Ten pseudonym vynášel František Lazecký podle jména biskupa Jana ze Středy, neměl nic společného s našimi pravidelnými středečními schůzkami u vína v kavárně SIA /Dům inženýrů architektů/ poblíž Rudolfiny a právnické fakulty. "Mladá katolická inteligence je vinná," říkával P. Silvester M. Braito, což ovšem nebylo od vína, ale od vína.

Specialitou "Řádu" byly fejetony "Listy z Československa", které pod různými pseudonymy /Vzdoroslavíček, Všezevď Všudybud, PhC Pucyna, Pankreas Poroba - Třistaletý/ obstarávali hlavně posměváček Hertl a jeho přítel, později národní nebo zasloužilý

nebo nevímjaký umělec Kamil Lhoták. Byly to ironicko-humorné šlehy na českou současnost i minulost s mimořádkou komikou; k jejich knižnímu vydání, na něž se pomýšlelo, bohužel už nedošlo.

Nemůžeme tu pominout ani zásluhu "Řádu" na rehabilitaci českého literárního baroka proti dřívějšímu Jakubcovu a Vlčkovu znehodnocujícímu pojetí. Rehabilitace baroka nastala ovšem už dříve především dialogem Miloše Martena "Nad městem" /v rozhovoru dvou přátel, Čecha a Francouze, je tam Francouzem - Alan - básník Paul Claudel, který pobýval jako francouzský konzul v Praze a s nímž se Marten i Zdenka Braunerová stýkali/, Dykovým dramatem "Posel", Pekařovou "Bílou horou", "Prahou barokní" Arne Nováka atd. O výtvarných krásách baroka ostatně nikdo nepochyboval. Zbývalo vynést na světlo barokní literaturu - o to má největší zásluhu Josef Vašica svými články v "Řádu", sebranými později do knihy "České literární baroko" ve Vyšehradě, Vilém Bitner řadou studií a statí /nikoli v "Řádu"/ a obsáhlým sborníkem barokní poezie, Albert Vyskočil spojením baroka s Máchou v knize "Básník", sborník "Baroko" v edici Jitro atd. Při této příležitosti je nutno se zmínit o rozpacích, má-li býti také Komenský chápán jako osobnost barokní čili nic. Zařazení Komenského do baroka působilo na některé protestanty jako červený šátek na býka, naproti tomu Václav Černý dovozoval, že bude-li Komenský stavěn mimo baroko, pak bude celé baroko ponecháno jen katolíkům. To je poněkud komické: jde přece o to, zda se doba vsákla do určité osobnosti, zda ji určovala natolik, že právem musíme mluvit o osobnosti v tomto případě barokní, ať se to katolíkům nebo protestantům líbí nebo nelíbí. Takto např. Durych i Karel Čapek, oba dva jsou do značné míry určováni a poznamenáni ovzduším své doby, zatímco Josefa Floriana bych si dobře dovedl představit také 1720 nebo 1820, mimo čas, ale nikoli mimo jeho katolicitu. Také Komenský mohl být naplněn něčím docela jiným než ovzduším barokní doby /neříkám, že byl/, např. husitským sklonem k starozákonnímu pojetí, českobratrským odvratem od skutečna atd. To ostatně ať rozhodnou komeologové; jenom na okraj tu poznamenávám s rizikem, že budu snoby nařčen z barbarství, že mne vždy k smrti nudili Dante s Božskou komedií, Cervantes s Quijotem a pedagog Komenský.

Z "Pamětí" a "Pláče" Václava Černého by se dalo vyvozovat, že "Řád" byl opovředným nepřitelem jeho Kritického měsíčníku, že nechut a snad i nenávisť "Řádu" ke Kritickému měsíčníku byla snad jeho hlavní raison d'être. To je patrně intelektuálská namyšlenost literáta. Poměr "Řádu" ke Kritickému měsíčníku bylo by lze asi charakterizovat poznámkou Vladislava Vančury, když seděl s Bedřichem Fučíkem v hotelu v Bratislavě a Vilikovský jim sdělil, že J. B. Čapek byl právě jmenován docentem. "Tak vidíš," řekl Vladislav Vančura naklepáváje vejíčko, "člověk si tedy snídá jakoby nic, a J. B. Čapek je docentem." Černý píše, že "řádisté" prý už nepřed ze války věděli, že Kritický měsíčník má být Němci zastaven a že mu to "vítězoslavně sdělil kdosi z "Řádu" v Národní kavárně. Mohl to být patrně jen Hertl a nešlo asi o vítězoslávu, nýbrž o upozornění. Kritický měsíčník potom vskutku zastaven nebyl. Bonumil Novák jej "vyměnil" ze Studentský časopis, který mě přibližně stejnou kvotu papíru. Hertl se totiž přátelsky stýkal s ing. Antonínem Zanklem, sudetským agrárníkem, který přes henleinovské se dostal až k nacistům a byl za války nějakým vysokým úředníkem na rajchsprötektorátě přes českou kulturu. Od toho to patrně Hertl věděl a oznámil to - kde jinde - v Národní kavárně. V čele české knižní cenzury stál v té době Němec Augustin von Hoop /Aloys Skoumal říkal "neříkej hoop, dokud nepřeskočíš/, cenzuru obstarávali znamenití majoři Kostka a Šoltař a čeští profesori, byla více než blahovolná. Prostřednictvím Hertlovým přes Zenkla a ředitele Orbisu Němce Rudla, z něhož se pak po válce vyklubal profesionální britský špión a který po celou válku chránil v Orbisu např. Františka Halase, jsme měli ve Vyšehradu papíru dost, takže jsme kromě beletrie a poezie mohli vydat i takové věci, jako obsáhlou korespondenci Goll - Pekař, listy Maxe Dvořáka, vzájemnou korespondenci Zeyer - Braunerová a jiné, systémem "dotisků", které se nepočítaly, jsme tiskli některé knihy, jako např. Schulzův "Kámen a bolest" do nekonečna, a tak není divu, že jsme se více starali o českou kulturu, zatímco Václav Černý /soudě podle "Pláče"/, dirigoval benešovský odboj jako venkovský kapelník svou kapelu a pečlivě a svědomitě připravoval květen 1945 a tím i únor 1946.

"Řád" měl také edici, v níž vycházely např. Štormovy heraldické a liturgické ročenky, obsáhlý sborník O Josefu Pekařovi s překrásnou básní Seifertovou a důkladnou studií o životním díle Pe-

kařově od Rudolfa Holinky, dále do sborníku přispěli básněmi, prózou a studiemi Zahradníček, Renč, Lazecký, Křelina, Vašica, Vilikovský, Kalista, Kutnar, Schwarzenberg, Francouz Victor L. Tapié a Němec Eduard Winter aj. Z kuriozit je dobré vzpomenout na deník "posledního lancknechta" Bedřicha Schwarzenberga, aforismy, vybrané a přeložené Karlem Schwarzenbergem a s předmluvou Josefa Pekaře. Název "Španělský deník a Zrození revolucí" dílku dal taktéž František Lazecký.

Když přišli Němci, byl ovšem s dosavadní praxí "Řádu" konec. "Řád" brzo přešel do Vyšehradu, jeho šéfredaktorem se stal básník František Lazecký už i proto, že "Řád" se změnil na revui vyloženě literární. Lazecký se tam snažil soustředit zejména mladé autory, také proto, že ti starší psali málo nebo vůbec ne; tak se stalo, že jedním z těchto celebrit byl i pan Jiří Šotola. První literární ostruhy si tento pozdější pilný harcovník pilně vysluchoval v "Řádu". V polovině roku 1943 byl "Řád" pro nedostatek papíru Němci zastaven.

Obnova příklusala do Prahy až z daleké Opavy. Tamější mladí katolíci měli samozřejmě rozpory s lidoveckým poslancem /ovšem knězem/ Rýparem. Lidová strana tehdy vydávala v Opavě týdeník "Naše Slezsko". Aby se vyhnuli obtížné spolupráci s Rýparem, přidružili se k "Našemu Slezsku" - zejména pod vedením opavského archiváře dr. Leopolda Peřicha, který už přispíval do Burynova Rozmachu jako Leopold Plodr, a ředitele záložny Karla Zítka, který později přišel do Prahy jako ředitel nakladatelství Vyšehrad, hlavičkový list, kterému dali jméno "Obnova" podle týdeníku, který kdysi vycházel v Hradci Králové pod egidou královéhradeckého biskupa Eduarda Brynycha. Stalo se to i proto, že v té době nevycházel v ČSR jiný katolicko-společenský týdeník, který by nebyl závislý na politické straně, a opavští chtěli rozšířit "Obnovu" na celou republiku. V prvních letech byla "Obnova" docela krotká, přispíval do ní dr. Josef Krlín a dokonce i vynikající lidovecký novinář dr. Josef Doležal; pamatuji např. na jeho úvodní článek "Už není sporu o naši zahraniční politice" v duchu docela benešovském. A do "Obnovy" už v těch letech ovšem také psal Jaroslav Durych. Ale Opava byla přece jen vzdálena od centra, Obnova v Opavě jako periferní list neměla dost spolupracovníků, a tak se dohodl zejména dr. Peřich s lidmi kolem "Řádu", s nimiž se znal a spo-

lupracoval s nimi, že někdy v roce 1935 nebo od ledna 1936 bude Obnova přenesena do Prahy, kde se stala jakousi týdenní odnoží měsíčníku Řád. Do opavské Obnovy jsem psal už jako student; v Praze "dělal" Obnovu můj pozdější švagr dr. Stan. Berounský; před příchodem na vysokou školu na podzim 1936 mi psal, abych už honemhonem přijel do Prahy a "ujal se" místo něho Obnovy. Tedy od podzimu 1936 do příchodu Němců jsem vlastně "Obnovu" řídil, nikoli jako titulární šéfredaktor, ale prakticky; víceméně jsem rozhodoval o přijetí nebo odmítnutí příspěvků, přičemž ovšem příspěvky Durychovy, Čepovy, Zahradníčkovy nebo kmenových autorů Řádu byly samozřejmé. Naproti tomu si vzpomínám, že jsem rozhořčeně odmítl po Mnichovu k nelibosti Hertlově dojemný článek francouzského Victora Luciena Tapié, univerzitního profesora a žáka Pekařova, jehož knihu o Bílé hoře pro Melantrich přeložil Zdeněk Kalista; Tapié tam jistě v dobré francouzské víře tenkrát slzavě hlásal tehdy rozšířené francouzské stanovisko, že jsme sice Mnichovem přinesli velkou oběť, ale že jsme zachránili mír. S tímhle jsem nesouhlasil, a tak ať byl Tapié Hertlův přítel, šel do koše. Jinak ovšem ukazuje na to, že faktickým řízením Obnovy byl "pověřen" dvacetiletý kluk, i když uměl psát a psal velmi lehce, že "Řád" i "Obnova" byly podniky spíše romantické, naivní, v nichž se sešli většinou mladí, ne dosti zkušení a ostřílení lidé; nešlo tu tedy ani o arivismus, ani o kariérismus. Největším "arivistou" z Řádu a Obnovy byl jistě dr. Hertl, který obratně spojoval upřímnou službu věci s úsilím o kariéru. Moji přátelé z Řádu a Obnovy byli ovšem o 7-10 let starší než já; byli to vesměs už hotoví doktoři nebo významní spisovatelé, a to u kluka, který právě přišel na fakultu, vzbuzovalo respekt. Ale už vidím, že tady musím říci něco málo o sobě, ne abych se vyvyšoval nebo omlouval, ale protože to patří do téhle historie.

Můj otec byl venkovský švec. Za svou zcela zbytečnou a nahodilou existenci vděčím bezprostředně císaři Františku Josefovi I., resp. vzniku první světové války. Můj nejbližší sourozenec /bylo nás 5 jako v Poláčkovi/ byl o 15 let starší než já, z toho je zřejmo, že výroba potomstva byla už v naší rodině zastavena. Ale v roce 1914 vypukla světová válka, tatínek okamžitě narukoval, v roce 1915 přišel na dovolenou a v roce 1916 jsem se narodil.

Tatínek byl sociální demokrat, šmeralovec. Ve Skutči, mém rodišti, byl tenkrát v každé druhé chalupě švec, v městečku a okolí hodně kameníků pro blízkost kamenných lomů. Ti ševci byli většinou soc. dem., později komunisté, kameníci lidovci; ševci seděli totiž celý den na verpánku a přemýšleli, kameníci pro těžkou práci v lomech na přemýšlení neměli čas. Nějakou dobu potom jsme měli ve Skutči komunistu starostou, jmenoval se Josef Kubát, říkali jsme mu pro malou postavu Kubátek, bydlel na Rasově kopci pár kroků od nás; nebyl to přísámbůh nejhorší starosta, kterého jsme kdy měli. Ten Rasův kopec se oficiálně jmenoval Heydukova ulice, protože vedl k Rychmburku, kde svého času působil Heyduk; ale všeobecně se říkalo Rasův kopec, tak jako ulici, která nesla honosný název ulice Boženy Němcové, se všeobecně říkalo Pochcaná ulička, protože tam chodili večer a v noci močit muži z okolních hospod. V jednom z těch hostinců /u Beránků/ chránil otec před válkou "vlastním tělem" Tomáše Garrigue Masaryka, když ho chtěli z té hospody při nějakém projevu vyhodit. Jak jsem již pravil, můj otec byl sociální demokrat, ale zároveň také katolík; tím se stalo, že se jednou u nás takřka sešli vůdce místních sociálních demokratů ředitel školy František Laušman, otec pozdějšího ministra Bohumila Laušmana, a místní děkan Antonín Vobejda, pohlavár skutečských lidovců, žádající tatínka, aby kandidoval za soc. dem., event. za lidovce. Protože Laušman přišel o pár minut dřív, kandidoval tatínek za soc. dem., panu děkanovi pak prostoduše, leč vtipně a pravdivě řekl, že bude jen dobré, když bude v městské radě za soc. dem. lidovec.

Vlivem tatínkovým jsem nikdy nenasákl nechutí, nevraživosti a záštím k Rakousko-Uhersku. Tatínkovi bylo 1918 již 50 let /narodil se 1868/, žil 50 let v Rakousku /monarchii/, znal Rakousko z vlastní zkušenosti a nenechal si nic namluvit.

Do chrudimského gymnázia jsem šel o rok později zlákan kázáním nějakého misionáře v našem kostele; podnícen jeho vzletnou řečí chtěl jsem se stát také misionářem a jít do Afriky obracet černoušky; k tomu naštěstí pak nedošlo. V té době jsem se jako ministrant velmi sblížil s místním kaplanem P. Josefem Hanusem. Byl to knihomol, na všech čtyřech stěnách své kaplanky měl obrovské knihovny nacpané knihami, knihy po podlaze, po stole, po

posteli, zkrátka všude. Dal mi svou knihovnu totálně k dispozici za své přítomnosti i nepřítomnosti; měl skoro celou Starou Říši, Demla, Kuncíře, samozřejmě celého Durycha, ale i nekatolickou literaturu klasickou i soudobou ve velkém množství a dobrém výběru. U něho jsem se seznámil s Rozmachem, který mě strhl; z literatury jsem zhltal křeco. Přitom musím říci, že P. Hanus se nesnažil mít na mne nějaký vliv; tady máš knížky, přečti si, co chceš. Rozhodně neusiloval o to, nějak mě "vychovat" nebo "získat". Bylo to cizí jeho povaze. Při této příležitosti musím říci, že nejinak se chovali i profesori chrudimského gymnázia. Byla to škola naprosto sociálně spravedlivá. Nedělal se žádný rozdíl mezi bohatými a chudými, naopak se dbalo víc o chudé. Ideově byli profesori mého gymnázia spíše mými protivníky. Mezi našimi třídními byli např. krajský jednatel národních socialistů nebo místní předseda . Volné myšlenky, já jsem dával své opačné ~~smýšlení~~ smýšlení čím dál víc najevo, ale nikdy jsem od nich nezažil nejmenší příkoří. Naopak - z "exaktních" věd, matematiky, fyziky, chemie, bych musil podle práva a spravedlnosti proletět, ale kantoři přimhuřovali oko, protože znali zase mé vědomosti v předmětech humanistických, vědomosti ovšem jim spíše nepříjemné. Byli to většinou starší pánové a velmi se divili, když se mezi studenty a dokonce mladými profesory začali objevovat katolíci. Jeden z těchto "mladých" si naopak stěžoval mému příteli - čeští- náři: "Já se divím, že se mi ten člověk neučí deskriptivní geometrii, vždyť přece ví, že jsem katolík a člen České ligy akademické /spolek katolických vysokoškoláků/.

Maturoval jsem na chrudimském gymnáziu v roce 1936. To už jsem ovšem hbitě psal do všelijakých časopisů, také do Jitra, Akordu, Řádu a Obnovy. První honorář zvlíci 67.- Kč /dodnes si to pamatuji/ jsem však dostal od dr. Jana Sajíce ze Svatováclavské ligy, v jejímž časopisu "Přehled" jsem napadl a "zničil" knížku kteréhosi univerzitního profesora, kterého, to si už nepamatuji. Tu a tam jsem ještě před maturitou jezdil do Prahy, seznámil jsem se s Bedřichem Fučíkem, jeho tajemníkem Janem Hertlem a ostatními lidmi z Řádu. A tak jsem v roce 1936 přišel do Obnovy.

Ve vztahu Řádu a Obnovy k lidové straně nastel v té době určitý posun. Jestliže ještě Durycha v Rozmachu - také vzhledem k jeho krátké účasti v Lidových listech - bylo možno pokládat za jakéhosi "zběhlého lidovce", za "lidovce vyklouze", u lidí, kteří se sešli kolem Řádu a Obnovy, to již možné nebylo, protože až na zcela nepatrné výjimky /jednou jsem byl já/ nepřišli z lidoveckého prostředí. Byli to většinou buď lidé mimo politické strany nebo lidé z prostředí agrárníckého, republikánského. Na druhé straně lidová strana nedokázala soustředit větší část katolíků, její politická impotence nelákala a protikatolický boj byl spíše skrytý než zjevný, rozhodně už neměl tu ostrost jako v popřevratových letech. Řád i Obnova byly nezávislé orgány, hlásící se ke katolicství, "neplatila" /jak se bláhově domnívá Václav Černý/ je ani česká, tím méně rakouská šlechta, která sama měla ostatně většinou hluboko do kapsy. Užší vztahy některých "řádistů", zejména Hertla a Berounského, byly zejména s katolizující /ale nikoli katolickou/ republikánskou /agrární/ stranou, zejména k jejímu předsedovi Rudolfu Beranovi také prostřednictvím katolíků ústředního tajemníka republikánské mládeže Martina Hrabíka a šéfredaktora agrárního Večera Josefa Šámala. Ale agrární strana samozřejmě ani Řád, ani Obnova /jak se někdy myslí/ pro boj proti lidové straně nevytvořila. Oba časopisy tu byly dávno před jakýmkoli kontakty s agrární stranou. Ta byla jistě ráda, že vedle lidové strany, tíhnoucí už v té době doleva, je skupina "pravcových" katolíků, ale na psaní ani Řádu, ani Obnovy neměla agrární strana žádný ideový ani politický vliv.

"Obnova" stále na integrálním katolickém stanovisku a podařilo se jí časem sdružit většinu zejména laických katolických intelektuálů, zejména když v ní pravidelné úvodní články začal psát a trvale psal Jaroslav Durych; psalo do ní však také mnoho kněží. Máme-li už použít Masarykova dělení reformace - protireformace, stále důsledně na stanovisku protireformačním; hájila a propagovala důsledně katolickou a Pekařovu koncepci /nejsou totožné/ českých dějin proti koncepci Masarykové; velmi se zasloužila /stejně jako Řád/ o lepší poznání literárního baroka.

Václav Černý se v "Pamětech" a v "Pláči" pohoršuje nad tím, že prý Obnova měla lepší a vlídnější vztah ke komunistům než k "levicovým demokratům" - nekomunistům. Blížilo prý nás to, čemu Černý říká absolutno, absolutismus. Tady ovšem platí: qui bene distinguit, bene docet. Neměli jsme žádný negativní vztah ke komunistickým masám, toužícím po větší sociální spravedlnosti; ten neměl ani Durych v Rozmachu, naopak tato touha mu byla sympatická. Dále jsme neměli špatný vztah ani k přesvědčeným a poctivým ideovým komunistům jako k Halašovi nebo k Vančurovi, ostatně i velkým umělcům. A měli jsme velmi negativní vztah k těm, jimž se právem říkalo "salónní bolševici" à la Nezval, E. F. Burian, Voskovec a Werich, řada herců, et tutti quanti; a dále k těm, které geniální Lenin objevným a naprosto přesným slovem nazval "užiteční idioti", to jest k buržoazním levidovým nekomunistickým souběžcům, kteří ani tak dvakrát netoužili po tom, aby se kozácký koník napil z Vltavy, ale vším svým úsilím mu připravovali a dláždili cestu. Kdo byl přesvědčen, že spása střední Evropy a českého národa je v tom, aby se ten koník z Vltavy napil, měl na to plné právo. Kdo o tom přesvědčen nebyl a nechtěl to, ale zároveň pro to všechno dělal, neviděl si na špičku nosu. A náš poměr k tzv. "pokrokářům"? Těch nám už bylo takřka jen líto a dělali jsme si z nich jen více méně legraci. Lapidárně to vyjádřil v "Obnově" básník František Hrubín stručným epigramem "Pláč českého učitele":

Já, jenž byl vždy jen smích a legrace,
dnes dím ~~to~~ Už žádné rekriminace!
Nechte už toho! Nebudem se vracet!
Já trpěl tři sta, a vy jenom dvacet!

Pak tu byly ovšem věci ~~slovenské~~ slovenské, dnes už každému jasné, ale které tenkrát každému jasné nebyly. "Obnova" stála od počátku jasně na slovenském stanovisku. Jak známo, po roce 1918 byla vytvořena umělá fikce "jednotného" národa československého o "dvou větvích" - české a slovenské, bez toho totiž nebyla možná v novém státě žádná většina a stát by bylo nutno budovat na úplně jiném základě. Už sémanticky to byl ovšem nesmysl. Co to jsou ty "větve"? Buď jsou Slováci Čechy nebo Češi Slováky, ale nějaký československý národ? Nadto se v Čechách utvořil

názor, že na Slovensku až dosud není a nebylo nic, nanejvýš nějaký bača tam chodil s ovečkami po horách, a nějakou kulturu že tam přinesli až čeští policajti a učitelé se svým husitstvím atd. Ještě za mých mladých let se na školách učilo o slovenské jazykové "odluce", ačkoli si Slováci prostě utvořili svůj novodobý jazyk jako Češi svůj a ačkoli účast Slováků v tzv. českém národním obrození je takřka tak významná jako sama účast česká. Z toho však vznikl úsměvný český "mikroimperialismus": ještě před rokem 1938 mi vypravoval profesor Jan Vilikovský, jak mu na bratislavské filozofické fakultě čeští profesori mají za zlé, že v Bratislavě na univerzitě /ač sám Čech/ přednáší slovensky. Chápali jsme prostě touhu Slováků po slovenské národní identitě, touhu, která byla stejná jak u luďáků, tak u komunistů, a kterou v Čechách popírali a potírali jak Beneš, tak Beran a Hácha a tak později až i Antonín Novotný. K tomu jen malou poznámku: Černý tvrdí, že zlým duchem a našeptavačem Rudolfa Berana byl prý Ferdinand Kahánek, zástupce šéfredaktora agrárního "Venkova", Žid a polonofil, který se pak před Hitlerem utekl do Polska. Byl jsem náhodou s Kahánkem, právě když přišla zpráva o Beranově vojenském puči na Slovensku, který se stal záminkou k rozbití republiky, a vím, že Kahánek byl tou zprávou překvapen jako já. Tenkrát řekl: "Jestli je to v dohodě se Slováky, je to v pořádku; jestli ne, je to katastrofa." Byla to katastrofa. "Československou" koncepci držel pak nerozumně a neprozíravě i Beneš za války a za slovenského povstání, Češi ji pak veřejně nebo skrytě drželi i dál až do federalizace z roku 1968 a pohrobci první republika doma i za hranicemi ji drží doposud. Tomuto omylu ovšem v dojetí jásavé chvíle propadli snad mimořádek i lidé jinak bystře a dobře myslící. V "Národních listech" v červenci 1924 píše Josef Pekař: "Bez poblouzení maďarského nacionalismu neshlíželi bychom dnes z výšin tatranských, daleko, daleko k jihu, kam až oko dosáhne, na osvobozenou zemi slovanskou, naši zemi! Když poprvé jsem prožíval rozkoš tohoto šťastného pohledu do dáli, myslil jsem si: Kéž dovedeme vyvárovati se tragické vlny, kteřá nám darovala tuto zemi!" /Podtrhl autor těchto poznámek./ Pekař ve svém entuziasmu a zaní-

cení patrně nepostřehl, že to nebyla naše země, ale slovenská země, na kterou si především Slováci dělali nárok. "Obnova" se této "tragické viny" vyvarovala.

X

Pak tu byl ovšem vztah k sudetským Němcům a k Německu. Pokud jde o sudetské Němce, byl poměr k nim čím dál tím neřešitelnější. Základní rozpor byl především v samotné koncepci mnohonárodnostního státu, v množství Němců /3-3 1/2 miliónu/, přitom ve státě, který byl ne-li de iure, tedy jistě fakticky budován jako stát národní s koncepcí jednotného a tím i většinového národa československého /většina Slováků s touto koncepcí nesouhlasila/. Jakmile pak vstoupilo do arény Německo, stal se tento problém pro náš stát ještě neřešitelnějším. Oficiální Benešova a také stranická politika se snažila tento problém co nejvíce bagatelizovat. Německo bylo "papírový tigr", německá armáda "cirkus plechowy". Jaký to byl plechový cirkus, ukázalo se za 1-2 roky později. Politikové a vojáci ovšem dodatečně tvrdili, že tohle všechno věděli, ale že kdysi jako Karel Hašler musili "zvedat morálku" a udržovat náladu v národě tvrzením, že nebezpečí není tak hrozné. Že by pak po vojenském debaklu byl morální stav národa ještě mnohem horší než po debaklu politickém, že by národ byl ještě více "down", je nabitelné. Česká politika před rokem 1938 byla kdysi vynikajícím žurnalistou /Peroutkou/ charakterizována tak, že to byla i politika špatná, i politika jedině možná. V tomto dilematě se zmítali všichni myslící a odpovědní lidé, zmítala se v něm i "Obnova". S tím souvisí i problém demokracie. Dnešnímu pozorovateli, když srovnává režim politického pluralismu s režimem totalitním, se ovšem jeví politický pluralismus, to jest vláda několika politických stran, jako ráj. Takhle se situace nejevila těm, kdo v tomto režimu žili. Jestliže dnes čím dál tím více lidí se dívá na "demokratické" politiky jako na bandu podvodníků, korupčníků a aféristů, na lidi, pro něž je úzce spjata politická činnost s jejich osobními materiálními zájmy, pak příznaky tohoto stavu se výrazně jeví už tenkrát. Masaryk kdysi správně řekl, že "není krise demokracie, ale krise demokratů". Nevidělo se však, že řekne-li se "demokracie", nic tím nekončí, žádný politický

problém není vyřešen, ale politické problémy se teprve naskýtají a nastolují, že "demokracie" není a nemůže být jen vláda politických stran, že je zapotřebí "contrepoids", protivah, jak říká Wilhelm Röpke, protivah odborů, církví, univerzit, vzdělanců vůbec. Graham Greene se jednou vyjádřil tak, že jedinou povinností spisovatele je být "neloyální", to je kritický k etablované moci. Karel Čapek "loyální" byl, "Obnova" nebyla. Ovšem nejen vidět, ale řešit problémy - na to neměla síla.

x.

Je nutno říci, že spolupracovníky "Obnovy" Mnichov nešokoval tolik jako ostatní a že v nás také nezan echal "mnichovské" trauma. Právě v těchto dnech jsem četl Pekařovu řeč na počest 70. narozenin Ernesta Denise, konané na Karlově univerzitě v únoru 1919 za přítomnosti prezidenta Masaryka. Je to jedna z nejkrásnějších, nejvzletnějších, nejpoetičtějších Pekařových řečí - a jak hluboce se v ní Pekař mýlil! "Obnova" nikdy nevěřila na Benešovu paktomani, a čím dál, tím na ni věřila méně. V říjnu 1918 totiž především Francie zřídila Československo /a také pomohla obnovit Polsko/ jeďině proto, abychom v pádu potřeby pomohli my jí, nikoli ona nám. Byli jsme jakýsi pomocný houf, dodatečná pomoc při případě obrany Francie proti Německu. Mezistátní smlouvy jsou tu jen proto, aby petrifikovaly současný stav, případně pomohly tento stav udržet. Jinak je to jen cár papíru. Žádná smlouva nebyla nikdy ze strany silnějšího dodržena, jakmile se změnily podmínky, za nichž byla vytvořena. Ještě nikdy v dějinách se nestalo /anebo takřka nestalo - alespoň o tom nevím/, že by nějaký stát dodržel nějakou smlouvu, která by byla v dané situaci pro něho nevýhodná. To je elementární počet, tak jako $1 + 1 = 2$. To jenom Češi, vychovávaní takřka po celé 19. a 20. století ve falešné úctě k "pravdě" a "spravedlnosti", ve falešném dějinném mýtu, ve falešné apoteóze husitství, si mohli namlouvat něco jiného. Nikdy nás - na rozdíl od Beneše - ani ve snu nenapadlo, že Francie půjde do války kvůli nám, samozřejmě my bychom šli do války kvůli ní. Anglie s námi žádnou smlouvu neměla, byla vázána jen k Francii. Často se s odpořem cituje Chamberlainova věta, že

je nepředstavitelné pomyšlení, aby Anglie šla do války kvůli "malé neznámé zemi ve střední Evropě", a přece to je věta naprosto věcná a samozřejmá. Anglie přece nepůjde do války kvůli tomu, aby udržela tři milióny Němců v umělém státě - to ještě nestálo za to - a za rok poté nešla také do války hlavně kvůli Polsku, ale proto, aby srazila německou rozpínavost a zabránila Hitlerovým světovládným plánům. A ještě i v této chvíli musila Francii do války doslova dokopat, Francie vypověděla válku s jistým váháním až po Anglii, vždyť přece nešlo o francouzskou, ale o polskou kůži! A ve válce potom Francie - s Itálií nejegoističtější, nejsobečtější stát v Evropě - bojovala tak hanebně, že to má málo příkladů v dějinách. Francouzi nikdy neměli světové perspektivy, šlo jim vždy jen a jen o Francii a podle toho se chováli - Ať Pétain nebo de Gaulle - i ve válce. Situace ve Francii před porážkou 1940 se velmi podobala naší situaci před Mnichovem: francouzští státníci velmi hlasitě úspěšili a prosili, aby USA šly ihned do války; ale USA ani nemohly, ani nechtěly tak jako Francie a Anglie 1938 kvůli nám.

A Sovětský svaz? Ten, kdo dnes mluví o sovětské pomoci, pokládá lidi v Kremlu za hlupáky, mluví-li upřímně, anebo z nich dělá blbce, mluví-li pokrytecky. Ani jedno, ani druhé lidé z Kremlu nikdy nebyli. Nejde tu jen o to, že se Poláci zuby nehty bránili vstupu sovětských vojsk na polské území a že sovětská pomoc by tedy v první řadě znamenala útok na Polsko, nejde tu jen o to, že přes neochotné Rumunsko vedla k nám ze SSSR jen jediná jednokolejná trať. Jde o to, že Sovětský svaz by se přece nenechal přes Československo vmanévrovat do toho, ~~čemu se~~ vždy oprávněně bránil, to je do izolované války s Německem, kdy by se Francie s Anglií jen dívaly a škodolibě si mnuly ruce, že se konečně Hitler se Stalinem dostali do sebe! Kdo tomuhle nesmyslu věřil, byl za rok poučen o jiném. Sovětský svaz by jistě šel spolu s Francií a Anglií, ale nikoli sám, kdy by případně západní státy ještě tajně pomáhaly protivníkovi.

Nu a Malá dohoda? O té je škoda mluvit. Byla kdysi zřízena jen na obranu proti restauraci Habsburků a proti Maďarsku. Oficiální česká politika nechtěla mít nic s katolickým, aristokratickým a "diktátorským" Polskem, jako by diktátorské Rumunsko e

a diktátorské Jugoslávie byly vzory demokracie. Pokud jde o tehdejší Rumunsko, řekl Jan Masaryk: vždycky věřil, že největší tma je černoch o půlnoci v tunelu. Ale když uviděl Rumunsko, změnil názor.

Tím vším chci jen říci, že pro toto vše pro nás Mnichov tak velkým překvapením nebyl a také "mnichovským traumatem" jsme tolik ani později netrpěli. Nikoli vrah, ale zavražděný je vinen. Nebylo k tomu ani třeba, o čem se zmiňuje Černý v "Pláči", cesty do Říma, kterou na jaře, asi v květnu 1938, podnikli Hertl se Zahradníčkem. Zahradníček jel patrně jen na pouť, Hertl na výzvědy a možná, že měl i nějaké poslání. Každopádně mluvil i s vatikánským státním sekretářem, byl to tenkrát myslím kardinál Maglione, a ten mu řekl otevřeně, že Československo je už obětováno, že mu nikdo a nic nepomůže. Bylo to ovšem jen potvrzením toho, co jsme tak jako tak už věděli.

x

Je ovšem nutno také říci několik slov o demokracii. Srovnáváme-li demokracii s totalitním režimem, pak je možno použít Churchillových slov, že demokracie je nejšpatnější režim, necháme-li stranou všechny ostatní. Podobně se kdysi vyslovil i profesor Bělehrádek na otázku, proč vstoupil do sociální demokracie: protože mu sociální demokracie byla nejméně nepříjemná ze všech ostatních stran. Viděl samozřejmě také její vady a nedostatky: ale vzhledem k ostatním stranám byla mu nejméně nepříjemná.

Žijeme-li ovšem ve skutečné demokracii, bijí nám tyto vady a nedostatky do očí. Především jeden základní a neodstranitelný nedostatek: že v demokracii budou mít vždycky dva hlupáci dvojnásobnou převahu nad jedním rozumným člověkem. Odtud plyne, že politické strany se soustřeďovaly na povšechná, všeobecná hesla, kdekomu srozumitelná, a nikoli na skutečná, aktuální problémy: hájily národ, stav, třídu /zcela všeobecně/ a lidé je namnoze podle toho volili. Nadějný mladý člověk, vstupující do politiky, nemohl říci: chci mít bourák, honosnou vilu a kromě rodiny také několik milenek, na to by mu nikdo neskočil, ale: hájím Boha, národ, stav, třídu. Hitler ve své otevřené brutalitě napsal už v "Mein Kampf", že politická

propaganda, má-li mít úspěch, má být zaměřena nikoli na nejc-
chytřejšího, ale na nejhloupějšího příslušníka národní spo-
lečnosti: jednak proto, že hlupáků je vždycky daleko víc,
jednak proto, že i univerzitní profesor přijme argument, za-
měřený na hlupáka, ale dosud se snad nestalo, že by hlupák
přijal argument, zaměřený na univerzitního profesora. Této
všeobecnosti se politické strany houževnatě držely: každá
konkrétní námitka byla všeobecným útokem na demokracii vůbec
a každý, kdo byl tímto způsobem proti demokracii, byl neřá-
d a dělal neplechu. Této metody dbaly všechny politické strany
bez rozdílu a šla jim k duhu. Wilhelm Röpke kdysi právem na-
psal, že demokracie je jako destilovaná voda: v čirém stavu
sice čistá, ale nepoživatelná: proto musí mít protiváhy,
"contrepoids" - nezávislý tisk, církve, soudy, školství, vzdě-
lance vůbec.

Druhá nesnáz byla v "trumfování" politických stran - jako
ve hře v karty. Jestliže jedna strana "slíbila" lidem něco
/zejména před volbami/, cítila se jiná strana povinná slíbit
lidem o něco víc. Takhle se "trumfovali" do nekonečna a sliby
se pak většinou nedodržely, protože se někdy ani dodržet ne-
mohly, po volbách se na ně jednoduše "zapomnělo". A konečně
třetí nesnáz: ve skutečné demokracii je opozice samozřejmá,
naprosto nutná, zcela zákonná jako kontrola vlády; je tu pro-
to, aby vládě šlapala na prsty, aby si vláda nemohla dělat,
co se jí líbí. Jenomže řekla-li vláda ANO, cítila se opozice
povinná říci NE, a řekla-li vláda NE, cítila se opozice po-
vinna říci ANO, a to i v těch případech, kdy vláda měla prav-
du. Tak docházelo ke směšným a kuriózním pohledům, když se
úlohy vyměnily: opozice pak uskutečňovala to, co dříve váš-
nivě potírala, a nová opozice /dříve vláda/ nyní vášnivě po-
tírala to, co jako vláda dříve uskutečňovala. Ze všech těch-
to důvodů plynula určitá znehybnělost, ztrnulost demokracie
a stavěla ji v nevýhodu proti momentálně efektivnějším tota-
litním režimům. Pak tu je ještě jistě mnoho podružnějších, leč
důležitých otázek: úspěšný politik nesmí nikdy zúplna říci, a
co si doopravdy myslí. V dnešní demokratické době nemůže ani
tak znamenitý člověk jako Jan Pavel II. říci, že opravdové

křesťanské vánoce by měly být chudé a nikoli příležitostí k tomu, aby se lidé mohli přežrat: všichni obchodníci by se v tom případě vzbouřili. Právě tak český politik nemůže nikdy říci, že snad na celém světě není tolik odporně tlustých žen jako v Čechách; pro všechny tlusté ženy by byl v tom případě hotov. A tak opravdu úspěšný politik nemůže především v demokracii říci lidem nikdy nic nepříjemného, nic, co by neradi slyšeli, od toho tady musí být jiní.

Demokracie nejsou jen politické strany, jejichž úkolem v moderní době není ani tak hlásat nějakou ideologii, ale řešit skutečné, reálné problémy a především prezentovat vhodné lidi.

Zkrátka a dobře: říkalo se demokracie, ale myslely se tím politické strany. To bylo mnohým myslícím lidem odporné. Přitom se profesionální politikové stávali den ze dne bandou kořistníků, profitérů, korupčníků, kariéristů, kteří mysleli především na svůj vlastní, osobní prospěch, a tu a tam udělali také něco pro lidi. A závěrem ještě jedno poučení z dějin: slyšíte-li profesionálního politika mluvit o mravnosti, ušlechtilosti, zásadách, obětavosti, můžete dát ruku do ohně za to, že to je kariérista nebo lump, nebo obojí dohromady. Ten, kdo opravdu ušlechtilý a mravný je, ten o tom nikdy nehovoří. Hovoří o tom jenom hochštapleři.

x

K situaci kolem Mnichova je třeba ještě poznamenat: každou dobu a každou událost je nutno posuzovat z té doby samé a nikoli z pozdějších poznání a vývoje. Většina lidí po Mnichovu byla přesvědčena, že český národ bude moci žít samostatně v omezených hranicích. Byla zajisté už v té době známa Hitlerova brutalita, ale nikoli jeho lstivost. Věřilo se, že Hitlerovi jde o sjednocení všech Němců, ale celkem se také věřilo jeho opětovaným prohlášením: Nechci ani jednoho Čecha. Z přesvědčení o možné samostatné existenci českého národa vyplývala i politika českých lidí /politiků, žurnalistů apod./ po Mnichově. Lidé "zprava" se ovšem domnívali, že tato "politika" /to je i kultura/ nebude nadále na základech levicových, židovských a zednářských, ale na základech národních a křesťanských. Odtud nejedno příkré slovo - možná i nezasloužené - proti bývalé politice "první" republiky a zejména levici.

Tzv. "druhá republika" byla jen trapným dozníváním "první", tak jako první republika byla jen pokračováním a dozníváním Rakouska. Jednou, ještě před válkou nebo za války, mi řekl starý levičák, legionář a pozdější "národní" umělec - alespoň pro nižší vrstvy - Václav Kaplický: "Jó, starý Rakousko! To byl poslední právní stát na české půdě." Mnichov spadl lidem na hlavu. Druhá republika: třeštilo se, hlomozilo, rámusilo, lomozilo, nedávalo, vzlykalo, modlilo, padlo mnoho příkrých, nespravedlivých, hrubých, neuvážených slov, kdekdo dával rady, jak z toho, nikdo nevěděl, jak z toho. Kvůli spravedlnosti je tu uvést slova Josefa Čapka z jeho nadherné knihy zamyšlení "Psáno do mraků": "Kde se, ve jménu Kristově, bere tolik surovosti a krvežíznivosti mezi katolickým literátskem? Asi určitému typu věřících nestačí jen jeho krev. /Mrzcí až běda, nepořád si vyplachují hubu Pánembohem, aby jim z ní tolik nesmrdělo./" Nu, dobrá. Jenomže tohle všechno třeštění bylo jen na papíře, nikomu se nic nestalo, nikdo nebyl zavřen, nikdo nebyl připraven o zaměstnání. Beranova vláda v dorozumění se soc. dem. Hamlem se poctivě starala, aby každý Žid, který chtěl, mohl včas utéci před Hitlerem, a každý významný komunista, který chtěl, mohl utéci včas do Moskvy. Kdo z nezbytí musil být připraven o zaměstnání /komunistická strana a některé noviny musily být zastaveny/, dostal podobnou obživu jinde, nemusil mýt okna nebo klepat koberce. Horší to bylo se statisíci uprchlíky ze Sudet, to byla vážná a neléhavá starost. V souvislosti s Hoffmeisterovou Obcí spisovatelů na to napsal Franta Hrubín krásnou básničku do "Obnovy" a František Bidlo, nejlepší karikaturista, jakého jsme kdy měli, ji doprovodil krásnou ilustrací. Nejhorší a podstatné na tom bylo, že tuto dobu málo kdo chápal jako krátké provizorium, až do vzniku druhé světové války. Vzrušení bylo daleko větší než v květnu 1945 a nesrovnatelně větší než v srpnu 1968. Dalo by se to srovnat snad jen s obdobím po pádu fundamentálek, kdy také celý národ /myslící/ propadl zoufalství, že všechny české naděje jsou nadobro a navěky zmařeny. Český národ neměl zkrátka štěstí na velké politické a myslitelské vůdce. Dostala se mi náhodou v těchto dnech do rukou Pekařova knížka o vzniku první světové války s jednou zajímavou podrobností: v roce 1912 nabízel Masaryk tehdejšímu ta-

kouskému ministru zahraničí hraběti Berchtoldovi, že usmíří Rakousko se Srbskem, konkrétně s tehdejším srbským ministerským předsedou Pašičem. Nato se gentleman Berchtold vyslovil, že s "dobrodruhy" Masarykova a Pašičova rázu nechce nic mít. Nepozastavujme se tedy nad slovem dobrodruh. Je to jen zajímavá ilustrace k tomu, jak cizokrajně tehdy připadal Masaryk také českému politickému prostředí, navyklému na opatrnost a pohodlí, a vysvětlení toho, že k tomuto jedinému muži, který myslel vždy jen svou hlevou, upjal později takřka celý národ a v něm /stejně jako v jeho nástupci Benešovi/ viděl svou jedinou spásu a naději. Jiných mužů tedy prostě nebylo.

Ještě za druhé republiky se "Obnovy" ujal krátkodobě básník Václav Renč s úkolem udělat z ní víceméně literární týdeník. To ovšem bylo jenom takové dodýchávání, Řád i Obnova vešly brzo do nakladatelství Vyšehrad, šéfredaktorem Obnovy se stal Bořivoj Benetka, který z nezbytí ji plnil velmi atraktivními články s palcovými titulky *ě la Brněnské hřbitovy*, a ve válce Obnovu Němci pro nedostatek papíru zastavili, aniž se už někomu po ní zastesklo. "Řád" vycházel ve Vyšehradě o něco déle. Po pohřbu Karla Schulze, autora "Kamene a bolesti", když jsme zašli zapít žal u Olšan kamsi do hospody, prohlásil František Křelina pateticky, jak to měl ve zvyku: "Mládenci, zastavte Řád!" To ovšem nešlo. Časopis mohl pro údajný nedostatek materiálu vycházet liknavě, také se o to nikdo příliš nestaral, ale sám o sobě zastaven být nemohl. Vycházel tedy liknavě, až pak ho Němci v rámci úspor papíru v polovině roku 1943 zastavili.

Jan Zahradníček: P l á č k o r u n y
s v a t o v á c l e v s k é.

Vem hanbu, pij ji, národe!
Viktor Dyk.

Po dvaceti letech bezstarostných ztřeštěností národa vítězného přes noc jsme se stali národem poraženým. Může-li někdo,

ať se utěšuje tím, že jsme byli poraženi bez bitvy, pouhou zákeřností diplomatů, zradou zelených stolů, temným čachrováním, ale pro nás porážka je porážka a hanba je hanba. A nyní, když se na tebe se všech stran valí svými kalnými proudy, lokej, národe, plnými doušky, opájej se jí až do morku kostí! Napojte se jí zdi stavení našich, a její temný rmut ať zúrodní pole a vinice naše, aby nezůstalo nikde stromku a travičky, které by nebyly poděleny tím náplavem zármutku, když byla vytažena staviďle hanby a od východu slunce až po jeho západ se nenašel nikdo, kdo by upřímně a s úmysly čistými stál při nás.

Ať se otevrou pro její zúrodnující příliv srdce všech dětí této země, a aby přes nás netekl nadarmo, zapřisahám vás, neďte nic na to, že předseda té a té obskurní společnosti nebo redaktor toho a toho mocného deníku nám vyjádřili vřelé sympatie. Kašleme jim na jejich sympatie, jsou beztoho licoměrné, a za nic na světě nechceme, aby nám někdo na naše zahanbení pomáhal zapomenout.

Kdo na příklad z těch, kteří teď vládnou světem, ví o koruně svatováclavské a o bolesti, kterou jí působí, odtrhující od jejího těla to, co k němu odedávna patřilo a co k němu bude patřit až do konce časů. Kdo z nich slyší její nářek a kdo ji poslouchá, jak úpí: Attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus? Kdo z těch mocných dbá jejího hlasu, který nám dne m a nocí rozdírá útroby, když ani ti, kteří byli dějinami vybráni za její strážce a za její mluvčí před světem, se velně o ni nestarají, hledíce ustavičně jinam, než kam by měli aspoň na chvíli se zdrceným srdcem popatřit. Bylo místo toho slyšet v nedávných dnech jednoho ministra, že prý o německé oblasti našich zemí po převratě nikdo nestál, ale že jsme je museli zabrat z důvodů hospodářských. Ano, protože jste o ně nestáli jako o nedělitelné části koruny svatováclavské, vzali nám je a ani ty hospodářské důvody nebyly nic platné. Po způsobu toho pana ministra se u nás mluvilo a myslelo za těch strašných chvil, kdy úzkost svírala srdce a kdy jsme marně čekali, že bude z našich vysokých, vyšších a nejvyšších míst vysloveno Jméno toho, od něhož - a nikoli z lidu - pochází veškerá moc, nebo že bude vzýván o přímluvu ne-

přemožitelný kníže české země. Vestalo se tak z útlocitného ohledu na bídný zlomek našich neznabohů. A tak zatímco se nahoře mlčelo, zatímco naši političtí katolíci spolu s katolizujícími básníky, počítajíc v to i S. K. Neumanna, upírali toužebné zraky k jasnorudému slunéčku, vševládnému báťuškovvi, a kaplani i monsignoři klopili zbožně oči při vyslovení jeho strašného jména, náš lid, o kterém jistě není možno ztratit lichotivá slova, lid vrtkavý, nevěrný, svedený a nepolo zkažený, ale přesto v jádře ještě neporušený, tento lid se vrhal s neomylným pudem, v nebezpečí náhle probuzeným, před sochou svatého Václava na kolena, odčiňuje tak úpěnlivou modlitbou slepotu svých vůdců, kteří jej po léta vláčeli po cestách neprevých.

Teď však už je rozhodnuto a ty, růžová pusinko, která jsi, je tomu sotva půl roku, s velmocenským pošišláváním prohlašovala, že s henleinovci jednat nebudeme, ty můžeš být klidná. Můžeš si v hlubokém míru slavit svůj šábez nebo drmolit zednářské formule, protože nářek naší drahé země, pláč koruny svatováclavské, beztak nepronikne do tvých nadnárodních uší. Můžeš si namlouvat, že takto je to vlastně lepší, když teď z naší koruny vylamují jako drahokam ze drahokamem te krásná a bohatá města. Jednat však už nemusíš, to za tebe udělali jiní. A abys měl o čem uvažovat, byli to také zednáři, také rotaryáni, také humanisté, také demokraté a k tomu ještě kalvíni kalvínovatí, zkrátka měli všechny vlastnosti, z kterých se těšil svůj do rude nabíhající optimismus. Můžeš třeba jít a vyhrabat si na smetišti věků nové fetiše, když tě ty staré tak šeredně zklamaly a když lord Runciman od nás zdrhl po dávším kacírském způsobu zimního krále. Nebo budeš dále všemu navzdory, a když se celá Evropa sráží do jednoho šiku proti bolševismu, upírat oči k pětícípé hvězdě východu a v našem lidu svými žurnalistickými prognózami živit sebevražednou nadějí ve spásu skrze komunismus?

Po ovoci se však pozná strom. A teď všichni chutnáme to trpké ovoce hanby a ponížení, vyrostlé na stromě, který svými kořeny netkvěl nikdy pevně v půdě naší vlasti, nesílil se jejími živinami, neopíral se o masívy její historie, nýbrž žil jenom z cizorodých nánosů, hodně mělkých a málo výživ-

ných, které k nám nanesly všechny možné cizí a národu nepřátelské proudy. Je-li třeba vyjít z metafory, můžeme jmenovat reformaci, osvícenství, francouzskou revoluci, liberalismus, socialismus i komunismus, které se všelijak pářily s nepochopeným odkazem jedné nešťastné periody našich dějin. Kteroukoli touto etiketou se oháněli všichni, kdo dosud za náš stát mluvili a jednali před světem, a výsledek toho, konečný plod práce těchto neblahých zahradníků svou přehořkou chutí teď skličuje naše srdce. Tento stát, označovaný neblahým jménem domnělého osvoboditele, se při svém obnovení nepřipjal ke svému starému českému státnímu právu, o kterém ještě před padesáti lety se slzami nadšení mluvivali na sněmích čeští šlechtici, vlastenci teritoriální, kteří v něm viděli záruku ústrojné jednoty a nedělitelnosti zemí koruny svatováclavské, pevnou oporu v nebezpečí, už tehdy předvídaném a nyní se na nás tak hrozivě valícím, a nezvratný důkaz, že náš stát nepřestal nikdy ani na chvíli právně existovat. Zavrhlho se státní právo a odpudili se jeho někdejší horliví zastánci, odpudili se duchem protitradičním a protikatolickým, kterým se začali naši tribunové zpupně a popřevratově nadýmat. Tento stát, opřený jenom o paralyticky přímočaré, nepřirozené a nehistorické právo sebeurčení národů, se proto nemohl nikdy státi tím živým a pružným ústrojím, kterým by se navenek projevovaly skryté možnosti našeho národa a uplatňovalo se bohatství jeho vnitřního života, jak vyvřelo třeba za baroka nebo v cíle takového Březiny. Místo toho nás šmahem pàkládají za předvoj komunistické revoluce a žádný ze sousedů s námi zatím nechce nic mít. A prosím vás, jak se smýšlí v obci o člověku, který se nemůže srovnat se žádným svým sousedem?

Co zbývá? Vrátit se ke kameni, který zavrhlhi stavitelé z roku osmnáctého, ke koruně Svatého Václava, vyzdvihnout ji z ponížení, které se na ní ukládá prachem nezájmu, a nahradit jí bolestnou ztrátu roku tohoto věrností a oddaností, vyjádřenou i ústavně.

Psáno ve dnech po Mnichovské dohodě.

Zahradníčkův "Pláč koruny svatováclavské" vydal brněnský Akord k Novému roku 1939. Ale ihned po Mnichově /15. října 1938/ vyšel tento Zahradníčkův článek v "Obnově". V brněnském vydání Zahradníček škrtl poslední větu z "Obnovy", která zněla: "Ale dříve, než se začne s touto přestavbou, je třeba vyřídit dvě otázky, které nevyřešeny by potměšile hatily všechno naše úsilí: Otázku židovskou a s ní spojený problém zednářských lóží."

Tuto větu Zahradníček škrtl, jistě i proto, že prvotní rozhořčení ihned po Mnichovu za tři měsíce přece jen poněkud opadlo. Pokud jde o židovskou otázku, neměl jistě katolík Zahradníček na mysli nějaké norimberské zákony, ale omezení židovského vlivu, asi v tom smyslu, jak napsal Josef Pekař po roce 1918 o pozemkové reformě: "... nejde mi nikterak na mysl, proč česká revoluce ty právě kapitalistické velryby a finanční a průmyslové magnáty, zmohutnělé v zemi teprve od půlstoletí, ty, kteří celkem vždy a všude stáli v táboře protičeském /byli to většinou němečtí Židé, pozn. pisatele těchto poznámek/, nechala s Pánem Bohem na pokoji a proč soustředila svou revoluční horlivost jen proti velkostatkářské šlechtě...". Nesmíme zapomínat ani na to, že obrovská, zdrcující většina lidí žije ve stereotypu, že si prostě už celé generace zvykly na stereotypní myšlení, a že antisemitismus z toho důvodu přetrvával i tam, kde už neměl jakýkoli smysl. Židům se před rokem 1938 u nás vytýkaly resp. nebyly zapomenuty zejména dvě věci: bylo to zhoubné a nestydaté vykořisťování venkovských lidí, zejména moravského venkova a jižních Čech židovskými keřasy, lichváři a krčmáři, a potom to, že ve městech stáli němečtí Židé /to jest takřka všichni Židé/ v českoněmeckém sporu vždycky v předních řadách Němců - zejména v Praze a na průmyslovém severu. Toto židovské němčení bylo do značné míry zapomenuto, ale co trvalo, byla neustálá vzpomínka na židovské působení /kuriózní je, že se to týkalo především drobných Židů/ na venkově a z toho vzniklý jakýsi půdový, typický venkovský antisemitismus. V měšťákovi Durychovi nebyl ani stín antisemitismu, venkované Deml a Zahradníček antisemity nesporně byli. Také "venkovan" Josef Pekař byl antisemita. Ve Skutči, na

gymnáziu v Chrudimi nebo ve vězení v Leopoldově jsem se ne-
setkal s antisemitismem - jeden z několika málo důvěrných
přátel skutečského kaplana P. Hanuse byl Žid, v Chrudimi jsme
měli židovského profesora, který byl oblíben, přestože my studenti
jsme byli ve velké většině "pravičáci", v Leopoldově neměl
nikdo nic proti Židům Slánskému, Goldstückerovi, Kromádkovi
etd. Tato venkovskost českého antisemitismu bije do očí,
ostatně nechala by se sestavit velmi tlustá antologie z pro-
tižidovských projevů českých spisovatelů, počínaje pamfletem
Jana Nerudy "Pro strach židovský" přes Holečka, Mrštíka, Her-
bena, takřka přes všechny spisovatele, kteří před rokem 1918
psali o českém nebo zejména moravském venkově. Působilo tady
ovšem i to, z čeho roste každý nacionalismus: vědomí odliš-
nosti, poznání, že ti druzí jsou prostě jiní. Zmiňme se ještě
o dvou věcech: ve spojení se "zednářským" problémem bylo za
první republiky takřka nespolečenské a nevhodné říci o Žido-
vi, že je Žid, ačkoli říci o někom, že je Nor nebo Řek bylo
docela v pořádku. Ze druhé pronásledování a obrovské utrpení
Židů za Hitlera vzbudilo zejména mezi inteligencí anti-antise-
mitskou náladu, přičemž každé slovo o Židech se pokládá za
antisemitismus a je anathemizován každý, kdo něco řekl proti
Židům třeba i za docela jiných okolností. Nemělo by se zapo-
mínat, že vlastní Hitlerovo řádění a běsnění proti Židům na-
stalo až za války. Světově proslulý židovskýspisovatel Hans
Habe napsal knihu "Die Mission" /pod titulem "Tajné poslání"
vyšla i v Mladé frontě/, kde ukazuje, jak /nemravně, ovšem/
v roce 1937 Hitler Židy na konferenci v Evianu ve Švýcarsku
Západu přímo nabízel, ale Západ je nechtěl, nezapomínejme ta-
ké, že o Gulagu nikdo "nevěděl" až do Solženicyna, že pár kro-
ků od Dachau nikdo "nevěděl", že tam je nějaký koncentrák a
že v Příbrami nikoho ani nenapadlo se zajímat o to, že v sou-
sedství toho města jsou lágry Vojna a Bytíz. Už je to tak, že
lidé většinou posuzují dobro a zlo jako onen černocho, kterého
se na to ptal misionář: zlo je, když jemu někdo ukradne krávu,
a dobro je, když on někomu ukradne krávu. Těchto několik pozná-
mek, které by bylo možno velmi rozšiřovat, není ovšem psáno
na obranu antisemitismu, ale aby ukázaly, že tento antisemi-
tismus má velmi konkrétní historické kořeny, ačkoli o domně-

lém nebo skutečném antisemitismu dnes nejvíc křičí ti, kteří by řvali vzteky, kdyby jejich roztomilý Honzíček měl chodit do jedné třídy s houfem špinavých, otrhaných a křiklavých cikánských dětí. Židovský problém je nutno vidět v celku: Nezapomínat, že před 1. světovou válkou takřka všechna rakouská /vídeňská/ a německá "liberální" žurnalistika, namířená proti Čechům, byla v rukou Židů, nezapomínat, co bylo za Hitlera a před Hitlerem, a konečně nezapomínat ani na to, že Židé, když konečně jedna jejich část utvořila na palestinské půdě stát Izrael, se zachovala vůči Palestincům, domorodému obyvatelstvu, jako nejfašističtější stát.

Něco poněkud jiného je tzv. "problém" zednářských lóží, který už tenkrát mátl a zejména dnes - po tolika letech - mate lidi, kteří si s ním nevědí rady. Nechuť k zednářům byla za první republiky stejně obecná u "malých" i "velkých" jako neúčinná. Bedřich Fučík vypravuje ve svém "Sedmeru zastavení", jak Šalda v závěti odkázal své jmění včetně autorských práv Jedličkovu ústavu dětí-mrzáček, a že pak zděšen přiběhl, že musí změnit závěť, protože se doslechl, že Jedličkův ústav je v rukou zednářů a s těmito "bratříky, tesařskými krychli" /zednář je od zedník, tak jako Šaldova "uhlířská" víra není od dobrých mužů, nosících putny s uhlím, ale od italských karbonářů - uhlířů/, on, Šalda, nechce nic mít. Šaldův odpor k Masarykovi a "pátečníkům" jde také zčásti jistě na konto jeho odporu k zednářům. I Václav Černý ve svém "Pláči" zjišťuje, že "vedení" benešovského odboje v poslední fázi bylo v rukou zednářů /Dr. Lány/ a že on, Černý, s překvapením zjistil, když tam přišel, že on tam je jediný nezednář. Jádrem věci je zcelem jednoduché. V šerém dávnověku byli snad zednáři opravdu humanitní a filantropická společnost, ač i o tom lze důvodně pochybovat. Postupem doby se však ustavili ve společnost jistě vynikajících činitelů v rozhodujících, klíčových pozicích v politice, ekonomice /praktické/, v úřadech, ve vědě atd., která si hrála do ruky pod heslem "brácha na mě, já na bráchu" a tvořila vlastně druhou skrytou vládu v zemi. Na jevišti šaskovala politická vláda /pokud v ní neseděli opět zednáři/, v zákulisí tahali za drátky zednáři. Ministři přicházeli a odcházeli, ale v klíčových pozicích zůstávali ti, kdo měli skutečný

vliv = zednáři. Profesorem na univerzitě se nemohl např. stát nezednář anebo člověk zednářům nepřijatelný. Na ideologii tedy záleželo pramálo; zednář Masaryk byl např. velmi dobrým, ba přímo intimním přítelem národního demokrata-zednáře dr. Preisse, ředitele Živnobanky. Četl jsem kdysi, takže to nezaručuji /dokonce snad v Černého "Pláči"/, že zednář Reichsprotektor Neurath vstroval zednáře generála Eliáše před intrikami nezednáře Franka dávno před Eliášovým zatčením. Je to docela možné; zednářská internacionála fungovala. Zednáři nebyli ovšem společnost ledažaká, byla to společnost vskutku vybraná, elitní a ovšem naprosto nedemokratická; do zednářské lóže se nemohlo vstoupit, musil tam být člověk jinými zednáři vyzván a přijat. Tak tohle je v kostce podstata zednářství. Prostí lidé /a básníci jsou také prostí lidé/ ovšem viděli zednářství spíše v mysteriózní mlze, do níž se halilo, v rituálu, oděvech a obřadech a všelijakých kejklech a hejblech, které zednáři pěstovali na důkaz toho, že i významní lidé jsou velké děti, které si chtějí hrát, a také trochu i proto, aby se v této viditelné mlze skryla skutečná tajná podstata zednářství. Zednáři ovšem podporovali i dobové proudy; většinou i proticírkevní, protináboženskou a zejména protikatolickou ideologii, ačkoli i někteří vysocí katoličtí hodnostáři byli prý zednáři. Nacisté ovšem nemohli zednáře jako konkurenci potřebovat; definitivní konec jako vysloveně buržoazní společnosti jim na Východě udělali komunisté. Ze zvědavosti jsem se závěrem díval na charakteristiku zednářství do encyklopedického slovníku, vydaného 1972 Akademií. Práví se tam o zednářích: "...společenské a charitativní hnutí nábož. a mystického zal.; vzniklo v Anglii v 18. stol." Větší mystifikaci si lze sotva představit.

Do těchto poznámek jsou zařazeny také články Alberta Vyskočila, Jana Čepa a Jana Zahradníčka z "Obnovy", psané těsně kolem Mnichova /Vyskočilův před Mnichovem, Čepův a Zahradníčkův po něm/, které jasně charakterizují rozjitřenou náladu těch vzrušených dnů. Nemůže se ovšem a především zapomínat, že tohle všechno /a mnozí a mnozí jiní/ byli především kato-
líci, kteří viděli věci poněkud jinak než ti ostatní. Často se cituje Komenského slavná věta: "Věřím i já Bohu, že po pře-

jití vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvaleného,
vláda..." atd. Tato věta se do omrzení cituje, ale na to
"hříchy našimi na hlavy naše uvaleného" se jaksi zapomíná.
Takhle to asi chápali katolíci po Mnichovu. Mnichov je pros-
tě a hlavně Boží trest za hříchy. S tím je možno nesouhle-
sit, ale takhle byl katolíky chápán. Jenom pro ilustraci té-
hož příběhu z let daleko pozdějších: Karel Pecka v románě "Mo-
táky neznámému" popisuje, ovšem neřeší a nechává otevřený
tento skutečný příběh: v třídně rud na Jáchymovsku chtěli
laici vyvolat stávkou. K tomu potřebovali podporu kněžského
baráku. Kněží odmítli. Jejich mluvčí uvedl zejména tyto dva
důvody: 1/ do této situace je postavil Bůh a je ji tedy nutno
bez protivení snášet; 2/ stávka bude zlomena /o tom samozřej-
mě nepochybovali ani stoupenci hrdinných gest, odhadovali ji
tak na dvě hodiny/, kněží budou s největší pravděpodobností
odvezeni do pevné věznice a na jejich místa, ke škodlivé a
zdraví a životu nebezpečné práci, přijdou jiní kněží, možná
třeba i laici, takže jáchymovští kněží by po krátké represi
na stávce vlastně jenom vydělali. Takové bylo také asi základ-
ní stanovisko katolíků po Mnichovu. Jak jsme již řekli: není
nutno s tím souhlasit, ale je nutno je pochopit. Zahradníček
sám ostatně vyjádřil své smýšlení /i do budoucna/ v rozměrné
básni "La Saletta", z níž je nutno citovat alespoň toto:

Kdesi v dálce
pampeliška se sesouvá pod příbojem světla
a oči hvězd jí prokazují tolik pozornosti
jako zemětřesení nebo zhroucení říše
A jediné srdce drcené mezi dvěma
balvany nemohoucnosti a touhy
probouzí účast
kterou by mu mohly závidět
modly okuřované
kadidlem lichocení nečistého.
kdyby viděly...
Zapomínalo se jak na smrt
co je nástrojem, co čemu slouží
a jsou-li tu včely

aby vypocovaly vosk
a hromničky zářily
na oltářích a v hlavách umírajících
na cestu od člověka k Bohu
nejsem ~~tů~~ já ani ty, abych voskem
práce své vypocené
zalepoval buňky mezistěnu neskutečného
nehledám svůj smysl jen v budoucích rojích
jse přece víc než trubec
a vůbec
hmyzím tím drillem pohrdaje
Nechce se mi, i když by všichni
po hlavě chodili, po hlavě chodit též
třebaže se vydávám v nebezpečí
směšnosti pro chůzi svou přirozenou
nechce se mi halekat ano a halekat ne
podle toho jen, odkud fouká
děsím se mravenišť okusujících krabičku od zápalek
děsím se stád
přežvykujících od rána do večera
jedi ný žvást -

Na jaře 1951 byl Zahradníček zatčen a uvězněn. Mám tu báseň z jara 1952, "Zvon", která výmluvně líčí jeho stav mysli:

Na byt a stravu jsem v ulici Bartolomějské.
Včera vánoce, dnes březen a jarní svátky zde slavím.
Ale drsný křik racků nedělá jero v cele mé,
když navečer stoupá skrze mříž od Vltavy.

Nevidím. V tom velkém zatmění lásky, jak spravedlivo,
s očima ke zdi, jen slyším: Zikmund, kajícík z Hradčan,
mocnými údery křídel buší v to staré zdívo
a kovovým hlasem prozpěvuje žalm žalů, jak začal.

To přes hlavy živých hlas mrtvých volá nás ze žaláře.
To sevřeno úzkostí bije srdce té země, ten zvon.
Slyší ten slavný nářek, kdo venku jdou,
slyší hlas země, jež v soužení je?

Nevím. Je jarně. Hackové křičí a lidé jdou
a básníci večer cestou do klubu u řeky stenou.
Ani zvon, ani řeka nic neříká jim. Jdou, večeří v klubu,
je jich pár a jsou sami. Nikdo se s nimi nepře. Nikdo je
neposlouchá.

Magickou sílu poezie jsem zažil v létě 1952 na Cejlu v
Brně. Po soudě nás nechali několik dní na transportce, byla
to velká místnost, bylo nás tam asi padesát, několik státních,
většinou reprezentativní vzorek českého národa, drobní zlodě-
jíčci, šoféři, kteří měli nějaký malér, tzv. "prcačkáři", po-
trestaní pro sexuální motivy, zejména pro skutečné nebo domně-
lé znásilnění atd. Na nás, "politické", se dívali se směsí ob-
divu, politování a nechápeivosti. Vyjádřil to jeden "prcačkář":
"Já jsem si aspoň zašoustel, ale vy - bejt tady za politiku?"
V sobotu odpoledne nás bechaři zamázli na cele, a protože se
proslechlo, že Zahradníček je básník /!!!/, donutili Zahrad-
níčka, aby vylezl na stůl a recitoval. Malý hrbatý Zahradníček
recitoval z paměti své verše asi 2-3 hodiny. Těžké verše, ale
kdykoli chtěl přestat, volali všichni: "Ještě, ještě!" Byli
okouzlení poezií, kterou možná v životě slyšeli poprvé, zcela
zaujetí, poslouchali bez dechu, zapomněli na prostřední, na
okolnosti, v nichž jsou a které, přisámbůh, nebyly radostné.
Bylo to nádherné odpoledne, asi lepší, než recitace ve Viole
nebo v Památníku písemnictví, jedno z nejkrásnějších, které
jsem v base zažil.

Nad Zahradníčkovým zatčením a odsouzením visí řada otazní-
ků. V roce 1952 byl odsouzen pro "velezradu" asi ke 12-13 roků
odnětí svobody, v roce 1967 Krajským soudem v Brně tato "vina"
z něho sňata /to už byl mrtev/ spěšně, takřka potajmu a mlčky,
vlastně se o tom ani nehovořilo. Zahradníček byl také z těch,
kteří neměli žádnou konkrétní vinu, nemluvě už o právní - "je-
nom" básně a články. Bylo všecko odsouzení jenom dílem negramot-
nosti aparátčků? Je jasno, že nás neodsuzovala ani prokuratu-
ra, ani soud, ba dokonce ani Státní bezpečnost, ale nějaká sku-
pina na sekretariátě ÚV KSČ. Ale i tito lidé museli být přece

někým informování. Kým? Byla tu ve hře jen ngramotnost nebo tu působily i nějaké "intelektuálské" vlivy? Zahradníček byl ve vězení devět let, od roku 1951 do 1960. Po celou tu dobu musili alespoň někteří lidé vědět, kdo to je Jan Zahradníček. Během té doby se mu otrávily houbami dvě dcery a zemřely, Zahradníček byl nakrátko propuštěn domů, ale musel se opět vrátit do kriminálu. "Domů" do pastoušky přišel až na amnestii v roce 1960. Škoda, že se patrně nezachovala jeho velkolepá improvizace "Stalinovy fousy". Pokud vím, napsal Zahradníček jen jeden, ovšem netištěný epigram. Je to ironická darwinka - vyvojevka:

Byl Lenin - Uljanov a Bronstein - Trocký.

Je Klement Gottwald a je Zápotocký.

Jak mohlo všechno takhle změnit se!

Po dinosaurech přišly štěnice.

Jan Zahradníček byl jeden z největších básníků, kterého jsme od Máchy měli. Vražda na něm je stejná jako u Vladislava Vančury. Vančura byl zavražděn naráz u ruzyňské zdi, Zahradníček byl vražděn devět let. Ale byla to vražda.

P r o c e s y .

Zbývá ještě něco málo dodat o dalších osudech některých spolupracovníků Řádu a Obnovy. Po roce 1945 byly Řád a Obnova slavnostně veřejně v tisku /nikoli patrně bez účasti Václava Černého/ odsouzeny ministerstvem informací /Kopecký/, Svazem spisovatelů nebo nějakou jinou takovou obskurní organizací. Tvůrci tohoto výplodu to ovšem opisovali z obálek, takže odsouzení nedopadlo na hlavy hlavních viníků, ale na redaktora a odpovědného redaktora zmíněných tiskovin, takže za Obnovu tenkrát trpěli faktor z Daňkovy tiskárny, kde se Obnova tiskla, a Franta Jirásek z Vyšehradu, kteří s Řádem a Obnovou jaktěživi neměli nic společného, až na to, že tam byli jako odpo-

vědění redaktoři podepsáni. To ovšem tehdy byla u našich časopisů praxe běžná, takže za to rozhodně nemohli lidé z Řádu a Obnovy, ale ti, kdo to znamenité prohlášení stylizovali. V "Rudém právu" prý před válkou např. na to měli zvláštního redaktora, který chodil vždycky "sedět", když některý z redaktorů RP něco "provedl".

Na jaře 1951 byli někteří spolupracovníci Řádu a Obnovy zatčeni a po půldruharočním pobytu ve vyšetřovací a soudní vazbě byl ve dnech 2. - 4. července 1952 uspořádán na tehdejší Zemském národním výboru v Brně veliký veřejný proces za účasti početného obecnstva. Ještě před námi byli odsouzeni básníci Josef Kostohryz a Václav Renč, Kostohryz na doživotí /původně snad k smrti/, Renč na dvacet pět let. Byl to proces s tzv. Zelenou internacionálou a Kostohryz a Renč se tam sešli s lidmi, které vůbec neznali a s nimiž se tam uviděli poprvé v životě. To bylo tehdy běžné. Tento veliký proces se konal v Praze, náš byl v Brně, aby z toho Morava také něco měla. V Brně jsme se sešli: spisovatel Václav Prokůpek, dr. Stanislav Berounský, dr. Oldřich Albrecht, ing. Ladislav Karhan, dr. Miloš Skácel /býv. předseda ONV v Uherském Hradišti/, doc. dr. Zdeněk Kalista, dr. Bedřich Fučík, Jan Zahradníček, Ladislav Kuncíř, spisovatelé dr. Josef Knap a František Křelina, pak ještě dva spoluvězni z rolnického prostředí, Prokůpkovi známí / , Langer, ředitel mlékáren, rolník Kadrnka/ a já. Milý a všeobecně oblíbený státní prokurátor, specialista zejména na "katolické" procesy /bývalý funkcionář Stříbrného mládeže/ dr. Karel Čížek se ke mně choval vlídně a mile. Měl už se mnou určité zkušenosti: když jsem byl k němu před procesem předvolán, abychom se trochu seznámili, odpověděl jsem na první obligátní otázku "jak se máte?" "No, ještě houpačku a burské oříšky a budu si připadat jako opice v zoologické zahradě." Čížek to přijal s uznáním, že jsem "nějakej dobrej", a pak jsme tak trochu probírali akta. Vyšetřovatelé v té době přišli, jak sami zdůrazňovali, z továren, neměli patrně žádné delší speciální školení, jenom takový nějaký rychlokurs, a také o žádné vyšetřování ani nešlo, jenom o to, aby z nás vytloukli nějaké doznání; ostatně byli přesvědčeni,

vskutku asi přesvědčení, že jsme je chtěli připravit o socialistické vymoženosti, a podle toho s námi jednali. Nějaké zvláštní hrůzinství nešlo provozovat; to jsi také lehce mohl přijít o život, což se některým tvrdošíjným i stalo. Takže jsi musil bruslit. Protože šlo jen o přiznání, vždycky jsem si ne cele lámal hlavu, k čemu bych se "přiznal". Když mne přivedl referent k sobě, nechal jsem se chvíli trápit, aby to tak nevypadalo, a pak jsem se "přiznal" ke spolupráci s někým, kdo byl v cizině nebo mrtev, s Helenou Koželuhovou, Adolfem Procházkou, Bohdanem Chudobou atd. Vyšetřovatel byl spokojen a já také. Jednou jsem taky dělal dřepy, stál u zdi na špičkách se vztaženýma rukama a říkal "Jsem prohnáná liška prohnáná, jsem špión a lump." To jsem dělal celkem rád, protože pokud jsem se producoval já, všechno ještě jakžtakž šlo a vyšetřovatel si mohl odpočinout a neměl kdy na nic jiného. Jindy referent poskakoval kolem mne, byl to malý sporý chlapík v námořnickém tričku /říkal jsem mu v duchu Pepík od houpaček/, a protože to trvalo velmi dlouho, potil se víc než já, byl při těle a já hubenour, nakonec klesl u stolu do židle, dal si hlavu do dlaní a pravil tklivě: "Poslouchej, Jehlo, /tykali nám občas, aby nás potěšili/, nejsme my oba dva volí?" O sobě jsem to věděl už dávno, když to teď řekl vyšetřovatel i o sobě, no prosím. Za určitých okolností jsou stejně směšné oběti jako jejich kati. Říkám to proto, že takhle se přirozeně dostala do protokolu i řada protichůdností /na tom zase nezáleželo/, a na jednu z těch protichůdností jsem Čížke upozornil, jen tak, aby řeč nestála. Řekl jsem, že to je nesmysl. Šlo myslím o větu: "Ve své ilegální činnosti jsme pokračovali tím, že jsme zajeli ke kulakovi Halečkovi do vesnice X /kdesi u Olomouce, jméno už nevím/, kde jsme zabili prase a uspořádali vepřové hody." /Chuďák ilegální prase!/ Čížek se na mne dlouze zadíval, potom hereckým pohybem si smetl akta do náruče, strčil mi je pod nos a pravil: "Kamaráde, tohle celé je nesmysl, ale /pokrčil rameny/ hrajeme každý svou hru." Takže se v obžalovací řeči spokojil víceméně s konstatováním, že jsem pásek, kterému je všechno jedno a ze všeho si dělá legraci, s čímž jsem koneckonců souhlasil. Když jsme odcházeli, řekl mi po mém "výslechu" Václav Prokůpek: "Tys s nimi válel!" Neválel jsem to ani tak moc, byl jsem si vědom,

že si nemohu dovolit žádné gesto jako dr. Goebbels v lipském procesu, když po Goeringově krachu zvolal pln rozhořčení: "Pusťte mě na toho okresního tajemníka!" /Dimitrova/; prokurátor musil mít maličko navrch, ale zase ne moc. Trochu mne rozesmutnili někteří "obžalovaní"; jak jsem je znal, čekal jsem, že budou trochu provokativnější; byli však zřejmě příliš uštvání a uondáni, takže se spokojovali jen s jednoslabičnými odpověďmi. Vyšetřovatelé Stb, kteří seděli na podiu proti lavici obžalovaných, se při Zahradníčkově výslechu upozorňovali, že "už se zase směju". Byl totiž právě čten "hrdiný" dopis generála Ludvíka Svobody, že Zahradníček za války ukrýval nebo živil jeho ženu a dceru. Zahradníček patrně nevěděl, ale já jsem věděl, že Svoboda t.č. dělá účetního v nějakém JZD a že tedy jeho přímluva bude starého čerta platná. Pro zasmání: v době, kdy byl Svoboda ministrem národní obrany, učila jeho dceru Zoju /nyní paní Klusákovou/ moje známá Dagmar Hornová, dcera profesora a rektora Vysoké školy obchodní Richarda Horny; říkala, že u Svobodů je to hrozná otrava, protože to je samé modlení, před večeří, při večeři a po večeři, a žádné pořádné jídlo. Táž Dagmar, provdaná Pearsonová, byla pak profesorkou historie na jezuitské univerzitě v Georgetownu; napsala a vydala spis, kde na základě nějakých dokumentů, které objevila ve Washingtonu, tvrdí, že Československo vzniklo jaksi nedopatřením, omylem. Když totiž se v Rusku ujala moci bolševická vláda, spustila americká vláda veliký pokřik, aniž byla - jako vždy - ochotna něco dělat; za této situace se najednou objevilo na Rusi nějaké vojsko, které s těmi bolševiky bojovalo; tím vzniklo v Americe vládou podporované a živěné nadšení pro Čechoslováky; toho využil Masaryk, zašel ze Wilsonem a řekl mu celkem logicky, že ta armáda na Rusi přece musí někomu patřit, nemůže to být armáda jen tak & sobě, musí podléhat nějaké vládě nějakého státu. Toto Wilson uznal a také toto stanovisko uplatnil při mírových jednáních; Anglie i Francie se prý trochu ošívaly, ale Wilson prý pravil, že už to Masarykovi slíbil. Takto mi to aspoň vykládala paní Pearsonová při návštěvě v Československu asi v roce 1975; ostatně to je v té její knížce.

Doktor Čížek se při tom procesu ukájel zejména na lidech méně pohotových a eventuálně na lidech, kteří vzhledem ke své absolutní nevině chovali přece jen nějakou naději. Po téhle stránce jsem na tom byl líp, protože jsem žádnou naději nechoval. Ještě v závěru vyšetřovací vazby se mě ptal vyšetřovatel: "Kolik myslíte, že dostanete?" Odpověděl jsem: velezrada to bude, takže nad deset let, na provaz to zase nevypadá, takže to bude asi mezi 12-15 roky. "Umíte dobře hádat," řekl mi vyšetřovatel, z čehož je zřejmo, že "trest" byl už stanoven a vyšetřovatel ho znal; dostal jsem 14 let. Spisovatelé ovšem patrně doufali, že vyvážnou s daleko menšími tresty a chovali se mírně; Čížek toho využíval a honil zejména Křelínu, pouštěje se, ač neuměle, i na literární pole, takže když dovozoval, že Křelino-vi "Chlapci z bukového dřeva" jsou vlastně apoteózou nacismu, vyprovokoval Křelínu k prohlášení: "Jsem český básník, a jestli za to mám být souzen, rád přijmu trest!" "Tohle prohlášení jste učinil pro Svobodnou Evropu, a jestli někdo z přítomných to tam pošle, upozorňuji ho, že to dělá na své riziko!", na to zvýšeným hlasem Čížek. Organizace toho divadla nebyla totiž po všech stránkách dokonalá, Nrno přece jen není tak daleko od Vídně; bylo to ve velkém sále na Zemském národním výboře, lidí tam bylo jak máku, jistě tam byli také někteří nakomandovaní, ale pak tam byly také houfy příbuzných a lidé všelijací, kteří nám fandili, mávali na nás květinami, souhlasně aklamovali trefné výroky a tak; předseda soudu několikrát hrozil, že nechá vyklidit sál, bude-li obecnstvo projevovat obviněným sympatie.

Nu a pak jsme byli odsouzeni. Prokůpek na 22 let, Berounský a Albrecht na 20, Karhan 18, Skácel 17, Fučík 15, já 14, ostatní 10-13 let. Celkem kolem 220 let. Domů jsme šli až na amnestii z let 1960 a 1962, Berounský ani to ne, přišel až někdy 1963 nebo 1964. Jediný, kdo šel z vězení "už" po 4 letech, byl Knap; i to svědčí o tom, že naše věznění řídila nějaká neviditelná ruka; ušlechtilý Knap byl sice naprosto nevinný, ale také minulostí /svým psaním a vystupováním/ nejméně zatížený, úplně nevinní byli ovšem také Kalista, Křelína, Zahradníček, Fučík atd., a ti tam musili zůstat do roku 1960.

Do tohoto vyprávění ovšem logicky patří ještě jedna vzpomínka: na jaře 1952 jsem si spokojeně hověl v soudní vazbě na Penkráci, když tu mne posedili do zeleného antona a odvezli někam. Se zavázanýma očima mě přivedli k referentovi, a když jsem byl vyzván, abych si "sundal ten hadr", ptal se mne týž, zda vím, kde jsem. Ačkoliv jsem samozřejmě věděl, že jsem v Ruzyni, řekl jsem, že nevím. "Jste na Hlavní správě státní bezpečnosti," bylo mi řečeno a vyšetřovatel ve slušivé uniformě se dal do řvání: "A jestlž si myslíte, že nás tu budete bulíkovat jako ty voly /sic!/ v Bartolomějské ulici, tak jste na náramném omylu." Tak řval ještě asi pět minut, pak se náhle přede mnou zastavil, vytáhl pouzdro na cigarety a pravil docela normálním hlasem: "Chcete cigaretu?" Protože jsem nikdy neprovokoval tím, že bych odmítl nějakou laskavost, vzal jsem si cigaretu, vyšetřovatel mi zapálil a v průběhu dalších ~~zasetkání~~ setkání z něho vylezlo, že mám působit jako svědek v jakémsi zvlášť důležitém procesu, o mne že tentokrát ještě nejde, ale že mám být hodný na pana prokurátora, protože ho budu mít také a že záleží na tom atd. S vyšetřovatelem jsme se docela sžili, dával mi půlku své svačiny, chleba s máslem a marmeládou nebo salámem, a učil mě, jak mám vypovídat. "Nemelte to jako švec," říkal mi, "to musí vypadet, jako že si vzpomínáte a říkáte to poprvé." Já jsem to ovšem mlel jako švec v pevném přesvědčení, že to takhle říkat nebudu. Pak přišlo vlastní představení a já jsem zjistil, že mám svědčit proti Josefu Kostohryzovi a Václavu Renčovi /to jsem až do té doby nevěděl./. Takže na první otázku předsedy senátu, co jsme vlastně chtěli, oč jsme usilovali, jsem odpověděl, že jsme spoleháli na liberalizaci režimu, a než jsem mohl pokračovat, předseda, který měl mé scenario nahrané před sebou, zjistil, že jsem jaksi vypadl z role a zařval na mne jaksi nelogicky: "Pane svědku, proč říkáte liberalismus tomu, co byl ve skutečnosti čirý fašismus?" /Režim, my? - nevím./ Potom už přišel k věci a zeptal se, zda jsem byl ve Starovičkách? Ovšem, odpověděl jsem, bylo tam vinobraní a my jsme jeli na dobré víno. /Při té vzpomínce mi zajiskřily oči, protože to víno bylo opravdu dobré./ Takže předseda toho raději nechal a Kostohryz a Renč byli vyzváni, aby se vyslovili k mému "svědectví". Kostohryz podle svého zvyku zamumlal cosi nezřetelného a Renč, který byl zřejmě

méně ztrýzněný, jenom pokrčil rameny: "O čem se mám vůbec vyslovovat? Vždyť on nic neřekl." Pak mne opět posadili do antona a odvezli do Ruzyně. Musím se přiznat, že jsem měl největší strach za celou vyšetřovací vazbu. Seděl jsem v kobce a říkal jsem si: teď přijdou a namelou ti pořádně hubu, že jsi tak "zbabral" své vystoupení. Přecenil jsem se. Nestalo se vůbec nic. Seděl jsem tři dni sám a samotinký na kobce v Ruzyni, pak mě převezli na Pankrác, kdež jsem opět růžově hníl až do procesu v Brně.

Nejkomičtější na celém našem případě bylo, že s námi byl zatčen také - Václav Černý. V úmyslu bylo soudit ho jako vatikánského špióna! Chudák Václav Černý musil v potu tváře dokazovat, že s Vatikánem a katolíky vůbec neměl nikdy nic společného, ba že byl vždycky proti nim. To by samo o sobě nic neznamenalo, také Kostohryz a Renč byli souzeni s lidmi, s nimiž se nikdy neviděli - logičtější by bývalo bylo, kdyby v tomhle procesu byli třeba Prokůpek a Berounský, ale proces byl koncipován jako proces se "zelenou internacionálou", která měla spojovat agrárníky a katolíky - proto katolíci Kostohryz a Renč, kteří agrárníci nebyli, kdežto Prokůpek a Berounský byli sice také katolíci, ale při tom agrárníci! Václav Černý byl ovšem příliš známá osobnost, aby mohl být souzen jako katolík; měl soud asi za půl roku po zatčení, jako svědek se soudu zúčastnil také Fučík a Černý byl osvobozen.

V roce 1967 se konal další, tzv. "rehabilitační" proces v Brně. Bylo to opět divadélko jako v roce 1952, ale tentokrát s obráceným znaménkem. V roce 1952 tvrdil prokurátor i soud, že jsme zločinci, tentokrát tvrdili, že jsme vlastně nevinní nebo aspoň ne tak vinní. Ani Berounský, ani já jsme o obnovu procesu nežádali. Já jsem si v té době už spokojeně žil v Odeonu, chodil jsem tu a tam na víno s ředitelem Odeonu Františkem Nečáskem, někdejší přednostou Gottwaldovy kanceláře, Standa Berounský dělal stejně spokojeně kvedlačky v nějakém JZD. O nějakou rehabilitaci nám nešlo. Jiná věc byla se spisovateli: těm šlo jistě také o možnost publikovat, a tato možnost v posledních letech vlády Antonína Novotného tu už byla. Proces v Brně 1967 měl být podle slov Václava Prokúpeka "hrozně nůbl".

Prokůpek s předsedou senátu dr. Karlem Dolíhalem vytvořili jeho koncepci: naše odsouzení bylo vlastně nedorozumění, omyl. Základem této koncepce byla dojemná myšlenka, že jsme vlastně proti režimu nic neměli, že celé neštěstí bylo v tom, že nás nenechali redaktorovat, ředitelovat a publikovat, a kdyby nás byli nechali, že jsme poklidně redaktorovali, ředitelovali a publikovali a bylo by všechno v pořádku. Berounský opět osvědčil svou tradiční neschopnost /Berounského měl každý rád pro jeho nepřekonatelný sklon ke žvanění, ale když šlo o něco reálného, byl vždy hrozně nešikovný a neobratný/ tím, že nám vybral za advokáta mladičkého syna svého přítele, který brzo prokázal svou nevhodnost i tím, že k svému doktorátu práv přidal ještě doktorát filozofie. Také mně potom řekl, že to je první a poslední politický proces, v němž vystoupil, protože když hájí zloděje, ví aspoň, oč jde, ale takhle že to od začátku až do konce nevěděl. Velikou patálii měl Fučík s Kostohryzem, který měl u našeho soudu vystoupit jako svědek. Kostohryz trval na tom, že když byl jednou taxován jako zločinec, chce zůstat zločincem, a Fučík s ním měl děsnou práci, aby u soudu proboha mluvil trochu lidsky. V předvečer procesu uspořádal Prokůpek, který měl vždycky smysl pro honóry, v nějakém honosném hotelu v Ěrně honosnou večeři, což i mně i Berounskému bylo proti srs- ti, protože bychom byli raději šli na vuřty s cibulí a na pi- vo; potom šli ostatní k Prokůpkovi, aby se naposled poradili, co činit a čeho nechat; Berounský a já jsme šli k Dominiku Peckovi na víno. Druhý den byl soud; ve své nevinosti jsem ja- ko obyčejně své vystoupení zkežil; prohlásil jsem, že jsme sa- mozřejmě byli proti tehdejším poměrům a že jsme na to měli plné právo, protože ty poměry nestály ze fajfku tabáku; to redakto- rování a ředitelování a publikování že plynulo z toho a že to bylo koneckonců vedlejší; takže jsem tu důmyslnou koncepci Pro- kůpek - Dolíhal poněkud pochroumal. Prokůpek mi také vzápětí řekl, že mi dá pár do huby, jestli ještě ceknu. Mně o ceknutí nešlo, tak jsem už necekl. Pozoruhodným osvěžením procesu bylo vystoupení Franty Jiráska z Vyšehradu. Franta si myslel, že ja- ko svědek přijde na řadu už ráno, ale přišel až pozdě odpoled- ne a dobu mezi tím trávil v blízkém hostinci, takže přišel do

sálu už značně opilý. Dr. Dolíhal se ho ptal, čím byl, a Franta vece, že ředitelem Vyšehradu. Protože to byl už asi pátý ředitel téhož podniku, dr. Dolíhal se podivil. Franta to ovšem ruče vysvětlil: "No, když některýho zavřeli, tak nastoupil jiný. Nakonec jsem tam zbyl já." "Ale vy jste byl pak taky zavřen," pravil dr. Dolíhal, "oč vlastně šlo?" "Velezrada." "Velezrada je vážná věc. Oč vlastně šlo? Co to vůbec bylo?" "Ale taková blbost," mávl rukou Franta; předseda už poznal, že Franta je ožralý, a hleděl, aby byl ze sálu.

Aby to přece jenom vypadalo jako soud, byl proces vyšperkován svědky. Byla tam z Vyšehradu Josefa Kolínská, která mi předávala dopisy od Bohdana Chudoby. Ale to byl pouhý doručovatel, daleko zajímavější Mirek Kostelka, který ty dopisy dodával, tam nebyl. Byli tam dokonce dva vyšetřovatelé z Stb, ovšem z roku 1967, kteří se k nám chovali ~~x~~ naprosto slušně a korektně a ne něž si nikdo z nás nestěžoval a také nemohl stěžovat. Trochu oživení v sále způsobili, když se jich předseda ptal, co jsou zač, a oni mu podali jakési legitimace, načež předseda na celý sám velmi slyšitelně: "Ale já nechci vaše krycí jména, já chci skutečná jména, tady jste u soudu a ne na Stb." Předvolání těch pánů od Stb bylo, jak už jsem řekl, úplně zbytečné a jen pro formu a taky, aby tam byl někdo od těch, kteří psali 1967 protokol, mi řekl: "Já jsem vás 1951 nevyšetřoval, mně do toho nic není. Já tu funguji vlastně jako písárka. Co mně řeknete, to napíšu. Ostatní už si vyřídíte u soudu." Právní zástupci ovšem bušili do prokurátora /byla to většinou pražská esa - Vrba, Čeřovský, který byl potom několik měsíců generálním prokurátorem, dr. Turečková/ jako diví: až jsem otvíral oči, co všecko se už smí. Prokurátorovi jsem potom řekl na chodbě: "O tomhle by se lépe povídalo někde ve vinárně než u soudu." Prokurátor odpověděl jenom "bať, bať." Obhájci ovšem trpěli obvyklou advokátskou nemocí: "proces" je jenom jakýmsi turnajem mezi nimi a prokuraturou, obvinění jsou tu jenom jako obtížný balast.

Potom byl vynesena rozsudek. Snad že jsem poněkud naboural plánovanou platformu Prokůpek - dr. Dolíhal, nebo to tak už bylo plánováno od začátku, "případ" nebyl ještě uzavřen, řada

obviněných byla osvobozena, velezrada a špionáž padly úplně, ostatní byli odsouzeni k menším trestům pro podvracení republiky, já na 5 let, Berounský a Albrecht myslím na 7, Karhan snad na 3 nebo na kolik, už nevím. Doktor Dolíhal tančil asi 2-3 hodiny mezi vejci, prosil nás úpěnlivě, abychom se odvolali, neopomněl však zdůraznit, že z tohoto procesu nemohou vyvozovat žádné důsledky Kostohryz a Renč, ačkoliv ti dva přišli k nám a se svým vlastním "procesem" neměli co dělat. Ale v tomto procesu padly nějaké špagáty, jeden byl dokonce proveden, a tak se s tím zejména z tohoto důvodu nechtělo a nemělo hýbat. Dominik Pecka během Dolíhalovy řeči odešel, potom mi řekl, že už to tančení mezi vejci nemohl poslouchat.

U Nejvyššího soudu jsem už nebyl, asi proto, abych nekazil dojem. Berounský ani já jsme se neodvolali. Kdo nebyl ještě osvobozen, byl osvobozen, mně byl snížen trest na 2 roky pro podvracení republiky, Berounskému a Albrechtovi myslím na 3. Protože žádná "skupina" tím už neexistovala, dostal jsem to asi za písemný styk s Bohdanem Chudobou, s nímž jsem petrně podvracel republiku. Neexistoval ovšem žádný doklad, co obsahovaly mé dopisy Chudobovi, jejich obsah nebyl znám, a tak soud chtěl nechtě musil vzít za vděk mým tvrzením, že to byly rukopisy, které u mne Chudoba jako u redaktora Vyšehradu nechal, když spěšně odcházel do ciziny, a které jsem mu já pak poslal. V roce 1968 byl můj 2letý trest zahrazen.

x

Zbývá to ještě doplnit několika všeobecnými poznámkami. Jak známo, tehdejší režim po roce 1948 zavíral lidi zejména ze dvou důvodů: jednak si chtěl opatřit dostatek špatně placených, ale dobře hlídaných pracovníků do uranových dolů, jednak si zajišťoval nikoliv aktuální, ale potenciální nepřátele režimu. Fučík v "Sedmeru zastavení" udává číslo 30.000 podle sdělení ministerstva vnitra z roku 1968 - 27.000. To byli ovšem jen lidé odsouzení Státním soudem pro politické smýšlení a jednání, mnozí na základě provokace; nepočítali se v tom lidé odsouzení krajskými soudy pro tzv. hospodářské delikty, zejména sedláci, aby se bylo možno zmocnit jejich majetku. Těch bylo zajisté víc. Slováků bylo nepoměrně méně než Čechů. My jsme patřili do druhé

kategorie: potenciální nepřátelé. Přistupovaly k tomu ještě jiné důvody: pomsta za minulost /zejména Zahradníček, Renč atd./. Mnoho z nás bylo soustředěno kolem nakladatelství Vyšehrad, které patřilo lidové straně, jež měla být zredukována. Jestliže se prokázalo, že Vyšehrad je hnízdo velezrádců, bylo snadné nakladatelství zrušit, což se také stalo. Z Vyšehradu byli odsouzeni: ředitel Fučík, Kuncíř, Zítka a Jirásek; šéfredaktor Šnajdr, redaktori Voříšek a já, úřednice Kolínská, skladník a někdejší člen Zemského národního výboru Duška; mimoto mnozí další spolupracovníci a lidé kolem Vyšehradu. Oponentuře jsme ovšem také nahráli tím, že jsme se vůbec scházeli. Dokazovat, že šlo o pivní event. literární společnost a nikoli o společnost "protistátní" bylo bezvýsledné. Hodně přispěla také naše naivita a romantický duch doby, napojené ještě atmosférou "odboje" proti Němcům, sdělovacími prostředky nehorázně zveličovaného. Měli nás v patrnosti již dávno, mě jistě od té doby, co byl zatčen student Mirek Kostelka, jemuž posílal Bohdan Chudoba své výplody. Byl jsem "vyšetřován" na svobodě od 5. prosince 1950; 3. května 1951 v 10. výročí svého sňatku v Bohnicích zatčen; již dlouho přede mnou byl stejně "vyšetřován" Kostohryz. Ten se proti tomuto "vyšetřování" chránil tím, že se uchýlil do blázince do Kateřinek; já jsem následoval jeho příkladu a uchýlil jsem se do Bohnic; v té době Berounský navázal spojení s nějakým fízlem a vyjednával s jakousi supertajnou společností /Stb/ o můj transport do ciziny; těm musel samozřejmě říci, že nejsem blázen - blázne by nikdo do ciziny nevozil. To "vyjednávání" s Berounským byla úplná banderština: dvakrát ho v autě se zavazanýma očima /to je měl zavázány poprvé a ještě na "svobodě"/ povozili kolem Prahy, pak ho v nějakém lese zavezli do chaty, vyzdobené portrétem Trumana, americkými vlajkami, "Lify" a "Timy" a předložili mu sáhodlouhý dotazník ve špatné angličtině "pro osoby hodlající opustit ČSR", kde se tyhle osoby měly přiznat, co všechno napáchaly proti režimu; když to při druhé téhle jízdě Berounský odmítl, vytáhli na něho revolver a že ho musí zastřelit, protože prý už příliš nahlédl do jejich kuchyně. Pak ho bohužel nezastřelili. Když mně to všechno přišel říci do Bohnic a že

mám na ně čekat toho a toho v tolik a tolik hodin u Karlova mostu, vysmál jsem se mu přes tragičnost situace a řekl, že samozřejmě nikam nepůjdu. Byli jsme perlustrováni údajně VB před vilou Berounského Na Zemance - pokud si vzpomínám Kostohryz, Prokůpek, Albrecht, Renč, já. Do téže Berounského vily jednou vnikli opět údajně dva příslušníci VB, že prý honí nějaké zloděje, ve skutečnosti se chtěli patrně přesvědčit, zda ve sklepě není nějaká vysílačka nebo rozmnožovací stroj nebo něco takového. Berounský je zavřel v suterénní místnosti, z níž vedlo okno do zahrady /!!!/, takže mohli pohodlně a klidně odejít; místo toho pohodlně a klidně počkali na příchoď skutečné VB, která je odvedla a později sdělila Berounskému, že dobře udělal, protože šlo o nebezpečné zločince; potom už bylo jen ticho po pěšině. O Prokůpkově "činnosti" na Moravě nic nevím, ale jistě byla okatá a nápadná. "Dnes už se tomu jen směju" jako Adina Mandlová.

Při vyšetřování jistě mnoho vytrpěli zejména Kostohryz, Berounský, Prokůpek, Renč, ale i my ostatní jsme dostali pořádně do těla. Josef Kostohryz byla figura zvlášť nápadná, nejenom hubeností a délkou svého těla. Chodil neustále s hlavou v oblacích, mluvil v chimérách, obvykle se z toho nic kloudného nedalo vybrat, přemrštěně nadhodnocoval všecko, co dělal. Byl jistě výborná kořist, ale na druhé straně si s ním také asi nevěděli moc rady. Jednou napadlo Kostohryze, Berounského a Albrechta, že napíší dopis italskému ministerskému předsedovi de Gasperimu /Kostohryz kdysi učil jeho dceru/, papeži, Churchillovi a tuším i de Gaullovi, jak trpíme. Přišli s tím na mne, abych to napsal, já už jsem ovšem znal, jak to chodí v ministerských kabinetech, vysmál jsem se jim tenkrát a řekl jim, že to mohou psát rovnou Ježíškovi nebo sv. Mikuláši. S tímhle na mě přišli na Stb, když už jsem měl uzavřené protokoly, prozradil to v poslední fázi Kostohryz, když už nemohl vydržet zacházení. Byli u toho tenkrát dva referenti, jeden tvrdil to, co já, že vůbec o ničem nevím, druhý říkal, kdepak, Jehla byl u všeho a ví všechno. Ale už jim na tom zřejmě tak moc nezáleželo, zejména pokud šlo o mou osobu, takže zůstalo při mém. Teprve v kriminále mi řekl Alb-

recht, že to přece jenom sepsali a přes Kostohryze poslali - jestli tomu sv. Mikuláši, to nevím.

Není čeho litovat. Zaprvé my jsme si tuhle dobu ~~na~~vybrali, ona si vybrala nás. Kdybychom měli na vůli si vybrat a vybrali si špatně, pak by to bylo něco jiného. Ale my jsme na vybranou neměli. Za druhé, i když jsme leccos dělali naivně, směšně, dětinsky, je to zase jedno, protože bychom byli nic nezměnili a nic jsme také nemohli změnit, i kdybychom to dělali sebelíp. Za třetí: když tolik slušných lidí bylo zavřeno, měli jsme si my "svobodně" chodit po tom velkém koncentráku a necpat se do toho malého, když jsme tolik let hlásali řád a obnovu? Kdybychom si byli špacírovali po venku, stali bychom se vzhledem k své minulosti zcela nevěrohodnými. Unikli lidé, kteří se izolovali vlivem okolností: Hertl se upíjel v Jarkovicích, Jaroslav Durych mi po příchodu z vězení řekl, že se sám diví, že nebyl zavřen, ale seděl doma sám a sám jako Bird a spisoval si, taktéž si spisovali třeba Albert Vyskočil a František Lazecký. K tomu, aby byl člověk zavřen, byla nutná společnost, a ta tu nebyla. Konečně jako katolíci jsme se vždy obdivovali mučednictví, Durych o tom dokonce napsal čtyřdílný román "Služebníci neužiteční", který vyšel v Římě. Ne že by nás řezali pilou sevřené mezi dvěma dřevěnými deskami, to zdaleka ne, ale alespoň jsme si k tomu trochu čuchli. Žijeme ve velké době, dámy a pánové, ale je to také velká sranda. Každá sranda něco stojí. Tak co?

I n t e l e k t u á l o v é .

V torontském měsíčníku Západ tvrdil kdysi ve svém entusiasmu Václav Černý, že český národ udělali, vytvořili spisovatelé. Jestli je tomu opravdu tak, nemají se čím chlubit. Moc se jim to nepovedlo. Nechme však stranou přemrštěnost tohoto tvrzení a podívejme se na kořen věci.

Především může mít Černý na mysli jen novodobý český národ, český národ od napóleonských válek a po roce 1848. Ale český národ tu není od té doby, je tu od svatého Václava a před ním. Jistě je pravda, že politický český národ tvořilo třeba jen několik stovek lidí, pěkně o tom kdesi mluví Pekař, jen svobodní nebo jen šlechta, duchovní nebo měšťané zastoupení na sněmu; ale to není celý český národ, substrát tu byl, a ten byl vždy daleko početnější než národ politický. Gotika znala větší počet svobodných v poměru k nesvobodným než baroko, ale lid tu vždy byl, a ten mluvil česky. Je pravda, že úloha českých spisovatelů, vzdělanců vůbec, inteligence, "intelektuálů" při tvorbě novodobého českého národa byla mimořádná, ale musili bychom zkoumat mnoho otázek, kdybychom tuto věc chtěli rozebrat a osvětlit vědecky, nemohli bychom se spokojit jen paušálním tvrzením namyšleného intelektuála. Byla tato úloha dobrá či nedobrá? Měli tu větší vliv intelektuálové v pravém slova smyslu nebo buržoazie, deroucí se k moci, a inteligence z buržoazie vzešlá a jí sloužící? Ať tak či onak, národ, který nikdy nedovedl dělat politiku, neměl na ni prostě, upjal se k lidem od péra, k lidem píšícím, a člověk, který spisoval nebo dokonce skládal porcované řádky, stal se v očích lidu také vzorem všech občanských ctností. Skutečnost tomu málokdy odpovídala.

Jaký je vlastně rozdíl mezi "inteligencí" a "intelektualitou"? Prostě to snad můžeme vyjádřit tak, že inteligent je vzdělaný, intelektuál ještě také tvůrčí. Někdy může být i nevzdělaný. Hašek například byl jistě nevzdělaný, ale byl to intelektuál. Obecně můžeme říci, že intelektuál je člověk jako každý jiný, jenom o něco hloupější - a v tom je právě nebezpečí, totiž v obecném přecenění.

Vezměme si malý konkrétní příklad. V roce 1945 zavedl u nás Václav Kopecký po sovětském vzoru titul "národní" a "zasloužilý" umělec. Bylo to a je to prostě a jednoduše kupování uměleckých duší. Titul je prý dokonce spojen s nějakými penězi, ale to je vedlejší. Každý soudný člověk ví, že je jediná instituce, která může udělat umělce národním umělcem, a to je národ. Mácha a Němcová, Dvořák a Smetana, Mánes a Aleš, Myslbek a Štursa jsou ná-

rodními umělci, přestože jimi nikdy jmenováni nebyli, národ si je prostě udělal na základě jejich díla. A dnešní době je národním umělcem Jaroslav Seifert a není ještě národním umělcem Vladimír Holan, třebaže jím byl jmenován, tak jako nebyl národním umělcem K. H. Máchá za svého života a ještě dlouhá léta potom. Vladimír Holan jím možná někdy bude, možná taky ne. V tom dnešním titulu je znamení a příklad hlubokého úpadku doby. Proč nejmenovat národními a zasloužilými umělci také nezpáteky? Proč není národním umělcem jmenován Knedlhans-Libinský a zasloužilým třeba V. K. Klicpera? Když císař František Josef I. blahé paměti jmenoval Antonína Dvořáka nebo profesora Thomaye radoživotními členy panské sněmovny, bylo to docela v pořádku, neboť tu státník jmenoval do státní funkce. Kdyby byl jmenoval například Grillparzera národním umělcem, bylo by se podělalo smíchy celé Rakousko-Uhersko, celé Předlitavsko a Zelitavsko, protože každý věděl, že o tom, je-li někdo umělec nebo ne, František Josef I. nerozhoduje, nemá k tomu prostě kvalifikaci a pouvoir. Ale i to je vedlejší. Vždycky se každý pokoušel umělců zneužívat. Hlavní je, že z těch několika stovek nebo tisíc národních a zasloužilých umělců /už se v tom ani prase nevyzná/ nikdo, pokud vím, tuto "poctu" neodmítl, řka těm, kdo takhle vyznamenávají, pánové, já jsem umělec, kdežto vy jste laici, kteří přečtou tak 3- 4 detektivky do roka, navzájem si je půjčujíce, prospí jednou za rok "Libuši" a nerozeznají Štursu od Myslbeka. Ba někteří po tomto "vyznamenání" ještě toužili! A pek mějte úctu k intelektuálům!

Nebo: byl jsem na pohřbu Františka Hrubína a Vladimíra Holana. Ten první byl na vyšehradském hřbitově, s knězem, byl to krásný, takřka venkovský pohřeb. Ten druhý byl ve strašnickém krematoriu a byla to hrůza. Kdyby nebylo těch nafouklých řečí, byl to obvyklý koncert za účasti mrtvol, bylo vidět, cítit a znát, že těm, kdo tu slávu organizovali, nejde vůbec o Vladimíra Holana, ale o jejich vzácné osoby, aby se mohli trochu blýsknout přínaležitostí k básníkovi, s nímž nikdy neměli nic společného. Vladimír Holan za to nemohl, byl mrtev, je snad znakem rozpornosti jeho osoby a díla, že si tu pompu

včas nezakázal, ale už byl mrtev. Hlavními viníky té ostudy byli organizátoři, a mezi nimi mnoho tzv. intelektuálů.

Takže s intelektuály je to všelijaké. Nejlépe k nim přistupovat jako k politikům: od prvopočátku s ne důvěrou, podezíravostí /oprávněnou/, obezřelostí a opatrností. Někdy udělají něco dobrého, jindy více zlého. Nic nedejte na to, že někdo dostal třeba Nobelovu cenu. To je švindl. Uděluje se z důvodů politických, náboženských, geografických, a jenom trochu z důvodů uměleckých a vědeckých. Ti, kdo například rozhodují o literatuře, tomu rozumějí obvykle jako koza petrželi. Stalo se již mnohokrát, že Nobelovou cenou byl vyznamenán spisovatel, po němž dnes ani pes neštěkne, ačkoli v tomtéž roce byli navrhováni autoři, jejichž jména znal už tenkrát a zná dnes celý svět. Sigrid Undsetová dostala Nobelovu cenu, protože je Norka, a nikoli proto, že je velká spisovatelka. Kdyby byla Polka, asi by ~~z~~ ji nikdy nedostala. Z Rusů byli sice oceněni Pasternak a Solženicyn, ale z politických důvodů také Šolochov, což je něco jako náš Jirásek. Nobelovu cenu dostal nedávno průměrný spisovatel Heinrich Böll, něco asi jako náš Hais Týnecký trochu stříknutý F. X. Svobodou, a nedostal ji a patrně nikdy nedostane daleko větší spisovatel Graham Greene. Tak žádný strach před velkými zvířaty a žádnou velkou úctu k nim.

Všecbecně asi platí o intelektuálech to, co o nich kdysi řekl Konrád Adenauer: "Jsou vrtkaví, vrtošiví, ješitní, nespolehliví. Nemám je rád." A bylo-li kdysi řečeno: "Slyším-li slovo kultura, odjišťuji svůj revolver," nebylo to řečeno tak zcela neprávem.

To samozřejmě nelze brát obecně, neplatí to o všech intelektuálech. Ale nápadný český sklon k psavectví, touha po úspěchu vede k labilitě charakteru, k touze po vyniknutí za každou cenu. "Umění slouží, ale neposluhuje," hlásal kdysi E. F. Burian. Tento typický paďour skončil tím, že se oblékl do plukovnícké uniformy. Po vydání "Zpěvu míru" prohlásil v Brně Vítězslav Nezval: "Chtěli to na mně, tak jsem jim to nasral." - To je konec českého intelektuála.

Spisovatelé teď nevytvořili český národ, ten se "vytvořil" samostatně už mnoho století předtím. "Vytvořili" jej jeho vladaři, knížata a králové, šlechta a samozřejmě také lid. Také intelektuálové, ale nikoli převážně, a jen v té míře, která jim příslušela /tady nemyslíme na míru početní/, přičemž nutno mít na paměti, že "neintelektuálové" se obvykle málo starají o to, co si intelektuálové vymyslí. Ale v jednom má Václav Černý pravdu: národní povědomí v 19. a 20. století skutečně vytvářeli intelektuálové, zjednodušeně bychom mohli říci vzdělanci, spisovatelé především. Ti ostatní se starali zejména o hospodářský rozmach a více méně přijímali od inteligence to, co si vydumala. Takže "národní povědomí", tak jak zakotvilo v širokých vrstvách a jak je známe dnes, je odshora až dolů skutečně především dílem inteligence v nejširším slova smyslu, vzdělců a všelijakých polovzdělců, brožurkových vzdělců a všelijakých polovzdělců, učitelů, nadučitelů a podučitelů, kněží, hopsajících za pokrokem. "Podučitelství je dědičný hřích českého národa," napsal Šalda. Ale ustálilo se, stalo se legendou, "pravdou". Hus s jeho "pravdou" husitství, Bílá Hora jako národní neštěstí, čeští bratři, Komenský, loučící se s vlastí, temno, třicetiletá poroba, národní mučedník Havlíček, osvobození 1918, Masaryk /zednáři zůstávají za záclonou/. Kdosi nedávno napsal "Šinutí po šikmé ploše". Nečetl jsem to, ale přesně to vystihuje tento vývoj, i když o toto v tom článku patrně nešlo. Ale už kdysi dávno v "Řádu" napsal Timotheus Vodička článek "Tíhnutí doleva", který vystihuje přesně totéž. Až k hořkému konci. Krůček za krůčkem, šlépěj za šlépějí, vždycky o kousíček kupředu. Ale vždy v jednom směru. Příznačné je, že komunisté pro svůj boj proti církvi nemuseli už vymýšlet nic nového, všecko už měli vymyšleno, připraveno, hotovo, i s tím Jiráskem a Haškem. Také katolíci ovšem selhali na celé čáře. Ale plačící učitelé, i učitelé národa, si už dnes mohou jen opakovat verš Viktora Dyky z jeho Pohádek z české vesnice:

Podruhův kretének, jenž zcesty hovoří,
chodí teď zádušně po tichém nádvoří.
A blbě blékotá: Bí...Bí...Bí...Bílá Hora

Českému národu už není pomoci. Nemůže se vrátit k víře svých katolických dědů, protože lidé už nejsou schopni věřit v základní křesťanská dogmata. Nemůže přijmout nějakou národní ideologii, protože jednak není být nač pyšný, jednak tato ideologie není vypracována, zažita, hýčkána v srdcích generací, a kdyby byla dnes hlásána, byla by to opět jen slova, slova, slova. Nemůže přijmout žádnou jinou ideologii, protože ty staré selhaly a žádná nová není, ostatně věk ideologií, jak se zdá, je u konce. Jednou jsem řekl Janu Patočkovi: "Co tu vůbec ještě děláte na tomhle hřbitově idejí?" Patočka mi odpověděl: "Jaký hřbitov? Naopak kolébka!" Nu, uvidí se. Qui vivra, verra. Útěchou snad může být, že český národ vždycky přijme víru vítězů nebo domnělých vítězů, ať je jakákoli.

Martin Heidegger ve své závěti řekl, že už jen nějaký bůh nás může spasit. Tvrdí - a má patrně pravdu - že základní rozpor dnešní doby je mezi soudobým člověkem a mezi technikou, která se odpoutala, osamostatnila /ne bez přičinění lidí/, vyšvihla vysoko nad člověka a je hotova mu nikoli sloužit, ale diktovat. Lidé se mylně a pošetile domnívají /nejen ovládaní, ale i vládnoucí/, že mají stále ještě své osudy ve svých rukou, že mohou o sobě rozhodovat, že jsou pány nad sebou samými. To je omyl. Jenom naivní politikové a něco intelektuálů může v to věřit. Dnes jako by byli lidé /i vládnoucí/ hnáni nadosobními silami, slepí, hluchí. Budoucnost je představitelná, jak tvrdí Olof Palme, ale také nemusí vůbec žádná být. Nechť si tedy vládnoucí vládnou, či spíše nechť si hrají na to, že vládnou. Těm ostatním - podle Heideggera - nezbývá, než aby trpělivě čekali na příchod toho boha, a aby se připravovali na tento příchod, byli otevření k tomuto příchodu.

B i l a n c e a v ý h l e d y .
K a c í ř s k é p o z n á m k y .

Je zapotřebí znovu to opakovat: rozbití Rakouska vytvořilo zcela novou situaci. Rakouska, které podle slov švýcarského historika Roberta Ingrima /Von Talleyrand tu Molotov/ "utlačo-

valo své národy tím, že jim všemožně překáželo, aby se navzájem utlačovaly", již nebylo, tento středoevropský a vlastně i evropský svorník padl. Nastalo provizorium přesně podle Talleyrandova názoru, názoru Palackého a také Masarykova do roku 1914, že pro český národ jsou jen tři možnosti: střední Evropa /to jest Rakousko-Uhersko/ jako nezávislý a samostatný svaz národů, nebo střední Evropa pod německým nebo ruským panstvím. Čtvrté možnosti není. Kleinstaateri 1918-1938 byla možná právě jen v politickém vakuu, dokud se německý nebo ruský vliv neprojeví. Zásluhou Adolfa Hitlera došlo k obojímu. Proto také není možno mluvit o roce 1918 jako o nějakém osvobození; jednak to žádné osvobození není; jednak je to velmi přechodný jev, který celou svou podstatou mohl trvat jen krátce. To neprohlédl ani tak pronikavý a bystrý historik jako Josef Pekař: zrození Československa přivítal s dojetím a nadšením, byť nikoli bez obav, které se rok od roku stupňovaly.

Čeští katolíci přijali takřka beze zbytku stupidní filozofii českých dějin, vytvořenou k potěše nastupující české buržoazie Palackým a obecně rozšířenou zejména jeho vulgarizátory. Tato filozofie je /ne že bych chtěl velkého ideologa Palackého obviňovat z podvodu/ objektivně daleko větší podvod než celé Rukopisy. Za vrchol a největší dobu českých dějin bylo prohlášeno husitství, tedy právě to období, kdy jsme definitivně rozbili velmocenské postavení českého státu, trpělivě a geniálně budované přemyslovskými králi a Lucemburky, ideu střední Evropy vedené a formované českým státem. Tuto ideu uskutečnili pak velcí Habsburci, ovšem po zkušenostech se stavovským odbojem 1618 už nikoli s českým státem v popředí. Tvrzení, jako by Habsburci byli kořenně a od počátku němečtí, je absurdní. Byli stejně španělští, italští, francouzští, prostě evropští. V husitech jsme zároveň na cimprcampr rozbili kulturní velikost, jedinečnou v Evropě. A právě toto období bylo účelově a jako nástroj v 19. století prohlášeno za vrchol českých dějin; ~~na~~ bylo to účelové jako podnícení národa v tehdejší době, ale zároveň právě tím český národ nastoupil falešnou cestu. Když se už toto pojetí pod nápo-rem lepších historických poznatků a vědomostí ukazovalo neudržitelným, soustředil se obdiv alespoň na tzv. českou vojenskou slávu, na české válečnictví husitského období. I když i tu historie

bude mít četné výhrady, lze namítnout: hitlerovská armáda byla jistě nejlepší armáda II. světové války, možná nejlepší armáda v dějinách vůbec; ale říká to něco o Adolfu Hitlerovi?

Tím, že čeští katolíci toto z vulgarizované hledisko Palackého přijali, že přijali nešťastnou Palackého verzi o "dvou národech" /husitském a katolickém/, přestali být reprezentanty celého národa a stali se v národě sektou, částí národa, která tála rok za rokem. Nešťastné heslo Brynychovo "Proti spolku spolek, proti tisku tisk", jistě dobře myšlené, ukázalo se nejen jako nebezpečné, ale přímo zhoubné. Srazilo tím katolictví na záležitost spolkovou, spolkařskou. Politický katolicismus pak dokončil tento myšlenkový úpadek. Snad k tomu přispěl i nenáboženský, nereflexivní, nefilozofický charakter českého národa, libujícího si spíše v prostředních polohách a oddaného spíše průměrné praxi. V této souvislosti je nutno poznamenat, jak neblahou úlohu hrál v dějinách katolictví /s výjimkou období, kdy katolíci skutečně vedli, to je s výjimkou baroka/ český kněz. Tím zase není řečeno, že by tu vždycky nebylo množství znamenitých, ušlechtilých, vynikajících kněží, ale od dob husitských až po superklerikalismus Pacem in terris proniká tu všade býlí; byli to katoličtí kněží, kteří vyvolali v život tzv. československou církev. Ještě v letech 1918-1938 se mohli někteří katolíci hledbat, že katolíci tvoří 75% národa. Dnes to je nepatrná menšina. Často a právem se hovoří o vlasteneckých zásluhách katolických kněží v době tzv. národního obrození; nikdo nemůže hovořit stejným právem o jejich zásluhách o náboženství, o katolicism. K tomu ještě malou, jenom ilustrativní poznámku: aniž bych chtěl něco namítat proti výsostné památce Maximiliana Kolbeho, musím podotknout, že máme také českého Maximiliane Kolbeho, lidického faráře Josefa Štemberku. Šel dobrovolně na smrt, ečkoli mu byl nabídnut život; bylo to nabídnuto jistě s úmyslem po zostuzení církve, ale bylo to. Farář Štemberka toto zostuzení církve, "dar" života odmítl, jeho mravní velikost se jistě rovná mravní velikosti Husově; tohle jako by si čeští katolíci neuvědomovali. Maximiliana Kolbeho pozvedla církev na oltář; o Josefu Štemberkovi neví nikdo; také se o to čeští katolíci nestarali a nestarají.

Proti sektářskému, spolkařskému pojetí katolicství se postavil zejména Jaroslav Durych se svým Rozmachem, Řád a Obnova; naprosto jasně je to vidět zejména na Durychově článku o Bílé Hoře z roku 1937. Ukázat na to bylo vlastním účelem těchto poznámek; následující poznámky či spíše otázky, které mohou být vyvráceny, jsou spíše osobním míněním pisatele, který "byl u toho" a který dnes, po tolika letech a ve stáří, nemůže potlačit své osobní názory; abych citoval Wilhelma Röpkeho, je to "weder Lehre noch Kat, sondern nur meine Auffassung von den Dingen": ani naučení, ani rada, ale jen mé osobní mínění o věcech.

Za našich životů prodělala katolická církev obrovské změny. Ještě za našeho mládí byla to církev po výtce "samospasitelná", s latinou jako církevním a kultovním jazykem, církev italská nebo spíše evropská: Amerika byla jen odnoží evropského myšlení. Dnes je to podle zjevného nebo mlčenlivého přiznání církve jedna z odnoží společného bratrského křesťanského vyznání. Dva významní katoličtí hodnostáři, ThDr Alexander Heidler /otec Křišťan/ a opat Anastáz Opasek mi již dávno řekli: Na věroučných rozdílech dnes už jen málo záleží: záleží na tom, zdali člověk věří v Boha čili nic. Latine byla nahrazena národními jazyky. Konečně se církev zbavila italského "babylonského" zajetí a stala se církví vpravdě univerzální, světovou. Dnešní papež, Jan Pavel II. je patrně nejmoudřejší a nejinteligentnější člověk tohoto světa a jistě člověk, který to s lidstvem nejlépe myslí; přesto se mi zdá, že bojuje na ztracené vartě. Chomejní je skutečným vůdcem svého lidu. Jan Pavel II. může pronášet jen krásné a ušlechtilé projevy. Ale zůstanou to jen krásné a ušlechtilé projevy, jinak nic. Kdyby dnes katolická církev zmizela ze světa, nestalo by se skutečně vůbec nic; jako kdyby nebyla. Je to jen záležitost soukromníků, ale společensky neznamená nic.

Abych byl upřímný: fascinuje mě historie katolické církve přes všechny omyly, hříchy, chyby, neřesti a zločiny papežů a jiných hierarchů. Za "zjevení" pokládám celé lidské dějiny, nikoli nějaké zvláštní "zjevení" učiněné židovskému národu nebo křesťanstvu. Čteme-li dnes Starý Zákon, musíme dát za pravdu Josefu Pekařovi, který ve svém Žižkovi napsal, že některé stránky této staré knihy by mohly nést záhlaví: ZPĚT K BARBARUM. Katolická církev udělala ze zvířat lidi, vytvořila evrop-

skou kulturu, evropskou civilizaci; jedním slovem učinila Evropu Evropou. V jistém smyslu bylo a je ovšem staré židovství konsekvantnější a vznešenější /"všichni jsme duchovně semity" - Papež Pius XI./ Osobností Ježíšovou je však křesťanství daleko ušlechtilější v etice a morálce, ačkoli žádnou společnost není možné založit na lásce, ale jen na povinnosti, odpovědnosti, spravedlnosti a výkonu. Ale v teorii má staré židovství, zdá se, více pravdy. Už slovo "Bůh" se staří Židé báli jen vyslovit, Jahve, jak víme, neznamena "Bůh", ale "Jsem, který jsem". Pro dnešní teology není tajemství; zacházejí s Pánem Bohem, jako by s ním večer co večer chodili na kafe nebo k Flekům na pivo a On jim sděloval, co má na zítřek v úmyslu. Myšlenka, že Ježíš byl člověk jako kdokoli z nás, je myšlenka oslnivá. Myslí Ježíš životem "věčným" jen život posmrtný, anebo také život sice pozemský, ale život naprostý, bohatý, život plný smyslu? Zajímavé je, že "životu" po smrti se nejvíce oddávají lidé, kteří nevědí, co si počít se svým pozemským životem, kteří nedovedou něčím kloudným naplnit ani těch 60-80 vyměřených let svého pozemského života. Přitom naprostá většina těchto "věřících" pokládá "posmrtný život" za prodloužení pozemského života, za jeho pokračování, byť v "lepší" podobě /něco jiného si může člověk také těžko představit/, ačkoli je jasné, že "posmrtný" život nemůže mít nic společného s časem, nemůže se dít "v čase", což je jen naše kategorie, a chápat něco jiného nejsme schopni. Je to všechno jen "menschliches, allzu menschliches", lidské, příliš lidské. K tomu přistupuje, že chápání většiny tzv. "křesťanů" je po 2.000 letech sotva na vyšší úrovni než chápání nejčernějších černochoů v nejtemnější Africe. K tomu, aby věřili v Boha, stále potřebují nějaké berličky v podobě Lourd, La Salett, Fatim, turinských pláten, otců Piů atd., všelijakých jugoslávských nebo slovenských "zjevení", alespoň cípkem chtějí hmatatelně zachytit nadpřirozeno a neuvědomují si, že ve chvíli, kdy by byl Bůh tímto způsobem "dokázán", přestal by nás vůbec zajímat, tak jako nikoho nezajímá "problém" elektřiny, když ví, že se rozsvítí, jakmile zmáčknu knoflík. Chesterton kdysi napsal, že je stejný zázrak, ak, visí-li klobouk na věšáku, jako kdyby lítal v povětří; je trvání je stejný zázrak jako je změny. Tohle si lidé větši-

nou ovšem nejsou schopni uvědomit. K pochybnostem ještě náleží připočíst orientální květomluvu, východní obrazivost Písma, mluvu v podobenstvích, zkušenosti z historického vývoje atd. Všechny tyto otázky /a mnohé jiné/ budou jistě ještě předmětem úvah; není možno ustrnout na tom, co je dnes /i na dnešních reformách/ a do omrzení a na věky opakovat jen dnešní poznání anebo poznání, k němuž se došlo před věky. Dnes katolíci klušou jen za vozem jako truchlíci pozůstalí a ještě se přidržují koně za ocas. Katolictví už není osou lidského života jako za skutečných křesťanů. Být katolíkem znamená pro většinu z nich chodit tu a tam do kostela a případně volit ve volbách tu nebo onu stranu.

Ale zanechme již tohoto "Pláče umírající Matky církve katolické". Někomu by se mohlo zdát, že tyto poznámky jsou dosti podobné Masarykovu "nezjevenému" náboženství, ale to by byl omyl. Masarykovo náboženství je ryze účelové. Masaryk potřebuje náboženství, aby mohl být mravný. Již Wilhelm Röpke, tento skutečný Antimarx 20. století, jehož si ovšem 20. století příliš nepovšimlo /katolíci ve světě stále ještě pořádají vědecké konference o Marxovi, ačkoli by udělali mnohem lépe, kdyby pořádali konference o Röpke/, píše v jedné ze svých prvních knih "Gesellschaftskrisis der Gegenwart", že účelové náboženství je k ničemu, že "držet" Boha jenom kvůli tomu, aby lidé byli tací nebo onací, k ničemu nevede. ThDr Antonín Mandl kdysi řekl o umění, že umění je "kotrmelec přes sebe". Také náboženství je něco podobného. Jeden z mých přátel, univerzitní profesor, v životě a názory spíše ateista, nechal se před smrtí zaopatřit a zemřel zbožně katolicky. Ptal jsem se jiného svého přítele, taktéž právníka, který ho byl před smrtí navštívit, zda to bylo upřímné nebo zda se chtěl jen univ. profesor dr. Václav Chytil odlišit od svého vnuceného prostředí. Přítel odpověděl, že se Chytil ptal před smrtí, "Co se mnou bude?" To je otázka nekřesťanská, otázka, kterou si křesťan vůbec nesmí klást a ve svém domyšlení znamená konec křesťanství. Bruce Marshall napsal v "Plná slávy", že skutečnému básníku jde vždy o to, aby se psala velká poezie, nikoli o to, aby ji psal on sám. Skutečnému křesťanu nejde o to, "co s ním bude", ale o to,

aby se uskutečňovala vůle Boží, plnil Boží plán. Havlův "absolutní prostor" tady říká víc než stovky knih teologů. Úvaha je docela prostá: buď je člověk a svět dílem úmyslu, Božího plánu, nebo je dílem náhody. Jestliže je dílem náhody, pak na náhodě lze budovat něco asi jako na hromádce písku. Pak zbývá jediné autore alizace, sebeuskutečnění, a je úplně jedno, jestli je člověk Hitlerem nebo svatým Františkem z Assisi. Tedy renesanční člověk. Jestli je toto pojetí podobné Dostojevskému, je-li staré nebo nové, na tom rozhodně nezáleží. Nezáleží na tom, zda je něco staré nebo nové, ale zda to je pravdivé nebo ne.

Poslední poznámka tohoto typu se týká tzv. "vědeckého" ateismu, který je t.č. takřka povinný. Je to samozřejmě stejný nesmysl, jako by byl "vědecký" teism. Teismus je víra, že je Bůh, ateismus víra, že Bůh není. V obou případech jde o víru, nikoli o vědu. Obojí je vědecky nedokazatelné. Více rozumových a filozofických argumentů je tu pro úmysl než pro náhodu. Dokazovat, že něco není, nemá valný smysl. Tady stačí konstatovat, zvláště tehdy, je-li tvrzení vědecky nedokazatelné. Pokud jde např. o církevní dějiny apod., je ovšem nutno pracovat vědeckými metodami, znát heuristiku, pít se po pramenech, snažit se blížit skutečnému poznání, co možná se varovat omylu, nedat se strhnout ani sympatií ani antipatií, netvrdit nepravdu pod záminkou, že to je "na prospěch věci" apod. Ale o skutečném předmětu naší touhy nám to mnoho neřekne. A "vědecky" už teprve ne.

x

A hle, jsme už u závěru jako u každé pořádné písemnosti, a vzhledem k tomu, že byla "Obnova" týdeník převážně společenský, můžeme se oddat laškovným úvahám, o čem by teď asi psala, kdyby v tomto čase vycházela a mohla svobodně psát. Především by asi musila zjistit, že tato doba žije hluboko pod úrovní své doby. To je myšleno asi tak: v každé době žili jak vládcové, tak ovládaní /nezapomínejme, že co svět světem stojí, byly na světě jen tyto dvě třídy; nebo abychom použili výrazu Grahama Greena, jenom "mučitelni" a "nemučitelni"/ víceméně na stupni tehdejšího poznání. To platí o feudalismu, gotice,

baroku, ale také o francouzské revoluci, o osvícenství, o kapitalismu a demokracii 19. století. Dnes žijí lidé hluboce pod tímto stupněm, hluboce pod touto úrovní, pod úrovní poznání. Poslední, kdo ještě hlasitě a otevřeně vykřikoval své nesmysly, byl Adolf Hitler: mýtus 20. století /Rosenberg/, germánská rasa, Herrenvolk, antisemitismus atd. Dnes i nejhorší totalitář a diktátor hovoří o demokracii, svobodě, rovnosti, právech občana a lidských právech, ačkoli na tyto věci suverénně a zvysoke kašle. Ale staly se tak samozřejmými, že se nelze obejít bez nich. Anebo je alespoň trochu opíší: antisemitismu nebo rasismu se řekne sionismus a je to. Vždycky se trochu lhalo, nikdy se nelhalo tolik jako dnes.

"Blbé" XIX. století /Léon Daudet: Le stupide XIX. siècle/ nám zanechalo jako dědictví řadu omylů; jenom některé z nich: rodiče jsou přirození a opovědlní nepřátelé svých dětí; láska je to, co předchází, než se dva spolu vyspí; pak nutně následuje rozvrat; manželství je žalář, vězení, přežitek, nejlépe je řešit je rozvodem. Zajímavé: před uzákoněním rozvodového zákonodárství i ti, kdo byli pro rozvody, chápali je jako krajní řešení nesnesitelné situace; dnes je hlavní příčina rozvodů rozvodové zákonodárství; rozvod /asi třetina až polovina všech manželství/ se stal samozřejmým a běžným. Je to asi jako by to mohlo být s euthanasií: je jistě pravda, že v některých zcela ojedinělých případech je lékařská věda bezmocná a smrt že může být pro trpícího jen vysvobozením; kdyby ovšem byla euthanasie uzákoněna, během několika málo let bychom se dočkali běžného stavu, že by byl usmrčen šedesátiletý dědeček, zdravý jako řepa, jen aby příbuzní po něm mohli dědit, lékařské potvrzení by se jistě obstaralo. Ve výčtu bychom mohli pokračovat ad libitum: "volná láska", právo ženy "disponovat vlastním tělem" /tak krásně se to kdysi říkalo/, potraty atd. A to se ještě úmyslně zdržujeme věcí politických.

Proti jedné ideologii by ovšem musila "Obnova" vystupovat velmi rozhodně: proti nacionalismu. Je to jediná ideologie, která dne s funguje, a funguje čím dál víc a proto je použitelná k soustředění lidí a propagaci nenávisti. To ostatní jsou jenom třesky plesky, oblbovačky, kterým nevěří ani ti, kdo je hlásají, ani ti, kdo je slyší a tváří se, že jim věří. Žádná filo-

zofie nemůže být založena jen na jazykové totožnosti nebo příbuznosti. Nacionalismus je pravé opium lidu, pravé náhražka náboženství, když byl odstraněn Bůh. Je to nejjednodušší, nejprimitivnější náboženství, náboženství opice, která před několika minutami slezla ze stromu. Slezla-li opice ze stromu, první, co si uvědomí, je, že se narodila a že se někde narodila: tím v ní propuknou vlastenecké city. Není k tomu potřebí ničeho jiného, než právě jen zrození. Všecko ostatní dá nějakou námahu, nacionalismus ji nedá vůbec. I nejušlechtilejší muži národa, Peckař, Šalda, Březina, Dyk, Durych propadli tomuto mýtu; jejich vlasténectví je ovšem trochu /třeba neuvědoměle/ posunuto, netýká se konkrétního národa /k tomu by bylo zapotřebí milovat nepřijemného souseda jako sebe sama/, ale představa, fikce, je romantické, chimérické, fantastické; je tu stále přítomen Nerudův "jak bílý bůh národ spravedlivý"; ve skutečnosti takového národa nikdy nebylo; lidé, kteří věří ~~na~~ nacionalismus, na národ, na vlast, v lepším případě klamou sami sebe, smýšlejí a jednájí ze zoufalé potřeby něčemu věřit; těm ostatním / a těch je většina/ je to jedno. Vlastenecké city propuknou jen v kritických chvílích, většinou když je třeba někoho nenávidět /Němce 1938, Rusy 1968/. Z tohoto důvodu by také "Obnova" byla časopis reakční, nikoli konzervativní; konzervovat totiž není co. Konzervativci dnes mohou být jen socialisté; ti jsou "beati possidentes". Pravičák /protiví se mi ovšem, dělit lidi na pravičáky a levičáky jen proto, že si kdysi někteří sedli napravo, někteří nalevo/ být konzervativec nemůže, reakcionář ano.

K současným problémům by se "Obnova" stavěla navýsost skepticky. Vždycky patrně některým lidem připadala jejich doba šílenou, šílenost však patrně dnes dosáhla takového stupně, jakého dosud nedosáhla nikdy. Byly nahromaděny zbraně a ničivé prostředky v míře, v které mohou zničit tisíckrát zeměkouli a všechno živé na ní, ale přitom se všichni zapřísahají, že těchto prostředků nepoužijí. Otevřeme-li kdekoli rádio, vždy a všude slyšíme především o ekonomice, ačkoli je jasno, že ekonomika není to hlavní, hlavní že je kvalita života člověka, a že ekonomické otázky nemohou být řešeny, nebude-li napřed řešena a uznána kvalita lidského života. Ekonomika není nejvyšší hodnota, a přece se všichni stavějí a tváří, jako kdyby byla. Ne-

zaměstnanost, která je problémem více psychologickým a sociologickým než ekonomickým, "řeší" na Západě tím, že platí a vydržují své milióny nezaměstnaných, na Východě tím, že udržují při zbytečné práci armády zbytečných lidí, to jest že zbyteční lidé vykonávají buď zbytečnou práci nebo že masy nekvalifikovaných lidí vykonávají kvalifikovanou práci nebo naopak že masy kvalifikovaných lidí vykonávají práci nekvalifikovanou. V podstatě nikdo nic neřeší. Tak jako generální štáby "řeší" obvykle minulé války, tak vládnoucí a politikové vůbec "řeší" minulé situace. Přitom je válka vždycky záležitostí vládnoucích, nikoli ovládaných, a kdyby záleželo na nich, pravděpodobně by vůbec nikdy válek nebylo. Až se problémy, které nikdo nemůže zmoci, ještě více nahromadí a nakupí, pak budou pravděpodobně "řešeny" tradičním navyklým způsobem, to jest válkou, při níž a skrze níž lidstvo zničí samo sebe. Bedřich Fučík: "Není co závidět těm, kdo přijdou po nás." Stanislav Berounský: "Teto době má jednu neocenitelnou výhodu: snadno se s ní člověk bude loučit." Do té doby všeobecné katastrofy se mohou lidé utěšovat hubeňoučkými myšlenkami Jana Wericha. A autor těchto poznámek může skončit verši, které kdysi Jaroslav Duřich přednesl nějakému svému článku v Rozmachu, nevím už, zda to jsou verše jeho, Klaváčkovy, Dykovy nebo někoho jiného:

Tma přede mnou, tma za mnou.

Zdravím vás, tajemné cesty v dáli!

J a k j s e m d ě l a l c v o k a .

/Pravdivé, poučné a poutavé vyprávění o tom, ako sme robili ilegalitu./

První mé osobní seznámení se Státní bezpečností vypuklo 5. prosince 1950 v předvečer svátku sv. Mikuláše. Když jsem se dostavil poněkud později - ale zase ne příliš pozdě, asi kolem sedmé hodiny večer domů, řekla mi manželka, že mě hledali dva páni ze Svazu spisovatelů. Vskutku za několik chvil se objevili ti dva páni, kteří hlídkovali venku, a pravili, že nejsou

ze Svazu spisovatelů, ale od Stb a že by si se mnou chtěli pohovořit. Nezbylo mi, než je pozvat dál, jeden z nich vypadal spíše jako čáp nebo jako velbloud jednohrbý, ale ten nehovořil, jen ten druhý, a vedla se pak asi 2 hodiny řeč jako rozprávka. De nimilo et quibusdam aliis - o ničem a některých jiných věcech. Samotná návštěva ovšem nevěstila nic dobrého, zejména proto, že podobně byl už před časem "kontaktován" přítel Josef Kostohryz, který z toho měl dost zamotanou hlavu. Ve své mladické nerozvážnosti, naivitě a lehkomyšlnosti jsem se tomu jen smál, ale teď mě smích přešel, když došlo i na mne. Od té doby jsem byl několik týdnů "vyšetřován na svobodě", jak to cudně později vyjádřil můj referent na Stb a otázky byly samozřejmě čím dál hustší. Nejvíce mě vyděsilo, když jsem byl později dotazován na Jana Zahradníčka - Zahradníčka jsem měl velmi rád, pokládal jsem ho za jednoho z největších českých básníků - což jsem jim také řekl - netušil jsem, že se po něm "jde".

Tady je nutno poznamenat, že si naše nejmocnější organizace nevybírala lidi jen tak náhodně na Václavském náměstí, ale že "za tím" musilo něco být, třeba jen selský majetek, kterého se chtěli zmocnit při "rozkulačování" vesnice. V jiném případě, zejména u intelektuálů, to muselo být něco jiného. Z komára šel potom udělat velbloud, ale ten komár tu musil být. Můj komár se jmenoval dr. Bohdan Chudoba. Znal jsem se s ním, bydlel nějakou krátkou dobu u nás, po únoru 1948 emigroval a za několik měsíců se ohlásil prostřednictvím studenta Mirka Kostelky, který poselství a vzkazy od něho vyřizoval úředníci nakladatelství Vyšehrad, Josefě Kolínské, a samozřejmě jistě také jiným. Chudoba byl bigotní katolík, do své činnosti "namočil" půl jižní Moravy, byl přesvědčen /mylně ovšem/, že v nejbližší době vypukne válka, a počínal si jako každý amatér, diletantsky a hazardérsky. Mirka Kostelku, původem z orelské rodiny z Vyškova, poslal se vzkazem k svému příteli Brodskému, šéfu kanceláře ministra Plojgara. Neznámého k neznámému. Brodský nemohl vědět, zda nejde o provokaci. Kostelkovi řekl na rovinu, že to oznámí příslušným činitelům. Kostelka se u Brodského choval dost nejapně. Brodský ho mohl nechat sebrat hned, protože ve vrátni-

ci seděl příslušník VB, ale neudělal to a Kostelku oznámil až za několik dní, aby mu poskytl čas, byl-li "pravý", a aby se tím chránil proti případné provokaci. Kostelka zůstal ještě několik dní v Praze, pak se snad pokusil o útěk, ale v každém případě byl zatčen. Větší ryby se ovšem neměly zatím plašit, a proto byla rozšířena zpráva, že Kostelka byl zastřelen na útěku. "Teď jste oficiálně mrtev, pane Kostelko, a nikdo nesmí vědět, že jste živ a zdrav" - řekli mu, jak mi to později Kostelka vyprávěl, když jsme se spolu po letech setkali na táboře Vojna u Příbrami. V každém případě Kostelka prozradil, /nikdo se tomu nesmí divit/, že přes Kolínskou jsem byl ve styku s Chudobou i já - a komár byl ještě v roce 1948 na světě. To jsem ovšem nevěděl - domníval jsem se, jak o tom slyšel na Slovensku přítel dr. Václav Batěk - že Kostelka je mrtev a já že nemám na hřbetě nic. K "rehabilitačnímu procesu" 1967 byla sice předvolána Kolínská, ale Kostelka nebyl, zřejmě proto, aby nevypovídal.

Při vyšetřování mohli se mnou zacházet bezohledně, protože věděli, že Chudobu mám prokazatelně na krku a že z kriminálu nevyjdu, ať při vyšetřování vyjde nebo nevyjde najevo cokoli. Že zájem měli samozřejmě už dřív, svědčí i to, že mi hned v únoru 1948 na ministerstvu zdravotnictví prohledali stůl.

Po únoru 1948 jsme se "tulili k sobě", jak to nazval jeden ze "spiklenců", přítel Oldřich V. Albrecht. To "tulili" říkám samozřejmě jen obrazně, protože jsme ovšem nebyli žádní buzeranti. Tak vznikla společnost, jejímiž "členy" byli: JUDr Stanislav Berounský, profesor a básník Josef Kostohryz, JUDr Oldřich V. Albrecht, Ing Ladislav Karhan, JUDr Miloslav Skácel starší /bývalý předseda ONV v Uherském Hradišti/, PhDr Bedřich Fučík a já. Bylo nás sedm, o dva víc než u Poláčka. Na Moravě k nám patřil Václav Prokůpek, spisovatel a agrárník, někdejší ředitel družstva Kola morevských spisovatelů, který "dělal politiku" a šmejdil a kšeftoval, jak to měl ve zvyku, a básník PhDr Václav Renč. Do party dostali nějak také básníka Jana Zahradníčka. Zahradníček byl člověk s živým zájmem o běžné dění, ale jinak člověk vysloveně napolitický, utápějící se ve svém básnickém světě, živý a statečný, ale životní praxe mu šla asi kolem. Jak jsem již řekl, jeden z největších českých básníků.

F. X. Šalda o něm hovořil jako o "knížeti básníků". Potom k nám ovšem přifařili kdekoho po důkladné likvidaci katolických intelektuálů vůbec a nakladatelství Vyšehrad zvlášť. Speciálně k nám historika Zdeňka Kalistu, nakladatele Ladislava Kunčíře, spisovatele Josefa Knapa a Františka Ařelinu, z Vyšehradu redaktora PhDr. Rudolfa Voříška, šéfredaktora Václava Šnajdra, ředitele Karla Zítka a Františka Jiráska, úředníci Josefu Kolínskou a mnohé další. Znali jsme se samozřejmě všichni, mnozí z nás byli spolupracovníky Řádu, Obnovy, Akordu a jiných katolických časopisů, já jsem byl také redaktorem Vyšehradu. Ale o nějaké "protistátní" činnosti šlo sotva mluvit, jak se také ukázalo při "rehabilitačním" procesu u Krajského soudu v Brně a u Nejvyššího soudu v roce 1967, kdy spisovatelé byli vesměs osvobozeni a my ostatní jsme pro formu dostali místo velezrady a špionáže podvracení republiky při nejnižší hranici.

Za zmínku ještě stojí, že v souvislosti s námi byl zatčen i univ. prof. a redaktor Kritického měsíčníku a velký odbojář před Hospodinem, PhDr. Václav Černý, který s námi nikdy neměl nic společného a vystupoval i velmi vehementně proti nám. Nebyl samozřejmě ani katolík a proti katolíkům byl tento masarykovec vždy velmi naježen. Teď měl být souzen jako vatikánský špión, což bylo patrně i komunistům příliš hloupé a pak jim asi ani nestál za zavření. Poseděl si asi půl roku ve vyšetřovací a soudní vazbě, pak měl soud a byl osvobozen. Ne že bych mu to zavření přál, ale ve svých písemných pracích by měl být právě pro svou zkušenost alespoň trochu méně osobitější a více spravedlivý. V "Pamětech" soptí proti Řádu a Obnově jako maličký český literát, vytýká nám např., že jsme měli lepší vztah ke komunistům než k tzv. "levicovým demokratům". *Risum teneatis, amici:* Ti "levicové demokraté" šilhali po komunistech oběma očima a my jsme snad měli zase šilhat po levicových demokratech! Komunističtí intelektuálové /alespoň někteří/ byli pro nás tenkrát čestní nepřátelé, ale levicoví demokraté /Lenin je právem nazval "užiteční idioti"/ byli jen pro smích.

Tak jsme se tedy tulili a scházeli, nikoli pravidelně, a vedli řeči, samozřejmě i o politice. Na každého jistě v té

době působilo mnoho věcí: odbojářská mystika a mýtus, propaganda domácí i zahraniční - propaganda má ovšem tu nevýhodu, není-li věcná a střízlivá, ale přehání-li a přepíná, že se vrací jako bumerang. Je-li protivník a jeho úmysly líčen ~~přepřepje~~tě, pak mnozí lidé téhle přehnanosti věří a jeho domnělé a propagandou zveličené úmysly berou za bernou minci. Tak např. ani USA ani SSSR nikdy neusilovaly a neusilují o světovládu; na to prostě nestačí a jsou si toho vědomy. Usilují ovšem o bezpečnost a o maximální možné rozšíření své moci. Nebylo by pravdivé, kdybychom tvrdili, že jsme nevěřili ve válku a nepočítali s ní; bylo na dlani, že Spojené státy využijí ať hrozbou, vydíráním nebo skutečnou válkou momentální atomové převahy, kterou jistou dobu dočasně měly a která jistě nepotrvá, ale válku tenkrát věřil a počítal s ní i de Gaulle, a to byl jiný chlapík než my! Ale to byly všeho všudy jenom hovory. Já jsem své společníky nebral nikdy příliš vážně, čím dál tím méně vážně, eč jsem z nich byl daleko nejmladší; ale hovořilo a popíjelo se mi s nimi dobře a nepřipadalo mi, že by se to mohlo obrátit k zlému. Do jisté míry to také bylo mnoho povyku pro nic za nic a divadlo plné omylů: příslušní činitelé nás už měli dávno v merku a celkovou situaci posoudil věcně a lapidárně můj referent na Stb při podpisu závěrečných protokolů: "My jsme si mysleli, co velkého neděláte, a vy jste zatím dělali hovno. Ale odserete si to stejně." A také jsme si to odsrali.

Na podzim 1950 to už začínalo houstnout. Josef Kostohryz se uchýlil do Kateřinek, kde dělal blázna. Když to postihlo i mne, uchýlil jsem se přes vinohradskou neurologickou kliniku do Bohnic. Bylo to naivní, ale bylo to tak. Švagrovi Berounskému na Stb potom řekli: "Dokud bláznil jen Kostohryz - nu, jeden případ se snad může stát. Ale jak začal cvokařit taky Jehla, taďy už jsme si byli jistí." V Bohnicích mě měli úplně za svého. Tenkrát se ještě dávaly elektrické šoky, tak mně vždycky v pondělí a ve čtvrtek frkli šok a jinak se moc o mne nestarali. To jste ležel na kanapi, přišel doktor /ke mně moc hezká rusovlasá lékařka/, navlhčil vám spánky a dotkl se jich zezadu takovými ocelovými nebo jakýmsi parohy. Bylo to úplně bezbolestné, takový jakýsi vzorek na smrt na elektrickém křesle. Vy jste naprosto nic necítil, rázem jste upadl do bezvědomí, zavyl, poposkočil celým tělem do výše /ale o tom jste už nevěděl/, a

když jste se asi za dvacet minut až půl hodiny probudil, měl jste hlavu úplně vygumovanou, nevěděl jste o sobě nic, kdo jste, kde bydlíte, prostě nic, a teprve v dalším průběhu se vám vracelo vědomí - - - Prý se jaksi tímhle způsobem měly vymazat z hlavy blouznivé myšlenky, nevím, dnes už prý se to nedělá. Jak jsem řekl, bylo to úplně bezbolestné, jako smrt na elektrickém křesle, a přesto z toho měl člověk strach - asi jako ze smrti na elektrickém křesle.

Dělat cvoka vyučil mne i přítele Josefa Kostohryza jeden z našich nejlepších psychiatrů, doc. dr. Nevole, Kostohryzův bratranec nebo co, an měl Kostohryz příbuzenstva požehnaně. Nevole je už také na pravdě boží, snad spáchal sebevraždu, protože jako každý psychiatr byl také trochu cvok, buď mu země lehkou. Děláte-li cvoka, nesmíte to v první řadě přehánět, protože to doktoři, mužové učení, hnedke poznají, totiž že simulujete. Stačí taková jednoduchá myšlencečka, které se soustavně držíte, a jinak můžete být zcela normální a chytrý jako Einstein. Žádné kotrmelce a takové blbnutí, mluvení z cesty, to dělají jenom naivkové. Já jsem cvokařil tak, že mi zdřevěněly nervy. Ne že by "zdřevěněly", ale stalo se z nich skutečné dřevo, které začalo skutečně hnít v deštivém jarním počasí, a jak hnilo, tak děsně smrdělo, takže se každý ode mne s ošklivostí odvracel /podle mého mínění/. I poléval jsem se tu a tam voňavkami a zejména kouřil jako cikán, což mi nedělalo žádné potíže. Psychiatr, jak jsem již řekl, sám už je z toho všeho také trochu cvok a kromě toho nemůže předpokládat, že pacient simuluje, protože tak by nikam nedošel. Jeden můj známý mkl v koncentráku cvokařil tak, že se trochu napil v hospodě, pak přišel domů, vzal noční stolek, rozšvihal ho sekerou a šel se udat, že zabil manželku. Orgány zjistily, že manželka je živa a zdráva u babičky a milého manžela ihned odvezly do blázince, kde po manželce šťastně truchlil tak dlouho, dokud si pro něho nepřišla Stb.

A zatím můj vznešený švagr JUDr Stanislav Berounský hledal cestu, jak mě dostat ven. To je z ČSR. Přes nějakého fízla navázal kontakt s nějakou mocnou a supertajnou organizací, ještě lepší /podle jeho slov/ než CIC. Když s nimi přišel do styku,

posadili ho do auta, zavázali mu oči /tehdy je měl zavázané poprvé/, asi hodinu nebo dvě ho vozili po kraji a pak ho vysadili u nějaké lesní chaty. V té chatě to bylo velkolepé: visely tam vlajky USA, velká podobizna umělecky vyvedeného Trumana v zaskleném rámu, po stole poházené výtisky Life a Time. Předložili mu dotazník v chatrné angličtině, asi 60 - 70 otázek "pro osoby hodlající opustit ČSR". Švagr se bránil, že on opustit ČSR nehodlá, ale říci jim samozřejmě musel, že já nejsem cvok, protože blázna by do ciziny nedopravovali. Cwok jsem ovšem byl a švagr ještě větší. Ta podívaná v té chatě byla ovšem pro hejly, což bylo vidět na první pohled. Ale švagr tam byl stejným způsobem dopraven ještě jednou a tu mu již hrozili revolverem, že prý už příliš nahlédl do jejich tajemství a že ho tedy musí zastřelit. Nezastřelili ho, bohužel, a tak mi švagr vyřizoval v Bohnicích, že mám na Karlově mostě na ně čekat tehdy a tehdy v tu a tu hodinu, že pro mne přijedou autem. Přes kritickou situaci jsem se mu samozřejmě vysmál, na ten Karlův most jsem ovšem nešel a tak jsem byl zatčen 3. května 1951 v Bohnicích, symbolicky právě v den 10. výročí svého sňatku. Provedla to kriminálka, asi v Bohnicích řekli, kdo-víjaký nejsem lump, který utíká před spravedlností, a ta mě předala Stb. Když jsem se tam pokusil trochu pokračovat ve své bohulibé činnosti, řekli mi: "Jehlo, neblbni, vždyť my to už stejně víme od švagra."

-

Teď už jsou časy pokojné a klidné, ba dokonce i nudné, ale kdyby někdy vypukly časy horší, jenom proboha se neotírejte o žádnou ilegalitu. To je záležitost vysloveně pro profesionály a žádný diletant a amatér se do toho nemá plést. Diletant, laik je proti profesionálovi, vybavenému ke všemu ještě rozsáhlým a nejmodernějším aparátem, vždycky trouba. Takže dál od toho.

-

Naše skutečná zásluha není v tom, co jsme dělali nebo nedělali, ale v tom, že jsme byli zavřeni, že jsme se nechali zavřít. Byl to určitý projev solidarity. V době, kdy se napořád zavírali lidé našeho druhu, bylo by nectné, kdybychom si špa-

círovali po ulici a třásli se strachy, kde a při jaké akci nás vyhodí z našeho ouřadečku nebo místečka a pošlou k lopatě. /Ostatně manuální práce je pro chlapa nejlehčí práce ze všech prací, jak jsme to poznali na lágrech./ Kdybychom jednali jinak, kdybychom nebyli zavřeni, ztratili bychom tvář, stali se nevěrohodnými, jak se dnes moderně říká. Ostatně my jsme si dobu, v níž žijeme, nevymysleli, ona si vymyslela nás. A jestliže už můžeme obměnit proslulé verše Jana Nerudy asi na

"v posrané době jsme se narodili

"a mocným krokem do prdele jdem"

- tak hurá do toho!

-

Ostatně si nemám osobně nač stěžovat, Kdybych se narodil v jiné, příjemnější době, nepoznal bych zase Josefa Floriana, Jakuba Demla, Jaroslava Durycha, Čepa a Zahradníčka, Dominika Pecku a mnoho a mnoho jiných přátel. Nečetl bych Josefa Rotha, Grahama Greena, Evelynu Waugha a mnoho jiných a jiných znamenitých autorů. Nepoznal bych strmý a oslňující vzestup Adolfa Hitlera a jeho neméně dramatický a osudový pád, Neuvedomil bych si asi, že Rusko zůstalo a zůstane vždy trpělivým, tvrdšíjším a houževnatým Ruskem, ať se jeho carové jmenují Ivan, Alexandr a Mikuláš nebo Vladimír, Josip a Leonid. A že Američané /na rozdíl od názorů toho starého ješitného osla Masaryka z 1. světové války/ byli vždy a zůstanou patrně i nadále hlupáky. Kdybych byl emigroval: nevyučil jsem se žádnému poctivému řemeslu a tedy bych se patrně venku živil, jak by to šlo. Vzhledem ke svým vlohám a schopnostem a svému založení bych asi třicet let kvákal do mnichovského nebo nějakého jiného rádia stále stejné žvásty, někdy hlučně, někdy *con sordina*, tančil bych /to bych musel/ podle toho, jak by američtí páni pís-kali, apersement /jak se říkalo do roku 1939/ bych teď nějaký čas vyslovoval detente a vůbec bych ze sebe dělal kašpara a šaška. To mi bylo daleko lépe v Leopoldově a na lágrech. Leopoldov byl svého času nejlepší středisko inteligence v ČSR, totéž platilo i o lágrech. Byli jsme tam svobodní a mezi svými.

Jednou v sedmdesátých letech mě navštívil ve Vyšehradě přítel Oldřich Králík z olomoucké univerzity. Povíдали jsme si

o všeličem velmi dlouho. Potom odešel, ale ještě se vrátil, vsunul medvědí hlavu do dveří a povídá: "Ale přece jenom jsme měli hezké mládí!" Myslel jistě také na Řád a na Obnovu. Měli.

Dějiny a současnost.

Mnoho lidí si myslí, že historie není na nic. Doopravdy možná není k ničemu - asi tak jako současnost. Vždycky bylo několik, možná mnoho lidí, kteří viděli kupředu, kteří varovali předem. Nikdy to nebylo nic platné. Nikdo je neposlouchal; bylo to neužitečné zaměstnání. Být Cassandrou nebo Machiavelim se nevyplácí. Lidé vždycky raději poslouchají řeči útěšné, konejšivé, příjemné, kojí se rozkošnou a líbeznou nadějí, že všecko nějak dobře dopadne, ať současnost vypadá jakkoli chmurně. Lidé neradi poslouchají nepříjemné pravdy. Řídí se raději tím, co momentálně pokládají za skutečnost /jež má dobře dopadnout/, než pohledem do budoucna.

Neužitečnost historie plyne možná také z toho, že dějiny dělají jiní lidé a jiní o nich píší. Je to prostě jiný druh lidí. Dějiny dělají lidé moci, v naší době politické, a píší o nich intelektuálové, učenci, historici a případně umělci, spisovatelé historických románů. Rozdíl mezi těmito dvěma druhy lidí postihl dobře Lenin - měl v roce 1917 rozepsaný spis Stát a revoluce. Nechal toho, když revoluce skutečně vypukla, a odjel kvapně do Ruska. Na závěr nedokončeného díla poznamenal: "Lépe je revoluci dělat než o ní psát." Lenin byl ovšem typický muž moci, i když se uchýlil k peru, když nemohl dělat nic jiného. Rozdíl mezi dějinami, jak se skutečně dějí, a mezi tím, jak se o nich píše, je obyčejně v tom, že lidé, kteří o dějinách píší, nevidí dějiny především mocensky, ale zejména ideologicky, a tím už nedostatečně. Málokdo je tak bystrozraký a jasnozřivý jako Theodor Haecker, který ve spise "Křesťan a dějiny" /Christ und Geschichte/ prohlašuje jasně a jedno-

značně: Dějiny jsou dějinami moci. Samozřejmě daleko více než historikové, zkreslují dějiny autoři historických románů. Příkladem tu může být zejména Durychovo Bloudění; je to jistě velkolepý román, největší v české historické próze; ale Durychův obraz Valdštejna nemá nic společného s historickou postavou; je to vybájená fikce; ještě lépe to je vidět na Durychově teoretickém článku v "Rozmachu" Valdštejnské zrcadlo /Rozmach V./

To se velmi zřetelně odráží např. v otázce války a účasti vojáků v ní. Válka se nám obyčejně líčí buď jako apoteóza nebo jako děs. Ex post a z oslavných nebo própagačních /té nebo oné strany/ a účelových důvodů se tvrdí, že masy vojáků za něco bojují: za Boha, za vlast, za svobodu, za demokracii, za přeměnu diktatury v demokracii atd. To všechno neodpovídá skutečnosti. Voják zabíjí především proto, aby sám nebyl zabit, a protože sám je donucován a drčen vojenskou mašinerií, která sama je ovládána stupeň po stupni a stupeň po stupni drčena. Žádné přesvědčení, úvaha, "idealismus" tu nehrají roli. Německo bojovalo za nesprávnou věc, většina vojáků na konci druhé světové války si to patrně uvědomovala a také s největší pravděpodobností si uvědomovala, že bude poražena, a přece tato armáda byla skvělá, jedna z nejlepších v dějinách a bojovala do posledního dechu a posledního muže jako dokonalý ~~st~~ stroj, a strojem také opravdu byla, dokonalým strojem, v němž nebylo nic lidského, strojem, řízeným stupňovitou mašinerií, která fungovala až do konce a z níž se jednotlivec ani skupina jednotlivců, ba ani velké množství jednotlivců pohromadě nemohlo vyvlíknout, vymknout: neměli k tomu ani sílu ani možnosti.

Intelektuálové, to je většinou nevojáci, také občas tvrdí, že "armáda nepůjde proti vlastnímu lidu". Ale ano, půjde a vždycky šla, nemá jinou možnost. Mnozí byli překvape ni armádou a policií v Polsku v prosinci 1981. Ale žádná policie a armáda před rozkladem státní moci se nevzbouří. Jestliže to s armádou v Maďarsku 1956 vypadalo jinak, bylo to proto, že rozpad armády nastal až po rozkladu státní moci a velitelského sboru. Pokud tato státní moc a velitelský sbor funguje, nemá žádná

skupina jednotlivců v armádě možnost jednat jinak než poslušet. Také vojenské převraty všude na světě /zejména v Africe a Latinské Americe/ jsou toho dokladem.

Intelektuálové, uvažující o dějinách /např. Hannah Arendtová/ se také zhusta dopouštějí chyby, že o všelijakých prohlášeních a řečech politiků uvažují, jako kdyby to byly jejich skutečné názory. To je vlastnost intelektuálů, nikoli mužů moci. Všechna jejich prohlášení jsou Mittel zum Zweck, mají - podobně jako státní smlouvy - jenom navodit nebo upevnit určitou situaci v dané chvíli, ale už zítra se mohou změnit nebo zvrátit v pravý opak. François Poncet, někdejší francouzský velvyslanec v Berlíně, upozorňuje, že v prvních letech Hitlerovy vlády neznělo z Hitlerových úst častěji a uživěji slovo než mír. Proto také nemá smysl sledovat prohlášení státníků den ode dne a brát je za bernou minci. Někdy jen předtírají, někdy hrají poker, někdy sledují cíl, kterého chtějí dosáhnout a jenž se samozřejmě může lišit od jejich momentálních prohlášení. Kdo tyto jejich řeči bere doslova, je dítě.

A přece je historie velmi významná a důležitá pro život národa tím, že se zafixuje do jeho vědomí a podvědomí buď jako skutečná nebo fiktivní a spoluutváří další vývoj. Tak se nám husitství /a falešné povědomí o něm z 19. st./ vymstilo vlastně dvakrát: v 15. st. zlomilo a navždycky pohřbilo velmocenské postavení českého státu a velmocenský sen o něm, nemluvě o nenahraditelných kulturních ztrátách, které nelze s ničím srovnat, leč snad s řáděním Španělů v Americe po jejím objevení a s nenahraditelnou zkázou indiánských kultur; po druhé od tzv. národního obrození, kdy zcela falešný obraz českých dějin s husitstvím v čele ovládl národ a stal se spoluvůrcem jeho příštího osudu. To samozřejmě platí také o Bílé Hoře a baroku vůbec, když nám počínaje 19. st. bylo líčeno jako "třistaletá poroba" a "doba temná". Jen tak potom v říjnu 1918 mohla vzniknout legenda o nějakém "osvobození", které samozřejmě žádným osvobozením nebylo. Od té doby jsme byli osvobození ještě několikrát a po každém tom osvobození jsme byli méně svobodní než předtím.

Tady je nutno opět promluvit o TGM, ovšem o profesoru Masarykovi, protože chtěli mít nějakého Františka Josefa I. Profesor Masaryk je nesporně mnohem zajímavější než prezident Masaryk. Masaryk se zprvu jako prezident pokusil slovem i písmem zasahovat do osudů národa, ale bylo mu to zakázáno a jako prezident odsouzen k všeobecným frázím, které dodnes znějí v sluchu některých. Všeobecně lze říci, že /a to je naprosto prvotní/, že profesor Masaryk byl vždy sám a sám, osamocený, cizinec ve svém národě. Byl to člověk skrz naskrz náboženský, náboženství, ať se na Masarykovo náboženství díváme jakkoli, jako na nehluboké, nefilosofické a čistě užitkové, bylo prvotní základnou jeho názorů. Byl to např. daleko náboženštější člověk než Josef Pekař - v tom má Konstantin Miklík CSSR, který o Masarykovi a Pekařovi a jejich výkladu smyslu českých dějin napsal zajímavou knihu /Praha 1931/, naprostou pravdu. Zásadní a základní Masarykův zápas v jeho nejlepších letech byl zápas proti liberalismu - a v souhlase s Louis Billotem zajisté i Masaryk pokládal liberalismus za nejhorší ze všech herezí. Tady bychom ovšem museli poznamenat, že je dvojí liberalismus: liberalismus historický, proti němuž bojoval Masaryk, to je liberalismus úzce spjatý s parlamentní demokracií a kapitalismem, liberalismus bojující proti "někdejšímu režimu" a Církvi, liberalismus v náboženských otázkách naprosto laxní a lhostejný - a liberalismus jako věčná touha lidstva po svobodě, kterého bychom se jen tak zhola nechtěli zříci. Opakujeme znovu: v tomto postoji byl tu Masaryk sám a sám, osamocený, cizinec v národě liberálním, nenáboženském, nábožensky lhostejném a vlažném. Sledujme jen jeho cestu: Gebauer a Goll se ho zřekli, "aby mohli zůstat realisty"; boj proti Rukopisům chtěli mít tito obe záležitostí vědy, nikoli tisku a ulice; ostatně to později /1922/ vyjádřil Pekař o Masarykově české filosofii: Masaryk nám vědecky nikdy neimponoval. Kaizl - nejlepší český politik v období Rakouska - a Kramář se s ním rozešli politicky; zůstali mu pofidérní Herben a J.S. Machar - "truchlivé to byla maskara", napsal o ~~Masarykovi~~ Viktor Dyk. Masaryk založil nebo se zúčastnil v Atheneu, Naší době, Čase - tam všude byl přijímán a chápán jako Velký Prorok, známo je z té doby jeho přízvisko Pastýř, zřejmé narážka na starozá-

konní biblické děje, jak to ostatně vyjádřil zmíněný Viktor Dyk verši o Masarykovi "buď národ jeďno stádo a já pastýř toho stáda", stejně jako téhdy charakterizoval Dyk Masaryka jako "vyběrače kůsů" pro jeho necitlivost v otázkách uměleckých. Masaryk založil realistickou "sektu", kterou chtěl naroubovat na nějakou velkou stranu, aby ji přinutil k vážnějšímu myšlení, bylo mu zřejmě lhostejno, zda na Staročechy nebo Mladočechy, ačkoli by patrně byl raději, kdyby mu vyšli vstříc Staročeši, protože jeho úsudek o Mladočeších se asi příliš nelišil od úsudku Františka Josefa, který Mladočechy nazval "prapodiwná společnost". Z toho všeho nic nebylo, Masaryk zůstal sám a sám, osamocený, cizinec v laickém, nábožensky lhostejném národě.

Můžeme se ptát, jak se tenhle Moravský Slovák dostal k českoslovenství? Je to záhada. Ne moravském Slovácku se tvrdošíjně tradovalo, že Masarykův otec byl Žid. Totéž tvrdí ve své studii ~~P~~ potomek Palackého, bývalý ředitel vídeňského týdeníku Die Furche a nynější rakouský kulturní atašé v Praze, Willi Lorenz, v knize "Monolog über Böhmen". Je to ovšem jen dohad a domněnka. Pater semper incertus. Jisté je jenom, že Masarykova matka byla krásná a inteligentní, což o jejím o deset let mladším muži nelze říci. Sloužila u židovského statkáře jako služka - hospodyně, její muž jako kočí. Ani v Čapkových Hovorech ani kde jinde se Masaryk o rodičích příliš nezmiňuje, zmiňují se o nich vůbec. Masarykovo rané přátelství s moravskými a vídeňskými vysokými byrokraty lze dost těžko vysvětlit jen osobními kvalitami mladého studenta. Bůh suď.

Krátce před smrtí prý navštívil Masaryka - ale to vím jen z doslechu - katolický kněz, možná že Marian Schaller O.S.B., který zaopatřoval Šaldu, možná Jan Ev. Urban O.F.M. a proč ne třeba Konstantin Miklík CSSR, který napsal knihu, v níž hájil Masarykův výklad českých dějin proti Pekařovi, a hovořil prý s ním nějakou dobu, přičemž prý Masaryk projevovatel názory striktně katolické. Onen se prý nakonec Masaryka zeptal: "Ale, pane prezidente, proč tohle neřeknete veřejně?" Na to prý Masaryk odpověděl: "Já bych to pověděl, ale co by na to řekl národ?" Jisté je, že Masaryk neudělal nic, aby bylo zlomeno falešné

dějinné povědomí, a národ i s husitstvím, českými bratry a třístaletou porobou zůstal takový, jaký byl.

Dějiny jsou součástí současnosti tak jako je současnost součástí příštích dějin.

D e m o k r a c i e , k a t o l i c t v í
a č e s k ý n á r o d .

"Československo /před rokem 1938/ bylo ve střední Evropě jediným ostrovem demokracie v moři fašismů a polofašismů." Jako všechno, co se u nás říká, je, myslím, tato věta jenom polopravda. Není to lež, ale není to ani celá pravda. Naposled jsem tu vetu slyšel 30. července 1983 z vídeňského rozhlasu z úst E. Goldstückerů v jeho "Selbstportretu". S Edou Goldstückerem jsem seděl v padesátých letech v Leopoldově. Jednou tam přivešli asi šest příslušníků /vyšších/ bratislavské Státní bezpečnosti - na 3. dílnu -, odsouzených jako odoň procesu s dr. G. Husákem co slovenští buržoazní nacionalisté. Za dalších deset minut vtrhl na dílnu houf odsouzených luďáků, které tyto příslušníci Stb předtím obvyklým způsobem "vyšetrhovali", ozbrojených gumovými hadicemi a podobným náčiním, a za dalších pět minut odnášeli příslušníky Stb na marodku. Ti důstojníci Stb byli tam ovšem posláni zřejmě proto, aby tu "nakládačku" dostali, každý to mohl předpokládat. Potom se to vyšetrhovalo, jen zcela formálně, a aby se nic nevyšetržilo - dlouhá chodba, na konci skleněná kukaň, v ní seděl náčelník a "vypovídal" jeden mukl, druhý stál připraven za dveřmi a slyšel každé slovo, které si ti dva povídají, takže mukl v kukeni nemohl "bonzovat", ani kdyby chtěl, protože ten venku by to ihned řekl na dílně a na cele. S Edou Goldstückerem jsme črali peří a okrajovali shnilou cibuli nebo řepu hned vedle sebe, takže "vypovídal" Ede a venku jsem stál já. "Tak, Goldstjúker, jak to bylo?" ptal se náčelník, Goldstjúker měl ovšem tu výhodu, že hovoril po slovensky, což byla opravdu výhoda, protože bachaři nás nená-

viděli především proto, že jsme Češi, dále proto, že jsme inteligenti. A že jsme byli také proti komunismu, proti tomu tak dalece nic neměli, protože z dopuštění osudu to byli předtím většinou Hlinkovi gardisté. Kdo tedy hovořil po slovensky, měl už tím výhodu, já ovšem mohu čistou slovenčinu Goldstückerovu tlumočit jen československy. Eďa zvedl zbožně oči k nebi a prehovoril takto: "Pán náčelník, já, ako viete, som byl úradníkom velvyslanectva v Londýně, atak, abysom tu angličtinu nezabúdaj, si v duchu hovorím po anglicku, keď deriem to perie, a tak samozrejme nedávam pozor, čo sa vokoľ me deje. A tak najednou vokoľ ma trma - vrma, ale kto ty lidi mlátil, to naozaj neviem." Náčelník: "Goldstjúker, vy hovorte, že ste tuná omylom, že ste komunista, a vy budete kryť tých fašistov, čo bili chlapov, ktorí predsa len boli kedysi našimi ľuďmi?" Nato Eďa zvedl podráhé zbožně oči k nebi a prehovoril: "Pán náčelník, dost je na tom, že ti chlapi majú rozbitú hubu, nepotrebujem ju mať rozbitú aj i já." Nato zareval náčelník: "Chodzte, Goldstjúker, chodzte!" a Goldstjúker chocal.

Bylo Československo opravdu před rokem 1938 ostrovem demokracie v moři fašismů a polofašismů? Jistěže bylo, ale kacírsky se domnívám, že nikoli proto, že by se Čechům nějak zvlášť zalíbilo v líbezné demokracii, ale zejména proto, že jim to bylo tak dalece jedno. Češi byli navýsost spokojeni ve starém Rakousku, ba mimořádně spokojeni, protože mohli po libosti nadávat, aniž měli jakoukoli odpovědnost, a to nadávat dokonce veřejně, neboť se to smělo, byli spokojeni za republiky, pracovali, až jim za ušima praštělo, za protektorátu /také ovšem šmelili, statečný odboj provozovala jen malá menšina vojáků/ a jsou, ať si říká, kdo chce, co chce, víceméně spokojeni i za dnešního režimu, a pokud nadávají, tedy jen potichu, protože nahlas se nesmí. Ostatně tak dalece ani nemají proč nadávat, protože si žijí podle svých představ celkem slušně a o žádnou "abstraktní" svobodu jim přece nejde.

Po tomto poutavém a milém úvodě chceme si položit hlavní otázku, která má být podstatným předmětem těchto úvah: Jak to, že počínaje národním tzv. obrozením se český národ, v době

doznění baroka výrazně a hluboce katolický, zřekl kus po kousku katolictví, až z něho dnes zbyly jenom ubohé zbytky? Váháme s volbou slovesa: nemůžeme říci zřekl, není to pravda. Národ se vlastně nezřekl, nevzdal, neodstoupil, neproměnil se duševně a až na několik posledních desetiletí nebyl také od katolictví odehnán, odstrkán fyzickým nátlakem, bezohlednou vnější mocí. Odstoupil od něho, odešel, prostě se ho vzdal takřka podvědomě, bez útlaku a bez násilí. Proč? Na tuto otázku neumí dát pisatel těchto úvah uspokojivou odpověď. Ale jistě stojí za to, aby byla alespoň položena. Snad na ni někdo jiný odpoví... Ještě za našeho mládí a dětství byly kostely, dnes poloprázdné, plny, "májové" pobožnosti a poutě, Vzkříšení a Boží Tělo byly opravdovými lidovými slavnostmi. Sice už to nebyl ten pravý, opravdový entuziasmus, o němž - o Svatojánské pouti na Karlově mostě - s takovou láskou a takovým pochopením mluví Josef Pekař ve "Třech kapitolách o svatém Janu Nepomuckém", ale bylo to ještě upřímné, vroucí a oddané. Proč se toho, z jakých důvodů, vzdal národ tak bezbolestně, tak rychle a snadno?

Vestelo se to samozřejmě najednou, okamžitě, ale krůček za krůčkem, kousek po kousku. Ještě v době doznívání baroka, za Marie Terezie /1740 - 1780/ byl národ katolický. První ránu mu zasadil josefinismus, a to nejen drastická opatření Josefa II., ale také osvícenské ideje a představy. Ale ještě po vydání tolerančního patentu se k protestantismu přihlásil vskutku minimální počet obyvatelstva, tuším asi 2%. Čáá se, že osvícenské ideje a představy postihly národ daleko hůř a mocněji než vnější opatření. Pak přišel rok 1848 a katolictví bylo, opět postupně, nahrazováno nacionalismem v různých podobách. Vlastenectví se stávalo módou. I katoličtí kněží byli spíše vlastenci než kněžími. Palacký, i když velmi umírněný a spjat s katolickou šlechtou a ve svých Dějinách také velmi rozporný, přece jen zvýraznil jako domnělý vrchol českých dějin husitství a nešťastně položil základ k pozdějšímu vývoji neblahou koncepcí "dvojího národa". Přitom, jak obšírně zdůvodnil Pekař v kritice Masarykovy české filosofie, se o těchto věcech takřka nic nevědělo - Havlíček např. si opatroval své skrovné

znalosti o Husovi z jakési /Sitovy/ německé knížky vydané v Německu. Tento trend pokračoval, i když později vlastenecké nadšení bylo nanrazováno zájmy a koncepcemi hmotnými a hospodářskými, stavovskými /zemědělci/ a třídními /dělnictvo/. V posledních desetiletích před první světovou válkou se stal boj proti katolictví takřka osou, náplní českého národního života, a to jak pokud jde o inteligenci, buržoazii, mladočechy, tak o sociální demokracii a realisty, zejména o realistické souhvězdí Masaryk-Herben-Machar. V prvních letech po rozbití Rakouska se tento boj stal takřka oficiální ideologií efemérního státu, Mariánský sloup na Staroměstském náměstí /symbol/, "Řím musí být souzen a odsouzen" /z právního hlediska a jako důkaz frázovitosti českého pokrokářství: odsouzení předcházelo soudu nebo s ním bylo souznačné, což je v příkrém rozporu s jakýmkoli právními zásadami/, "Po Vídni Řím" atd. Znovu musíme zdůraznit, že toto vše se dalo bez znatelnějšího mocenského, vnějšího, fyzického nátlaku, byl to, abychom to řekli soudobou frází, "kulturní boj", přičemž ovšem o nějaké kultuře sotva šlo mluvit. Když po roce 1948 přišel poslední mocenský nápor proti katolické církvi, nebylo to něco na způsob Dolfussova, Frankova /ve Španělsku/ nebo Pinochetova vojenského puče, ale velmi logické a víceméně samozřejmé dokončení a vyvrcholení předešlého vývoje. Komunisté byli podle Nejedlého skutečnými a opravdovými dědici nejlepších /jak říká Nejedlý/, řekněme dosavadních národních tradic, oficiální Jiráskův kult je tu jen dokladem. Po roce 1945 si stěžoval jeden z předních představitelů agrární strany, že český venkov zcela propadl materialismu, hmotářství; jenže to bylo jen vyvrcholení politiky, o níž vtipně napsal satirik:

"Světový náš názor tají
jednoduchá pravda ta:
Ať si lidé pochcípají,
jen když zbudou prasata."

Český "světový názor", duchovní klima českého národa, jeho vnitřní postoj nevytvářeli - a to je příznačné - lidé nábožensky cítící, ale ateisté nebo lidé k náboženství lhostejní, vlažní, lachní. Zajímavý je tu případ dvou koryfeů českého pokroku, Huse a Masaryka. Oba to byli lidé eminentně nábožen-

ští. O Husovi není třeba ani mluvit - katolický kněz, náboženství bylo naprostým obsahem jeho života. /Mimoходом: když se po první světové válce u nás konalo první sčítání lidu, napsal do Národní politiky Josef Pekař prohlášení a výzvu, která končila slovy: A napíšete-li do rubriky náboženství slovo římský katolík, buďte si vědomi, že by totéž napsal Mistr Jan Hus/. Ale Husa zvědli na štít nikoli lidé nábožensští, nikoli ti, kdo byli ovlivněni nebo chtěli se dát ovlivnit jeho náboženskými myšlenkami, nýbrž ateisté, které učení Husovo vůbec nezajímalo. Podobně je tomu i s Masarykem: ať si o Masarykově náboženství myslíme cokoli, pravdou je, že naprostou základnou jeho myšlení, z níž všechno ostatní vychází, je náboženství. I Václav Černý v jedné z posledních úvah opouští Masarykův zápas politický, jeho názory historické, ale vyznává význam jeho myšlení náboženského, Masaryka, který "neustával svolávat požehnání na naše všivé hlavy". Ale tento náboženský základ Masarykova myšlení takřka nikdo neuznával, neznal se k němu, nezajímal ho. Všecko, co lidé /i tzv. vzdělaní/ od Masaryka pochytili, bylo několik všeobecných, povrchních, bezobsažných frází.

Podíváme-li se nyní na intelektuální stav českého katolicismu, je to obraz úděsný. Je to zrcadlový obraz českého pokrokařství. Tatáž myšlenková mělkost, intelektuální chudoba. Hovořil jsem o tom kdysi dávno s pozdějším "národním umělcem", protestantem Milošem Kratochvílem. Řekl mi tenkrát: "A co byste vůbec od nich chtěl? Když měli takové protivníky jako Herbena a Machara." Až do roku 1918 si české katolictví hovělo pod vládně oficiálními křídly Rakouska, v posledních letech Rakouska a za první republiky se neblaze projevovalo především politiky. O tom už bylo napsáno dost a dost. Střediskem katolíků nebyl kostel, nýbrž hospoda, politická schůze. To se samozřejmě týkalo i kněží. Určité obrody - samozřejmě předkoncilové a poněkud formalistní - se dosáhlo až působením Josefa Floriana ze Staré Říše na Moravě /pod vlivem Léona Bloye/ a toho, co ze Staré Říše vyšlo: zejména Jaroslav Durych /s jeho Rozmachem a Akordem/, Jakuba Demla, Čepa, Zahradníčka, Renče, Křeliny a mnoha jiných, Řádu a Obnovy a pak ovšem působením mnišských řádů, zejména olomouckých dominikánů /Brait, Dacík, Habáň aj. - Na hlubinu, Výhledy, Filosofická revue/. Ale toto úsilí bylo

už násilím přerváno.

Jedna charakteristická podrobnost pro tehdejší časy: ještě za "akouska si stěžovali kněží a "pokrokoví" katolíci, že je v Čechách a na Moravě málo biskupských stolců, a volali po jejich rozmnožení. Biskupské úřady jsou prý jen takové odkládací ústavy, šatny pro šlechtice z vysokých rodů, jejichž rodiče měli příliš mnoho dětí a všechny se nemohly uživit na otcovském panství, ve státní službě nebo u vojště. Nebylo to vždycky tak doslova pravda. Ale když po roce 1918 přišli biskupové z lidu, nesnažili se vůbec, aby počet biskupství rozmnožili, ani když to ještě šlo. Naopak někteří z nich vklouzli rovnýma nohama do šlépějí svých šlechtických předchůdců a přejali jejich chování a zvyky. Mezi kardinálem Kašparem a jeho šlechtickými předchůdci byl jenom ten rozdíl, že ti šlechtičtí předchůdci byli skuteční aristokraté, kdežto kardinál Kašpar, kníže - arcibiskup pražský, primas český, byl jenom učitelský synek, kterému přese všechno čouhala sláma z bot.

Ale vraťme se k naší původní otázce, která zní, proč se asi český národ vzdal svého původního katolictví tak bezbolestně, rychle a snadno - či spíše odstoupil od něho takřka nepozorovaně. Odpovědí na tuto otázku může být několik, sama o sobě žádná neuspokojí, ale dohromady snad dají nějaký obraz. První odpověď, která je takřka nasnadě, je ta, že český národ patrně nikdy neměl - anebo od osvícenství v něm zanikl - valný smysl pro hlubší duchovní hodnoty, pro "metafyziku" vůbec. F. X. Šalda ve stati Češství a Evropa píše: "O nás se říkává, že jsme cosi jako Židé nebo Japonci Slovanstva, lidé převážně střízliví, hbití a obratní vykořisťovatelé cizích objevů, lidé dedukce a kombinace." Šalda toto tvrzení do jisté míry odmítá, ukazuje na Mistra Třeboňského, Máchu, Zeyera, Březinu, Smetanu, Janáčka - "lidé čistě obraznosti ~~svůrčí~~". Můžeme ovšem namítnout, že to jsou výjimky, vrcholy. Na průměr se spíše hodí tvrzení předchozí. Zajímavé je taktéž, že v této studii sice Šalda mluví o české gotice, baroku, o gotickém umění, výtvarnictví a próze z doby Karla IV., ale nikde se nezmiňuje ani slovem o husitství a bratrství. Tu se jistě ozve jako gramofon: a co husitství? A co čeští bratři? Pokud jde o husitství, bylo nám kdysi líčeno jako převážně nebo takřka výlučně ideový zápas - ale toto pojetí

už historická věda shodila pod stůl. Náboženská stránka věci tu jistě působila, ale v husitství dnes vidíme celý komplex příčin, vedle náboženských také silně hmotné, hospodářské, sociální a národnostní, duševně nenormálního krále, nestoudné a nestydaté finanční vykořisťování a v pravém smyslu slova vysávání českých zemí Římem /k tomu je dobré si přečíst znamenitou studii Karla Stloukela "Dvojí tvář doby Karlovy" v Českém časopise historickém L., 1949/, touhu drobné šlechty a měst zmocnit se rozsáhlého církevního jmění. Otázka náboženská ve vlastním smyslu je tu jen jednou, a to nikoli určující složkou. A čeští bratři? Zdá se, že Jednota bratrská a čeští bratři vůbec byli silně přeceněni. V první řadě to byla jen mikroskopicky malá menšina v českém národě. Poměr kališníků /tedy většiny národa/ k nim nebyl obzvlášť dobrý. Vezmeme-li do ruky knihu statí a studií Kamila Krófty "Listy z náboženských dějin českých", můžeme se tam dočíst mnoho zajímavého. Soudobí vůdci kališníků, Mystopol a Mitmánek, např. českým bratrům v podstatě říkají: copak, vám je hej, je vás pár, žijete si v odloučenosti a pokoji pod ochranou několika pánů, ale my musíme tahat tygra /to je Ferdinand I./ za ocas. Maně se tu nabízí jakési srovnání s novými časy: Beťa, jak známo, propustil ve Zlíně ze zaměstnání každého, o kom se dozvěděl, že je komunista. Ale hned vedle Zlína žil jakýsi továrníček, který všechny tyto lidi do své fabričky přijímal, ne snad proto, že by sám byl komunista, ale proto, že museli makat, až jim za ušila praštělo, protože jim nic jiného nezbyvalo. To je určitá hmotná obdoba k duchovní situaci českých bratrů. V původním slova smyslu to byli skutečně kacíři, to je čistí /nebo se alespoň o sobě domnívali/, lepší než ti ostatní. Byla v tom také určitá příměs vzdoru, tak typického pro českou povahu? Ostatně společenské spektrum českých bratrů bylo velmi široké: od velkého Komenského /ačkoli jeho politická činnost a jeho čím dál tím větší blouznivství a chlíasmus vzbuzují námitky/ přes rozsařného Karla Staršího ze Žerotína k českému místodržícímu po Bílé Hoře, Karlu Lichtensteinovi, který až do třiceti let s manželkou byl český bratr, a k Albrechtu z Valdštejna, který taktéž vyšel z bratrských škol - je to

poněkud pestrá společnost. V dnešním povědomí zůstává o přeceněných českých bratrích asi to vědomí, že byli svatější než jiní /málokterá světská společnost je svatá ve všem všudy/, že vydali bibli kralickou a že měli dobré školy. Bibli kralickou opravdu vydali, dobré školy měli, ale ty měli také jezuité a do jezuitských škol posílalo více nekatolických pánnů děti než snad katolických do škol českobratrských. Celkem byli čeští bratři asi sotva víc než československá husitská církev tehdejší doby.

Byla by tu určitá dějinná obdoba k českému poměru k demokracii v době tzv. "první" republiky: český národ měl ji nesporně rád, ale zase nic tak moc. Jako starý Kohn v 70. a 80. letech minulého století, když se mu syn trochu zjančil. I zavolal si ho moudry otec a pravil k němu: "Milý Alfréde, já proti tomu nic nemám. Buď si Čech, buď si flastenec, buď si i ten sokol, musí-li to být, ale nesmí v tom být žádná prudkost!" Neboli jak o mnoho desetiletí později instruoval jeden šéfredaktor své poddané redaktory: můžete si psát o čem chcete, ale nesmějí v tom být žádné myšlenky! Především v poměru ani ke katolictví, ani k demokracii, nebyla, zdá se, v českém národě žádná prudkost. Říkáme znovu: neměli bychom nic proti tomu, kdyby se k Husovi, ke Komenskému, případně k Masarykovi hlásili lidé skutečně věřící, lidé, kteří by měli něco společného s jejich myšlením, jejich vírou, ale bohužel praporem s jejich portréty většinou mávali lidé, kteří s jejich myšlenkami neměli společného pranic. Takže nezbyvá než říci, že se zřejmě mýlil Jaroslav Durych, když v úvaze o Češství v Evropě napsal závěrem, že "Český duch je k přijetí duchovních hodnot způsobilý takřka mimořádně". Pravý opak je, zdá se, pravdou. Komu se zdá srovnání českých bratrů s církví československou trochu příkré, nechť si uvědomí, že také československou církev vyvolali v život katoličtí kněží.

Druhý výklad je patrně v tom, že český odstup od katolictví od národního tzv. obrození nebyl autonomní, ojedinelý, samostatný, ale tak jako skoro všechno ostatní součást myšlenkového vývoje západní Evropy. Nepřicházel samozřejmě "zdola", ale "shora" - od šlechty, inteligence, bohatší buržoazie. Da-

leko dříve než u nás začal tento sestup a pád ve Francii a na "ápadě vůbec. Osvícenství, racionalismus, scientismus. "Poslední lancknecht" Bedřich ze Schwarzenberga se rozhořčuje ve svých zápiscích, že ve šlechtických salónech se chová a pěstuje větší obdiv k N apoleonovi než vlastní a tradiční hodnoty. Tento vývoj - znásobený pak českou prostředností - pak pokračuje. Ale nic specificky českého v tom není.

Třetí výklad je blahovolný. Měli bychom to nazvat přechod pouště. Jeden z největších myslitelů 20. století, Wilhelm Röpke, píše ve své poslední knize "Au dela de L'offre et de la démanche" /originál je německý, mohli bychom to asi přeložit co je nad nabídkou a poptávkou/, že k dosavadním kladným důvodům existence Boží bychom patrně mohli přidat ještě důkaz záporný, sice nepřímý, ale makavý: kam to lidstvo přivede, jestliže se pokusí žít bez Boha. To je dnešní situace. Český národ ve svém malém sklonu k metafyzice, v malém zaujetí pro duchovní hodnoty, dávající vždy přednost praxi před teorií, ve své prakticitě vůbec pozná, že tu předběhl dobu, vývoj. Prošel pouští a prochází pouští dříve než ti ostatní. Má-li lidstvo, což je velmi pochybné, před sebou ještě nějakou budoucnost, a v něm i český národ, nebude moci žít bez Boha - prostě proto, že mu nic jiného nezbyvá. Ostatně poctivý a upřímný ateista by měl být navysost smutný, ba zoufalý, když došel ke svému objevu, když byl konečně vržen do náhody a nicoty. Jestliže se tím pyšní a holedbá, podobá se nápadně člověku, který se pošetile raduje, že konečně našel provaz, na němž se může oběsit.

Č e s k ý n á r o d a č e s k ý n á r o d .

Národem není ani třeba několik miliónů lidí, kteří žijí na jednom území, kteří mluví jednou nebo podobnou řečí a tím méně už několik miliónů lidí, kteří se snaží mít se co možná dobře a zůstat co možná dlouho naživu, pro což jsou ochotni obětovat všechno, také svobodu a čest. Národ dělá národem jeho poslání. To poslání může být samozřejmé, může vyplynout ze skutečnosti

a také je ho možné nějakou dobu hledat. Ale v každém případě tu musí být. Velké národy to mají snadné, jejich poslání je povýtce v nich samých, v hodnotách, které v průběhu dějin vytvořily. Malé národy musí své poslání nějakou dobu hledat, ale nenajdou nebo nevytvoří-li je, jsou tu zbytečné.

Český národ našel své poslání velmi brzy. Jeho přirozeným úkolem bylo vytvořit střední Evropu, které by se postavil v čelo a tím zabezpečil také svou vlastní osobitost. To poznal už svatý Václav, usilovala o to česká knížata a se zvláštní houževnatostí a vytrvalostí poslední přemyslovští králové. Podarilo se to Lucemburkům, Janovi a zejména Karlu IV., ale do jisté míry i Jagelloncům. Trend ve středověkých dějinách byl také dán a uplatňován: k Polákům a Maďarům. Ještě velcí Habsburci od roku 1526 až do roku 1618 spatřovali v Čechách jádro své moci a sídlili v Praze. Teprve vrtošivé stavovské posláním z roku 1618 /nezapomínejme ovšem, že v čele tohoto povstání byli Němci a že mluvili-li se tedy o "českém" povstání, že to je jen údaj zeměpisný/ je vypudilo do jistější Vídně. Od té doby buďovali Habsburci střední Evropu s centrem ve Vídni. Češi přišli o svou šanci.

V následujících stoletích se tato šance objevila tu a tam, zejména po roce 1848, ale čeští politikové ji nedovedli využít. Jedinečná šance se ovšem naskytla po roce 1918. Někteří němečtí politikové v letech 1914-18 možná prohlašovali a pokřikovali, že to je válka Germánů proti Slovanům. Ale Rakousko tuto válku nevyhrálo, ale prohrálo. V tom je zásadní rozdíl. Byla to jedinečná šance: české země by se byly automaticky /vzhledem k oné především hospodářské, ale i početní a kulturní síle/ posunuly na první místo v nové střední Evropě, ať už s Habsburky nebo bez Habsburků/ ale byl tu mladý císař, snad slabý, ale plný dobré vůle/. Tuto šanci jsme samozřejmě propásli. Posoudil to, až bylo pozdě, Jan Masaryk: "Měli jsme fantazii asi jako nově narozené tele z nepříteliš inteligentních rodičů. Teď už nám tuto kooperaci nepovolí..."

Zajímavý případ je tu TGM. Zapomíná se, že až do roku 1914 to byl velmi přesvědčený Rakušan. To si každý může ověřit z jeho spisů i z jeho předválečných projevů. "Černoši z Afriky by

se na nás jezdili dívat, kdybychom měli svůj stát" - to je jeden ze zaznamenaných výroků Masarykových, když před první světovou válkou sledoval český politický Kocourkov. Rozdíl mezi námi a Poláky nebo Maďary je ovšem v tom, že Poláci i Maďaři se starali vždycky především o sebe, zatímco my o to, co se děje v Nigérii nebo kdekoli v Africe. Říkalo se tomu světovost a duchovní hodnoty. V Masarykově povaze byl také určitý rys aristokratismu, cizí českému národu. Byl lepší než ti ostatní. "Husitským ženám" /to byly tenkrát jakési předchůdkyně Rady a Svazu žen/ řekl, když je přijal a když mu ty emancipované báby začaly vykládat své rozumy: "Nepřijel jsem do Prahy dělat prezidenta, abych se nechal komandovat ulicí." Už jako studenta mne zarazilo to "dělat prezidenta". I když se Masaryk až do smrti nenaučil pořádně česky /jeho studentská a vysokoškolská léta byla německá/, to nebylo bezděčné, ale úmyslné. Masaryk se tím jaksi snižoval k českému národu, když přijel do Prahy "dělat prezidenta". Ovšem měl na to nárok a právo. Naštěstí /pro něho/ se Masaryk stejně jako Pekař a Šalda nedožil katastrofy svého díla. Zemřel 1937.

Ještě před Masarykem, který jeho názorů potom použil /ačkoli sám vyznává, že mu byl bližší a milejší Havlíček/, vytvořil novou teorii Palacký. Pro útěchu a povzbuzení rodící se české buržoazie, která pak ideologií Palackého mávala jako praporem. Ježto v těch dobách nebylo pomyšlení na skutečné poslání českého národa, totiž vytváření střední Evropy s českým národem v čele, byla tu vytvořena náhradní ideologie osamocného a izolovaného českého národa s husitstvím jako domnělým vrcholem českých dějin. Tato ideologie pak zobecněla k nemalé škodě národa.

Masaryk nebyl muž zásad, i když tento nimbus kolem sebe neustále vytvářel, nýbrž člověk daného okamžiku, dané chvíle, které dovedl obratně a pohotově využít. Jak jsme již řekli, až do roku 1914 byl Rakušan, ale opustil toto stanovisko, jakmile se jevila chvíle je změnit a naskytla se možnost jiného řešení, které pravděpodobně vyhraje - Masaryk je přijal a zřejmě příliš neuvažoval o tom, je-li toto řešení trvalé nebo efemérní, dočasné a velmi chvilkové. Zdá se tedy, že je daleko výhodnější a platnější držet se vytrvale zásad a nikoli sledovat vývoj,

zejména každodenní vývoj, jenž může být klamný a zdánlivý a v žádném případě neurčuje trvalou směrnicí. Politik, bylo kdysi řečeno, není povinen předvídat vývoj, ale zastávat poznanou pravdu - než "pravda" řekněme raději "poznání". Eduard Beneš se, jak známo, neustále holedbal tím, že "předvídá vývoj". Následkem toho šel ode zdi ke zdi, za války každý rok "předvídal", že válka skončí tímto rokem /na rozdíl od Churchillova "potu, krve a slz"/ a skončil uboze a trpně. Jednou z Masarykových frází bylo také "vývoj jde doleva". Od dob Masarykových vývoj šel cikcak, jednou nalevo, podruhé napravo, z levičáků se stávali pravičáci a z pravičáků levičáci a nakonec se obojí smísilo tak, že už není možno rozeznat, kdo je kdo, jako v té Orwellově Farmě zvířat, kdy už není znát, kdo je prase a kdo farmář. Ostatně chtít ještě dnes třídit lidi podle toho, že si kdysi dávno jejich dávní předci v nějaké sněmovně sedli jedni napravo, druhí nalevo, to je hloupost.

Zajímavé je sledovat kolísání mezi zásadami a sledováním vývoje: historik Jaroslav Goll byl zřejmě dal přednost udržení Rakouska; Josef Pekař by se byl spokojil zachováním Rakouska a výrazným posílením úlohy Čech v rámci českého státního práva, ale uvítal s nadšením /byť brzo nikoli bez obav/ zrod samostatného Československa; Masaryk a Beneš tento stát na několik let vytvořili; Bohumír Šmeral viděl do poslední chvíle výhody velkého soustátí a byl proto po roce 1918 puncován na Rakušana; "pomstil" se tím, že se postavil do čela komunistické strany.

Výhodou Rakouska proti všemu "dějinnému" vývoji bylo, že to byl stát dostatečně mocný, aby chránil své národy, ale přitom nikoli jednonárodnostní, ale složený z mnoha národů, čím dál tím spojovanějších jednotnou civilizací; tato civilizace a nikoli pouhá jazyková totožnost nebo příbuznost je určující státní základnou; jestliže se kdysi domnívali opak, je to omyl.

Před první světovou válkou jsme měli zhruba čtyři možnosti: Rakousko, samostatný český stát, Čechy pod německým nebo ruským vlivem. Dnes máme možnosti jen dvě: Čechy v ruské sféře - anebo čekat na něco jiného, což může - zůstane-li lidstvo naživu - trvat i několik staletí. Ale patrně nezůstane.

N o s t r a p e r s o n a l e .

Hraji šachy. Ne že bych je dovedl hrát, ale vím, jak skáče kůň. Tak jako hráč šachů, když hraje sám se sebou, když se zkouší na šachovnici, "nefaní" samozřejmě ani bílým ani černým, nesympatizuje s žádnou stranou - protože pak by nemusel "hrát", - tak i já se snažím nemít žádné sympatie k žádné straně. Když hráč šachu zpětně analyzuje partii, když uvažuje, zda by nebylo lépe, kdyby byl bílý nebo černý udělal jiný tah, opět musí uvažovat zcela racionálně, nikoli emotivně, každá sympatie je tu vyloučena. Takže když zpětně uvažujeme o minulosti - a o jiném věčně uvažovat nelze, nejenom proto, že nevíme, zda lidstvo má před sebou vůbec nějakou budoucnost, ale i proto, že tato případná budoucnost je nám neznámá a ~~skrytá~~, nemůžeme mít k nikomu vůbec žádné sympatie. Snažíme se - a musíme se snažit - vypátrat, kdo a kde jednal správně - politicky i morálně, a kde nikoli, kde udělal "chybu". Přitom nám musí být naprosto jedno, zda to byl Čech nebo Němec, Rus nebo Číňan - to vůbec nepadá v úvahu. Jestliže např. čtu často opakovanou větu, že ve druhé světové válce zahynulo 20 miliónů obyvatel Sovětského svazu, je mi těch lidí upřímně líto, i když jim to samozřejmě není nic platné. Ale musím si zároveň uvědomit, že v koncentračních táborech a ve vyhnanství utratil Stalin /podle Solženicynovy knihy Tele a dub/ 50 miliónů lidí. 20 miliónů - 50 miliónů? A zároveň si ovšem musím položit otázku: bylo by Rusko opravdu jiné, kdyby v něm vládli Solženicynové a Sacharovové? Nebyl by jenom bolševismus jako ideologie, plášténka vládnoucí třídy, nahrazen něčím jiným, např. pravoslavím nebo demokracií západního stříhu, která by mi případně vůbec neseděla? Proto jsem také nikdy nebyl postižen mnichovským traumatem. Musilo mi to přece být jasné, že ani francouzská, a tím méně anglická vláda nechtěla a také nemohla bojovat za to, aby 3 milióny Němců, kterým patřila tato země stejně jako Čechům, se nemohly včlenit do německého státu. Jestliže později přece jen - totiž Anglie, nikoli Francie - bojovaly, bylo to proto, že Hitler překročil tuto mez, že chtěl mocensky ovládnout Evropu a nejen Evropu.

Pro domo mea: S touto hrou v šachy nemá vůbec co dělat to, že jsem byl devět let zavřen. To nic - za daných okolností - neznemená. Nemám ani stín záští nebo nenávisti k těm, kdo mě /a nás/ zavřeli. Jak kdosi řekl: když jsou zločinci u moci, nezbyvá slušným lidem, než aby byli v kriminále. Takže na mé úvahy a názory nemá to, že jsem byl zavřen, vůbec žádný vliv. Osobní osudy tu rozhodně nerozhodují.

rozbití, eventuelní rozpad Rakouska pokládám za prvotní, základní a největší katastrofu 20. století, bez níž, případně kdyby se jí podařilo zabránit, by se patrně dějiny daly jiným směrem. Ta otázka se neustále vrací a klade: musilo, mělo být Rakousko opravdu rozbito? Mocensky mají na rozbití Rakouska samozřejmě vinu především dočasně vítězné velmoci. Kdyby se byly tyto velmoci rozhodně postavily proti rozbití Rakouska, pak žádní Masarykové nic nezmohli. Rozbití Rakouska měla především stůj co stůj zabránit Francie - ve svém vlastním zájmu. Místo toho, aby pomohla reformovat Rakousko /s Čechy v čele, jak to situace přímo nabízela - nezapomínejme, že Rakousko nevyhrálo, ale prohrálo válku/, dala Francie přednost tomu, že v podvědomě cítěné slabosti obklíčila Německo řadou nově vzniklých států, zejména Československem a Polskem, které měly přispěchat Francii na pomoc, kdyby toho bylo třeba, ale které Francie /a o tom žádná francouzská vláda nikdy nepochybovala/ samozřejmě nechá na holičkách, jestliže se do úzkých dostanou ony. Svěde ctvím /průkazným/ je Mnichov a neochota Francie jít do války kvůli Polsku. Jak řekl císař Karel, když se konečně musil vzdát myšlenky na rakouský trůn: ponechání jednotného Německa a rozbití mnohonárodnostního Rakouska se tehdejšími vítězi jednou strašlivě vymstí. Také vymstilo. Když se historik nebo politolog dívá zpátky do minulosti, ale i do přítomnosti, musí si neustále a neustále opakovat s Goethem: Welch' kleine Leute die Welt regieren!

Duchovně ovšem - vždyť kolik králů a dynastií už prohrálo válku a přece se státy nerozpadly! - podnítil rozbití Rakouska především duch doby. Řekněme přímo vlastenectví, nikoli teprve nacionalismus, který je z vlastenectví až odvozený /vlastenec byl například také Karel Marx, jinak rozumný člověk, jehož sou-

dobá analýza byla správná, i když léky, které navrhoval, byly horší než nemoc/. Upřímné, ryzí, ale "horními" vrstvami pečlivě vypěstované vlastenectví, které od francouzské revoluce za účinné pomoci Napoleonem ohrožených vlád čím dál tím více nahrazovalo a nakonec takřka úplně nahradilo náboženství - nějaká "jednotící" myšlenka tu přece musí být a lidi je napořád nutno něčím ohlupovat. Tak vzniklo absurdní přesvědčení, že lidé stejně nebo podobně /Češi - Slováci, Srbové - Chorvaté - Slovinci/ mluvící patří k sobě a že se státy mají formovat na tomto základě. Této idiotské myšlence dal výraz také Wilson ve svých 14 bodech - takzvané sebeurčení národů. Toto podvodné sebeurčení platilo ovšem jen pro "vítěze", nikoli pro poražené. Jak by to asi vypadalo, kdyby ta směsice americké naivity a politického podvodu měla být uplatněním na americkoj míchanici národů? Nikdy potom - jak píše Gollo Mann - nebyla touha - ze zoufalství - v malém Rakousku po politickém připojení k Německu tak velká jako v roce 1919 a ani v roce 1931 "vítězné" mocnosti nedovolily Rakousku celní unii s Německem - tak jako nedovolily demokratickému Německu nic, zatímco mlčky trpěly všechno, jakmile Hitler ukázal zuby, také anšlus Rakouska o několik málo let později. "Rakouské" národní vědomí se začalo formovat vlastně až za Dolfusse a Schuschnigga ne jako odpor proti německví /to by bylo nesmyslné/, ale proti nacismu. Také až do té doby, dokud Hitler halasně vykřikoval, že chce "jen" soustředit všechny Němce pod jednou střechou, plnil do slova a do písmene jen jeden bod Wilsonova programu, stupidní heslo o sebeurčení národů, a nebylo lze proti tomu nic namítat - také zásadně ne proti Mnichovu.

Nikoli neštěstím, ale požehnáním a předností a výhodou /tou to mohlo být/ Rakouska bylo, že to byl stát mnohonárodnostní, přičemž žádný národ nebyl tak velký, aby mohl bez nesnází utlačovat druhé. Tento stát nebyl založen na jazyku, ale na civilizaci. Civilizace jednotlivých národů se stále sbližovala a vyrovnávala, mohlo se svobodně a bez pasu cestovat z jednoho konce monarchie na druhý, lidé se míchali, to jenom ab surdní ideologie je rozdělovaly. Když před několika lety byl v Terstu podnikán výzkum veřejného mínění, která že byla nejšťastnější doba

Terstvu, odpovědělo 80% dotázaných, že v době, kdy toto město patřilo Rakousku - a odpovídali tak i lidé, kteří Rakousko nikdy nepoznali a vyrostli už v Itálii. A přitom si mohli - a byli by si mohli - všichni lidé pěstovat lásku k vlasti jako lacinou ozdůbku, jako sentimentalitu, jako něco, co zpestřuje život - tak jako jsou plni dojetí, když stoupá na žerď kus pestrobarevného hadru, a mají slzy v očích, když zaznívá písnička, které žákají národní hymna. Nedávno jsem viděl krásný kanadský film o Marku Chagallovi. Chagall tam moudře a pravdivě omezuje "vlastenecký" cit na rodný Vitebsk. Pozemsky milovat je možné jen to, co znám, důvěrně, intimně znám. Všechno ostatní je jen náhražka, iluze, ideologie.

Josef Pekař uzavírá ~~je~~ jeden svůj článek tím, že osou, "páteří", tendencí českých dějin je to, že český národ, kdykoli dospěl k vrcholu svých dějin, rozbořil a zničil to, co bylo vykonáno, a stál tu znovu s holýma rukama. Klasickým a školským případem je husitství. Snad by tu bylo možné jedno zajímavé srovnání: je pozoruhodné, jak lidé, kteří touží po spravedlivé vládě, se neustále uchylují k vzorům antické, zejména řecké demokracie, k Spartě a Athénám, k "přímé" demokracii, neslačitelné už s naším komplikovaným časem. Přitom - až na malé výjimky - upadla v zapomenutí a opovržení jediná forma přirozené vlády, kterou lidé budovali - a ovšem i dějiny - po mnoho set let, totiž monarchie. Přitom - proti vrozené české hlouposti - vůbec nezáleží na tom, zda je panovník mimořádný nebo "obyčejný" člověk, zda je pečlivý "první úředník říše" jako František Josef I., energický jako Ferdinand d'Este, který se bohužel nestal jeho nástupcem, nebo dobrák jako náš poslední císař Karel. Genialita je vlastnost diktátorů, nikoli panovníků z Boží milosti. Úkolem panovníka je, aby zajišťoval autoritu "nahore" a co nejvíce svobody "dole". Může vládnout s vládou, která je více "do prava" nebo "do leva" /příkladem je nyní španělský Juan Carlos/, ale je jeho úkolem, aby se vláda nevychýlila ani příliš doprava, ani příliš doleva. Je tu od toho, aby zajišťoval stabilitu. Jako anglická královna, která sama o sobě má málo moci. Konečně monarchie jediná je s to spolehlivě zabránit, aby se všechna politická a hospodářská moc soustředila v jedné rukou - největší zlo

totalitních režimů. Prostí lidé, ne ti, kdo "dělají politiku" z kariéristických nebo hmotných důvodů, skutečně touží především po tom, aby měli pokoj. Dokladem je dnešní doba: v pluralistických systémech, a právě v neklidnějších a nejpokojnějších, účast na volbách neustále klesá, a politické partaje mají co dělat, aby stádečko k volbám vůbec nahnaly. František Josef I. řekl kdysi americkému prezidentovi Theodoru Rooseweltovi: Jsem tu od toho, abych bránil své národy proti jejich politikům. Měl pravdu. Lidé i národy by žili pokojně vedle sebe, kdyby je politikové proti sobě neštvali.

V této souvislosti je třeba říci několik slov o šlechtě, aristokracii. Také tu vrozená česká hloupost, doplněná mnohaletým pěstěným tréninkem a závistí, natropila mnoho škod. Šlechta nebyla vytlačena z politického života z důvodů ideových, nýbrž konkurenčních. Vytlačila ji buržoazie, "pražští advokáti", kteří se - také pro svůj početný růst - chtěli zmocnit jejich pozic. Dědičná privilegia byla prostě nahrazena privilegií širších loktů. Buďme spravedliví: "pražští advokáti" byli čím dál víc bez skrupulí, některé metody šlechticům smrděly a na nové hospodářské podnikání prostě nebyli zvyklí. Byl to přirozený historický postup, ale to ještě není důvod, abychom se na ustupující vrstvu dívali křivě a jenom absolutní hlupáci mluví o "degenerovaných šlechticích". Celý život lidské společnosti je založen nikoli na rovnosti, ale právě na nerovnosti. Kdyby byli všichni lidé stejně schopní a měli stejné zájmy, stal by se život na zemi nemožným. Jedna nerovnost nahrazuje druhou - stačí se jen trochu podívat kolem sebe a do dějin - ale vždycky to je nerovnost. Jenom ideologický šat se mění. Samozřejmě nikdo neřekne: chci být ministrem. To by se mu lidé vysmáli. Ale oblékne-li tutéž věc do ideologického hávu, "bojuje-li" za něco, za Boha, vlast, třídu, vždycky najde dost hlupáků, kteří se shromáždí pod jeho praporem. Tady je také nutno ustříhnout křídla jedné kachně: "obětování". Málokdo se obětuje. Nanejvýš ten, kdo se do svého postavení dostal nešťastnou náhodou a netoužil po něm, jako třeba Emil Hácha. Politikové dělají politiku z vášně, jako fotbalista nebo sportovec vůbec dělá svůj sport, z touhy po osobním upltnění, pro

kariéru, pro peníze, pro vzrušený a vzrušivý život atd. Asi tak, jako když jiný sbírá známky, nálepky z krabiček od sirek, tácky od piva, pracuje na zahrádce nebo skládá ze slámek parník ve flašce od sodovky. Ale "obětování" v tom není ani zámak. Také Palacký, Rieger, Masaryk atd. se neobětovali. Havlíček dělal žurnalistiku, protože byl rozený žurnalista a nic jiného by ho netěšilo. V Brixenu "žurnalisticky" nic nenapsal, protože neměl čtenáře a tím ho to přestalo bavit.

Pak je tu ovšem ještě jedna otázka: udělali jsme opravdu dobrý kauf, když jsme Schwarzenberg, Lobkowicze, Clam Martinice, Thurn-Taxis a jiné nahradili Masaryky, Beneši, Kramáři, Klofáči, Stříbrnými, Hodži, Berany, Zenkly, Šrámky? Profesionálními nešlechtickými a často také nešlechtnými politiky, čím dále korupčnějšími, úplatnějšími a méně vzdělanými? Neptám se, zda ti staří aristokraté byli dobří, ptám se, zda jejich nástupci byli lepší? Jestliže nebyli lepší, nemělo smysl měnit ty staré. Zdá se mi, že lepší nebyli. Ostatně je tu ještě jedna zkušenost: v roce 1948 to prohráli zdánliví vítězové roku 1918 proti skutečným vítězům z roku 1945 také proto, že buržoazní politikové byli zvyklí na parlamentní demokracii, tak jako stará šlechta před rokem 1918 na určité způsoby, kdežto noví mocipáni z roku 1945 na tutéž parlamentní demokracii kašlali. I když dvacet let poté se čtyři komunističtí poslanci odvážili hlasovat proti moskevskému ujednání, zatímco v roce 1948 se proti vládě "obrozené" Národní fronty neodvážil hlasovat z buržoazních poslanců ani jediný...

Než uzavře me toto rozjímání, můžeme se trochu pobavit citátem z knihy Milane Kundery, proslulého pozéře, malého českého podučitele a odborníka na písemné souložení ve všech polohách. Cituji: "Praha je, jak říkal Max Brod, město zla. Když se jezuité po porážce české reformace v roce 1620 snažili převychovat národ na pravou katolickou víru, zaplavili Prahu nádhernou barokních chrámů. Ty tisíce kamenných svatých, kteří se na vás ze všech stran dívají, hrozí vám, sledují vás, hypnotizují vás, to je zběsilé vojsko okupantů, které vtrhlo před tři sta padesáti lety do Čech, aby vyrvalo z duše lidu jeho víru i jeho jazyk." /Konec citátu - podtrhuji já./

Milan Kundera má asi takové vědomosti a takové ponětí o české historii jako Vasil Bilak. Je zajímavé, jak rádi všelijací exulanti a zdejší pisatelé do šuplíků, pohrobci odumřelých a zabudnutých volnomyšlenkářů, srovnávají události po roce 1968 /ovšem - 1968! nikoli po roce 1948 nebo 1945/ s protireformační habsburskou politikou po roce 1620. To je ovšem srovnání nesouměřitelné. Za prvé na Bílé Hoře a v potomních desetiletích zvítězila u nás skutečně nekonečně vyšší kultura nad kulturou nižší, konkrétně španělská, italská a částečně rakouská a francouzská kultura nad kulturou německou. Samozřejmě nešlo o žádnou porážku české reformace /chceme-li, což je naprosto pochybné, vůbec Husovo vystoupení pokládat za nějakou reformaci/, ale o porážku reformace německé, luterské a kalvínské. Za třetí jezuité nervali z duše lidu jeho víru /ta zděděná víra byla totiž katolická/, a jeho jazyk - ten jazyk naopak zachránili. O tom všem už existuje spousta literatury a učených knih, takže se touto trepnou zaostalostí nebudeme zabývat - pro samé písemné souložení toto poučení zřejmě Kundera zanedbal. A co se týče těch svatých okupantů, to ponecháme rádi literátu Kunderovi - de gustibus non est disputandum.

Ovšem ani katolíci z toho nevyjdou jen tak. Je fakt, že od osvícenství u nás katolictví postupně mizí, anebo se zplošťuje buď jen jako tradice nebo v politickou stranu, ať už následkem přirozeného domácího nedostatku náboženského cítění nebo nápodobou evropského vývoje, zejména německého Los vom Rom. Ve filozofickém smyslu mělo vlastenectví nahradit víru v Boha - a ve ~~velké~~ velké míře ji také nahradilo. Byl to samozřejmě pokles a pád. Místo víry, která zahrnovala a obsahovala celého člověka, všechno, nastoupila tu ubohá náhražka, která zahrnovala a obsahovala iluzi, chiméru, čirou ideologii, tedy vlastně nic. Člověk si jen namýšlel, že něco miluje, ve skutečnosti nemiloval nic. Kdyby mělo být vlastenectví skutečně něco, pak by musel pan Vohnout vskutku milovat svého souseda pana Votrubu a všechny Čechy s ním, ale on by ho nejraději utopil na lžíci vody, v nejlepším případě je mu lhostejný. Naproti tomu člověk nemůže být zároveň a současně a najednou a stejnoměrně křesťan, vlastenec a živnostník, řezník nebo pekař, nebo dělník nebo rolník. Je-li křesťan, potom dál nepřijde dlouho a dlouho nic a potom te-

prve všecko ostatní, vlastenectví a pekařství atd. To všechno je hluboko pod jeho křesťanstvím.

V jedné věci měl ovšem Masaryk stoprocentně pravdu: české dějiny jsou skutečně soubojem mezi reformací a protireformací - jak on to formuluje. Tento rozpor viděl Masaryk docela dobře, i když zjednodušeně zredukoval katolictví na protireformaci a v tomto duchu pokrřivil a zploštil celé české dějiny. Masaryk zapomněl na celou dobu přemyslovskou a lucemburskou, na Karla IV. a celou gotiku. Protireformaci nelze přece ztotožnit s celým katolictvím, byla to jen jeho část v desetiletích po Bílé Hoře a ještě prováděná především z důvodů politických a teprve v druhé řadě náboženských. Čtyři sta let českých dějin v rámci habsburské monarchie je také čtyři sta let českých dějin, jsou to české dějiny se vším všudy. Ale 19. století vytvořilo zcela falešný a v jádře směšný obraz: husitství jako vrchol českých dějin, Lipany jako "hrob české demokracie", dvě stě let jakéhosi takéhosi plácání až k Bílé Hoře, Bílá Hora, hora kletá, a po ní třistaletá poroba a úpění. Tenhle obraz, na němž svorně spolupracovali Palacký, Masaryk a Jirásek, je k popukání. Také katolíci přijali koneckonců tento obraz, v nejlepším případě se ho snažili zeslabit. Šrámkovi katolíci /ztotožnění s lidovci/ nakonec našim pokrokářům a volným myslitelům vyhovovali: byli tiší a trpěliví jako ovečky, vynasnažili se být potichu, stáreli se jen o trochu toho pozemského bleha, čím dál tím víc se tulili k Hradu. Dalo se s nimi vyjít. Až pak sjel blesk. Půl miliónu lidí proti Durychovi protestovalo na různých manifestacích, když r. 1922 napsal do Lidových listů proslulý úvodník "Staroměstský ryňk". Šrámek zakázal v Lidových listech každou další zmínku o Húsovi. Ale neštěstí už bylo tady. Po Durychově Rozmachu zakrátko přišel Řád a Obnova. A idyle byl konec.

Teď mají Češi - také zásluhou TGM - čas na rozmýšlenou. Několik generací - nejméně, zůstanou-li naživu, což není jisté - mohou přemýšlet, protože jim nic jiného nezbývá a k nějakému jednání se nedostanou. Zbylí katolíci a ti, koho to baví, mohou v rámci rozprostraněného ekumenismu vařit nechutnou omáčku z cyrilometodějství, Husa, Komenského, třistaleté poroby, Palackého, Masaryka. Jenomže tenhle mišmaš k ničemu nepovede, tohle hledejme, co nás spojuje a nikoli, co nás rozděluje, vede

nanejvýš k všeobecné nuďě a zplanění. Bude-li jednou možná otevřená rozprava, nezbytně bude opět nastolena masarykovská otázka; nikoli jak ji zúženě položil Masaryk: reformace - protireformace, ale v celé šíři: katolictví anebo boj proti němu. Nepoloží-li ji nikdo jiný, pak docela určitě historikové bez ohledu na jakýkoli ekumenismus.

Naproti tomu se zdá, že dochází k určitému obratu v pohledu na historii. Až asi do roku 1938 s pozdějšími dozvuky bylo dobrým zvykem plivat na minulost. Revoluce byla ve všem všudy velebena - jakákoliv revoluce -, mluvilo se dokonce o revoluci hlav a srdcí, nadužívalo se slova pokrok, jako by už etymologicky neznamenal pokrok pokračovat v něčem, co už tady je, a jako by - jak zkušenost i dějiny učí - konečnou fází každého pokroku nebyla smrt. O francouzské revoluci, z níž bezprostředně vyrostl Napoleon jako první evropský Hitler, se nemluvalo jako o syčáctví a všiváctví, ale jako o vrcholu lidských dějin. Měšťáci se totiž bláhově domnívali, že jejich revoluce je poslední, že žádná další revoluce už nebude a že oni zůstanou pány navěky. Byli šeredně vyvedeni z tohoto omylu. Pokud jde o nás, zdá se, že přes všechnu starooficiální i novooficiální propagandu mají už lidé pokroku a husitství plné zuby, zatímco se hrnou v zástupech na všechny výstavy o Přemyslovcích, o Karlu IV., o gotice a baroku, shromáždí knihy o těchto tématech, ale i nedávná kniha o Habsburcích /seriózní/ o vysokém nákladu byla rozebrána v několika dnech. Pokud pak jde o mládež, ta už na všechny starožité a novožité ideály teprve kašle.

Od francouzské revoluce lidé neuvěřitelně zhroupli a nechají si, nutností a postupem času k tomu přivedení, všesbulíky na nos a všecko líbit. Metternich a Bismarck by dělali v hrobě kotrmelce, kdyby mohli slyšet projevy dnešních státníků, havlíček a Neruda by se zalkli pláčem, kdyby mohli číst dnešní noviny. Ti, kdo vládnou, bezhlavě vládnou, a ti, kdo poslouchají, bezhlavě poslouchají. Theologové papouškují staleté omleté fráze, které nemají co říci dnešnímu člověku. Pročítáme-li evangelia, listy a Skutky apoštolské, nemůžeme si nevšimnout, že Ježíšovo poselství bylo zaměřeno k tehdejším živým lidem, k jejich konkrétnímu a reálnému pozemskému živo-

tu. Mluví se sice tu a tam o "věčném životě", i když není zcela jasné, co by to mělo být, ale to hlavní je hic et nunc. Jak se postupně církev spojovala se světskou mocí /od níž se musí absolutně oddělit, má-li setrvet/, přesouvalo se neustále těžiště k tomuto "životu věčnému", posmrtnému. Je to velká sranda. Lidé, kteří neumějí ničím rozumným naplnit vyměřených 60 - 80 let svého života, pěstují si křesťanství jako jakousi pojistku na posmrtný život, který chápou jako prodloužení, pokračování pozemského života, ačkoli, co se týče toho případného posmrtného života, jedno je naprosto jisté, že nemůže mít nic společného s naším pojetím času, což je jen naše zkušenostní kategorie. Filozofové se utápějí v subtilitách, které jsou čím dál tím abstraktnější a pro dnešního člověka bezvýznamné. Nevím, zda známé rčení o andělech na špičce jehly je autentické nebo /spíše/ jen literární výmysl, ale dnešní filozofové připadají většinou jako scholastikové, kteří vážně uvažují o tom, kolik andělů se vejde na špičku jehly, anebo o jiných, stejně důležitých věcech.

Jenomže už je tak jako tak na všecko pozdě. Kdybych se stal - což se samozřejmě nestane - šéfem tohoto státu, nejprve bych nahradil slabomyslnou devízu na prezidentské vlajce "Pravda vítězí" pravdivou devízou "Stejně umřeš". Lidstvo v nejbližší době vyhyne, ať na atomovou pumu, přelidnění /jakousi všeobecnou elephantiasis/, nedostatek výživy, potravin a surovin anebo na senokracii neboli dědkovládu. Takže všechny úvahy jsou na hovno.

S m y s l č e s k ý c h d ě j i n .

Přijel venkovan do Prahy. Miloval ji, jako všichni venkované, prohlédl si všechny památky gotické, barokní i komunistické a k večeru zabrousil i do malých postranních uliček. Tam uviděl na domě červené světlo a pod ním nevtíravý nápis BORDEL. "I hele, hele," řekl si, "jak se ten náš socialismus vzмáhá!" Rozhlédl se plaše a ručě vstoupil tam. U vrátného si koupil vstupenku, zaplatil 200 Kčs a vydal se na svou pouť. Chodba

se rozdvojovala, byly tam dva nápisy: "Černošky" a "Bělošky". Černošky mohou mít všelijaké nemoce, řekl si venkovan a vydal se k běloškám. Chodba se opět rozdvojovala a opět dva nápisy: "Seveřanky" a "Jižanky". Jižanky bývají temperamentnější, řekl si venkovan. Další rozdvojení: "Plavovlásky" a "Černovlásky". Černovlásky bývají ohnivější, řekl si venkovan a vydal se tudy. Rozdvojení a nové nápisy: "Větší", "Menší". Nu, nejsem zrovna moc veliký, řekl si venkovan, a zamířil tedy k menším. Ale i tady ho čekalo rozdvojení: "Štíhlé", "Při těle". Když je ženská při těle, řekl si venkovan, je aspoň co do ruky. "adále už nebylo žádné rozdvojení, jen chodba a na ní nápis: "Východ". Zkoprnělý venkovan šel opět kolem téhož vrátného, ten jen pokýval hlavou a řekl smutně: "To je ale bordel, co?"

Toto je dokonalý obraz dějin českého národa, smysl českých dějin. Všelijací tuzemští i zahraniční frajeři stále uvažují o tom, kdy se vlastně zkazil český národ. Nejčastější odpověď tuzemských i zahraničních frajerů zní, že k tomuto zkurvení došlo bitvou a po bitvě na Bílé Hoře, kdy prý tomuto národu byl vyrván jeho jazyk a jeho víra, zlomena takříkajíc jeho páteř. Jako všechny náměty stojí i tento námět za trochu přemýšlení. Jeden špatný český spisovatel, nyní v exilu, napsal před málo lety román o Bílé Hoře, kde používá nápadů /nejmenovaného/ rakouského šlechtice Tschernembla hlásá, že stavové to prohráli proto, že nepozvali ke své vzpouře lid. To je ovšem nesmysl dosti značný. Z politické stránky proto, že "lidu", to jest poddaným, do stavovského panského sporu nic nebylo, že mu bylo dokonale jedno, zda je jeho králem Ferdinand Habsburský nebo Fridrich Falcký, z vojenské zejména proto, že také u vojště se od dob Žižkových mnoho změnilo. Vytýkat stavům, že si nepočínali jako husité, má asi tolik smyslu jako vytýkat jim, že si neopatrili kulomety. Narychlo sehnané, nutně špatně vystrojené selské houfy by smetla profesionální, organizovaná a dobře vystrojená žoldnéřská armáda, vybavená děly, jediným úderem, sotva by se přiblížily na dostřel. K žádnému boji by vůbec nedošlo. V 17. století se válčilo jinak než ve století patnáctém a rozhodně jinak, než si představuje český pisatel ve století dvacátém.

Ale zkurvil se český národ, "zlomila se mu páteř" opravdu v 17. století? Nezdá se. 17. století zejména následkem válek byla doba opravdu strážná a zlá, 18. století bylo už daleko lepší; doba "temna" měla také mnoho světla, jak se lze dočíst nejenom u Pekaře, ale také i u Jiráska. O jazyk vůbec nešlo. Šlechta mluvila španělsky, italsky a francouzsky, "germanizace" v nacionálním smyslu vůbec neexistovala, jezuité a jiní misionáři obnovili a oživilí český jazyk tím, že mluvili /a byli nuceni mluvit/ jazykem lidu, nikoli jazykem učenců. Kdysi jsem dělal srovnání Husovy a Chelčického Postily. Přitom jsem přišel na zajímavou věc: většina výrazů a tvarů, které Hus doporučoval, se neudržela, naopak přetrvávaly ty výrazy a tvary, které Hus zavrhoval. Doklad, že živý jazyk se netvořil a netvoří uměle, v dílnách učenců, ale po hospodách a tam, kde lidé manuálně pracují. Až do Bílé Hory byl jazyk /spisovný/ jazykem vzdělanců, teprve po Bílé Hoře se stává jazykem lidovým. Mácha a Němcová "navazují" na barok, nikoli na "zlatý věk". Pokud pak jde o pobělohorskou a povestfáleckou rekatolizaci, /věcně si: jde o návrat ke katolictví, nikoli pokatoličtění/, byla to ve velké míře, zejména pokud jde o "lid", jen výměna farářů: za luteránského katolický, "lidu" to patrně bylo dost jedno. Buď jak buď, za vlády a koncem vlády Marie Terezie byla česká společnost takřka úplně stabilizována. Páteří této společnosti bylo katolictví /ať si to čtenář přečte jenom v Peroutkově knize "jací jsme"/, ale i národnost si přišla na své. Skutečná germanizace nastala až působením josefinství, a to nikoli z důvodů ideových, ale praktických - doklad, že někdy je praxe horší věc než idea. Kdyby národ skutečně "spal", kdyby to byla polomrtvola nebo živoucí mrtvola, nemohl by se "probudit" za 2 - 3 generace, ba takřka už za jednu - už v roce 1848 tu byl politický národ a nikdo nemůže za to, že to vlivem nezralosti, nezkušenosti a zbebělosti politických vůdců a následkem trpěné a do jisté míry o schvalované klukoviny dopadlo špatně. Masaryk často upozorňuje, že tzv. národní obrození nebyl autonomní český proces, ale že bylo součástí a nápodobou evropského politického a kulturního vývoje, zvláště německého. S tím také souvisí, že lidé už nechtěli mluvit dvěma jazyky, ale jen jedním. Místo, aby la-

cino, ba takřka zadermo a takřka samozřejmě přišli ke dvěma jazykům, jednomu světovému a jednomu exotickému, upnuli se jen na jeden, ten e xotický. Z pamětí Bráfových, ale i odjinud, je známo, že prostinký úvodník H. G. Schauera v "Čase" inspiroval Masaryk. Na zakládajícím sjezdu své lidové strany razil Masaryk heslo: Němčina proti němčině. Dnes se lidé stejně horlivě učí německy, jako se dříve učili francouzsky, anglicky nebo rusky. K tomu ještě jedna kuriózní poznámka z korespondence Boženy Němcové: když uspořádali pražští Němci oslavy jakéhosi výročí Schillerova, táhli pražští Češi po Příkopech hlučně volající naproti tomu: "Ať žije Klicpera!" Schiller a Klicpera - je to přece jen rozdíl.

Takže se zdá, že český národ se nezkurvil ve století 17. a 18., ale spíše až v devatenáctém. Šlo to od tatína nevinných staročechů /ale už tam byla spíše genetické zbabělost/ přes mladočechy /František Josef nad nimi kroutil hlavou: je to prý "prazvláštní společnost"/ přes realisty /"Ti realisté všecko u nás otrávil!", povzdechl si kdosi, snad Viktor Dyk/, rukopisný boj, který chtěli mít Gebauer s Gollem záležitostí vědy, ale Masaryk z toho udělal věc ulice /paradoxní připomínka: stejná šaškárna jako rukopisný boj byla později tzv. insigniáda z roku 1934/ až k pokroku do zblbnutí /Viktor Dyk/ a ztrátě náboženského citu. Tento vývoj byl dovršen roku 1918 zradou na pravém a skutečném poslání českého národa, to jest vytvářet střední Evropu, zradou na Rakousku a Habsburcích. "Měli jsme fantazie jako čerstvě narozené tele z nepříliš inteligentních rodičů... Teď už nám žádnou kooperativu nepovolí..." povzdechl si o necelých 40 let později Jan Masaryk.

Když už jsme u tohoto slavného jména, TGM kromě své hlavní viny, účasti na rozbití Rakouska, zatížil národ ještě dvěma dědičnými hříchy. TGM, jak sám mnohokrát prohlašuje, byl především praktický politik, ale pro svou politickou praxi a ke své politické praxi vždy potřeboval, alespoň pro svou osobu, také teorii, která by této praxi dodávala jakýsi nadčasový rozměr: tuto teorii buďto přejal a rozšířil /smysl českých dějin/ nebo si ji vydumal sám /světová válka jako světová revoluce s vítězstvím demokracie nad theokracií/. Ve svých důsledcích byla tato

teorie horší než praxe. Druhý, snad bezděčný hřích Masarykův, je tento: přese vše byl Masaryk, jak se zdá, hluboký a opravdový člověk. A touto hloubkou a opravdovostí se pak mohli všichni, kdo hlásali, že Masaryka následují, přikrýt jako pláštěnkou a zakrýt tak kdejakou špinavost, lež a podvod, tak jako křesťan vždy může každou nedomyšlenost a pověru přikrýt /třeba i v dobré víře/ vhodným citátem z bible. My jsme všichni jako Masaryk, celý národ je jako Masaryk! Jak dlouho to vydrželo, víme všichni.

Václav Černý ve svých znamenitých pamětech 1945 - až asi 1960 snuje dva zarostlé omyly: pro něho je zakořeněný idol a ideál tzv. první republika 1918 - 1938. Moudrým a politickým lidem nebylo už 1918 dobře po těle /neustranná historie to jenom potvrdí/ a čím dál tím víc se ukazovalo, že jde jen o velmi dočasné provizorium, které dlouho nevydrží, což se i stalo. Druhý Černého omyl, daný ovšem i osobní účastí, je odboj za druhé světové války. Černý dělí lidi podle toho, zda si "škrtili" v odboji nebo neškrtili. Ale proč si vůbec měli škrtat? "ejsem pacifista ze zásady a byl bych v září 1938 rozhodně pro válku, kdyby s námi do ní šly Francie a Anglie. Generál Haig má tisíckrát pravdu, že jsou důležitější a vznešenější věci než život - než být jenom naživu i za cenu ztráty svobody a za cenu otroctví. "Žít zcela a ne po troše, z pocitu vůle, jenž je vžit, nečekat na smrt, ale být, žít pro život, žít z rozkoše" /Seifert/. Ale Francie a Anglie s námi nešly a nechtěly jít. "Za těchto okolností národ ne jatky nepovedu," řekl Édouard Beneš, a byla to snad jediná rozumná věta, kterou kdy vyslovil. A pak jsme měli pokorně přispěchat jako ta vymyšlená babička k Husově hranici, a přikládat ne polínko, ale tříštičku, když světový požár už tak jako tak hořel? Že prý bychom si jinak nezískali domnělou a vratkou a zdánlivou samostatnost. A co Rakousko, které bylo nuceno bojovat spolu s Hitlerem, a Maďarsko a Rumunsko, které bojovaly po jeho boku? A jak to všechno dopadlo? Tak jako tak se, myslím, náš odboj nemá tak dvakrát čím chlubit. Ostatně si Černý odporuje sám sobě: voják /i odboje/ prý musí poslouchet /a co německý voják, ten neměl poslouchat Hitlera?/, i špatnou londýnskou "vládu", o které sám Černý ví, že byla špatná? A jak

emigrace za několik dní odbourala odboj, to krásně vyličil Černý sám. Měli jsme snad vzhlízet k londýnské "vládě" samozvanců, která žádnou vládou nebyla? Měli jsme snad následovat prezidenta - podvodníka, který žádným prezidentem nebyl, protože 6. října 1938 řádně abdikoval? Kdyby býval byl v Londýně alespoň jeden jediný slušný člověk! Ale ti šaškovali a podváděli, až to šaškování a podvádění skončilo v únoru 1948. Stalin prý /podle Zorinova svědectví/ řekl o Benešovi: "Je mazaný, chytrý, ale daleko nevidí." Ale "vidět daleko mohl už každý kluk.

Ale jak ten venkovan v /domnělém/ bordelu souvisí se smyslem českých dějin, jakého s ním má společného jmenovatele? Pro dlouhé vedení takhle: Češi vždycky něco rozběhnou, a když to pak zákonitě doběhne, koukají na to s otevřenou hubou, jako tele na nová vrata. Čehož jsme byli očitými svědky.

C e t e r u m a u t e m .

Ve třetí, velmi znamenité části svých Pamětí /čímž nechci říci, že by první dvě části byly dobré, naopak to popírám/ zmiňuje se Václav Černý, že měl asi v roce 1946 nebo 1947 spolu s Františkem Kovárnou rozhovor s dr. Janem Strakošem /Černý ho tam jmenuje Svatoš, což je omyl/ a lákal ho ke vstupu do jakéhosi kulturního svazu, který měl být jakýmsi vyjádřením demokratických socialistů naproti socialistům totalitárním. Strakoš, tehdy vedoucí kulturní rubriky Lidové demokracie, žák Arne Nováka a autor významného spisu o českém obrozeneckém nacionalismu a Mikuláši Adauktu Voigtovi, vstup do tohoto svazu jménem méně významných katolických autorů odmítl s pravdivým zdůvodněním, že katoličtí intelektuálové vesměs nejsou socialisté. Černý k tomu píše: "U našeho katolického vzdělance pořád ta věčná vlastní jízda do nebes, dvacet let za vývojem, slepecká, tvrdohlavě oslabovačská. Prostě a jedním slovem pořád tentýž protimasarykismus, totéž staré školení Starou Říší a Demlovým jedem!" Potud Černý.

Necháme stranou, že Černý si soustavně a imbecilně plete lidovce a katolíka, což není a nikdy nebylo jedno a totéž. Jinak není pravda, že by katolíci byli dvacet let za vývojem, nýbrž nejméně sto padesát let, od doby, kdy se začali zahazovat s velíjakými vlastenci. Protimasarykismus? Ale vždyť s masarykovými názory katolíci nemají a nikdy neměli nic společného! Nemluvím tu o Masarykově opravdovosti, která snad byla, ale o Masarykových názorech, které nemohli katolíci nikdy přijmout. Oslabovačství? Čeho? Z Černého tedy mluví stará pokrokářská nafoukanost, která vede, a katolíci mohou při tomto pokrokářství jen podělkovat. Zajímavé je, jak je Černý všude vysazen na Jakuba Demla a "šanuje" venkoncem Durycha, ačkoliv Durych je na rozdíl od Demla konsekventní, skutečný reakcionář /to není u mne pohana/, kdežto Deml plácne, co ho zrovna v té chvíli napadne, za pět minut už na to nemyslí a rozhodně neuvažuje jako Durych. Deml - antisemita? Snad to bylo u Demla jen taková ne zrovna přiléhaví nadávka. Ale: jestliže se někdo ještě dnes ostentativně a hrdě zná k tomu, že je nebo ještě je socialista, dokonce levicový, proč by někdo jiný nemohl být skutečným antisemitou?

Přijde-li za řeči hovor na monarchii, nejčastější a nejzávažnější námitka zní: je už pasé, je jí odzvoněno, nepřichází v úvahu, není to nic do oběhu. Není to tak docela pravda. Ještě za první světové války snil Kramář o ruském velkoknížeti, zatímco Masarykovi by byl milejší anglický princ na českém trůně, nežli se usnesl stát se sám hlavou nově zřízeného státu. Svědčí to o dvou věcech: jednak že myšlenka monarchie byla tenkrát ve veřejnosti ještě živá a nezanedbatelná, jednak k jakým změnám může působením propagandy dojít během jedné, dvou generací. Ale za našich životů a před našima očima změnil se nejcivilizovanější evropský stát - Francie - z republiky v monarchii, která dokonce funguje lépe než všechny předchozí francouzské republiky. Charles de Gaulle totiž skutečně změnil Francii z republiky v monarchii, i když tomuto monarchistovi bylo jasné, že je dnes lhostejné, zda se panovník jmenuje král, císař nebo prezident. Ve skutečnosti má dnes francouzský prezident zhruba tolik moci, kolik jí měl náš František Josef I.,

i když je volen na sedm let - také ve středověku byli leckde králové voleni, i když většinou doživotně. Vladař - ve Francii - si sám jmenuje vládu, musí ovšem /s určitým omezením a určitými výjimkami/ vládnout ve shodě s parlamentem, ale to musel František Josef také. Je volen přímo lidem, nikoli parlamentníky, stojí tedy nad parlamentem a náhodnými většinami, i když tuto většinu musí respektovat - jako František Josef. Je však zárukou stability a ovšem i toho, aby se vláda v zemi příliš nevychýlila na jednu nebo druhou stranu. Ve Francii zatím byli tři tzv. "pravicoví" prezidenti a jeden "levicový", ale pozorovatel může s překvapením konstatovat, že v tom není tak velký rozdíl - také v monarchii kdysi byli panovníci různého vkusu a různých povah. Rio Preisner nemá ovšem pravdu - nebo se ne zcela přesně vyjádřil - jestliže vidí v dnešních diktátorech nástupce někdejších panovníků. Vladař z boží milosti a diktátor z vlastní vůle své anebo také z vůle lidu - to jsou skuteční antipodi. Pro vladaře z boží milosti nikdy neplatí sic volo, sic iubeo, sit pro lege voluntas. Pro vladaře z boží milosti je tím prvním, hlavním, podstatným právě zákon, stojí pod zákonem, principem, který byl už napřed dán a platí. Není tu na druhé straně velký rozdíl mezi Napoleonem a Mussolinim - oba jsou usurpátoři, pro něž platí především vlastní vůle, vlastní rozhodnutí, rozhodnutí génia, o němž se domnívají, že je v nich samých.

Tady je nutno říci ještě několik málo slov o šlechtě. Na šlechtu se musíme dívat nikoli jako na klub vyvolených, privilegiovaných, ale jako na společenskou vrstvu, která je pěstována a pěstuje se především proto, aby někteří z ní byli vybíráni pro vyšší veřejné funkce. Tímto se zaručuje kontinuita, která skoro vymizela v demokraciích. Stejnou společenskou vrstvou je dnes byrokracie /včetně profesionálních politiků/, ovšem na rozdíl od aristokracie nestabilní a na rozdíl od Rakouska-Uherska čím dál horší a úplatnější. Dnes ovšem školáčkům řekne každý učitel, že každý z nich se může stát prezidentem. Ovšem většina z nich o tuto slávu nijak nestojí, a ti nemnozí, kteří se k této funkci a úloze dopracují - stojí opravdu za

to? Ostatně dějiny ukazují, že vedle aristokratů se celý čas stávali nositeli nejvyšších úřadů a funkcí v nesčetných případech i lidé zcela neurozeného původu a z nejnižších společenských vrstev, ale většinou schopní.

Dnes ovšem srovnávají lidé demokracie s totalitními režimy a jejich volba je pochopitelně jasná a jednoznačná. Nemělo by se ovšem zapomínat, že dospěje-li se k demokracii, problémy tím nekončí, ale teprve začínají. Zatím přináší demokracie výhody spíše negativní než pozitivní povahy. Lidé nejsou obtěžováni, nejsou nuceni, aby vyznávali nějakou stupidní a nesnesitelnou ideologii. Zároveň se však demokracie stává nikoli formou vlády, nikoli metodou vládnutí, ale vyznáním víry, a je v tomto smyslu propagandou demagogů a ctižádostivců zneužívána. Říká se k tomu, že hlasovací lístek univerzitního profesora má stejnou cenu jako hlasovací lístek každého pobuď z periferní hospodářské, každého otrapy z pankajtu, a že většina lidí pochopitelně volí spíše podle vágních ideologií a hesel nežli podle konkrétních problémů, kterým často nerozumí a které ani nezajímají. Správně napsal Röpke, že demokracie je jako destilovaná voda: v čirém, čistém stavu je nepoživatelná. Potřebuje protiváhu, "contrepoinds": církev, univerzity, vzdělance vůbec, nezávislý tisk a ovšem a především Marktwirtschaft, tržní hospodářství. Bez něho demokracie není možná. Často již bylo řečeno, že z hesel francouzské revoluce dvě jsou zcela protichůdná: Svoboda - rovnost. Je možná určitá svoboda v rovnosti a rovnost ve svobodě, ale nikoli naprostá rovnost současně s naprostou svobodou. Jestliže je demokracie násobena ještě nacionalismem, stává se ze zla katastrofa. Ale: oh, dieser Trieb in Unbegrenztheit in dieser ganz und gar begrenzten Welt! Te touha po absolutním v tomto skrz naskrz relativním světě!

Či je sémantika u kořene všeho zla, zda je vyvolává, nevím, ale rozhodně mu předchází a doprovází je. V naší době dosáhla propaganda dokonalosti a rozhodně předčila propagandu goebbelsovskou. Goebbelsovská propaganda pracovala s polopřevdami, přičemž půlku pravdy nechala zakrhnout a půlku lži nafoukla do obrovských rozměrů. Dnešní propaganda se vůbec nestará o rozdíl mezi pravdou a lží, pravdu nechává úplně stranou a pracuje

jen se lží v masívních rozměrech. Příkladem tu může být slovo fašismus - hovoříme samozřejmě jen o italském fašismu, protože to ostatní jsou jen ubohé napodobeniny. Všichni pitomí demokraté a stupidní buržoazie na celém světě tohle slovo spolkla a fašismus je pro ně dnes synonymem veškeré politické nestvůrnosti a oblučnosti. A přece je fašismus nejcivilizovanější, nejhumánnější, nejlidštější ze tří forem totalitárního socialismu /ačkoli i netotalitární socialismus k tomu vede, viz všelijaké jednotné fronty, sjednocené levice apod./, kde druhé dvě větve jsou ruský bolševismus a německý národní socialismus. V tomto smyslu je socialismus daleko horší než antisemitismus, protože antisemitismus je vlastně jen odrůdou nacionalismu, je dílčí, částečný, kdežto socialismus univerzální, celkový. Samozřejmě nebyl italský fašismus /také už jen napodobá, přenesení už hotového, fungujícího, všeobecného na speciální italské poměry/ svou podstatou civilizovaný a lidský: ale působila tu italská národní povaha, monarchie a monarchistické tradice a zejména silný vliv církve. Takže nemůžeme slova fašismus užívat jako ztělesnění veškeré politické a lidské zhovadilosti, když druhé dvě odrůdy totalitárního socialismu jsou nesrovnatelně horší.

Dnes ovšem obratný propagandistický trik a masivní dlouholetá propaganda způsobily, že milióny pitomeček na světě používají třeba už i podvědomě slovo fašismus pro všechny představitelné hrůzy, ačkoli oba sourozenci fašismu představují daleko větší zlo. Italský fašismus má třeba na svědomí snad několik desítek životů, zatímco oba jeho bratři několik desítek miliónů. V italské melenzi se nikdy nepěstoval ani rasismus ani antisemitismus; nehledíme-li už na hospodářskou svobodu, pak svoboda kulturní byla téměř naprostá, a co kdo nedostal v italštině, mohl si volně v Itálii /knihy, časopisy/ koupit v jiném světovém jazyku. A přece: fašismus!

Jiným takovým příkladem, o němž není třeba slov, je lidová demokracie. Každý ví, že demokracie je lidovláda, vláda lidu, a že tedy lidová demokracie je lidová lidovláda neboli mokrá voda, dřevěné dřevo apod. A přesto tuhle nejapnou pitomost slupli demokraté a buržoazie jako malinu. Namísto slova vražda

se začalo používat výrazu fyzická likvidace. Nezní to tak krutě a nápadně, neopak šetrně a jakoby mimochodem, ačkoliv je to samozřejmě vražda a nic jiného. Není pak divu, že i pro masového vraha Stalina se našlo cudné a stydlivé slovo kult osobnosti, v němž se Stalin jaksi ztratil, úplně vytratil.

Zečalo to ovšem už heslem na prezidentské vlajce: Pravda vítězí. Frý tak byla převzata stará husitská devíza. Ale husitské heslo neznělo Pravda vítězí, nýbrž Pravda Páně, pravda Boží vítězí. Byla to určitá, konkrétní pravda, a jen takto slovo pravda dávalo nějaký smysl. Měli lidé, kteří na prezidentskou vlajku dávali toto heslo, na mysli tuto pravdu? Sotva. Alespoň to takto jistě nebylo chápáno, a husitská pravda se jistě nestala devízou národa. Pravda jenom tak, nutně subjektivní a syntetická pravda, "pravda" každého jednotlivce a každého národa je po každé jiná a neznamená vlastně nic. K této "pravdě" se mohou hlásit stejně demokraté a nacisté jako komunisté. Může znamenat také vyslovenou lež.

V roce 1945 zavedl Václav Kopecký podle cizího vzoru titul národní umělec. Každý jen trochu inteligentní člověk už tenkrát věděl, že to je oblučnost, že tím mají být umělci jen kumpování, že jediná instituce, která může z někoho udělat národního umělce, je národ, nikoli nějaká efemérní vláda. Mácha a Němcová, Mánes a Aleš, Dvořák a Smetana nebyli nikým a nikdy jmenováni národními umělci, a proto právě oni národními umělci jsou. Že si Václav Kopecký vařil svou polívčičku, na tom ovšem není nic nového a nepřekvapuje to. Překvapuje naopak, že žádný z umělců neodmítl tenhle absurdní titul, ale naopak že po něm toužili a honosili se jím.

Toto zmatení pojmů vede pak k tomu, že se temporální, pozemské instituce pokládají a vykládají jako nadzemská neosobní božstva. Pro vládnoucí je to tak pohodlnější, víc se tím přesvědčuje obecný lid. Je-li někam poslán František Kohoutek, poslala ho tam Strana. Nikoli pánové Kryštofek, Kolečko a Kalafúna, kteří v té době stáli v čele strany. "Straně věřte, soudruzi!", volal po Slánského procesu pateticky Zápotocký. Ve skutečnosti žádná taková Strana neexistuje, ta strana - to byli Gottwald, Kopecký, Slánský, než ho nespravedlivě, leč za-

slouženě oběsili, a později zase Gottwald, Kopecký, Zápotocký bez těch oběšených. Také tuto věc převzalo nejnáboženštější ze všech náboženství církve: v podvědomí má existovat nadzemská a neosobní Církev - nikoli papež, biskupové, kněží, věřící. Přijde-li nějaká pohroma, může se to vždycky svést na kolektivní, neosobní vinu, která je anonymní.

Lidé, kteří nevědí nic o minulosti nebo to vědí jen přibližně a špatně, budou si i v přítomné chvíli počínat špatně. Proto není lhostejné, zda budou lidé, jinak dobře smýšlející, blábolit i napříště o třistaleté porobě, budou-li rok 1918 pokládat za rok vzniku českého státu, nebudou-li pro ně existovat /leč snad ve špatném smyslu/ léta 1620 - 1918 nebo 1526 - 1918. Chesterton kdysi napsal, že každý skutečný převrat je vlastně návratem. Tomu lze rozumět tak, že návratem ke zkušenostem dobrým nebo špatným. Můžeme si vybrat.

P a r a l i p o m e n a .

Co dovede s lidmi udělat propaganda, vtíravá leč nenásilná, je dobře vidět na 28. říjnu 1918. Tehdy energická a cílevědomá menšina vnutila svou vůli mlčící - jak dnes říkáme - většině. Tehdy převazná většina - obrovská většina - národa nebyla pro rozbití Rakouska. Také ovšem nemůžeme říci, že byla pro udržení Rakouska a proti jeho rozbití - nebyla prostě dotázána, nebyla vzata na vědomí. Sledujeme-li paměti, vzpomínky a vůbec vážná díla seriózních účastníků, např. Vzpomínky a komentáře Viktora Dyky - nikoli ovšem noviny, které až do 28. října pilně a věrně sloužily Rakousku, zatímco od 28. října stejně pilně, věrně, ochotně a nadšeně začaly sloužit nové vládě - nabudeme dojmu, že s rozbitím Rakouska se nepočítalo, spíše s jeho federalizací a větším upletněním českého státu. První kapitoly Peroutkova Budování státu jsou velmi poučné - jak "muži 28. října" opatrně, obezřetně a váhavě vyhlášovali český stát - až

teprve když jim to z Vídně milostivě povolili. Kdyby tenkrát byl velitelem v Praze kníže Windischgraetz, patrně by k vyhlášení českého státu nikdy nedošlo.

Jistě je poučné tu a tam zalistovat zejména v knihách lidí opačných názorů. Vezměme si právě ty Dykovy Vzpomínky a komentáře /Kuncíř 1927/: "Že strana, jejímž stoupencem jsem byl, byla protirakouská, o tom, myslím, první svazek dosti dokladů podal; v menší míře podal však doklad o zcela jiné politické orientaci velké části národa, jež počítala - chtěla - s Rakouskem. Spravedlivý posuzovatel politických dějů nemůže nikoho kárati proto, že s trváním Rakouska počítal." /str. 12, II. díl./ Po vypuknutí války: "Ti, kterým bylo narušovat, zrovna ani dočkat se nemohli svých stanovšť. Jako by se stalo obecným heslem: musí-li to být, ať je to odbyto! Učinil jsem pokus vykládat některým o možnosti nenarukovat; jako by hrách na stěnu házel..." /str. 23, II. díl/. "Skutečnost, že strana sociálně demokratická a strana lidová /snad katolíci, lid. strana tenkrát ještě nebyla - pozn. pisatele/ se staví celou vahou na půdu Rakouska, rušila naše politické propočty a naděje." /str. 47/. Z rozhovoru se soc. dem. poslancem a později čsl. ministrem Srbou: soc. dem. počítají na 90% s vítězstvím ústředních mocností. Kdyby proti očekávání se stala skutekem 10% pravděpodobnost úspěchu Dohody, nastoupí druhá garnitura /str. 47, II. díl/. Ale je nutno číst Dykovu knihu celou: ožívá se z ní stálý strach, aby se čeští poslanci /a většina českého národa, zejména vzdělaných vrstev/ nepostavili celou vahou na půdu Rakouska, a později prudká polemika s Jaroslavem Golleem, Josefem Pekařem a Bohumírem Šmeralem. Ze srpna 1917: "Také sám dr. Šmeral se ujal slova. Promluvil velmi rozhodně a sebevědomě. Konstatoval, že je osobností nejvíce nenáviděnou velikou částí "vlastenecké buržoazie", že tato nenávisť neplatí jeho osobě, nýbrž jeho politice, a prohlásil, že nic ho neodvrátí od této politiky, která jest výsledkem dlouholetého, usilovného přemýšlení o problému českého národa. Jsme odkázáni na národnostně smíšené velké federativní podunajské soustátí, jsme odkázáni na Němce, s nimiž musíme dospět k nezbytné dohodě."

Ukázalo se ovšem po letech, že pravdu měli a bystře viděli kupředu Goll, Pekař, Šmeral a nikoli Masaryk, Beneš a - Dyk.

Během tzv. "první" republiky se situace rozhodně změnila, takže dnes i odpůrci Masarykovi a Benešovi berou - zejména ti, kdo vymírají v cizině, vlastní dědici první republiky - vyhlášení českého státu za bohulibý, státnický a pamětihodný čin. Neberou v úvahu, že tento stát po dvaceti letech přestal existovat a kojí se nadějí, že po přejití vichřic hněvu vláda se do rukou národa opět vrátí. O to je zbytečno se přít, to je totiž zahaleno budoucností. Pro zbylé roduvěrné, počítejte v to i zklamané a zhrzené marxisty z roku 1968 - je první republika chimérickou oázou a Masaryk /někdy i s Benešem/ modlou, tím spíše pro prostý lid, pokud se o to vůbec stará a zajímá. Kterýsi opožděný vlastenec na to dokonce vyrobil písničku:

"Náš tatíček Masaryk
chodil s námi na žejdlík,
to si žádný z příštích prezidentů
už nemohl dovolit..."

Kdyby to nebylo imbecilní, bylo by to k smíchu. Ale je v tom zárodek příští "lidové" legendy, A jaký v tom je zásadní rozdíl od "pění" Václava Černého? Masaryk, jak známo, jako prezident /na rozdíl od svých mladých let, jak se sám přiznával v Čapkových Hovorech/, byl abstinents. Od mladých let se dral spíše do "lepších" vrstev. Nehledě na to, že jako prezident na pivo chodit nemohl, byl by asi sám takhle neztrácel čas nějakým plácáním v hospodě, tím víc, že se vždycky řídil spíše devízou odi profanum vulgus et arceo. Ale z bojovníka Masaryka udělali slabomyslného tatíčka, ad usum českého lidu. "Lidový" ovšem tento první dělnický prezident /Masaryk přece pracoval jako kovářský pomocník/, nikdy nebyl.

Do jisté míry ovšem můžeme Masaryka omluvit: jistě si uvědomoval, že nový stát potřebuje jako svůj nějakou autoritu, a protože tu žádná autorita nebyla k mání, nastolil a musel nastolit autoritu vlastní. K celkovému posouzení a zhodnocení Masaryka pak nutně musíme vyjít z jediného bodu: jestliže pokládáme rozbití Rakousko-Uherska za blahodárný a záslužný čin,

pak nesporně zůstane Masaryk velkým mužem; pokládáme-li to naopak za čin neblahý a zhoubný, pak: "lépe by bylo, kdyby se byl nenarodil člověk ten".

Melze ovšem neříci, že tohle "osvobození" u nás připravovali alespoň sto let. Z porážky teroristických band vrahů, lupičů a žhářů u Lipan udělali "hrob české demokracie". Ještě když při padesátém výročí Lipan v roce 1934 napsal v Národní politice Josef Pekař, že pokládá Lipany za "šťastný den českých dějin", vzbudilo to velké rozhořčení v českých inteligentských kruzích. Podobně tomu bylo i s Bílou Horou. Porážka, nad kterou se v 19. století lkelo a naříkalo od rána do noci. Ve Vzpomínkách a komentářích píše V. Dyk: "Mezi frázemi táborových řečníků, upřímně, předpokládejme, míněných, budila kdysi jedna znamenitý posměch. Byla to fráze o dvoustoletém spánku bělohorském." Ale tato fráze působila a stala se vžitým, obecným míněním ve všech vrstvách českého národa. Tak se ustálilo mínění, že od roku 1620 a teprve už v 19. st. český národ nic jiného nedělal, než toužil po "svobodě", "samostatnosti" a rozbití střední Evropy.

Historik prý se má - říkají někteří - přidržet doby, v níž hrdinové jeho příběhů žijí a jednají, nemá předbíhat dobu, činit závěry z důsledků, jež nabyt teprve potom, a jedním slovem věštit ex eventu, podle toho, jak to dopadlo. To není tak úplně pravda. Jednak, jak správně kdysi napsal portugalský Oliveira Salazar, politik není odpovědný jen za upřímnost svých citů, ~~ale~~ také za správnost svého myšlení, jednak tato praxe /samozřejmě nikdy nedodržovaná/ by snižovala historika na jakýsi velmi výkonný počítač. Pisatel politických dějin si musí, zdá se, položit čtyři otázky: 1/ jaké cíle si pachatel uložil, 2/ jakých prostředků k uskutečnění těchto cílů použil, 3/ zda dosáhl svých cílů, 4/ jaké byly důsledky dosažení těchto cílů. Přiložíme-li toto měřítko např. na Charlese de Gaulla: 1/ stanovil si za cíl osvobození Francie a její opětné zařazení mezi velmoci, 2/ použil všech dostupných prostředků, přičemž se nezřídká dostával do konfliktu se svými spojenci. Bylo o něm

řečeno, že bojoval spíše se svými spojenci než s Hitlerem, a Churchill se vyslovil, že nejtěžší ze všech křížů, který v životě nesl, byl kříž lotrinský. 3/ Svého cíle de Gaulle dosáhl. 4/ Výsledky jeho akce byly blahodárné, protože poprvé od Napoleona dal Francii silnou a pevnou vládu, byť nikoli hned 1944-45, ale až v roce 1958. Tradiční francouzské sobectví, sacro egoismo, tedy můžeme nechat stranou, protože nepatří do této úvahy.

Použijeme totéž měřítko na Masarykovu a Benešovu akci v letech 1914 - 18! 1/ Masaryk si stanovil za cíl vytvoření samostatného českého resp. československého státu. Přitom v roce 1914 diametrálně změnil z konjunkturálních důvodů své původní stanovisko přesvědčeného Rakušana. Přitom toto stanovisko ještě nebylo zcela vyhraněné: podle jeho vlastního svědectví i podle výkladů jiných /Doležal/ ještě v roce 1916 doufal, že za ním "někdo z Vídně přijede /Beck/"; pak prý by se dějiny utvářely jinak. 2/ K uskutečnění tohoto cíle použili Masaryk a Beneš obratně všech dostupných prostředků, částečně s úspěchem. 3/ Dosáhnout cíle se jim podařilo, s tím omezením ovšem, že nový stát se od samého zrodu stal vazalem Francie. Buď tedy smrtelně ohrožen, jestliže Francie v některém okamžiku na něm ztratí životní zájem /Mnichov/. Masaryk a Beneš /a také jejich partneři zprava, např. V. Dyk/ neuvážili a nedbali, co nastane, jestliže se ve střední Evropě výrazně zesílí německý nebo ruský vliv. 4/ Tento stát se následkem toho udržel dvacet let. Po roce 1945 obnoven nebyl, cheme-li být velmi mírní, tedy zajiště nebyl obnoven podle úmyslů a záměrů Masarykových. V roce 1948 byl fakticky včleněn do Sovětského svazu. Stali jsme se předpolím, gubernií.

K tomu politicky historik nemůže nepoznamenat: Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem. Ať děláš cokoli, dělej to s rozmyslem a dbej, jak to skončí. Ať to zní sebezparadoxněji a ať to odmítají, jak chtějí, skutečně vděční Masarykovi mohou být jenom komunisté: jeho stát byl jenom stupněm ke státu sovětskému.

Vzhledem k tomu, že jsme v posledním odstavci použili latinské věty, je závěrem nutno říci několik slov o vzdělání. Stalo se všeobecnou frází, že mnozí lidé žehrají na školskou nauku a přicházejí s přejatým míněním, že prý se učí spoustě věcí, které v životě "nepotřebují". Přitom pravidelně myslí zejména na pravopis a na takové vědy, jako jsou čeština, dějepis atd. Paradoxní ovšem je, že právě tohle by lidé potřebovali a že "nepotřebují" právě to, o čem si myslí, že to potřebují, to jest matematiku /kromě sčítání, odčítání, násobení a dělení/, fyziku, chemii atd. "Potřebovali" by duchovědy a větší na vůbec "nepotřebuje" vědy exaktní. Ať se podívám sebe na kohokoli, málokdo - krom specialistů - tohle potřeboval. Úkolem školy není natlouct žákům do hlavy všelijaké disparátní vědomosti. Má spolužačka lékařka dělala kdysi jako medička zkoušku z chemie. Protože byla známá šprtounka, zmohla všechno. Když stále excelovala, profesor, aby ji uvedl trochu do rozpaků, zeptal se jí na vzorec chlorofylu. Napsala jej bez váhání. Profesor se jí překvapeně zeptal: "Paní kolegyně, jak si to asi dlouho budete pamatovat?" Protože byla nejen šprtounka, ale i pravdomluvná, odpověděla: "Asi dlouho ne." A profesor jí na to řekl: "Tak proč se tyhle blbosti učíte?" - Má dcera vysokoškolačka jednou mi cosi vykládala ~~xx~~ o bitvě na Bílé Hoře, ale poznal jsem, že mluví vlastně o bitvě u Lipan. Řekl jsem jí to a ona mi na to odpověděla: "A víš, tatí, že mi to je úplně jedno?"

Už dávno bylo moudře řečeno, že intelligence je to, co v člověku zůstane, když zapomene všechno, čemu se ve škole naučil. Dnešní škola ovšem nepěstuje inteligenci /ta je spíše na škodu/, ale výuku a semtam trochu výchovy, nyní tzv. socialistické, dřívě státní, národní, náboženské atd. Tato "výchova" je samozřejmě na nic. Profesor Václav Chytil správně říkal, že každá výchova spočívá na vzdělání, že bez vzdělání je výchova k ničemu, vlastně nesmyslná a marná. Nestačí říkat ve škole, jaký má člověk být, že má být takový a takový, ale proč má takový být, a je to ovšem nutno říkat přesvědčivě, ne nějakými všeobecnými frázemi, které prohlédne každý kluk. Měl jsem to štěstí, že jsme jako poslední ročník měli latinu od primy. To bylo formování člověka, to bylo rozvíjení intelligence. S výukou přesného jazy-

ka souvisely také latinské dějiny a realie. Teprve po letech přišel člověk na to, že římské dějiny jsou vlastně dějinami lidstva v kostce. Všecko, co se v dějinách ve skutečnosti stalo, je obsaženo už v římských dějinách: království, republika, demokracie, anarchie, diktatura. To, co přišlo potom, je už jen opakování v jiné formě, nápodoba, třeba neuvědomělé a bezděčná. Rozvíjení je potom v dějinách vlastního národa, v dějinách lidstva. Neuvědomí-li si to člověk a neseznámí-li se s tím, je bez kořenů, bez dějin, věčně nemluvně. Totéž platí i o souhrnu pregnantních latinských výroků: je v nich obsažena všechna zkušenost a moudrost věků; nevím, zda po nich bylo řeče no ještě něco podstatně nového.

Uzoulínká vládnoucí vrstva - laik, který něco mumlá o "temném" středověku, by asi byl překvapen, kdyby mu někdo řekl, že nikdy v křesťanských dějinách nerozhodoval menší počet lidí nad větší většinou nežli dnes; vládnoucí vrstva má samozřejmě k ruce početný a parát, ale to je jen výkonný orgán, zatímco skutečné rozhodování je v rukou malého počtu lidí - uzoulínká vládnoucí vrstva dbá ovšem pečlivě o to, aby lidé měli a získali ve školách hodně disparátních vědomostí, ale velmi málo nebo žádnou inteligenci. Jenom tak je totiž možno dojít k orwellovskému světu: k ministerstvu lásky, jež je ministerstvem vnitra, "bezpečnosti", k ministerstvu pravdy, to je ministerstvo propagandy, dezinformace, nekultury a lži, k ministerstvu míru, jež je vlastně ministerstvem války, a konečně k "Velkému Bratru", kterého nemusí být ani vidět, jen občas slyšet. Ve všeobecném ohlušení přestávají už lidé /vlastně už většinou přestali/ myslit vlastní hlavou; obstaré to za ně propaganda, sdělovací prostředky, rádia, televize; přitom lidé, kteří to dělají, zase většinou tomu nevěří; dělají prostě jen své řemeslo, něčím se živí. Počíváme-li se sto let nazpátek, musíme nutně pozorovat krok za krokem úpadek ve všech směrech. Lidstvo fantasticky zhlouplo nebo bylo ohlupeno malými skupinkami lidí, kteří se k "moci" nota bene dostali docela náhodně. Kdyby byl před sto lety někdo lidem řekl, že stát bude za sto let vnucovat lidem nějakou státní ideologii, byli by se mu vysmáli. Blahé a pošetilé přesvědčení 19. st. o demokratické

vládě většiny nebo dokonce všech se obrátilo v pravý opak, přestože jsou lidé zváni a někde dokonce honěni k volbám, které nemají smysl. Tu a tam si lidé naříkají nad neblahým osudem a zhudlařeným životem, ale nekladou si namnoze otázku proč, a jestliže si ji kladou, tedy jsou nad ní bezradní.

Proto také je naprosto neúčinné a zbytečné přesvědčovat lidi jednotlivě a o čemkoli: toto vzájemné a osobní přesvědčování bylo kdysi k něčemu, dnes jsou ovšem lidé léta zpracovávání propagandou televize, rádia a tisku tak ohlupeni a otřeseni, že mimoděk reprodukuje jen to, čím za léta soustavného náporu en gros a masově nasákli; tomu se ubrání jen málokdo a týká se to samozřejmě i intelektuálů; takový Štítný, Chelčičský nebo Komenský jsou dnes nemožní a jejich úsilí by bylo marné.

Jedinou protiváhou tomuto zhoubnému vývoji by mohla být Církev. Ovšem i to je vágní zejména ze dvou důvodů. Především křesťané přestali už snad několik století myslet a spokojují se tím, že konzervativně neustále opakují tytéž věty ve stejném znění, věty, které čím dál tím méně mohou co říci soudobému člověku. Některé věci nepřestávají být pravdivými proto, že jsou staré, ale stávají se neadekvátními proto, že jsou tradovány zastaralým způsobem. Druhý důvod je spojení Církve se světskou mocí /to je s nečetnými skupinkami vládnoucích lidí, stejných jako kdokoli jiný na světě/, pokud na tom tyto vládnoucí skupinky mají je ště zájem. Pokud se Církev radikálně a striktně od státní moci neoddělí a nezaujme případně rozhodné stanovisko proti ní, sotva může mít nějaký vliv na budoucnost, bude-li jaká.

Člověk má ovšem stůj co stůj dojem, že se lidé už zbláznili nebo že jsou ovládáni hrstkou šílenců. Vidíme to nejlépe na zbrojení; buď se této výzbroje použije, a pak to je všeobecné zničení. Nebo se jí nepoužije, a pak to jsou vyhozené desítky, stovky, tisíce miliard, přičemž... atd. Ale zdá se, že lidská lakota přece jen jednou zvítězí. Proč nepoužít toho, do čeho jsme tolik investovali? Zvlášť když nevíme kudy kam?

V prvním desetiletí Masarykova Československa se zvedl rušný boj o to, kdo vlastně osvobodil: zda zahraniční odboj /Masaryk, Beneš, Štefánik/, anebo "muži 28. října" /Švehla, Soukup, Stříbrný/. Kdyby byli účastníci věděli, že to osvobození nevydrží ani dvacet let, boj by patrně nebyl tak tuhý. Takhle ovšem vytasili meče dva osvědčení bitci: Masaryk /anonymní články/ a Stříbrný /podepsané/. Stříbrnému gentlemansky sekundoval Kramář. Masaryk v podstatě tvrdil, že za zády národa provedla 28. října převrat prapodivná společnost 1/ za souhlasu vídeňské vlády, 2/ že se vůdcové převratu za jednání s místodržitelem Coudenhovem dovolávali manifestu císaře Karla, 3/ že všichni čtyři vyjednávači stáli na základě monarchistickém a za 4/ že členové Národního výboru žádali ne místodržiteli, aby vymohl ve Vídni jejich uznání. V dalších tahačkách bylo dokonce řečeno, že československý stát vznikl vlastně omylem, že 28. října to byla procházka po Václavském náměstí a že za svou samostatnost děkujeme jakémusi náhodnému chodci, který prý vykřikl: "Tak jsme svobodni!" Toho výkřiku se prý pak chopila ulice a "muži 28. října" jednali už jen v jejím vleku.

Masaryk má jistě pravdu, když naznačuje, že za války byly v české politické společnosti zhruba tři proudy: malá menšina přesvědčených středoevropanů /Šmeral, katolíci à la Mořic Hruban/; malá menšina zahraničních odbojářů /Masaryk, Beneš, Štefánik/ a obrovská většina těch, kdo čekali za bukem, až jak to dopadne, aby se zařídili podle toho. Masaryk se držel knihy nadporučíka rakouské armády K. B. Nowaka, velmi pregnančně a dokonale pravdivě nazvané "Chaos", ale podíváme-li se poněkud za kulisy dějin, šlo v podstatě o to, aby domů byla "svoboda" dovezena z ciziny. /Masaryk se také stavěl proti 28. říjnu jako státnímu svátku a navrhoval 14. října, kdy pařížská Národní rada se prohlásila za vládu/, ale pražští politikové Masaryka, který se vrátil až v druhé polovině listopadu, předstihli, rychle ho zvolili prezidentem a tak odsunuli na sice nejčestnější, ale mocensky méně významné místo; odtud si musel Masaryk zjednávat respekt vahou své osobnosti a nikoli z moci svého úřadu. Odtud pak i spor o 28. říjen. Kdyby byl Masaryk ochoten ponechat "mužům 28. října" alespoň drobečky vlastní slávy, pa-

trpě by spor nebyl tak ostrý anebo by vůbec k němu nedošlo. Ale nezřízeně, přímo fanaticky a fantasticky ctižádostivý Masaryk k tomu ochoten nebyl. Jinak k tomu můžeme dodat, jen to, že dějiny se někdy až fraškovitě opakuji: také v květnu 1945 šlo o to, aby Praha byla "osvobozena" nikoli 7., ale až 9. května.

Ze první republiky se dítě školou povinná učila, že Masaryk vytvořil, zformoval a organizoval ruské legie. Ani to není zcela přesné. Carská vláda vůbec nebyla nakloněna formovat /a také neformovala/ legie ze zajatců a přeběhlíků; ty pokládala za vlastizrádce a pokud přeběhli /jako 28. pluk/, putovali do zajateckých táborů a na práci. Autoru v Rusku zakázané knihy "Rusko a Evropa" se otevřela cesta na Rus až po únorové revoluci. "Česká družina" byla formována z Čechů usedlých v Rusku, z ruských Čechů, a její význam nebyl ani tak bojový, jako spíše symbolický: měla asi 6000 mužů, u Zborova bojovalo 2.500 mužů, ztráty brigády byly 195 zabitých, asi 700 raněných a 11 nezvěstných. Legie se tvořily pro odchod z Ruska, nikoli pro boj s Němci; jestliže později bojovaly nikoli s Němci, ale s bolševiky, bylo to proto, že se je bolševici pokusili vtáhnout do ruského chaosu.

Skutečnou pravdu o vzniku československého státu postihl nejspíše dr. Lev Borský v článku "O zásluhy osvoboditelské" v časopise "28. říjen" z 24. 3. 1923: "Chcete-li tedy můj soud o dnešním zápase o zásluhy o osvobození, zní výsledek takto: Křímó soutěž: šťastná konstelace r. 1917 a 1918. První cena: nemožno udělit; druhá cena: čeljabinské rozhodnutí a sibiřské vítězství /tj. boj proti bolševikům/; třetí cena: rovným dílem rozdělena mezi zahraniční politické vedení a domácí čin 28. října 1918".

Z častých, většinou nepříznivých zmínek o Masarykovi by bylo možno soudit na jakousi posedlost Masarykem, byť v záporném smyslu. Není tomu tak. Pro naši společnost je ovšem masarykovská legenda stejné zlo jako legenda husitská nebo legenda o úpění po Bílé Hoře a "osvobození" v roce 1918. Zlo o to vět-

ší, že na rozdíl od legendy hitlerovské nebo stalinské nebyla zavedena až po potlačení odpůrců, ale vznikala takříkajíc ve volné soutěži, ve svobodě a dnes je útěchou poražených, nikoli slávou vítězů. Zdá se mi, že to je tím spíše důvod, aby byla uvedena na pravou míru. V Praze podle úsměvného, ale pravdivého zjištění Gollo Manne v letech 1918 - 1938 nevládli generálové, ale krasořečníci. Jde o to, aby v ní jednoho dne nevládli ani primitivové, ani plošé a prázdní krasořečníci, tovární výrobci nic neříkajících frází, ale skuteční filozofové, tj. myslitelé.

Nepřestaneme se asi mořit úvahou o české povaze, o českém charakteru. "evystačíme patrně s názorem, že českým charakterem je genetická acharakternost, nedostatek charakteru /neříkám bezcharakternost, to by bylo krutě nespravedlivé/, česká vrtkavost, neustálá potřeba opírat se o někoho jiného, nestát na vlastních nohou. Co je ovšem nápadné, je nedostatek politických vůdců: Češi doma i v cizině vynikli takřka ve všech oblastech, v umění, ve vědě, v technice, v řemeslech, ale v ryze politické oblasti vynikli málo nebo vůbec ne. Na politiku prostě Češi nemají buňky, vlohy, nemají na to. Česká buržoazie dovedla sice vytlačit šlechtu z jejích pozic, ale nedovedla ji nahradit. Podmínáme-li se kupředu od Palackého a Havlíčka, byl tu opravdu jen jediný politik, který dělal politiku z vášně: Masaryk. Byl to ovšem - i ten - jen velmi průměrný politik, který sice dovedl obratně využít okamžiky, ale nedohlédal daleko a patrně ve své ctižádosti ani neuvažoval, jak to dopadne. Ale mezi slepými jednooký králem. Ti ostatní byli buď prospěcháři nebo naivní idealisté jako Kramář. Byli tu jistě lepší hlavy než Masaryk - Kaizl, Bráf, Goll, Pekař, ale ti byli národohospodáři nebo historikové, nikoli politici ve vlastním slove smyslu, i když Kaizl nebo Bráf byli rakouskými ministry. Tenhle nedostatek politických vůdců je nápadný a snad právě tenhle nedostatek přispěl ke vzniku masarykovské legendy. Volk ohne Führung. Nejlépe se českému národu žilo v posledních desetiletích Rakouska: mohl hulákat po libosti a neměl žádnou odpovědnost. Ještě třikrát Hanba Rakousku a jde se k obědu!

Jednoho se je ovšem třeba vyvarovat. Tuhle jsem náhodou zaslechl jednu důchodkyni, ana vece: "To jsme se dočkali pěk-

ných časů!" Tož to ne, babičko, miláčkové. Takhle to nepůjde. Vědočkali jsme se ničeho, nic nám nespadlo na hlavu. Máme jen to, co jsme chtěli, co jsme si připravili buď sami nebo naši blbí předkové. Kdo ani tohle nechápe, je hlupák naše všechny představy, zůstane navždy hlupákem a není mu pomoci.